

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav Českého národního korpusu

Matematická lingvistika

Disertační práce

Od slovesa ke jménu a předložkám

Departicipiální formy v češtině: forma, funkce, konkurence

From Verbs to Nouns and Prepositions

Departicipial Forms in Czech: Form, Function, Complementarity

Olga Richterová

Vedoucí práce: Prof. PhDr. František Čermák, DrSc.

Praha 2017

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem disertační práci napsala samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 30. 6. 2017

.....

Jméno a příjmení

Poděkování a věnování

Práce, kterou právě otevíráte, je opravdovou kolektivní monografií: nikdy by nevznikla, nebýt celého kolektivu širší rodiny a přátel, který trpělivě hlídal mého prvorozeného synka. Největší poděkování patří mé švagrové Týně, která tento kolektivní potenciál celý jeden hlídací půlrok organizovala, a mému muži Michalovi, který mě celou dobu neúnavně a všemožně podporoval. Ještě jedno poděkování si zaslouží člen rodiny: novorozeně, které zdárně počkalo na její dokončení.

Nemenší dík samozřejmě patří vedoucímu této práce, profesor Františku Čermákovi, za hodiny a hodiny strávené při osobních konzultacích a při čtení mnoha verzí tohoto textu. Stejně tak děkuji všem kolegům, kteří tuto práci v různém stádiu rozpracovanosti četli a komentovali; na jejich postřehy upozorňuji u příslušných pasáží v poznámkách pod čarou.

Celou práci věnuji své babičce Lence, která jediná nepochybovala – a vytrvale se ptala.

Abstrakt

Práce podává celkový přehled o chování departicipiálních forem typu *vedoucí, cestující, fungující* v současné psané češtině (jinde nazývaných též participiální adjektiva, deverbální adjektiva nebo odvozeniny přechodníku přítomného). Hlavním tématem práce je slovnědruhová příslušnost zkoumaných výrazů, definovaná mnohostí funkcí, jež departicipiální formy plní, a z toho vyplývající závěry např. právě pro korpusové značkování. Nejvýraznějším cílem práce je popis verbálního, substantivního, adjektivního a případně i prepozičního chování zkoumaných forem. Těžištěm analýzy je popis té nejfrekventovanější z daných forem, lemmatu *vedoucí*, resp. sousloví *vedoucí k*. Zachovaná slovesná předložková valence pak byla v práci identifikována jako jedno z kritérií možné prepozicionalizace těchto forem. V důsledku absence spolehlivého tagování se práce opírá především o manuální analýzy náhodných korpusových vzorků, dále též inovativně využívá nástroj p-kolokace založený na mírách zvaných 'obligatornost' a 'proximita'. Dále se práce věnuje specifičnosti textových typů a žánrů a nutnosti dbát na identifikaci víceslovných jednotek, které tvoří významový celek – např. právě pomocí nástroje p-kolokace. Pro určení významu konkrétních forem jsou využívány i poznatky kontrastivní lingvistiky a translologie, včetně analýzy překladových ekvivalentů, a práce zmiňuje paralely pozorovaných jevů se současnou psanou angličtinou a němčinou.

Abstract

The present work gives a rough overall picture of the behaviour of participial forms ending in *-ící/oucí* (e.g. *vedoucí* – leading or leader, or *fungující* – functioning, working) in synchronous written Czech. In literature, these forms are called participial adjectives, deverbial adjectives or derivatives of the present transgressive. The main focus of the dissertation is on the word-class categorization of the analyzed forms, defined by the variety of functions which participial forms fulfill. Part-of-speech membership recommendations belong to the main outcomes of the work, the description of verbal, nominal or even preposition-like behaviour of the analyzed forms being one of the most prominent goals of the whole effort. The analysis is centered around the most frequent form, *vedoucí* (including the lexical unit *vedoucí k* – leading to). The preservation of prepositional valency was identified as one of the criteria of possible prepositionalization of these forms.

Given the absence of reliable tagging, the work is mainly based on manual analyses of random corpora samples. Furthermore, it makes an innovative use of a tool called 'p-kolokace' (p-collocations), which is based on two measures; obligatoriness and proximity. Furthermore, the work addresses the specific characteristics of individual text types and genres and the necessity to identify multi-word lexical units when these form a unit of meaning (e. g. with help of the p-kolokace tool). In order to identify the meaning of the individual participial forms, the methods of contrastive linguistics and translation studies are employed, including the analysis of translation equivalents, and the work thus draws parallels among the phenomena observed in Czech and among contemporary written German and English.

Klíčová slova

korpusová lingvistika, participia, kategoriální přechod, kontrastivní lingvistika, slovní druhy, departicipiální formy, p-kolokace, obligatornost, proximita

Key words

corpus linguistics, participle forms, gerund, categorial transition, contrastive linguistics, part of speech, word classes, participial forms, p-collocations, obligatoriness, proximity

Obsah

1	Úvod.....	1
1.1	Aspekty zvoleného tématu a cíl práce.....	2
1.2	Hypotézy.....	3
1.2.1	Frekvence souvisí s jednoznačností významu	3
1.2.2	Význam/funkce souvisí s formou (konstrukcí)	3
1.2.3	Význam se může stát zcela abstraktním	3
1.2.4	Abstraktivizace významu a kategoriální přechod.....	3
1.2.5	Stávající slovnědruhovú kategorizace je problematická	3
1.3	Členění práce	3
2	Vymezení pojmů v rámci dosavadního bádání	4
2.1	Participium a transgresiv	4
2.1.1	Popis zkoumaných forem v češtině.....	5
2.1.2	Volba termínu ‘departicipiální forma’ (DF)	7
2.2	Gramatikalizace, abstraktivizace, prepozicionalizace	8
2.3	Slovní druhy a kategoriální přechod.....	12
2.4	Identifikace a popis víceslovných jednotek	15
2.5	Textové typy a žánry, i. p. m.....	17
2.6	Vznik nových pojmenování.....	17
3	Datové zdroje	19
4	Distribuce zkoumaných forem v češtině.....	20
4.1	Frekvenční distribuce DF	20
4.1.1	Rozdíly nejfrekventovanějších DF v administrativě oproti publicistice	21
4.1.2	Podíl frekvence fundujícího slovesa vůči DF	22
4.1.2.1	DF s nejvyšším podílem ve srovnání s fundujícími slovesy.....	22
4.1.2.2	DF s nejnižším podílem ve srovnání s fundujícími slovesy	25
4.1.2.3	Interpretace frekvenčních vztahů v rámci DF.....	27
4.1.3	Podíl negace na realizacích DF	28
4.1.3.1	Negace a konstrukce: <i>nic neříkající</i>	32
4.1.3.2	Podíl negace u sloves a jim odpovídajících DF	33
4.1.3.3	Negace a DF: shrnutí.....	34
4.1.4	Sémantická povaha slovesných základů.....	34

4.1.5	Kompozitnost a DF	35
4.2	Substantiva na -ící/-oucí	37
4.2.1	Distribuce konkurenčních forem (kvazisynonym)	40
4.2.1.1	Distribuce konkurenčních forem v rámci textových typů	40
4.2.1.2	Textovětypová distribuce konkurenčních forem a kolokační profily	41
4.2.2	Kritéria zařazení DF mezi substantiva	43
4.3	Adjektiva na -ící/-oucí	44
4.3.1	Možnosti zkoumání adjektiv: adverbální rozvití	45
4.3.2	Kritéria zařazení DF mezi adjektiva	45
4.4	Slovesa / Funkce predikativní / Předložky	46
4.4.1	Kritéria zařazení DF mezi slovesa	47
4.4.2	Kritéria zařazení DF mezi předložky	48
4.5	Popis nejfrekventovanější DF: vedoucí	49
4.5.1	Celková distribuce DF <i>vedoucí</i> v korpusu SYN	49
4.5.2	<i>Vedoucí</i> a automatické slovnědruhové značkování	50
4.5.3	Slovnědruhové rozložení DF <i>vedoucí</i> : manuální analýza	51
4.5.3.1	Chybovost automatického tagování	51
4.5.3.2	Celkové rozložení slovních druhů u formy <i>vedoucí</i>	53
4.5.3.3	Distribuce DF <i>vedoucí</i> v administrativě	56
4.5.3.4	Otázky nad slovnědruhovými kategoriemi	56
4.5.4	Další cesty analýzy slovnědruhové příslušnosti	57
4.5.4.1	Realizovaná slovesná valence a lexikalizace: <i>vedoucí k</i>	57
4.5.4.2	Kompozitnost: <i>strojvedoucí</i>	60
4.5.4.3	Realizace negace: <i>nikam nevedoucí</i>	61
4.5.4.4	Další možné oblasti zkoumání	61
4.5.5	Interpretace výsledků: <i>vedoucí</i> a slovní druhy	61
5	Významové rozrůžňování v konstrukcích	62
5.1	Departicipiální formy a pragmatika: „To je fascinující!“	62
5.2	Abstraktní relace: zachovaná prepoziční valence	66
5.2.1	Identifikace kandidátů prepozicionalizace pomocí p-kolokací	67
5.2.2	Kandidáti prepozicionalizace: absence výrazně kolokujících autosémantik	75
5.2.2.1	Kolokační profily kandidátů prepozicionalizace	76
5.2.2.2	Kandidáti prepozicionalizace dle kolokačních analýz	78

5.2.3	Kandidáti prepozicionalizace: textové typy a žánry	78
5.2.4	Překladové ekvivalenty: jakou naznačují slovnědruhovou příslušnost?	81
5.2.5	Podíl nesklonných tvarů	83
5.2.6	Srovnání kolokací a analýzy překladových ekvivalentů.....	84
5.2.7	Angličtina, němčina a prepozicionalizující se tvary participia.....	85
5.2.8	Pořadající funkce v rámci textu v češtině ('orientátory')	87
5.2.9	Prepozicionalizace: shrnutí výzkumu	89
5.2.9.1	Popis průběhu výzkumu prepozicionalizace.....	89
5.2.9.2	Popis výsledků výzkumu prepozicionalizace	90
6	Závěry.....	91
6.1	Hlavní poznatky	91
6.2	Otevřené otázky	96
7	Soupis použité literatury a dalších zdrojů.....	98
7.1	Seznam zkratk.....	98
7.2	Seznam obrázků.....	99
7.3	Seznam tabulek	99
7.4	Bibliografie.....	102
8	Přílohy	107
8.1	DF vedoucí – další podklady, manuální prověřování automatického značkování.....	107
8.1.1	DF <i>vedoucí</i> a slovnědruhová příslušnost: přehled	121
8.1.2	DF <i>vedoucí</i> + prepozice: manuální klasifikace.....	122
8.1.3	Valenční rámce slovesa <i>vést</i> – členění dle významu.....	135
8.2	Nejfrekventovanější lemmata zkoumaná p-kolokacemi	136

1 Úvod

Tato práce se věnuje českým původně slovesným formám vymezeným pomocí koncového morfému *-ící*, resp. *-oucí*¹: na základě jejich participiálního způsobu utvoření je dále nazýváme ‘departicipiální’².

Nejvíce frekventovanou z nich je výraz *vedoucí* – forma nabývající jak (a) funkce substantivní (ve významu „šéf“, srov. *vedoucí oddělení*), tak (b) atributivní, resp. adjektivní (ve významu „hlavní“, srov. *vedoucí lékař*), ale (c) zachovávající si i verbální znaky, zejména ve výskytu s prepozicí *k* (srov. časté slovní spojení *informace vedoucí k zatčení*). Hybridní povaha těchto forem vyjadřujících jak děj, tak i referenta nebo vlastnost, je velkým zdrojem jejich produktivity a pozoruhodné pozice v celém systému jazyka.

Práce je založená na datech z Českého národního korpusu a opírá se o korpusově motivovaný přístup. V jejím průběhu se ukázalo jako užitečné výchozí hypotézy postulované na případu češtiny ověřovat i na jiných jazycích, resp. na překladech. Obsahuje proto i několik kontrastivně zaměřených oddílů. Řada kapitol se opírá o již publikovaný autorský výzkum (srov. Richterová 2011, 2012, 2014, 2016), vypracovaný v rámci analýz pro tuto disertaci.

Téma a zaměření celé práce nejlépe uvede několik příkladů, všechny z původně české současné publicistiky:

- 1) *Lupiče z tramvaje zadržel udatný **cestující** (...).*
- 2) *Neteoretizovala, nefilozofovala z pohodlíčka ekonomicky zajištěného domova s **milujícím ochraňujícím** tatíčkem za zády (...).*
- 3) *(...) **důchodci, nezaměstnaní, lidé pracující** v dělnických profesích (...).*
- 4) *(...) čelil kritice, že manažersky nezvládl rozdělení firmy **související s** převzetím provozu vodáren francouzskou firmou (...).*

První příkladové věty jsou typické a formy v nich zastoupené jsou velmi frekventované, zastávající již zmíněnou funkci substantivní (1), atributivní (2) a predikativní (3). Ve všech třech případech stále zůstává v pozadí tvaru zřetelný odkaz na původní konkrétní činnost. V posledním příkladu č. 4) výraz *související s* ukazuje, že už je tato konkrétně-verbální složka značně oslabená: sémantické těžiště se z aktivního děje přesouvá na abstraktní povahu vztahů mezi entitami, resp. na abstraktní relace usouvztažňující i) rozdělení firmy a ii) převzetí provozu. Lze tušit, že v pozadí mohlo kdysi být konkrétní, místní „**visení** vedle sebe“, dnešní význam výrazu *souviset* ale na žádnou konkrétní činnost u tohoto stavového slovesa neodkazuje.

Následující formy jsou naopak samy o sobě co do frekvence řídké až unikátní, ovšem na tomto místě poslouží jakožto reprezentanti obecnějších a – své jedinečnosti navzdory – poměrně produktivních jevů:

- 5) *(...) zanechávají trvalé následky v podobě **svraštělích se** žizev či amputací*
- 6) *"Pozitivně" či dogmaticky vlastně nikdy neformulovaná, a z tohoto pohledu tedy "abstraktní" východiska "tvářistů" přinesla živou a dobu přesahující kritiku konkrétních postojů, literárních děl a tehdejší **sebeobstarávající** kulturní praxe. V tomto ohledu je role Tváře pro sebereflexi naší poválečné literatury, literární vědy, filozofie a politiky iniciační, klíčová a katalyzační.*
- 7) *Můj obdiv s koncem roku patří všem dobrým lidem, kteří zvládli obhospodařit nerudný, nervózní a **na-vše-nadávající** předvánoční dav (...).*

¹ Těmito morfémy jsou v AMČ I vymezena ‘Aktivní verbální adjektiva pro současný děj – typ “*dělající*”.’

² V případě reference k termínu (tj. jeho metaužití jako v tomto případě), se v této práci užívají jednoduché uvozovky. Pro citáty (z korpusových dokladů i z literatury) je užívána kurzíva; s výjimkou prací autorky, které byly publikovány v rámci přípravných analýz pro tuto disertaci. Uvozovky dvojité, spodní a horní, se užívají zejména v případech odkazování k významu, srov. *vedoucí* ve významu „šéf“.

V čem se jedná o ilustraci obecnějších pojmů a fenoménů? Věta 5) je neobvyklá dokonavým videm v pozadí zkoumané formy, který v mluvnických popisech nebývá považován za přípustný. Doklady však ukazují, že mluvní praxe takové užití nevyklučuje. Příklady 6) a 7) zase ukazují 'inkorporaci objektu' (*sebe, vše - i včetně předložky*) jako způsob tvorby nového pojmenování. V souvislosti s ustáleným adjektivem založeným na frazému, *dechberoucí*, a s řadou dalších výrazů tohoto typu na pomezí lexikalizovanosti, se ukazuje, že i anomální užití *na-vše-nadávající* je součástí širší skupiny a realizací nemalého potenciálu³.

Celkově je na uvedených příkladových větách vidět, že původní slovesné významy a funkce v určitých případech ztrácejí na zřetelnosti a místo nich získává převahu forma jiných slovních druhů. Synchronní pohled uplatňovaný v této práci nicméně neodhalí postupné mizení platnosti verbální složky, popíše ale současnou pozici zkoumaných forem v systému jazyka, s hlavním zřetelem na jejich slovnědruhovou příslušnost.

1.1 Aspekty zvoleného tématu a cíl práce

Jak je patrné na rozmanitosti příkladů uvedených výše, produktivita departicipiálních forem (dále též odkazovaných jako DF, viz též 7.1 Seznam zkratk) je značná. Slovo tvorná potencialita, jíž tato kategorie disponuje, pak je ještě větší: stejně tak jako i mnohost a rozsah jejich funkcí. I přesto zatím nebyla tato forma příliš zkoumaná a některé aspekty naznačené zachovanými verbálními rysy (viz věta č. 4) nebyly popsány vůbec. Podobně neuspokojivé je v této souvislosti i korpusové značkování, což mimo jiné znemožňuje více využít automatizované statistiky⁴. V současné fázi vývoje jazyka se navíc zdá, že není vždy zřejmé, jaké funkce konkrétní formy nabývají (viz hypotéza prepozicionalizace).

Obecně a zásadně je však cílem této práce dokumentovat především oscilaci departicipiálních forem mezi dvěma základními slovními druhy: verbem a jménem. Kondenzovanost DF, jež ze své podstaty obsahují jak rysy substantiv, tak sloves, do značné míry inhibuje jejich užití v běžné komunikaci. Možnost integrovaně postihnout jinak oddělené významové složky je na druhou stranu vítaná v určitém druhu především odborných textů: lze tak kupříkladu pregnantně vyjádřit různé relační vztahy. V určitých žánrech či textových rejstřících tudíž četnost těchto forem opět stoupá.

Konkrétním cílem této práce tudíž je poskytnout popis a interpretaci současného jazykového úzu. Z takové perspektivy není bez zajímavosti, že departicipiální formy nejspíše systémově umožňují vyjadřovat nově se ustalující skutečnosti (srov. *cestovatel* vs. *cestující*, 4.2.1) a významy (srov. kapitoly 5.1, 5.2). Realizace aktuálních pojmenovacích a komunikačních potřeb ovšem je klíčovou charakteristikou vývoje každého živého jazyka a dodává zkoumané problematice na proměnlivosti.

Poslední významnější charakteristikou departicipiálních forem pak je to, že jako každý přechodový (tj. doslova transgresivní⁵) fenomén, i jejich případ podrobně odhaluje škálovitou povahu jazyka a zpochybňuje tak jednoznačnost řady jinak užitečných a dobře sloužících kategorií. Přesněji popsat tyto z jistého hlediska pomezí jevy (navíc často spojené s nutností identifikovat víceslovné jednotky) pak je lákavá, byť obtížná výzva. Pomocníkem na této cestě bude mj. inovativní korpusový nástroj p-kolokace (srov. 2.4).

³ Popř. tvořením povzbuzeným analogií vůči modelům známým z jiných jazyků, zejména angličtiny. Za tento postřeh děkuji prof. Janě Hoffmannové.

⁴ Pracnost ručních analýz pak může být jednou z příčin až překvapivé absence prací na toto téma.

⁵ Srov. s odd. 2.1.1 a možným označením participií jakožto *transgresiva*.

1.2 Hypotézy

Pro následující analýzy a popis je třeba předem vytyčit jako hlavní východiska jednak kritéria slovnědruhov⁶ příslušnosti (viz 4.2.2 a dále) a jednak i obecné popisné pojmy (viz kap. 2). Velmi důležité pro celou práci je škálovité pojetí abstraktnosti (blíže viz kap. 2.2) a perspektiva usouvztažující formu, funkci a význam, resp. případné ne/shody mezi nimi.

1.2.1 Frekvence souvisí s jednoznačností významu

Bez kontextu je řada zkoumaných tvarů polysémní a vágní, v kontextu pak je většinou aktualizován význam jediný.⁶ Výrazně zvýšená četnost ve specifických textových typech (žánrech) či konstrukcích⁷ může signalizovat významové rozrůžňování zkoumaných forem a ustalování specifického významu v daném žánru. Nižší míra ambiguity pak implikuje snazší pochopení na straně příjemce sdělení.

1.2.2 Význam/funkce souvisí s formou (konstrukcí)

Ustálené konstrukce či kontexty, v nichž se departicipiální formy vyskytují, signalizují významové posuny a změny. Ustálené užití je podmíněno existencí distinktivního významu, resp. funkce.

1.2.3 Význam se může stát zcela abstraktním

V souvislosti s celkovou abstraktivizací zejména psaného jazyka se některé původně slovesné formy stávají nositeli abstraktních vztahů typických především pro předložky. Lze říci, že význam je v těchto případech redukován na funkci (srov. *vyplývající z*, *vedoucí k* - 5.2)⁸.

S touto hypotézou souvisí vedlejší cíl navržení nejhodnější slovnědruhov⁹ kategorizace tvarů, které automatická morfologická analýza a desambiguace češtiny⁹ prozatím klasifikuje jako adjektiva.

1.2.4 Abstraktivizace významu a kategoriální přechod

Slovnědruhov⁹ kategorie jsou obecně definovány na základě vzájemné souhry sémantických, morfologických a syntaktických kritérií. Výrazná změna na úrovni sémantiky proto naznačuje i možnost změny slovnědruhov⁹ příslušnosti (v tomto případě prepozicionalizace). Nástrojem pro její zřetelnější prokázání mohou být překlady.

1.2.5 Stávající slovnědruhov⁹ kategorizace je problematická

Stávající slovnědruhov⁹ kategorizace má značné limity, které vycházejí najevo zejména při rozboru automaticky přiřazených slovnědruhov⁹ příslušností v různých korpusech. Hypotézou je, že automatické zařazení departicipiálních forem do slovnědruhov⁹ tříd je značně chybové.

1.3 Členění práce

Hypotézy postulované v první kapitole ke svému ověření vyžadují poměrně rozsáhlý terminologický aparát. Proto se celá kapitola 2 nazvaná *Vymezení pojmů v rámci dosavadního bádání* věnuje právě

⁶ Srov. realizace s a bez slovesné valence, která odlišuje substantiva *cestující*, *vedoucí* od predikativně fungujících tvarů *cestující/vedoucí do*, a abstraktní vs. konkrétní významy formy *vedoucí k*.

⁷ Srov. právo a administrativa, 5.2.3, nebo pragmatickou konstrukci, 5.1.

⁸ Nejde ovšem pouze o předložky, zde viz 5.2.8, Pořádající funkce v rámci textu v češtině.

⁹ Viz 2.3.

rozboru pojmů a konceptů, jimiž se operuje v kapitolách pozdějších. Souběžným efektem takto pojatého definování je i představení nejdůležitějších publikací v dané oblasti a celkové uvedení do problematiky.

Kapitola 3 má v názvu *Datové zdroje* a blíže popisuje, na jakém datovém souboru a jakými nástroji byl prováděn zde prezentovaný výzkum. V kapitole 4 se dostáváme k jádru práce. Nejprve poskytuje celkový přehled slovnědruhovité distribuce zkoumané kategorie a poté na příkladu nejfrekventovanější formy *vedoucí* předkládá důkladný rozbor výše postulovaných hypotéz. V této kapitole už také nalezneme kontrastivní pohled (srovnání s angličtinou a němčinou).

Kapitola 5 se soustředí na *Významové rozrůžňování v konstrukcích* a kromě hypotézy prepozicionalizace (podrobně popsán včetně metody identifikace víceslovných jednotek) se věnuje i evaluativním klauzím typu *To je fascinující!*, resp. vztahu adjektiv obecně a departicipiálních adjektiv zvláště k vyjadřování pragmatiky.

Kapitola 6 pak přináší *Závěry*. Následuje bibliografie a přílohy, včetně manuálních analýz vzorků konkordancí a seznamů zkoumaných lemmat.

2 Vymezení pojmů v rámci dosavadního bádání

Vzhledem k tomu, že tato práce integruje řadu rozmanitých přístupů ke zkoumání jazyka a zohledňuje poznatky nové i starší, ale současně si neklade za cíl podílet se na rozvoji terminologických debat, musí následující oddíly nutně být stručným, přehledovým výběrem. Kritériem výběru citovaných děl a autorů je jednak jejich význam a pozice v (zejména) české lingvistice, za druhé ale i úhel pohledu, z něž se níže definovaná témata nazírají. Přednost dostávají autoři vycházející z popisu reálného jazyka a opírající se o co nejrozsáhlejší datové zdroje.

2.1 *Participium a transgresiv*

V mluvnicích se udává, že participia, byť slovesného původu, sdílejí se slovesy účast na jmenných kategoriích (tj. participují na nich).¹⁰¹¹ Náleží k neurčitým slovesným tvarům (což znamená, že nemají určenou kategorii osoby a čísla), přičemž vedle infinitivu (který není předmětem této práce), se mezi takové tvary řadí participia (též zvaná příčestí) a transgresivy (přechodníky). Jaký je jejich vzájemný vztah? Z hlediska vývoje jazyka jsou přechodníky pouze speciálním typem příčestí, uvádí MSČ (2010: 248). Z hlediska terminologického se v češtině jednoznačně rozlišují příčestí minulé (činná, *-l-ová*, např. *vedl (jsem)*) a trpná (*n/t-ová*, např. *(byl jsem) veden*), která však nepředstavují předmět zájmu této práce, a přechodníky, resp. *-n/t-ové* a *-s-ové* participium¹². Jak je vidět, 'participium' lze považovat za nadřazený pojem.¹³ Obecně lze říci, že participium (na rozdíl od infinitivu) představuje neurčitou slovesnou kategorii vyjadřující souběh dějů, a konkrétně přechodníky v češtině pak slouží k hierarchizaci dvou dějů (srov. AMČ III: 169).

¹⁰ Srov. MSČ 2010: 248.

¹¹ Jde o kategorii známou především z latiny, v níž je škála participiálních tvarů vyjadřujících souběh dějů v přítomnosti či minulosti bohatší o kategorii participia futura: v současné češtině se vyskytují participia pouze přítomná a minulé.

¹² Srov. MSČ 2010: 249.

¹³ Je to i v souladu s členěním běžně užívaným v jiných jazycích. Kupříkladu v německojazyčné lingvistice se česká příčestí nazývají 'participium II' a tvary přechodníkové, nebo obecněji i formy odvozené od tvarů přechodníku přítomného, se označují jako 'participium I' (resp. 'Partizip I').

Jakožto nástroje vyjadřování vedlejšího děje byla participia v podobě přechodníků (transgresivů, zde chápaných jako jejich subkategorie) v češtině používána v minulosti a nyní jsou na ústupu. Jinak je tomu ale co do tvarů od nich odvozených: departicipiální formy na *-ící* a *-oucí*, odvozené právě od tvarů přechodníku přítomného, patří do centra současné české slovní zásoby (a co se produktivity i úzu týče, nabízí i paralely s jinými jazyky, např. s němčinou¹⁴ a angličtinou¹⁵).

Z hlediska dvou základních způsobů rozvíjení subjektu, resp. agentu, a sice (a) **přisuzování činnosti/procesů**, které jsou dočasné (predikace), a (b) **přisuzování vlastností/stavů**, které jsou trvalé (modifikace), je participium hybridní kategorií, protože realizuje obě možnosti (a) pomocí syntaktických sloves, (b) pomocí syntaktických adjektiv. Navíc naplňuje i **funkci pojmenovací** (referenční), kterou nejnepřičtěji realizují syntaktická substantiva.

2.1.1 Popis zkoumaných forem v češtině

Do největší míry komplexity se zde zkoumaným tvarům věnuje Mluvnice češtiny (AMČ I-II, 1986).¹⁶ Zachycuje jak jejich funkci (vyjadřování děje současného s dějem určitého slovesa), tak formu, jednoznačně označovanou za adjektivní. AMČ podrobně popisuje variantní podoby sufixu, kdy výsledná forma záleží na fundujícím slovese a nabývá následujících podob: **-ou-c(i)**, **-í-c(i)**, **-ejí-c(i)**, **-ají-c(i)**, a upozorňuje i na to, že jsou *motivována v současném jazyku slovesem jako celkem, odvozovacím základem je přítomný kmen slovesa*¹⁷. Celý proces vzniku AMČ nazývá *adjektivizací slovesného predikátu (přechodníku a příčestí)* a jako příklad uvádí výskyty velmi blízké slovesnému užití: *lidé trpící revmatismem, hora chrlicí oheň* (AMČ I: 36).

Tvoření přechodníku přítomného je přehledně popsáno v řadě příruček, v závislosti na různých slovesných kmenech¹⁸. Aplikaci na adjektivně (či ještě jinak) užívané tvary pak lze znázornit takto:

<i>volajíc</i> (tvar f., n. sg. přechodníku přítomného) + <i>í</i> -> <i>volající</i>
<i>minouc</i> (tvar f., n. sg. přechodníku přítomného) + <i>í</i> -> <i>minoucí</i>

¹⁴ Stojí za pozornost, že systémově analogická forma na koncovku *-end-* v němčině, zvaná 'participium I' – viz předchozí ppč – se taktéž užívá převážně atributivně: např. *sehenden Auges*, Eisenberg (2013: 191). Tentýž autor nicméně upozorňuje na podmínku verbální derivace jako problematickou a ilustruje to na slovech typu *laufend*, *schreibend*, *bergsteigend*, *maßhaltend*, *joggend*, *outend*, která nenáleží k verbálním paradigmátům a chovají se jako adjektiva (2013: 204). Helbig–Buscha (2001: 495) navíc velmi explicitně upozorňují na situace, kdy totožná participiální forma může fungovat adjektivně (*das ganz reizende Kind*) a slovesně (*das den Hund reizende Kind*).

¹⁵ Srovnání s angličtinou, kde se této formě říká jak 'present participle', 'gerund', tak '-ing form', také nabízí analogie, ale je méně přesné, protože tam je tato forma ještě výrazněji polysémní: srov. např. účast morfému *-ing-* na vyjadřování průběhivosti.

¹⁶ Novější popisy nežli AMČ – srov. např. MSČ, PMČ – ukazují, že vzhledem k menšímu rozsahu a míře podrobnosti jsou informace v nich obsažené zahrnuty již v (časově jim předcházející) AMČ.

¹⁷ Srov. *paralelnost mezi slovotvornou stavbou těchto adjektiv, tvarem 3. os. pl. prez. slovesa a tvarem přechodníku pro současnost, není však úplná* (srov. *pečou x pekoucí, novotvar pečící*). (AMČ I 1986: 330)

¹⁸ Např. PMČ (1995: 336), MSČ (2010: 249).

ALE

pekouc (tvar f., n. sg. přechodníku přítomného) + *í -> ?!* -> *pečící*

Obrázek 1: Tvoření departicipiálních forem od tvarů přechodníku přítomného

Ve většině případů je tvoření zkoumaných forem pravidelné, jak ale naznačuje Obrázek 1, existují i (především výrazně zastaralé) tvary přechodníku přítomného, které se neuplatňují. V těch případech bývá využíván kmen 3. os. sg. přezenta (*peč-*).¹⁹

AMČ se věnuje i celkové pozici těchto forem v systému (*jsou součástí běžné slovní zásoby*) a dále uvádí, že se netvoří *od sloves neosobních*. *Zřídka se tvoří od sloves označujících tělesné a duševní stavy a pocity s neosobním činitelem děje (bolící)*. Vyloučení těchto (sémantických) kategorií je následováno ještě vynětím kategorie sémanticko-gramatické: *tato adjektiva jsou fundována výhradně slovesy nedokonavými*. Na tomto příkladu můžeme ilustrovat limity popisu obsaženého v AMČ: nacházejí se totiž běžně i doklady odvozené od dokonavých sloves (viz příklad 5), navíc popsané i v odborné literatuře (Štícha 2008). Tento první limit lze zdůvodnit nedostatkem dat (korpusů), na nichž by v době vzniku AMČ bylo možné daná tvrzení ověřovat. Druhým limitem je nicméně stručnost popisu, srov. tvrzení: *Mohou se stávat východiskem pro substantivizaci (cestující, pracující)*. Už nic ale není řečeno o příčinách substantivizace či o tom, jak častá a významná pro danou kategorii je.

K potencialitě dané kategorie zaznívá: *Mohou někdy suplovat adjektiva účelová (řídící učitel, krácející exkavátor, vedoucí úloha), dezaktualizace může přecházet v kvalifikační pojetí vlastnosti (překvapující 'překvapivý', pomíjející 'pomíjivý')*. *To vede v některých případech k rozšíření derivačních možností, někdy i k přetvoření slovo tvorné stavby samého adjektiva rozšířením o relační dějovou příponu -n(y), srov. kající-kajicný, a nakonec ke konstituování nového typu vlastních dějových jmen s příponou -cn(y)*²⁰.

Celkově jsou v AMČ tyto tvary nazývány 'verbální adjektiva' (VA) a podstatnou zmínku o nich uvádí i AMČ II (1986: 130–1): *Mezi uvedenými slovnědruhovými formami slovesnými se VA jeví z hlediska příslušnosti ke slovnímu druhu slovesa jako jev přechodný*. Této poznámce je podle následného výkladu třeba rozumět tak, že je patrná tendence přecházet od VA k adjektivům nazývaným 'AA', kde je funkční přítomnost pouze kategorií jmenných (např.: *postava vynikající z davu*: v tomto sousloví je přítomnost vidu, slovesného rodu, relativního času, valence - srov. podrobně ke kritériím slovesnosti 4.4.1).

Jeden z nejnovějších příspěvků ke zkoumání daného tématu přináší Panevová (2011). V textu zaměřeném na nominalizace vyjádřené slovesnými adjektivy se věnuje pouze tvarům na *-ící* (a *-oucí* pomíjí). Při základním rozlišování, kdy ještě departicipiální formy *označují činnost právě probíhající* a kdy jde o vyjádření *trvalé vlastnosti* (ibid., 2011: 962), se Panevová řídí názorem, že *nejde o kondenzáty přívlaskových vět, ale o samostatná substantiva, popř. adjektiva, která nejsou syntaktickými deriváty základových sloves*. Výslovně se tak vymezuje oproti jinde vyjadřovanému názoru (PMČ 1995: 759), že *u všech adjektivních kondenzátorů se nabízí dekonzenzování vztaznými větami*. Zejména upozorňuje, že *ne všechny vztazné věty přívlaskové lze kondenzovat pomocí slovesných adjektiv*.²¹

¹⁹ Nepravidelné tvoření je ostatně u této kategorie doloženo už ve staré češtině, srov. Fried 2015: 47nn.

²⁰ Ta jsou vyjmenována (AMČ I 1986: 330): *kajicný, přejicný, mohoucný, pomíjejicný, vroucný, vědoucný, jsoucný, horoucný, živoucný*. Pasivní význam má *žádoucný*, anomálně je tvořeno *bojácny*. – Vzhledem k tomu, že až na *vroucný* většina těchto výrazů ustoupila z úzu, nebude jim v této práci dále věnována pozornost.

²¹ *Mluví se tu tedy jinými slovy tedy o existenci a užití stejnofunkčních a stejnovýznamových adjektiv k danému typu klauzí*, poznamenává vedoucí práce, prof. F. Čermák.

Celkový pohled Panevové na danou kategorii je shrnut v této citaci: *můžeme konstatovat, že jisté adjektivní slovesné deriváty tvořené od přechodníku přítomného se substantivizovaly, jiné se osamostatnily jako adjektiva. (...) Vedlejší věta a adjektivní konstrukce si odpovídají, obsahují-li shodný slovesný čas. V případě, že v řídicí větě je čas budoucí, je nominalizace víceznačná. Také vedlejší predikace, která může mít nadčasovou (neaktuální) interpretaci, není jednoznačná.* (2011:964)

Diachronním pohledem přispěla do diskuze Fried (2014): ve svém výzkumu pozornost zaměřuje na odklon od sloves k adjektivním tvarům a zkoumané formy na *-ící* a *-oucí* tak nazývá 'participiální adjektiva'. Inspirativní je mimo jiné její práce se sémantikou a pak zvolená kritéria adjektivizace, ovšem celkový diachronní a vývojový přístup se v této práci neuplatňuje.

Celkově lze říci, že v dosavadním bádání o těchto tvarech v češtině chybí jak systematictější popis těchto tvarů, které se emancipovaly od sloves, tak i zmínka o tom, že u nich existuje možnost prepozicionální (viz odd. 5.2). Dále nebývá věnována pozornost sémantice fundujících sloves a tomu, že se tyto tvary mohou vyskytovat v ustálených konstrukcích – např. v konstrukcích vyjadřujících hodnotící postoj mluvčího (viz odd. 5.1). Už vůbec se nerozebírá to, jaké mohou být příčiny jinak běžně popisované nominalizace (*cestující, vedoucí*).

2.1.2 Volba termínu 'departicipiální forma' (DF)

Pro zkoumané tvary se v tomto textu užívá souhrnné označení **departicipiální formy na *-oucí/ící***, resp. 'departicipiální forma', a to na rozdíl od poměrně běžného označení **participiální adjektiva** (srov. Fried 2010 nebo Štícha 2008) nebo **verbální adjektiva** (AMČ II: 130nn.), příp. **aktivní verbální adjektiva pro současný děj** (AMČ I: 321nn.). Důraz na departicipiálnost má připomenout, že původně slovesný charakter je převážně diachronní záležitostí vztahující se k platnosti daných výrazů v minulosti. Obecným označením **formy** pak má být zdůrazněno, že jsou zkoumány jako celek, a to včetně těch případů, kdy se uplatňují jako substantiva nebo kdy se svou funkcí blíží prepozicím. Možné označení zkoumaných forem jako **deverbální formy na *-oucí/ící*** nicméně považujeme za příliš obecné. Navíc participia jakožto slova mající podíl na nominálních i verbálních složkách komunikace zakládají značný konverzní potenciál a obdobným způsobem fungují i v dalších jazycích, v nichž budou k formám na *-oucí/ící* v této analýze hledány překladové ekvivalenty: v angličtině a němčině (viz mj. 5.2.6).

Byť hlavním předmětem této práce zdaleka není terminologie, ještě jedna terminologická poznámka je zde namístě. Co se zařazení forem na základě původu týče, kloníme se spolu s autory AMČ k odvozování od participií, nikoli transgresivů, a to především, ale nejen na základě sémantiky, srov.: *adjektiva tohoto typu nelze formálně spojovat s tvarem pro mužský rod přechodníku, jejich význam nelze pomocí významu přechodníku postihnout, na rozdíl od přechodníku jsou součástí běžné slovní zásoby a hojně frekventována; jejich označení jakožto zpřídavnělé přechodníky není proto z hlediska současného jazyka vhodné* (AMČ I: 321nn.). Eventuálním argumentem je i oslabené vnímání povahy a hlavně formy přechodníků. Podstatnou vlastností tvarů označovaných ve zkoumaných jazycích jako participia pak je kondenzované vyjadřování souběžnosti dějů v současnosti: tato komunikační potřeba se v současné češtině povětšinou realizuje pomocí vztažných vět – a jako jejich nominalizace, mimo jiné, participia fungují²². Výše uvedené tvrzení o zastaralých přechodnících je navíc v souladu i s PMČ (2003: 754) a s

²² Srov. *dobře fungující stroj*: toto kondenzované vyjádření lze substituovat vztažnou větou *stroj, který dobře funguje*.

počtem dokladů přechodníku minulého v korpusu²³, jenž má relativní četnost 2.8 výskytů na milion slov²⁴. V souladu s tím chápeme v této práci ty tvary, jež jsou v korpusu označeny jako přítomný přechodník (v tagovacím systému jsou výslovně označeny jako končící na *-e*, *-íc*, *-íce*), a které se vyskytují v milionu slov téměř čtyřicetkrát²⁵, jako participia. Otázka, zda přítomné přechodníky (či participia) nad těmi minulými nabývají vrchu i díky novým funkcím, jichž se mohou ujímat, zde nicméně není předmětem zkoumání. Závěrem zdůrazníme, že v současném jazyku jsou formy na *-oucí/ící* motivovány slovesem jako celkem (viz AMČ), nicméně jejich původu dále pozornost věnována nebude.

Bez ohledu na širokou paletu možností, které se pro popis tvarů na *-oucí/-ící* používaly a používají, viz výše, žádná z nich nevyhovovala potřebám této práce, vymezené čistě původně participiálním morfémem, resp. skupinou morfémů, jinak ale věnované velmi heterogenně fungujícím výrazům. Proto byl již v úvodu této práce použit výraz 'departicipiální forma' (zkratkou DF), který lze považovat za čistě deskriptivní a univerzálně aplikovatelný na všechny funkce, jichž ona forma může nabývat.

2.2 Gramatikalizace, abstraktivizace, prepozicionalizace

Od počátku 20. století²⁶ se v jazykovědě termín 'gramatikalizace' užívá k popisu procesu, v němž dochází k proměně samostatné významové formy (tj. autosémantika) na formu nesoucí pouze gramatický význam, resp. funkci (tj. obecně řečeno na synsémantika). Problematice se věnuje řada autorů: za všechny uveďme Hopper–Traugott 2003 věnující se gramatikalizačnímu fenoménu v co největší šíři, Bybee et al. 1994 zabývající se především vývojem gramatických významů jako takových, a Himmelman 2004, který se věnuje vzájemnému vztahu mezi gramatikalizací a lexikalizací.

Jedním z velmi důkladně probádaných případů gramatikalizace je proměna anglického lexikálního slovesa *go* („jít“, tj. sloveso pohybu, [Mov]) na pomocné sloveso vyjadřující budoucí čas (*I am going to do xy...*, „chystám se udělat to a to“, [Aux]).²⁷ Obecně lze říci, že schéma pohybu může být uplatněno při vyjadřování minulosti i budoucnosti, ovšem potenciál gramatikalizace v podobě vyjadřování časových vztahů jako takových je u těchto sloves přítomný²⁸. Na tomto příkladu je také dobře vidět, co má na mysli Lehmann, když říká: *Gramatikalizací jazykového znaku se rozumí proces, ve kterém se oslabuje autonomie daného znaku tím, že začne podléhat omezením, jež si vynucuje jazykový systém.*²⁹ Dá se říci, že v důsledku této funkční proměny tudíž dojde ke vzniku znaku nového.

V české literatuře je k dispozici např. gramatikalizační studie týkající se jevu typu *mít + uvařeno*, jež nastiňuje gramatikalizační průběh nového českého perfekta (Načeva-Marvanová 2010), a práce týkající

²³ Přechodník minulý, též nazývaný participium II: [tag="V[m].*"], má v původně české části korpusu SYNv3 i. p. m. 2.81, 7300 dokladů.

²⁴ T.j. i. p. m. - viz 2.5.

²⁵ Přechodník přítomný, v němčině nazývaný participium I. [tag="V[e].*"] v původně české části korpusu SYNv3: i. p. m. 39.32, 101 968 dokladů, např.: *nemluvě, konče, nevyjímaje, chtě – nechtě, soudě, říkajíc, jsa, sedě, maje*. Skutečně nejde o adjektiva.

²⁶ Resp. od r. 1912, kdy ho ve svém díle *L'évolution des formes grammaticales* zavedl Antoine Meillet.

²⁷ Viz Ungerer–Schmidt 2006: 321 nn.

²⁸ Viz Ungerer–Schmidt 2006: 326.

²⁹ Citováno dle Fried 2015: 28, překlad M. Fried.

se gramatikalizace participiálních adjektiv ve staré češtině (Fried 2015): v obou z nich jsou uvedena obsáhlá **gramatikalizační kritéria** syntaktická, sémantická i morfologická (resp. formálně-strukturní), na něž navážeme (viz odd. 4.2.2 a další, jež blíže vymezují kritéria slovnědruhové příslušnosti). V souvislosti s fenoménem gramatikalizace však na tomto místě uvedme ještě významný faktor **frekvence**: *když dojde ke gramatikalizaci lexikální jednotky (nebo řetězce lexikálních jednotek), typicky dojde i k nárůstu její četnosti v textu, protože se její význam stane obecnějším a může být užita i v kontextech, které by nebyly v souladu s jejím původním gramatickým statutem a významem*³⁰, resp. funkcí. Pro vyhodnocování departicipiálních forem bude tento faktor brán jako klíčový.

Další možností, jak popsat a nazvat fenomén významové proměny směrem ke gramatickým významům, je '**abstraktivizace**': dotýká se ovšem ještě vyšší úrovně sémantiky. V této souvislosti, a navíc vzhledem k tématu změny sémantiky konkrétně u slovesných forem, stojí za zmínku tzv. 'Funktionsverbgefüge' (FVG, v češtině nazýváno 'verbonominální vazby'). Jde o pojem z německojazyčné lingvistiky popisující abstrahované užití původně konkrétních sloves v určitých kontextech (srov. např. Helbig–Buscha, 2001: 69):

- 8) *Er bringt die Kreide zur Tafel.* (plnovýznamové sloveso, změna místa: „nese křídlo k tabuli“)
- 9) *Er bringt das Stück zur Aufführung* (funkční sloveso, bez místního významu: „dovede [divadelní] kus až k premiéře, resp. představení“)

Helbig–Buscha (ibid.) explicitně uvádějí, že gramatikalizaci funkčního slovesa (*bringen*, jeho konkrétní užití viz příkladová věta 8)) odpovídá lexikalizace celého výrazu (FVG, *zur Aufführung bringen*, lexikalizaci celku reprezentuje příkladová věta 9)). Současně ale není na místě mluvit o frazeologizovaném vyjádření či frazémech: význam celé víceslovné jednotky je stále do jisté míry rozložitelný a i když se změnil původní lexikální význam slovesa, není pouhým nositelem morfosyntaktických funkcí: zachovává si též jistou velmi obecnou sémantiku.³¹

Ve větě 9) se od slovesa (konkrétního) pohybu význam metonymicky (tj. na základě vnitřní podobnosti) přenáší na jiné „dovedení“ z bodu A (text divadelní hry) do bodu B (jeho realizace na scéně). Titíž autoři u téhož slovesa nicméně uvádějí ještě další příklady, které jakožto ilustrace FVG fungují ještě jednoznačněji:

in Abhängigkeit / Gefahr / Ordnung / Verwirrung bringen (FVG, s významy „způsobit závislost“, „přivést do nebezpečí“, „nastolit pořádek“, „uvést ve zmatek“: ve všech případech jde o kauzativa)

Na případu slovesa *bringen* („nést“) tak je vidět rozpětí celé škály procesu abstraktivizace: od slovesa vyjadřujícího konkrétní (místně ukotvenou) činnost (8), se přes metonymickou podobnost s abstraktnějším dějem (9) sloveso stává pouhým nositelem kauzativity (0).

Je to ve shodě i s pohledem na abstraktivizaci zachyceným u Čermáka (2010), který zdůrazňuje, že při procesech rozšiřování významu se nejčastěji – ale nejen – vychází od konkrét³², a dále připomíná, že konkréta nejsou jen mezi substantivy. Jasně také říká, že konkrét je v každodenním jazyce menšina a lidská komunikace spočívá především na abstraktech: *Historicky je významný stále živý proces nárůstu abstrakt a v souvislosti s tím i abstraktních významů; souvisí to s vnějšími důvody a celkovou abstraktivizací jazyka a jeho lexikonu* (ibid., 69).

³⁰ Hoffmann 2005: 147, překlad O. R.

³¹ Toto Helbig–Buscha uvádějí na příkladu *mít - dostat - způsobit strach* (Angst **haben, bekommen, in** Angst **setzen**), kde rozdílná funkční slovesa vyjadřují trvání (durativitu), změnu stavu (inchoativnost) nebo kauzalitu (2001: 70).

³² Jak přitom chápat konkréta? Jde o lexémy s přímým znakovým vztahem ke konkrétní skutečnosti, podložené smyslovou zkušeností. Naopak abstrakta nereferují ke smyslu zachytitelné realitě.

Posledním možným termínem v řadě 'konkrétum' -> 'abstraktivizace' (autosémantik) -> 'gramatikalizace' (vznik nových synsémantik) je '**prepozicionalizace**', jímž se označuje proces vzniku předložek. (U prepozicionalizace ovšem nejde o obvyklé vyústění této řady, ale o potenciál, jakousi menšinovou odnož, jež je u DF předmětem zkoumání v této práci.) Obecně se o češtině soudí, že *soustava jednoslovných předložek je dnes prakticky uzavřena* (PMČ 1995: 342). Jedním dechem však autoři této věty dodávají: *V jazyce však existuje trvalá potřeba vyjadřovat měnící se a zpřesňující se povahu vztahů, a proto vznikají nové jednoslovné i víceslovné předložkové výrazy*. Kritériem prepozicionalizace vedle změny sémantiky³³ bývá i ustálenost formy a ztráta flexe³⁴: hypotézou uplatňovanou v této práci je, že toto kritérium je ve srovnání se sémantikou druhotné.

Dílčí předmět zkoumání této práce, a sice **prepozicionalizace jiných slovních druhů než podstatných jmen**³⁵, resp. přímo prepozicionalizace slovesných tvarů přechodníkového (či následně, jak je zde rozvedeno, participiálního) původu, je jev, kterého si česká jazykyně povšimla již v minulém století (Kroupová 1973, 1985). Současně bez povšimnutí nezůstal ani vliv žánrového rozrůzňování na pojmenovací potřeby češtiny. Obojí zachycuje následující citace:

Jedním z příznačných rysů současného vývoje češtiny je neobvyklý početní růst předložek i kvalitativní změny v této kategorii. To nepochybně souvisí s výraznou slohovou diferenciací jazyka, s potřebami vyjadřovat zvláště v odborném stylu abstraktnější vztahy a ve všech stylech pak také výrazněji, prohloubeněji a přesněji diferencovat vztahy dosavadní. Většina nových, tzv. nevlastních předložek, vzniká dnes ze jmen podstatných, resp. z některých tvarů podst. jmen, a také z předložkových pádů; lze však sledovat prepozicionalizaci, tj. vznikání předložek, i z jiných slovních druhů, např. z tvarů slovesných, zvl. přechodníků přítomných, a také z příslovcí. (Kroupová 1973: 19; zvýraznění O. R.)³⁶

Tatáž autorka o předložkách napsala rozsáhlou monografii *Sekundární předložky v současné spisovné češtině* (Kroupová 1985), kde najdeme i seznamy prepozic a jejich sémantickou klasifikaci.

Víceslovným předložkám se pak věnuje monografie R. Blatné (2006). Mezi frekventované víceslovné předložky slovesného původu však lze na základě frekvenčního seznamu uvedeného tamtéž zařadit pouze sousloví *pokud jde o, co se týče*³⁷, *co se týká, nemluví o*, a výrazně méně frekventované *vycházejí z, počítají v, nepočítají v*.³⁸ Jiné autoritativní zdroje nicméně v dílech zaměřených na češtinu těžko nalézt: jak upozorňuje Čermák (1996), badatelé mají tendenci víceslovné předložky opomíjet a

³³ Tj. ztráty plného, samostatného významu, a přechodu od autosémantik k synsémantikům.

³⁴ Už v AMČ (1986) se samozřejmě řeší problém priorit mezi významovým a formálním vymezením slovních druhů a případným vymezením pomocí syntaxe.

³⁵ PMČ uvádí, že předložky mohou vznikat z podstatných jmen, příslovcí, sloves, zájmen. (1995: 346)

³⁶ Téměř shodně viz PMČ: „Soustava jednoslovných předložek je dnes prakticky uzavřena. V jazyce však existuje trvalá potřeba vyjadřovat měnící se a zpřesňující se povahu vztahů, a proto vznikají nové jednoslovné i víceslovné předložkové výrazy.“ (2005: 342)

³⁷ Tyto výrazy pak bývají označovány i jako orientátory (v angličtině 'organizers').

³⁸ Blatná 2006: 334nn. Frekventovanými se myslí předložky s četností výskytu přesahující několik desítek výskytů (relativní četnost bohužel není k dispozici). Předložky *nedbaje na, počínaje od, vycházející z, soudíc podle, nehledíc na a nehledíc k, nedbajíc na, počínajíc od, počítajíc v, přihlížejíc k, zahrnujíc v* byly na zkoumaných datech doloženy pouze v řádu jednotek výskytů.

pozornost jim bývá věnována především z hlediska výuky cizích jazyků, tj. nejčastěji v kontrastivním pohledu³⁹.

V poslední době se sémantické klasifikaci předložkových frází pro potřeby počítačového zpracování věnoval J. Bušta. Správně si všiml, že výčet Kroupové (1985), kategorizovaný podle různého stupně ustálenosti předložky, je založen na (výše v citaci zmíněném) předpokladu, že *vznik předložek není ukončen, nýbrž je v jazyce plynulým procesem* (Bušta 2012: 6). S tím souvisí, že na téma prepozicionalizace je třeba nahlížet i širší optikou gramatikalizačních tendencí v jazyce (pro víceslovné předložky v angličtině srov. např. Hoffmann 2005), realizovaných proměňujícím se užíváním konkrétních tvarů mluvčími.

Z výše popsaného vyplývá, že mezi předložky slovesného původu, jejichž příklady jsou k nalezení v literatuře, patří především řada prepozicionalizovaných forem odvozených od tvarů participia (přechodníku) přítomného, jež se vyznačují buď kompletní absencí skloňovaných tvarů, nebo jejich výrazným omezením.⁴⁰ K dispozici je mj. na frekvenci založený soupis běžně užívaných jednoslovných prepozic, a to včetně distribuce do sémantických tříd (Čermák 1996)⁴¹. Manuálně z něj lze vytřídit tyto deverbativní předložky: *konče/íc, nedbaje/íc, nepočítaje/íc, nevyjímaje/íc, počínaje, vyjímaje/íc, vyjma, začínaje/íc*, celkem 14 forem⁴².

Podle významu můžeme tyto výrazy, doplněné o položky *nehledě, vycházeje, nemluvě* a *vyplývající*, jež jsou součástmi seznamů uvedených u Kroupové a Blatné, rozčlenit na čtyři sémantické skupiny. Ty vyjadřují následující vztahy:

- (i) ohledu (resp. jeho absence: *nedbaje/íc + na, nehledě + na*),
- (ii) zahrnování (resp. vylučování: *nepočítaje/íc + v to, vyjma + Gen, nemluvě + o*),⁴³
- (iii) počátku či konce (*počínaje + Instr, konče/íc + Instr*), a
- (iv) původu (*vycházeje + z, vyplývající + z*).

Vidíme, že se jedná o cílené vyjadřování relací nejrůznějšího typu, odvozené od slovesných základů velmi rozdílného původního významu (srov. *jímat, dbát, hledět, končit*). Současně vidíme, že se tyto výrazy vyskytují s určitou valencí (srov. *nehledě + prepoziční doplnění na*).

Podíváme-li se na jiné jazyky, tak v němčině si tendence participií I k prepozicionalizaci povšimnul již mj. Bungarten (1976), který za kandidáty označil tvary (a) *dementsprechend, entsprechend*, jejichž anglickými ekvivalenty uváděnými ve slovnících je *according to, corresponding* – v češtině např. *podle* nebo *odpovídající*, (b) *ausgehend (based on, assuming, v češtině vycházející z)*, a (c) *betreffend*, tedy ekvivalent anglického *concerning a regarding* (případně *pertaining to*).⁴⁴ Na základě chování systémově

³⁹ Srov. publikaci *Anglické ekvivalenty nejfrekventovanějších českých předložek* autorů Klégr, A. – Malá, M. – Šaldová (2012).

⁴⁰ Tak tomu je např. u německých prepozicionalizovaných tvarů, o nichž píše Bungarten (1976) či Richterová (2011).

⁴¹ V příloze 2 Čermák zmiňuje ještě řidké a okrajové propozice (opírá se přitom o Kroupovou, 1985), přičemž žádná není slovesného původu.

⁴² Ovšem vzhledem k roku vzniku nejde o základ opřený o velká korpusová data, ale o slovníkové zdroje.

⁴³ Sem by náleželo i *nevyjímaje + 4. pád*, což je příklad přechodníkové konstrukce užívané dnes ustáleně v jiné funkci (předložky, částice apod.) - viz MSČ (2010:249).

⁴⁴ Z rozboru (Richterová 2011) srovnávajícího němčinu a češtinu, byt' více založeného na syntaktické pozici a absenci flektivních tvarů, navíc vyplynulo, že se s velkou jistotou prepozicionalizuje ještě tvar (d) *anschließend*

ekvivalentních forem v jiných jazycích, které se prepozicionalizovaly či nabyly funkce pomáhající pořádání textu (viz německé *während*, „během“, v angličtině *during*, nebo anglické výrazy *concerning*, *regarding*, „co se týká, ohledně“), je jen oprávněné zkoumat, zda se význam departicipiálních forem nemůže stát natolik abstrahovaným, že i v češtině mohou slova na *-oucí*, resp. *-ící* nabýt funkce synsémantik (především předložek). Současně je na závěr tohoto oddílu třeba zdůraznit, že se tato práce věnuje synchronnímu užívání jazyka a jejím předmětem zkoumání není popis vývoje v čase (tj. pohled diachronní).

2.3 Slovní druhy a kategoriální přechod

Slovní druhy v podobě zde již opakovaně zmíněných substantiv, adjektiv, sloves, prepozic a spojek představují integrovanou kategorii syntaktického, sémantického a morfologického chování konkrétní formy v kontextu⁴⁵. Na tomto místě vyzdvihneme ty aspekty slovnědruhové příslušnosti, které jsou obzvláště relevantní pro předmět zkoumání této práce, tedy pro departicipiální formy zakončené na *-oucí*, resp. *-ící*. Jejich příkladem jsou lemmata *vedoucí*, *cestující*, *vyučující*. Je třeba zmínit, že v (označkových) korpusech určuje slovnědruhovou příslušnost automatický nástroj (tagger), pro korpusy Českého národního korpusu je vedle základní kategorizace navíc k dispozici řada dalších gramatických a z části i lexikálních informací obsažených v poziční anotaci.⁴⁶

Hrubou typologií **substantiv** založenou na povaze denotátu, k němuž referují a jež pojmenovávají, nastiňuje Čermák: (1) člověk, 2) živočich, 3) věc konkrétní, 4) věc abstraktní, 5) místo⁴⁷. Příklad tří výše uvedených velmi frekventovaných činitelských jmen zřetelně odvozených od sloves naznačuje, že z této široké třídy se substantivizace u departicipiálních forem nejspíš týká pouze kategorie 1), k níž zobecněně můžeme referovat i jako **[Hum]**.

Nejčastěji uvažovanou kategorií přiřazovanou ke zkoumaným formám jsou **adjektiva**⁴⁸, nejčastější funkcí adjektiv pak je připisování vlastnosti (atribuce, kvalifikace). Vedle primárních adjektiv (typ *mladý*) je většina adjektiv odvozená: nejčastěji od substantiv (*krásný*) nebo od sloves. Ta jsou různě produktivní v závislosti na své formě a frekvenci. Tato práce se mj. věnuje tomu, jakým způsobem fungují atributivně užívané departicipiální formy⁴⁹ odvozené (převážně)⁵⁰ od sloves imperfektivních, a sice výše popsaným

(jehož ekvivalentem je spojení *navazující na*), jež v němčině vyjadřuje téměř výhradně časové vztahy. U několika dalších byla konstatována nutnost dalšího zkoumání na větších datech.

⁴⁵ U morfologického chování jde zejména o to, zda daná forma výrazně neinklinuje k výskytu v určitém pádu či čísle, popřípadě např. v negované podobě (což je gramatická kategorie bezesporu u sloves, viz Kovářková et al. 2012: 826).

⁴⁶ Podrobnosti viz <https://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:tag>, 12. 5. 2017.

⁴⁷ *ibid.*, 2010: 165–6.

⁴⁸ Zde je třeba říci, že seznam 100 nejfrekventovanějších adjektivních lemmat v SYN2000 zkoumané tvary neobsahuje – srov. Kopřivová 2006: 17.

⁴⁹ Mezi departicipiální adjektiva můžeme řadit i ta odvozená od tzv. pasivních, minulých participií, resp. ‘příčestí’, též zvaných ‘-n/t-ová’ nebo ‘-l-ová’ (viz *přicestovaný*, *dovedený*, *zašlý*). Odvozují se však od dokonavých sloves a v této práci se jimi nezabýváme.

⁵⁰ Tlak analogie a zastaralé podoby spisovných výrazů utvořených od dokonavých forem vede i k existenci výrazů typu *přijdoucí* (namísto *přišedší*) anebo *dohořící* (namísto *dohořevší*). Podrobněji se tématu derivace *-oucí/ící* forem od perfektivních sloves věnuje Štícha (2008). Zde postačí uvést, že komplikované, z dnešního pohledu

tvarům zakončeným na *-ící*, resp. *oucí*, které Panevová (2011) popisuje jako *emancipované od podmětových sloves* a vymezuje je mimo jiné především tím, že *jim odpovídající přívlastková věta je nezvyklá, až nemožná* (ibid., 963).

Jak už bylo řečeno, participiální formy typu *přející*, které fungují jako adjektiva (k označení trvalé vlastnosti osoby), jsou v současné češtině produktivní⁵¹ slovesné deriváty (v tomto případě od *přát + někomu něco*). Otázkou je, do jaké míry přejímají další vlastnosti adjektivní kategorie. Nedají se kupříkladu stupňovat jinak než opisně (srov. **nejpřejícnější* vs. *nejvíce přejícíny*), což je však v rámci adjektiv běžné.⁵² Limitované je patrně i odvozování dalších, např. adverbálních forem⁵³. Dále je pro adjektiva typická např. přísudková funkce nebo adverbální modifikace, přičemž modifikace pomocí adverbii míry charakterizuje zejména evaluativa; i to je vhodné sledovat při dalším zkoumání. Kategorie negace se realizuje zejména právě u adjektiv (a samozřejmě sloves), pro substantiva je méně významná (resp. indikuje novou lexikální jednotku, viz Kovářiková et al. 2012: 825).

Slovesa jakožto výrazy označující proces (činnost, děj, popř. stav) v textu naplňují predikativní funkci: přisuzují k podmětu (kromě svého vlastního sémantického obsahu) také další doplnění. Tato doplnění přitom mohou být obligatorní nebo volná. Obligatorní slovesnou valenci v češtině popisuje řada publikací, včetně podrobných slovníků (viz Svozilová et al. 1997; Lopatková et al. 2008): její podstatou je navázání dalšího prvku ke slovesnému tvaru, které teprve umožňuje jeho zapojení do komunikace. Na základě různých korpusových nástrojů (např. kolokačních frekvenčních distribucí) ale nebývá snadné určit, které kolokáty realizují právě obligatorní valenční doplnění. Jako vhodnější nástroj zejména pro identifikaci prepozičních valenčních doplnění se ukázaly kontextově vymezené P-kolokace (viz 2.4). Umožňují tak mj. porovnat chování výchozích sloves a participiálních forem (viz např. 5.2).

V této souvislosti je třeba zdůraznit, že k realizaci slovesné valence nepatří pouze předložková doplnění, ale např. i to, že tranzitivní slovesa vyžadují objekt a reflexiva zvrtné zájmeno (srov. odvozená reflexiva tantum typu *týkající se*). Je-li objekt realizován prostřednictvím inkorporace do *-oucí/ící* tvaru (srov. *všeříkající, dechberoucí*), jde tudíž také o zachování valence.

Co se sémantické kategorizace slovesných typů týče, běžně se rozlišují slovesa dějová a stavová (resp. slovesa změny stavu). Další lišení sémantiky je obtížné, ale je třeba jemnějších kategorií než pouze např. slovesa způsobová (*jít, křičet*) a rezultativní (*přijet, zemřít*): pro účely této práce je vhodné aplikovat rozlišení na slovesa **dějová**, resp. slovesa způsobu (do nichž patří i slovesa pohybu, tj. verba moviendi - Mov, faktitiva - Fak, a verba faciendi - Fac), slovesa **změny stavu** (tj. konverziva - Konv), a slovesa **stavová** (tj. stativa - Stat), resp. slovesa označující trvání. U stavových sloves se pak z (typicky predikativního) důrazu na proces může v důsledku popisu určité trvalé vlastnosti (*zestárnout*) stát forma fungující jako atribut (srov. *stárnoucí* -> *nestárnoucí*, viz Tabulka 8).⁵⁴

nesrozumitelné tvoření blokuje užívání a doklady – které se nalézají především na internetu, nikoli v korpusu – lze považovat za projev systémové vlastnosti těchto forem, řídící se především silou analogie.

⁵¹ Srov. Panevová 2011: 972.

⁵² Srov. Cvrček et al. (2010:205): *stupňované tvary má jen asi 6 %, tj. přes čtyři tisíce přídavných jmen*.

⁵³ Ale takové *nepřejícně* možné je, byť se vyskytuje zřídka. V původních českých textech má i.p.m. 0.01 (SYN).

⁵⁴ Srov. Levin (1993) a jiní: *manner of motion verbs, directed motion verbs, sound verbs, change of state verbs, perception verbs, verbs of gestures and sign, weather verbs etc.*

Zbývá ještě charakterizovat **prepozice** (spojky⁵⁵ pro tento text nejsou natolik podstatné). Ne zcela úplná je definice z AMČ II: *Funkcí předložek je zprostředkovat vztah dominujícího slovesného nebo jmenného významu s dominovaným významem jmenným* (ibid., 198). Chybí funkce zprostředkování vztahu mezi jmény (*boj o čas*), příp. funkce nerelační (realizované např. v adverbiálních strukturách (srov. v *létě, z hlady* - Čermák 2010: 175). Toto je v souladu i s definicí ESČ, která specifikuje, že prepozice je *prostředek vyjádření povahy vztahu mezi jménem a slovesem (...) nebo mezi jmény navzájem* a jako poslední možnost uvádí, že jde i o prostředek, který *spolu se jménem, s nímž se pojí*, může sloužit k *vyjádření různých okolností* (2002: 349).

Běžně užívané definice předložek jako slovního druhu navíc zahrnují kritérium tvarové ustálenosti, resp. neohebnosti. Celkový rámec můžeme popsat následujícím způsobem:

- (i) relačnost⁵⁶ (tj. sémanticko-funkční kritérium)
- (ii) neohebnost (tj. morfologické kritérium)
- (iii) přináležitost ke jménu (tj. syntaktické kritérium)

Současně jde samozřejmě o definici jazykově podmíněnou (srov. pro angličtinu Quirk 2003: 188 či Dušková 1988: 273, kteří zdůrazňují čistě relačnost, resp. to, že prepozice spojují dva prvky ve větě), což platí i pro druhý bod – morfologické kritérium totiž v tomto případě pro neflektivní angličtinu nemá velký smysl. Podstatné však je, a v tom se různé klasifikace shodují, že prepozice:

- (iv) nejsou samostatným větným členem (viz (iii)), ale slouží ke spojování (tj. ve výsledku k textové kohezi) – a to různých větných členů, i v rámci jednoho větného členu, viz (i)⁵⁷,
- (v) nevyjadřují vztah k aktérovi (resp. subjektu či aktantu, viz (iii)),
- (vi) nemají denotát fyzické povahy (jejich význam je abstraktní, viz (i)).

Tyto tři aspekty, které v podstatě blíže určují první trojici faktorů, můžeme doplnit ještě o sedmé kritérium, a sice že prepozice tvoří velmi stabilní a početně (relativně) uzavřenou a malou třídu⁵⁸. Tato práce se ovšem věnuje právě rozšiřování této třídy, a významu participií pro vznik nových prepozic:

The number of prepositions has been increased partly by using still more participles (for example barring, concerning, granted) but chiefly by combining prepositions with other words (...) (Quirk 2003: 190)

Základním sémantickým i funkčním rysem předložek je tedy **relačnost**. Předložky jsou považovány za nesamostatný slovní druh⁵⁹, stejně jako další spojovací prostředky. Jako bylo zdůrazněno u adjektiv, i pro předložky platí perspektiva původu, která je dělí na primární a sekundární: ty pak často bývají víceslovné.

⁵⁵ Funkcí spojek je především *spojovat výrazy nebo věty a explicitně tak vyjadřovat vnitrovětné a mezivětné vztahy koordinace a dominance* (AMČ II, 214).

⁵⁶ Čistě vyjadřování vztahů mezi prvky: vysoce abstrahovaná forma předložky kromě relačního neobsahuje jiný sém.

⁵⁷ Viz MSC: 282: vyjadřují vztah jmen k jejich řídicím větným členům a podílejí se tak na vytváření syntaktických a jiných významů.

⁵⁸ O jednoslovných prepozicích se většinou uvádí, že tvoří uzavřenou třídu, do níž nové výrazy nepřibývají (srov. PMČ: 342).

⁵⁹ Lexikální jednotky náležející do této kategorie se proto nazývají *synsémantika*.

Celkově lze k problematice slovních druhů říci, že jednotlivé lexémy se podílejí na naplňování aktuálních komunikačních potřeb (funkcí) a jejich kombinace (tj. víceslovné lexémy)⁶⁰ představují častý způsob rozšiřování existujících komunikačních prostředků.

2.4 Identifikace a popis víceslovných jednotek

Jde o velmi obtížnou oblast, pro niž neexistují jediné správné postupy a hotové recepty. Obecně je jasné, že hlavní otázkou tu je ustálenost (podložená frekvencí), specificky však lze říci, že víceslovné lexikální jednotky reprezentují jev popsáný Sinclairem jako *idiom principle*. Jde o přístup k jazyku založený na předpokladu, že uživatelé jazyka volí z velkého množství zčásti předpřipravených frází⁶¹ (jakýchsi „polotovaru“). Víceslovnou jednotkou pak může být zváno jak výše zmíněné spojení funkčního slovesa s abstraktním substantivem (*in Abhängigkeit bringen*, „učinit závislým“), tak předložkové výrazy typu *vyplývající z*. Extrémním příkladem víceslovných jednotek co do neprůhlednosti významu (jinak určovaného na základě sémantiky jednotlivých konstituentů) jsou frazémy⁶².

Jedním z rozšířených přístupů pro zachycení kontextu a různých odstínů gramatických i sémantických souvislostí tvořících význam určité víceslovné lexikální jednotky, je v současnosti např. '**konstrukční gramatika**'. Pro bližší seznámení lze doporučit Fried–Östman (2004), na tomto místě s ohledem na užívání termínu '**konstrukce**' v této práci postačí citace z jejich definice: *Gramatické konstrukce jsou symbolické znaky a představují základní stavební kameny lingvistické analýzy. (...) Konstrukce je abstraktní, reprezentující entita, (...) reálně se vyskytující jazykové výrazy, např. věty a fráze, nenazýváme konstrukcemi, ale konstrukty*.⁶³ Ještě jedno upřesnění nabízí Fried (2015): *Konstrukce jsou abstraktní gramatické jednotky a zpravidla mají charakter prototypu, který představuje hypotézu o mentální reprezentaci v mysli mluvčích, přičemž o něco výše čteme, že konstrukce představuje dále nedělitelné propojení nějaké formy a významu či funkce* (ibid., 34). V souladu s tímto pojetím se i v této práci konstrukce chápe jako *zvešobecnění vlastností, které pozorujeme u jednotlivých konstruktů, jak se projevují v diskurzu* (ibid., 35) a inherentní součástí konstrukce je i to, že se jedná o ustálené formální kombinace, k nimž náleží pevná funkce.

Dalším teoretickým pojmem, který se v souvislosti s víceslovnými jednotkami nabízí, jsou 'rámce' ('frames') nebo '**vzorce**' ('**patterns**'). Pojetí popsané autorkami *Pattern grammar* (Hunston–Francis 2000) je v souladu s přístupem formulovaném mj. v teorii konstrukční gramatiky: že totiž **nositelem významu může být konstrukce jako celek**, bez ohledu na konkrétní lexikální obsazení.⁶⁴

Na závěr je vhodné uvést, že Hanks upozorňuje na významný rozdíl mezi možnými a normálními kombinacemi a navazuje na Sinclaira s tím, že počet možných kombinací každého slova může být v zásadě neomezený, ale pravděpodobně se dané slovo vyskytne jen v určitém omezeném počtu kombinací. I Hanks se soustředí na typizovaná, „předpřipravená“, konstrukčně či frazeologicky

⁶⁰ Srov. Čermák 2010: 222 nn.

⁶¹ Viz Sinclair 1991: 109. V protikladu k němu stojí *open-choice principle*, který uživateli jazyka naopak nabízí až nepřehledné množství možností, limitovaných jen a pouze gramatickými omezeními.

⁶² Pro podrobnou definici viz Čermák (2007), zde stačí uvést, že frazém vždy charakterizuje anomálie (sémantická, syntaktická, gramatická nebo kombinovaná).

⁶³ Překlad z angličtiny O. R.

⁶⁴ Srov.: *In some cases, it is possible to go further and say that it is the pattern itself, not the words with which it occurs, that has the meaning.* (Hunston–Francis 2000: 100)

popsatelná užití lexikálních jednotek, a upozorňuje, že to je centrální vlastnost jazykového úzu (Hanks 2013: 399)⁶⁵.

Pokud jde o **nástroje identifikace víceslovných jednotek**, nejběžnější automatickou pomůckou k určení ustálené jednotky jsou různé **asociační míry** určující **kolokace** (např. logDice, t-score, MI-score), **Word Sketches** (slovní profily, Kilgarriff et al. 2014) a nově i nástroj p-kolokace (Cvrček–Vondříčka 2012). Jednou z potíží asociačních měr nicméně je, že určují kolokace o dvou členech (resp. vztah každého v okolí se vyskytujícího slova je poměřován čistě vztahem ke slovu klíčovému). **P-kolokace** založené na hodnotách nazvaných '**obligatornost**' a '**proximita**' (Cvrček 2013) naopak umožňují vnímat (přes různou míru manuálního úsilí, ne zcela automaticky) plastičtější obrázek slov vyskytujících se v těsné blízkosti zkoumaného výrazu. Pro podrobné představení obou měř viz Cvrček (2013), zde ve stručnosti alespoň shrnutí: *Obligatnost je míra exkluzivity, s jakou se slovo objevuje v kolokaci* – vztahuje se tedy k tomu, nakolik pevně jsou obě slova svázána – a *proximita dvou slov, neboli průměrná textová vzdálenost v blízkém kontextu* <-3;3>; *je základní ukazatel syntagmaticnosti vztahu* – frekventovaný souvškyt v takto těsné blízkosti je zřetelným vodítkem k významům daných slov (byť se samozřejmě nejedná o 100 % spolehlivé a jednoznačné výsledky, ale pouhou, byť výraznou, pomoc v další (manuální) analýze).⁶⁶

P-kolokace jako nástroj ke znázornění těchto vztahů umožňují vytvořit si poměrně rychle celkovou představu o chování daného lexému. Rozložení informací v prostoru (grafu) namísto lineárního řazení, které generují běžné seznamy kolokací, je pro komplexní vyhodnocování souvškytostí mezi proměnnými velmi výhodné, i přes limit práce s poměrně omezeným datovým souborem (pro češtinu tento nástroj vychází z korpusu SYN2010, který obsahuje pouhých sto milionů slov).

Vzhledem k neexistenci současných slovníků češtiny a pracnosti jiných cest, jak se dobrat významu zkoumaných výrazů, se v této práci sémantika jednoslovných i víceslovných jednotek nejběžněji popisuje pomocí kolokačních profilů založených na asociační míře (viz Tabulka 4).

Metodologicky se může předmětem diskuse stát mj. to, že se vedle sebe uvádějí výsledky pro p-kolokace (které jsou založené na korpusu SYN2010) a výsledky založené převážně na publicistických textech (resp. na publicistickém subkorpusu korpusu SYNv4). Pokud není uvedeno jinak, pak jsou kolokace uvedené na základě hodnot pro lemma a na základě výsledků poskytnutých prostřednictvím (standardně nastaveného) okna zkoumání o velikosti <-3 / 3>⁶⁷ a kolokační míry logDice (zvolené na základě porovnání uvedeného v Křen 2006 i jinde⁶⁸ jako nejméně zvýhodňující formy málo nebo naopak velmi frekventované). Cílem zvoleného přístupu je popsat lexikální jednotku a její chování na co nejhomogennějších a přitom rozsáhlých datech pomocí standardně používané „kompromisní“ míry a uzuálního nastavení a doplnit tento pohled novátorským nástrojem, který svým grafickým uspořádáním a důrazem na bezprostřední souvškyt v prepozici nebo postpozici zvýrazňuje jiné souvislosti (především syntaktické, resp. konstrukční).

⁶⁵ (...) language use is highly patterned, and these patterned concatenations are reflected in normal usage as found in texts. Each word is associated with patterns of phraseology that occur again and again and again in different texts. (Hanks 2013: 399)

⁶⁶ Podrobnou ukázkou práce s p-kolokacemi poskytuje např. Tabulka 37 a oddíly pod ní následující, jež zachycují např. rozdílné chování afirmativních a negovaných tvarů *ne/souvšející s*.

⁶⁷ Jakožto kandidáti pro souvškyt v kolokaci jsou tudíž brány pouze tvary na třech pozicích vlevo a třech vpravo od klíčového slova.

⁶⁸ Zejména viz Rychlý 2008.

2.5 Textové typy a žánry, i. p. m.

Význam textových typů a žánrů / rejstříků / domén prokazuje celá řada výzkumů (za všechny uvedme Biber 1991, Biber et al. 1999). V současném stavu bádání však panuje značná neshoda co do užívání těchto pojmů⁶⁹. Východiskem aplikovaným v této práci je poznání, že je vhodné zkoumat užití konkrétních tvarů na co nejhomogennějších datech, a tato vzájemně kontrastovat. Užívaná terminologie se opírá o členění aplikované na data Českého národního korpusu, tedy o hierarchii tří skupin textových typů (beletrii, oborovou literaturu a publicistiku), jejich podrobnější členění na devět textových typů⁷⁰ a nakonec tematicky vymezené žánry⁷¹. V této souvislosti je třeba upozornit, že (níže hojně diskutovaný) administrativní textový typ je současně i žánr: značka ADM je tudíž v tomto ohledu nejednoznačná. Za pozornost stojí též skutečnost, že právníké texty jsou notoricky špatně zařaditelné – ze stylistického hlediska leží zhruba na přechodu mezi texty administrativními a odbornými.⁷²

Významové rozrůžňování (jehož poznání a popis v rámci departicipiálních forem je jedním z cílů této práce) se totiž může projevit rozdílným chováním výrazu v různých textových typech a žánrech, včetně navýšení frekvence. Např. publicistické texty vykazují vyšší podíl gramatikalizovaného užití nežli texty beletristické (srov. anglické *concerning*, viz Tabulka 46).

K frekvenci obecně uvádějí Biber–Conrad 2009, kteří se soustředí na metodologickou stránku analýzy různých registrů, žánrů a stylů, že důvodem rozdílné četnosti užití (různých jazykových prvků) jsou různorodé záměry mluvčích a cíle komunikace (ibid., 131). A právě rozdílný účel komunikace, spjatý i s rozdíly inherentně ztělesněnými v různých textových typech, lze vidět jako primární motivaci v pozadí zkoumané významové změny. Výrazně vyšší frekvence určitých departicipiálních forem v určitých textových typech tudíž je dalším indikátorem jejich významové proměny (viz 5.2.3).

V zájmu srovnatelnosti hodnot mezi žánry a textovými typy je nutné převádět absolutní čísla na hodnoty **relativní četnosti**. Jako její jednotka se v této práci (opět v souladu se standardy ČNK) uplatňuje pojem 'i. p. m.', zkratka z anglického *instances per million*, která vyjadřuje průměrný počet výskytů dané entity (nejen slova, ale i interpunkčního znaménka) na jeden milion textových pozic. (Procenta se pro vyjadřování relativní četnosti nehodí, neboť při malých frekvencích generuje takové vyjadřování poměrného zastoupení příliš mnoho nul a stává se nepřehledným.)

2.6 Vznik nových pojmenování

Není pochyb o tom, že existuje **mnoho neobjevených slov**: (...) *as more and more evidence becomes available, we may expect more and more new words to be discovered. The lexicon is dynamic and*

⁶⁹ Srov. Hoffmann (2005: 20): *There is considerable disagreement in the literature about the use of the terms genre, domain, text type and register. For a detailed overview of the issues involved, see Lee (2001).*

⁷⁰ Užívají se tyto zkratky: beletrie (BEL nebo FIC) zahrnuje textové typy NOV, COL, VER, SCR a X, oborová (dříve odborná) literatura (ODB nebo NFC) zahrnuje textové typy SCI, PRO, POP, ADM a MEM, a publicistika (PUB nebo NMG) zahrnuje textové typy NEW a LEI.

⁷¹ <https://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:genre> – 1. 5. 2017.

⁷² Za tuto poznámku děkuji prof. J. Hoffmannové.

growing continually.⁷³ Hanks (2013: 32) navíc zdůrazňuje, že nutnou podmínkou identifikace nových lexikálních jednotek je *evidence*, což jsou (především korpusově zachycené) doklady konkrétního užití.

Na tuto premisu navazuje Čermák: *Dnes se pojmenovává všechno, co je pro člověka relevantní* (2010: 145), je věta, která zní na vědeckou práci až nezvykle přímočaře, myšlenka v ní obsažená je ale zcela klíčová: Jakákoli nově vzniklá a současně ustálená komunikační potřeba vede i k ustálení nového způsobu, jak ji pojmenovat. To, že častým procesem provázejícím lexikalizaci nového významu je buď (vznik anebo rozšíření) polysémie (tj. rozšíření palety významů u již používané formy, často na základě principu podobnosti⁷⁴), anebo zkombinování již existujících forem (pomocí kompozice, derivace, nebo řídkěji abreviace)⁷⁵, lze pozorovat i na departicipiálních formách zkoumaných v této práci.

Konstantní potřeba aktualizovaného (tj. nového, neotřelého) vyjadřování je patrná zejména u vyjadřování subjektivního postoje mluvčího.⁷⁶ Naopak v závislosti na zvoleném rejstříku si mluvčí volí míru explicitnosti anebo naopak vágnosti svého vyjádření. Všímá si toho – v souvislosti s departicipiálními formami – i Panevová (2011: 973): *Mluvčí užije adjektivního derivátu, pokud vědomě resignuje na explicitní vyjádření časových vztahů*. Celkově nicméně lze přístup k jazykovým změnám uplatňovaný v této práci charakterizovat následovně: *Nemění se jazyky; to lidé mění jazyk svými činy*⁷⁷. Jedinou adekvátní cestou zkoumání jazykových změn, včetně (synchronně pojatého) popisu možných nových pojmenování, je tedy analýza konkrétních činů (resp. manifestací jazykové komunikace). Datový soubor manifestací, o němž se opírá tato práce, pak je k nalezení níže, v kapitole 3.

Ještě je třeba dodat, že distinktivním rysem nových pojmenování či slov je význam, který nesou a který není shodný (byť třeba jen na úrovni stylistického příznaku) s jinými pojmenováními. Zvolený úhel pohledu na **sémantiku** lexikálních jednotek pak vychází z Hankse, který říká, že význam slov (v textu, tj. při užití) je událost, nikoli entita⁷⁸ (2013: 73) – v této souvislosti je daný význam možné nazývat i jako '**(kon)textový**' (přičemž v přirozených textech jen zřídka nacházíme významovou nejednoznačnost⁷⁹). Hanks dále zdůrazňuje, že významový potenciál slov je třeba nahlížet holisticky, jako kognitivní a sociální prototyp s jakýmsi epicentrem, z něhož do různých stran vybíhají a odštěpují se variace v úzu i významu (2013: 174).

Jednou z nejtěžších otázek lingvistiky pak je identifikace významu, a to navíc alespoň zčásti automatizovanými metodami. V této práci jsou uplatňovány nejen běžně užívané kolokační míry (konkrétně logDice) a p-kolokace, viz Identifikace a popis víceslovných jednotek, 2.4, ale též hledání významu pomocí překladových ekvivalentů a pomocí substitučních testů. Za vypovídající lze většinou považovat pouze souhrn těchto rozmanitých přístupů.

⁷³ Největší význam Hanks přisuzuje novým substantivům, mezi nimiž vyzdvihuje vlastní jména, technickou terminologii a víceslovné výrazy. Nová adjektiva pak spojuje právě s procesem vzniku nových substantiv. (2013: 33)

⁷⁴ Srov. metaforické nebo metonymické přenášení významu.

⁷⁵ Viz Čermák 2010: 151nn.

⁷⁶ V této souvislosti je třeba zmínit evaluativní sémantiku řady výrazů, které vyjadřují (pragmatický) postoj mluvčího. Zde se nabízí uvést např. departicipiální formy *fascinující*, nebo *(dobře) fungující*. V této souvislosti se zmiňuje i 'expresivní' význam, a význam závislý na společenských konvencích, srov. Löbner (2013).

⁷⁷ Croft 1990: 257, překlad O. R.

⁷⁸ Jakožto 'entitu' potom lze chápat to, čemu se běžně říká 'lexikální význam'.

⁷⁹ Čermáková 2009: 19.

3 Datové zdroje

Tato práce integrálně a vzájemně komplementárně využívá běžně dostupné nástroje pro korpusově založené zkoumání (za využití rozhraní KonText) a kombinuje metody kvantitativní a kvalitativní analýzy. Datově práce vychází především z korpusů Českého národního korpusu. Pokud to je možné a účelné, je odlišen jazyk původních textů od jazyka překladů⁸⁰ a důraz je kladen i na zkoumání co nejhomogennějších žánrů a textových typů (k tomu viz odd. 2.5 výše).

Mezi zkoumané korpusy **češtiny** patří především synchronní korpus SYNv4 z 16. 9. 2016, na němž jsou založeny další subkorpusy (publicistický, administrativní). Pro srovnání s tímto (nereprezentativním) více než třímiliardovým korpusem psané češtiny byl dotazován i (reprezentativně sestavený) korpus spontánní mluvené češtiny (ORAL2013, 2.8 milionu slov). Odkazuje-li se v práci ke korpusu SYN, znamená tato zkratka právě tuto čtvrtou verzi daného korpusu. Některé části práce jsou, což je explicitně uvedeno, založeny na předchozí verzi, SYNv3. Zmíněn je i korpus Diakon, který zahrnuje texty od nejstarších památek ze 14. století až po současnou publicistiku.

Z **cizojazyčných** korpusů byl (především ve výzkumech předcházejících sepsání této práce) dotazován anglický BNC (*British National Corpus*, 100 milionů slov, reprezentativní) a německý DeReKo (*Deutsches Referenzkorpus*, několik miliard slov, nereprezentativní). Z **překladových** korpusů byl dotazován jak InterCorpV8 (vyvíjený v součinnosti s Ústavem Českého národního korpusu a obsahující mj. složku Acquis), tak korpus EuroParl (Koehn 2005), který je založený na textech z Evropského parlamentu či jiných institucí na úrovni EU. Často zmiňovaný subkorpus Acquis pak obsahuje texty vytvořené v rámci společné legislativy EU, tzv. Acquis Communautaire; jeho rozsah v korpusu InterCorpV8 je 26.8 milionů pozic.

⁸⁰ V návaznosti na výzkum Chlumské (2015) a prokázání významu zdrojového jazyka pro charakteristiky textu.

4 Distribuce zkoumaných forem v češtině

Nejčastěji uváděnými kritérii pro klasifikaci slovních druhů v jazycích jako je čeština jsou syntaktické chování (tj. pozice subjektivá, atributivní, predikátová apod.), morfologické vlastnosti (ohebnost, skloňování nebo časování) a sémantika: pro výsledné kategoriální zařazení je – v pojetí uplatňovaném v této práci – důležitá jejich souhra. Při klasifikaci departicipiálních forem (resp. zkratkou 'DF') zůstává hlavní obtíží jednoznačné postižení povahy daného výrazu v určitém kontextu⁸¹: k slovnědruhovému identifikaci přitom slouží škála kritérií popsaných v kapitole 4.2.2 a dále. Oříškem je především otázka, jak kategorizovat formy vykazující znaky predikativní funkce, které však současně nenesou obsah jednoznačně predikativní sémantiky (tj. ty, na něž se uplatňuje hypotéza možné prepozicionální). Další potíží je, že ne vždy lze nalézt dostatečně spolehlivě automaticky aplikovatelné znaky rozlišení případných homonym, tj. formálně shodných tvarů, jejichž význam i funkce se rozrůznily.

Jak ukazuje např. kapitola 4.5.3.1, celkové chování DF v původně českých textech je v důsledku chybovosti a celkové koncepce současného značkování obtížně statisticky postižitelné. Základem pro sledování obecných tendencí týkajících se zkoumané kategorie tedy zůstávají manuální analýzy náhodně vytvořených vzorků. Slovní druhy v podobě substantiv, adjektiv, sloves, prepozic a spojek představují integrovanou kategorii syntaktického, sémantického a morfologického chování – viz 2.3. Tyto aspekty jsou v textu níže doplněné o kritéria frekvenční. K tomu také přistupuje aspekt, jenž ale prostupuje všemi výše zmíněnými, a to je celková pozice výrazu v systému, tj. především to, jakými daná departicipiální forma disponuje konkurenčními výrazy a jakým způsobem ji lze substituovat.

Ještě předtím, než následující oddíly představí chování DF z pohledu jednotlivých slovních druhů, je však na místě uvést některé celkové popisy výše zmíněných kritériálních oblastí; především pak té frekvenční.

4.1 Frekvenční distribuce DF

Celkový pohled na nejčastější departicipiální formy⁸² poskytne Tabulka 1. Na tomto místě je třeba zdůraznit žánrovou podmíněnost frekvenční distribuce (viz 2.5) a současně omezení daná tím, jaký rozsah jednotlivé žánry v korpusu SYN mají. I proto se Tabulka 1 opírá o údaje ze subkorpusu publicistického a administrativního (resp. o údaje z jejich subkorpusů obsahujících pouze původně české texty) a údaje z mluveného korpusu ORAL 2013 je pouze doplňují⁸³. Uváděná relativní četnost pomocí i. p. m. znamená počet výskytů na milion pozic (podrobněji viz odd. 2.5):

Pořadí	DF	[Abs. fq.] PUB	[i. p. m.] PUB	[i. p. m.] ADM	Podíl ADM/PUB [%]	[i. p. m.] ORAL 2013
1	<i>vedoucí</i>	919245	234.89	340.00	144.75	28.31
2	<i>budoucí</i>	301562	77.06	181.36	235.35	5.78
3	<i>následující</i>	286504	73.21	505.80	690.89	2.43
4	<i>cestující</i>	257972	65.92	395.00	599.21	3.04
5	<i>hostující</i>	233037	59.55	8.06	13.53	1.52
6	<i>rozhodující</i>	232592	59.43	78.59	132.24	0.91
7	<i> vynikající</i>	217167	55.49	25.19	45.40	10.96

⁸¹ V současné češtině, na rozdíl od češtiny staré, má mluvní okolí departicipiálních výrazů výrazně desambiguující charakter.

⁸² V podobě lemmat, tj. všech tvarů s velkými i malými písmeny.

⁸³ Pro zachování srovnatelnosti nelemmatizovaného korpusu ORAL s lemmatizovaným korpusem SYN byly v mluvené části dotazy pokládány včetně případné negace, např.: [word="(ne)?fungující.*"].

8	<i>stávající</i>	186629	47.69	145.09	304.24	2.43
9	<i>zbývající</i>	124316	31.77	45.34	142.71	0.61
10	<i>nadcházející</i>	122600	31.33	4.03	12.86	0.00

Tabulka 1: 10 DF s nejvyšší relativní frekvencí v publicistice, SYNcs (PUB, ADM), ORAL 2013

Poměr mezi zastoupením v publicistice (PUB) a administrativě (ADM) u deseti forem analyzovaných na základě jejich nejprominentnější frekvence právě v PUB je velmi různorodý. Od forem preferovaných v administrativě výrazněji (*cestující, následující,ávající, budoucí*⁸⁴) nebo méně výrazně (*vedoucí, zbývající, rozhodující*) se dostáváme k výrazům prominentním v publicistice: *vynikající, hostující, nadcházející*. Administrativní texty tedy vykazují jasnou preferenci pro výskyt DF, ovšem vyskytují se v nich především ty departicipiální formy, které jsou sémanticky kompatibilní s komunikačními záměry tímto textovým typem sdělovanými⁸⁵.

Průměr frekvence z publicistiky nicméně i tak zůstává řádově vyšší nežli užití v mluvených textech, což je v souladu s hypotézou, že jde o formy typické pro psaný jazyk. Podstatné je, že v korpusu ORAL bylo manuálně zkoumáno 50 v publicistice nejvíce frekventovaných DF a zhruba desítk dalších forem vybraných, přičemž jejich relativní četnost byla od 34. pozice⁸⁶ nulová, výjimečně dosahující hodnot 0.3 resp. 0.6 (tedy při dané velikosti korpusu se jednalo o jeden až dva výskyty). Žádná z DF kromě lemmatu *vedoucí, vynikající a budoucí* v mluveném textu nemá i.p.m. vyšší než 5.

4.1.1 Rozdíly nejfrekventovanějších DF v administrativě oproti publicistice

Po představení nejfrekventovanějších forem z perspektivy publicistiky⁸⁷ a identifikaci administrativního typu jako toho, jenž je pro ně výrazně typičtější, porovnává Tabulka 2 výskyt v publicistice s formami, které se nejčastěji vyskytují právě v administrativě. Pro srovnání je uvedena i relativní četnost výskytů v mluveném korpusu ORAL2013. Celá tabulka je seřazena podle poměru zastoupení dané departicipiální formy v administrativě oproti publicistice:

Pořadí	DF	[Abs. fq.] PUB	[i. p. m.] PUB	[i. p. m.] ADM	Podíl ADM/PUB [%]	[i. p. m.] ORAL 2013
55	<i>kupující</i>	28098	7.18	532.00	7409.47 %	0.00
63	<i>prodávající</i>	26275	6.71	462.48	6892.40 %	0.61
82	<i>vyplyvající</i>	20705	5.29	191.44	3618.90 %	0.00
95	<i>hodnotící</i>	17222	4.4	117.89	2679.32 %	0.91
20	<i>související</i>	64829	16.57	203.53	1228.30 %	0.00
42	<i>řídící</i>	39003	9.97	111.80	1121.36 %	0.30
122	<i>ošetřující</i>	14111	3.61	39.30	1088.64 %	0.00
16	<i>odpovídající</i>	80037	20.45	216.63	1059.32 %	0.91
116	<i>vyučující</i>	14984	3.83	34.26	894.52 %	1.52
80	<i>umožňující</i>	21007	5.37	47.36	881.94 %	0.00

Tabulka 2: 10 DF s nejvyšším podílem výskytu v administrativě vůči publicistice.

⁸⁴ Adjektivum *budoucí* je doloženo už v nejstarších textech jako takto ustálené, viz Gebauer (1958: 84).

⁸⁵ Srov. výraz *hostující*, vázaný především na sportovní publicistiku, a *nadcházející*, spojený s referováním o aktuálních, bezprostředně se blížících událostech (opět tematika klíčová pro daný textový typ). Další podrobnosti viz Tabulka 4.

⁸⁶ V rámci frekvenčního seznamu DF.

⁸⁷ Sloupec 'Pořadí' se zakládá na frekvenčně seřazeném seznamu departicipiálních forem v publicistice a analýze jeho prvních 150 forem. Prvních deset forem je uvedeno výše, viz Tabulka 1.

Departicipiální formy, které jsou výše (viz Tabulka 2) identifikované na základě chování řádově odlišného od totožných DF v publicistice, se vyznačují mnohonásobným nárůstem četnosti. Výrazným příkladem je výraz *kupující* a počet jeho výskytů na milion pozic (i. p. m.) v administrativě: hodnota i. p. m. 532 je oproti i. p. m. 7.18 (v publicistice) mnohonásobně (74x) vyšší. Dále vyvstává několik specifických vlastností DF. Řada z nich se užívá substantivně (*kupující, prodávající, vyučující*), jedna DF může vyjadřovat i pragmatické a evaluativní významy (*odpovídající*)⁸⁸ a význam dvou forem (*vyplývající, související*) je velmi abstraktní. K argumentům, o něž se toto shrnutí opírá, se dostaneme v dalších oddílech, začíná být ale patrné, o jak heterogenní skupinu se u departicipiálních forem jedná a jak obtížné je postihnout její povahu v rámci současné slovnědruhově kategorizace (srov. hypotéza 1.2.5).

4.1.2 Podíl frekvence fundujícího slovesa vůči DF

Pohled na departicipiální formy prizmatem frekvenčního kritéria můžeme dále rozvést pomocí srovnání s fundujícím slovesem, viz Tabulka 3. Ta představuje deset DF, které jsou oproti fundujícímu slovesu mnohonásobně četnější⁸⁹. Rozboru jejich sémantiky se věnuje Tabulka 4. Poté následuje rozbor forem s nejnižším podílem oproti fundujícímu slovesu, viz Tabulka 5.

4.1.2.1 DF s nejvyšším podílem ve srovnání s fundujícími slovesy

Tento oddíl popisuje chování těch DF, jejichž procentuální zastoupení je (v rámci zkoumaného vzorku 150 lemmat) v porovnání se zastoupením jejich slovesných tvarů nejvyšší. V zájmu co nejvyšší výpovědní hodnoty je v přehledu níže (Tabulka 3) uvedena i absolutní frekvence a také hodnoty i. p. m. pro dané lemma v administrativě. Těžištěm tabulky ovšem je srovnání četnosti DF s frekvencí sloves (V) v publicistice. Pořadí má stoupající charakter: v posledním řádku tabulky je forma s největším rozdílem podílu DF/V. Popiska 'pořadí' odkazuje k absolutnímu pořadí v celkovém seznamu DF:

Pořadí ⁹⁰	DF	[Abs. fq.] PUB	[I. p. m.] PUB	[I. p. m.] ADM	Lemma sloveso (V)	[Abs. fq.] PUB	[I. p. m.] PUB	Podíl DF/V: v PUB [%]
119	<i>vyčerpávající</i>	14276	3,65	2,02	<i>vyčerpávat</i>	6 072	1,55	235,48 %
83	<i>dospívající</i>	19873	5,08	10,08	<i>dospívat</i>	6 557	1,68	302,38 %
24	<i>úřadující</i>	57949	14,81	0,00	<i>úřadovat</i>	17 690	4,52	327,65 %
5	<i>hostující</i>	233037	59,55	8,06	<i>hostovat</i>	50 722	12,96	459,49 %
86	<i>dostačující</i>	19528	4,98	12,09	<i>dostačovat</i>	3 313	0,85	585,88 %
7	<i>vynikající</i>	217167	55,49	25,19	<i>vynikat</i>	35 385	9,04	613,83 %
87	<i>ustavující</i>	19322	4,94	20,15	<i>ustavovat</i>	1 193	0,3	1646,67 %
90	<i>alarmující</i>	18448	4,71	1,01	<i>alarmovat</i>	827	0,21	2242,86 %
10	<i>nadcházející</i>	122600	31,33	4,03	<i>nadcházet</i>	1 333	0,34	9214,71 %
110	<i>plovoucí</i>	15476	3,95	2,02	<i>plovat</i>	140	0,04	9875,00 %

Tabulka 3: 10 DF s největším podílem frekvence departicip. formy vůči slovesu, PUB

⁸⁸ Srov. slovesný význam, kdy [něco] *odpovídá* [něčemu] a kolokace (prvních 20 lemmat dle logDice) pro DF *odpovídající*: *zázemin, popis, vzdělání, představovaný, náhrada, úroveň, parametr, standard, norma, částka, vybavení, velikost, způsob, ohodnocení, břemeno, kvalita, suma, kvalifikace, úrokový*. DF tedy většinou vyjadřuje subjektivní hodnocení kvality (*zázemin, vzdělání, úroveň*) a jen některá užití (srov. *muž odpovídající popisu*) jsou v souladu s významem slovesným.

⁸⁹ Tato čísla jsou založená na frekvenčně seřazeném seznamu departicipiálních forem v publicistice.

⁹⁰ Jedná se o pořadí ve frekvenčně seřazeném seznamu departicipiálních forem v publicistice.

Z přehledu je patrné, že pouze několik forem vykazuje rozdíl na úrovni dvou řádů (*alarmující, ustavující, nadcházející, plovoucí*). I rozdíly o 600–300 procent jsou v rámci celého jazyka doloženy jen pětkrát. S desátou formou (viz Tabulka 3, první místo) přichází rozdíl jen o něco více než dvojnásobný, ve výši 235 %, a u dalších tvarů by samozřejmě tento poměr dále klesal. Rozdíly ve výskytu distribuce těchto DF v administrativě oproti zde podrobněji popisované publicistice jsou následující: jednak je patrná naprostá absence lemmatu *úřadující*, a pak výrazně nižší zastoupení lemmat *alarmující, nadcházející, vynikající, hostující*. V administrativě naopak stoupá četnost lemmat *ustavující, dostačující a dospívající*.

Jediné fundující sloveso, na posledním řádku uvedené *plovat*, pak má opravdu nízkou frekvenci. Archaický tvar, který je co do jazykového úzu na naprosté periférii, stojí v příkrém kontrastu k departicipiální formě, která je naopak v systému jazyka zastoupena mnohem více než derivát slovesa *plavat*: *plavající* má i. p. m. 0.13 a v publicistice 501 dokladů (a jeho užití je dle sondy 40 náhodných konkordancí čistě slovesné). To *plovoucí podlaha*, jakožto nejvýznamnější kolokát zde analyzovaného lemmatu, indikuje užití 100 % kvalifikující, a navíc významově velmi specifické. Slovesné užití je u této formy nicméně také doloženo, i v řadě frekventovaných kolokací (viz některé *plovoucí ostrovy*, nebo spojení *plovoucí na hladině*).

U všech takto výrazně frekvenčně se vymykajících výrazů je patrný podobný významový rozptyl, resp. posun. Opět to lze shrnout pomocí tabulky, viz Tabulka 4. V ní je hlavní důraz na sémantiku indikovanou pomocí p-kolokací a kolokací, a následně abstrahovanou ve sloupci „významy“. Přítomnost pragmatických či evaluativních, anebo dokonce substantivních, aspektů indikuje křížek, nepřítomnost pomlčka. DF jsou řazeny od nejmenšího podílu ke slovesnému základu (V) až k tomu největšímu (jako v předchozích tabulkách):

DF	Podíl DF/V: [%], PUB	P-kolokace ⁹¹	Kolokace logDice ⁹²	Významy ⁹³	Pragmatika, evaluativnost	Substantivní funkce
<i>vyčerpávající</i>	235	<i>být + velmi, hodně, nesmírně + v.; v. odpověď, informace</i>	<i>psychicky, fyzicky, nesmírně + únavný, stresující; výčet, maraton</i>	1) „unavující“ (blízké slovesnému základu ⁹⁴) 2) „kompletní“	X	-
<i>dospívající</i>	302	<i>děti a dospívající; dospívající mládež</i>	<i>mládež, dívka, dcera; stárnoucí; chlapec</i>	1) subst. („osoby, kt. dospívají, teenageři“) 2) adj. „mladí“	-	X
<i>úřadující</i>	328	<i>mistr, předseda, šéf</i>	<i>(získat) skalp (úřadujícího mistra); (do)</i>	být (dočasně) ve funkci (většinou) vedoucí osoby	-	-

⁹¹ Na korpusu SYN 2010.

⁹² Na publicistické složce korpusu SYNv4.

⁹³ Zde by bylo na místě citovat hesla z výkladového slovníku popisujícího současnou češtinu. Ten však bohužel není k dispozici.

⁹⁴ Za zmínku stojí, že i v tomto případě se jedná o významový posun, neboť konkrétní *čerpání* kapaliny apod. u daného slovesa téměř zcela nahradilo abstraktnější *vyčerpání* (např. *organismu*) a metaforicky/metonymicky uplatněná představa odlivu energie.

			<i>kádr (ú. m.); palubovka, půda</i>			
<i>hostující</i>	459	<i>gólman, tým, hráč, brankář</i>	<i>sportovní tým a jeho elementy, profesor, dirigent, trenér</i>	1) „nedomácí sportovní subjekty“ 2) „pozvané osobnosti“	-	-
<i>dostačující⁹⁵</i>	586	<i>být + zcela, plně, naprosto d.</i>	<i>kapacitně, naprosto, plně, absolutně; pokrytí</i>	hodnotící adjektivum modifikující celou předchozí výpověď	X	-
<i>vynikající</i>	614	<i>(být); opravdu v. +zárok, plavec, forma, způsob, nápad</i>	<i>herec, kvalita, vlastnost</i>	hodnotící adjektivum modifikující 1) celou situaci (zřídka), 2) referenta – a) osobu, b) provedení	X	-
<i>ustavující</i>	1647	<i>zasedání, sjezd, schůze, valná hromada</i>	<i>sjezd, zastupitelstvo</i>	právní označení prvního shromáždění skupiny lidí	-	-
<i>alarmující</i>	2243	<i>být + opravdu a.⁹⁶</i>	<i>stav, statistika, situace</i>	negativně hodnotící adjektivum ⁹⁷	X	-
<i>nadcházející</i>	9213	<i>v + n. + období</i>	<i>sezona, volba, zima</i>	časové určení blízké budoucnosti ⁹⁸	-	-
<i>plovoucí</i>	9875	<i>podlaha, ostrov</i>	<i>podlaha, ostrov</i>	specifický typ 1) podlahy, 2) ostrova	-	-

Tabulka 4: Významy 10 DF frekvenčně nejvíce převyšujících fundujících sloveso, PUB

Změna četnosti jakožto signál změny významové se na základě této sondy jeví jako klíčové identifikační kritérium. U čtyř forem z deseti je mj. skrze adverbialní modifikaci patrné vyjadřování pragmatického zřetele (*alarmující, vynikající, dostačující, vyčerpávající*), jedna forma z deseti funguje jako substantivum i jako adjektivum (*dospívající*). Každá forma nese svůj specifický význam, více či méně vzdálený významu fundujícího slovesa. Proces lexikalizace těchto departicipiálních forem je rozhodně možné prohlásit za

⁹⁵ Výrazný podíl negovaného tvaru: chování formy *nedostačující* je třeba zkoumat odděleně.

⁹⁶ Srov. další případy popisované v 5.1.

⁹⁷ Na webové stránce <http://www.slovníkcestiny.cz/web/heslo/alarmuj%C3%ADc%C3%AD--/24814> je uvedeno heslo *alarmující* jako příd. jméno s významem *důrazně, naléhavě upozorňující na nepříznivě se vyvíjející nebo kritický stav něčeho, znepokojivý, znepokojující*. Za upozornění na to, že vznikající Akademický slovník současné češtiny již obsahuje zpracované písmeno A, děkuju prof. J. Hoffmannové.

⁹⁸ Konkrétní význam *nadcházení, přicházení naproti zkratkou*, je velmi ojedinělý, naopak abstraktní význam časové blízkosti zcela převažuje.

velmi pokročilý (otázkou zůstávají např. přísudková užití typu *být + vyčerpávající*, jež se neliší od slovesného významu „navovovat“, ale nemají nic společného s konkrétním významem „čerpání kapaliny“ apod., viz pozn. pod čarou 94). V řadě případů je pak osamostatnění (homonymní, resp. homoformní) významové jednotky jednoznačně dokončené (viz *vyčerpávající odpověď* – ve smyslu „kompletní, úplná“). Tabulka 4 tak ukazuje především údaje o systémově periferní povaze sloves, jež fundují více frekventované departicipiální formy, a o výrazně centrálnější pozici, již mohou zaujmout jejich deriváty.

4.1.2.2 DF s nejnižším podílem ve srovnání s fundujícími slovesy

Úvodem k tomuto popisu chování DF, jejichž procentuální zastoupení je (v rámci zkoumaného vzorku 150 lemmat) v porovnání se zastoupením jejich slovesných tvarů nejnižší, je třeba říci, že v několika případech je diskrepance departicipiální formy a slovesa daná velmi vysokou frekvencí pomocných sloves (*mít, být*), jakož i tím, že od nich není možné participiální formu utvořit tak, aby odkazovala k fundujícímu slovesu podobně jednoznačným způsobem jako DF frekvenčně výrazně převyšující fundující sloveso (viz Tabulka 4): formy *budoucí* a nejspíše i *mající* jsou co do způsobu utvoření synchronně spíše neprůhledné, byť vznikly naprosto pravidelným tvořením, jak dokládá i Gebauer (1958: 84 nn.)⁹⁹. U ostatních DF mohou být výsledky překvapivější:

Pořadí ¹⁰⁰	DF	[Abs. fq.]	[i. p. m.] PUB	[i. p. m.] ADM	Základové sloveso	[Abs. fq.]	[i. p. m.] PUB	Podíl DF / V [%]
109	<i>mající</i>	15554	3,97	21,16	<i>mít</i>	23983350	6128,44	0,06
2	<i>budoucí</i>	301562	77,06	181,36	<i>být</i>	11388693 9	29 101,42	0,26
107	<i>čekající</i>	15683	4,01	0,00	<i>čekat</i>	2 028 229	518,27	0,77
23	<i>stojící</i>	60552	15,47	7,05	<i>stát</i>	5 895 603	1506,5	1,03
36	<i>kolemjdoucí</i>	44849	11,46	1,01	<i>jít</i>	4 234 532	1082,05	1,06
93	<i>strojvedoucí</i>	17403	4,45	5,04	<i>vést</i>	1 604 095	409,89	1,09
129	<i>platící</i>	13521	3,46	2,02	<i>platit</i>	1 181 131	301,81	1,15
144	<i>vypadající</i>	11713	2,99	0,00	<i>vypadat</i>	793 244	202,7	1,48
140	<i>dlouhotrvající</i>	11981	3,06	2,02	<i>trvat</i>	795 280	203,22	1,51
47	<i>patřící</i>	33739	8,62	5,04	<i>patřit</i>	1 753 418	448,05	1,92

Tabulka 5: 10 DF s nejnižším podílem frekvence DF v poměru ke slovesu, PUB

Vycházíme-li z předpokladu, že ty DF, které zůstávají sémanticky blízké výchozím slovesům, mají poměrně nízkou frekvenci – právě v porovnání se slovesnými lemmaty – pak u těchto forem identifikovaných na základě nejmenšího podílu departicipiální formy vůči fundujícímu slovesu stojí za zmínku, že žádný údaj týkající se relativní četnosti (i. p. m.) neklesá pod hodnotu 3 (resp. 2.99, *vypadající*). Srovnání hodnot i. p. m. (viz Tabulka 3 a Tabulka 5) ukazuje, že 7 z 10 sloves uvedených v prvním přehledu (tj. mezi slovesy, jejichž DF je výrazně frekventovanější) má i. p. m. nižší než 2. Jinými slovy: i ta nejméně frekventovaná DF uvedená v soupisu 10 DF s nejnižším podílem frekvence DF v poměru ke slovesu, PUB (Tabulka 5) má vyšší četnost nežli většina fundujících sloves u výrazně frekventovanějších DF (Tabulka 3).¹⁰¹

⁹⁹ Za konzultaci tohoto místa děkuji doc. M. Friedové.

¹⁰⁰ Jedná se o pořadí ve frekvenčně seřazeném seznamu 150 departicipiálních forem v publicistice.

¹⁰¹ Jiná je situace při srovnání s administrativou, v níž se např. DF *čekající* a *vypadající* nevyskytuje vůbec, a *kolemjdoucí* pouze 1x za milion slov, viz i.p.m. 1.01.

Co o povaze těchto DF, jejichž slovesa jsou vysoce frekventovaná (viz všechny hodnoty i. p. m. překračují 200), vypovídá stručný přehled jejich kolokací?¹⁰²

DF	Podíl DF/V: [%], PUB	P-kolokace ¹⁰³	Kolokace logDice ¹⁰⁴	Významy	Funkce pragmat., evaluativ.	Funkce substantivní
<i>mající</i>	0,06	<i>m. podobu, člověk</i> <i>m. (ObjCompl)</i>	<i>m. (zájem) o uveřejnění; m. (na) starost</i>	slovesné, sklon k účasti na frazémeh	-	-
<i>budoucí</i>	0,26	<i>provozovatel, profese, tchán, novomanžel, prvňáček</i>	<i>prvňáček, generace, povolání, podoba</i>	Adj 1) časové (změna statusu či pozice osoby: <i>budoucí tchán, prvňáček</i>) 2) časové (<i>b. povolání</i>)	-	-
<i>čekající</i>	0,77	<i>č. + na + ObjComp; pacient, vůz, člověk, trpělivě</i>	<i>odbavení, kolona, fronta, zástup, trpělivě</i>	Slovesné	-	-
<i>stojící</i>	1,03	<i>samostatně, osaměle, volně, opodál, blízko, nehybně</i>	<i>opodál, samostatně, volně, kolona, zleva, vedle, sedící</i>	Slovesné	-	-
<i>kolemjdoucí</i>	1,06	<i>náhodný, všechen, každý k.;</i>	<i>náhodný; obtěžovat, ohrožovat, pokřikovat na</i>	osoba vyskytující se ve veřejném prostoru	-	x
<i>strojvedoucí</i>	1,09	<i>s. rychlíku, vlaku;</i>	<i>s. (použil, zatáhl za) rychlobrzdu; s. (osobního, nákladního) vlaku; vlakvedoucí</i>	řidič vlaku	-	x
<i>platící</i>	1,15	<i>p. návštěvník, divák, zákazník, host; p. pro, v</i>	<i>platící¹⁰⁵; neplatící nájemník, (řádě) p. koncesionář</i>	1) Adj? „solventní / ten, kdo hradí v měně ¹⁰⁶ “	-	-

¹⁰² Další otázkou je, zda u kompozit (*kolemjdoucí, strojvedoucí, dlouhotrvající*) navíc má být srovnávanou jednotkou samotné sloveso, anebo celé slovní spojení (u formy *strojvedoucí* ovšem obtížně identifikovatelné).

¹⁰³ Na korpusu SYN 2010.

¹⁰⁴ Na publicistické složce korpusu SYNv4.

¹⁰⁵ Za pozornost stojí kolokace s negativní formou tohoto lemmatu – *platící a neplatící*. Nejčastější rozlišení je mezi *platícími x neplatícími diváky, návštěvníky, zákazníky*. U kolokace se substantivem *nájemník* převažuje negovaná forma.

¹⁰⁶ Ačkoliv významově se tato DF blíží slovesu, syntakticky plní funkci adjektiva, viz příklady: *...vznikly pro reálné, platící klienty; Letos máme zhruba o osm tisíc platících návštěvníků víc (PUB)*.

				2) slovesné ¹⁰⁷		
<i>vypadající</i>	1,48	<i>bezpečně, hrozivě, dobře, zdravě v. člověk, žena, muž, nehoda</i>	<i>hrozivě, hrůzostrašně, hrůzně, ošklivě, nevábně, děsivě, nevinně, slibně v.</i>	1) slovesné? (významově) 2) adjektivní? (syntakticky)	?	-
<i>dlouhotrvající</i>	1,51	<i>d. sucho, potlesk, déšť; při d. (kašli, suchu, zánětu)</i>	<i>d. potlesk, sucho, aplaus, ovace, déšť</i>	1) Adj časové (kvalifikuje nadprůměrnou dobu trvání)	-	-
<i>patřící</i>	1,92	<i>p. k, do, pod, mezi; majetek, věc, země, pozemek p. + prep</i>	<i>p. do koncertu; neodmyslitelně p. k;</i>	Slovesné	-	-

Tabulka 6: Významy 10 DF frekvenčně nejméně zastoupených v porovnání s fundujícím slovesem, PUB

Z této sondy do sémantiky DF frekvenčně nejméně zastoupených v porovnání s fundujícím slovesem (Tabulka 6) lze vyčíst, že významy přinejmenším poloviny zde uvedených departicipiálních forem jsou slovesné¹⁰⁹, přičemž lemma *platící* má podíl i na adjektivní funkci a lemma *vypadající* si pro svou klasifikaci vyžaduje podrobnější analýzu (je možné i to, že začíná vyjadřovat pragmatické funkce). Dvě formy fungují substantivně (*kolemjdoucí, strojevodoucí*) a dvě čistě adjektivně (*budoucí¹¹⁰, dlouhotrvající*).

4.1.2.3 Interpretace frekvenčních vztahů v rámci DF

Předložená data si samozřejmě žádají další analýzu, ovšem i z porovnání těchto dvou skupin (frekvenčně odlišných od svých fundujících sloves), byť obou spadajících mezi 150 nejfrekventovanějších departicipiálních forem, zřetelně vystávají následující tendence:

(i) Čím vyšší je poměr výskytu departicipiální formy vůči fundujícímu slovesu, tím vyšší se zdá být pravděpodobnost jejího samostatného fungování jakožto lexikální jednotky odlišné od výchozího slovesa (srov. *vyčerpávající odpověď*) resp. jakožto samostatného slovního druhu (srov. *děti a dospívající*).

(ii) Čím vyšší je frekvence dané DF, tím vyšší je – v kombinaci s vyšším podílem výskytu vůči slovesu – i pravděpodobnost jejího významového osamostatnění od fundujícího slovesa (resp. její lexikalizace, srov. *vynikající, nadcházející*).

¹⁰⁷ Slovesné užití je podpořené slovosledem i valencí: *Pravidla platící pro burčák; formulář platící pro všechny země Evropské unie* (PUB).

¹⁰⁸ Prominence kolokujících hodnotících adverbíí a sémantika daného výrazu, který inherentně obsahuje postoj mluvčího, resp. to, jak se mluvčímu něco jeví, jak to dle mluvčího vypadá, vybízí k otázce, zda tento výraz není pragmaticky zatížený sám o sobě: srov. pojmy 'sémantická prozódie' ('semantic prosody', Sinclair, 1991: 70–75) a 'lexical priming' (Hoey 2005, pro češtinu není k dispozici standardně užívaný překlad).

¹⁰⁹ Jak bylo určeno mj. na základě nejvýraznějších p-kolokací (*pacient čekající na vůz; stojící na ... samostatně, osaměle, volně, opodál; pravidla, předpisy platící pro; věc, majetek patřící k, do*).

¹¹⁰ Departicipiální formě *budoucí* náleží 2. místo co do frekvence v publicistice: četnost tohoto výrazu ukazuje na jeho naprosto zásadní pozici v systému jazyka.

(iii) Ustálený výskyt s inkorporovaným objektem, resp. výskyt ve formě kompozita (*strojvedoucí, dlouhotrvající, kolemjdoucí*)¹¹¹, indikuje kategoriální změnu.¹¹²

4.1.3 Podíl negace na realizacích DF

Negace patří mezi jednu z nejméně výraznějších slovesných charakteristik, kterou zároveň uplatňují i adjektiva. Ovšem jak ukazují Kováříková et al. (2012), u sloves je negace realizována v 99 % lemmat, zatímco substantivních lemmat se v negované podobě vyskytuje jen 12 % a u adjektiv je situace smíšená: u 48 % adjektivních lemmat je v korpusu doložena negovaná podoba, u 52 % nikoli.¹¹³ Dále si lze všimnout, že některé formy nabývají především negovaných tvarů¹¹⁴, zatímco jiným sémantická blokáce brání v jiné než afirmativní realizaci (srov. *fascinující, šokující*).

Informace o tom, jaký je průměrný podíl negace na různých slovních druzích, Kováříková et al. (ibid.) podávají s ohledem na podíl negovaných forem u různě frekventovaných lemmat: souhrnně lze říci, že více než 30 % negovaného výskytu je doloženo u cca 3 % adjektivních lemmat (k tomu je třeba dodat, že negativa tantum samostatně zkoumána nebyla). Výskyt výhradně afirmativních realizací u adjektiv klesá se zvyšující se frekvencí zkoumaného lemmatu: u těch nejméně frekventovaných činí podíl lemmat bez výskytu negace opět zhruba 3 %. U sloves Kováříková et al. (ibid.) ukazují, že takový podíl negovaných tvarů na daném lemmatu, který je vyšší než 30 %, se vyskytuje u cca 2 % lemmat, a celkově je dle jejich výzkumu naprosto ojedinělé, aby slovesné lemma nemělo doložené negativní tvary.

Další údaje lze získat korpusovým dotazováním. Hodnoty založené na korpusovém značkování zachycuje Tabulka 7, a to zejména v posledním sloupci jakožto podíl negovaných a afirmativních tvarů. Uvedené údaje je ovšem třeba vnímat pouze jako orientační, neboť chybovost automatického tagování je značná a celkový přístup ke kategorii negace v korpusech současné češtiny si žádá podrobnější přezkoumání (viz i závěry Kováříková et al. 2012)¹¹⁵, ovšem při snaze položit dotazy, které k identifikaci negace využívají formální znak (tj. řetězec *ne-* na počátku slova) vyvstala řada limitů vyplývajících z povahy takových dotazů (srov. lemmata typu *nesoucí, netopýr, negativní*). Podíl negace v různých slovních druzích nicméně zůstává jen **pomocným ukazatelem** při zkoumání departicipiálních forem, a proto tyto hodnoty uvádíme pro rámcovou představu o stávající jazykové situaci z perspektivy negace. Druhým limitem automatického značkování navíc je, že přiřazuje departicipiální formy pouze ke dvěma kategoriím: substantivům a adjektivům. Na druhou stranu: bez srovnatelných údajů pro poměrné zastoupení negace v rámci zkoumaných slovních druhů by popis negace v rámci departicipiálních tvarů nedával smysl. Současně se jedná o jednu z mála kvantitativních charakteristik, která pomocí jednotného výrazového prostředku umožňuje rozlišovat rozmanité slovní druhy.

¹¹¹ Jak ilustruje Tabulka 12.

¹¹² V němčině, která tento způsob tvoření slov preferuje, nalezneme výrazy typu *die erfolgsuchende Ministerin* („ministryně usilující o úspěch“) nebo *die gewinnversprechende Aktion* („akce, která slibuje zisk“), které jsou a) považované za slova, a b) není u nich jasné, kde končí inkorporace přímého objektu a začíná samostatné kompositum. Srov. Eisenberg (2013: 320).

¹¹³ Tuto situaci lze shrnout tak, že negaci každý slovní druh uplatňuje jinak: slovesa jako gramatickou kategorii, zatímco adjektiva jako spíše lexikální. Za upozornění na tuto skutečnost děkuji doc. V. Cvrčkovi.

¹¹⁴ Negativa tantum, např. *nevrlý*, se mezi departicipiálními formami nevyskytují.

¹¹⁵ Za přehodnocení rozhodně stojí mj. to, že čistá negativa tantum (např. *nenáviděný, nehorázný*) v řadě případů nesou značku afirmativního tvaru.

Ř.	CQL dotaz / sl. druh + negace	[Abs. fq .]	[l. p. m.]	Počet lemmat	Příklad	Výskyt celé kategorie [i. p. m.] ¹¹⁶	Podíl neg / afir. [%]
1	[tag="N.....N.*"]	38	0.01	14	<i>nejá, nenechávání</i> ¹¹⁷	294136	0.00
2	[tag="N.*"&word="[Nn]e.+(ou í)cí"]	3011	0.77	1	<i>neslyšící</i>	170	0.45
3	[tag="A.....N.*"]	756944 0	1934	15531	<i>nešťastný</i>	97004	1.99
4	(([tag="A.*"&word="[Nn]e.+(ou í)cí" &lemma!="ne.+"]) ([tag="A.*"&wor d="[Nn]ene.+(ou í)cí"&lemma="ne.+ "])	141622	36	1595	<i>nedostačující, nenudící</i>	1473 ¹¹⁸	2.44
5	[tag="V.....N.*"]	418514 47	10694	16068	<i>nebýt, nemít</i>	133638	8.00

Tabulka 7: Distribuce negovaných tvarů vůči afirmativním v rámci vybraných slovních druhů. Srovnání s DF, PUB¹¹⁹

Vzhledem k vysoké chybovosti tagování je těžké hodnotit výsledek „nulový podíl negace u substantiv“, ovšem řádový výskyt negovaných tvarů ve 2 % výskytů u adjektiv a v 8 % výskytů u sloves je zajímavý výsledek. Za nejpřesnější číslo celého tohoto přehledu distribuce negovaných tvarů vůči afirmativním (Tabulka 7) lze považovat podíl negovaných participiálních forem ve vztahu k celku DF uvedený na ř. 4, tedy 2.44 % podíl výrazů typu *nedostačující* (byť i zde nutně hraje roli chybovost tagování).

Každopádně stojí u adjektiv za uvedení i seznam negovaných participiálních forem s nejvyšší absolutní četností v publicistice, který získáme položením dotazu po souvýchytu řetězce *ne* a koncovky *ící*, resp. *oucí*, otagovaného jako adjektivum: jde o dotaz uvedený v 4. řádce (Tabulka 7). Jeho výsledky můžeme shrnout do seznamu, v němž jako nejvíce frekventované formy figurují tato (negovaná) lemmata: *nevychovující, nežádoucí, neexistující, nestárnoucí, nedostačující, nekončící, netušící*¹²⁰, *neslyšící, nevěřící, nefungující, neodpovídající, nemrzoucí, nemohoucí, neustávající, nemající, nehynoucí, neřikající, nepřející, neplatící*.¹²¹

Samotná frekvence negované formy ovšem nemusí stačit. Kritériem, které lze považovat za nejvíce vypovídající o možném kategoriálním rozrůžňování, je **podíl negovaného tvaru na celkovém výskytu dané participiální formy**. Tento poměr (opět v publicistice) ukazuje Tabulka 8, včetně stručného přehledu kolokací (nižší míra ustálenosti je indikována závorkami):

¹¹⁶ Možnost položit dotazy typu [tag="N.*"&word=".(ou|í)cí"&word!="[Nn]e.*"] neřeší chyby typu *nesoucí, netopýr*, proto je vhodnější zjistit i.p.m. např. pro kategorii substantiv jako celku (tj. [tag="N.*"]).

¹¹⁷ Automatické tagování vůbec neuvádí lemma *nevěřící*.

¹¹⁸ Položený dotaz: [tag="A.*"&word=".(ou|í)cí"]. Možný dotaz na afirmativní tvary (([tag="A.*"&word!="[Nn]e.+(ou|í)cí"])|([tag="A.*"&word!="[Nn]ene.+(ou|í)cí"&lemma="ne.+"]) má i.p.m. 1435

¹¹⁹ Za poskytnutí čísel k výskytu celé kategorie v řádce 1, 3 a 5 děkuji doc. V. Cvrčkovi z Ústavu Českého národního korpusu. Z důvodu počítačnické náročnosti výsledky nebylo možné získat přes webové rozhraní.

¹²⁰ Tato forma je ovšem součástí konstrukce *nic + netušící*. Podrobněji viz odd. 4.1.3.1.

¹²¹ Uvedených dvacet jedna forem přesahuje absolutní četnost tisíce výskytů. Položený dotaz v publicistickém subkorpusu SYN generuje 1595 lemmat.

Pořadí ¹²²	DF s negací	[Abs. fq.] celkem	[l. p. m.] PUB	[Abs. fq.] s negací	Podíl negace na celkovém výskytu, [%]	Kolokace negativní DF ¹²³
28	<i>ne/vyhovující</i>	53736	13,73	41271	76.8 %	<i>naprosto, zcela, n. prostory, výrobek, stav</i>
30	<i>ne/žádoucí</i>	51336	13,12	29546	57.6 %	<i>n. pozornost, n. vedlejší účinky, n. stav, jev</i>
35	<i>ne/existující</i>	45143	11,54	17672	39.1 %	<i>již, dosud, už n. firma; n. šek, pohledávka, faktura, ofsajd</i>
59	<i>ne/stárnoucí</i>	26810	6,85	11591	43.2 %	<i>n. matador, klasika, hit, melodie¹²⁴</i>
86	<i>ne/dostačující</i>	19528	4,98	6482	33.2 %	<i>být kapacitně, prostorově naprosto n.</i>
48	<i>ne/končící</i>	33566	8,58	7407	22.1 %	<i>nikdy n. proces, práce, koloběh</i>
129	<i>ne/platící</i>	13521	3,46	2709	20 %	<i>platící i n. diváci, návštěvníci, nájemníci</i>
109	<i>ne/mající</i>	15554	3,97	1647	10.6 %	<i>nic n., n. (nikde) obdoby</i>
19	<i>ne/věřící</i>	68450	17,49	6985	10.2 %	<i>věřící i n., ateisté / n., n. Tomáš, dívat se n. očima</i>
33	<i>ne/fungující</i>	47129	12,04	4406	9.3 %	<i>být n., n. signalizace, semafor, eskalátor</i>
12	<i>ne/hrající</i>	116925	29,88	7239	6.2 %	<i>n. kapitán (českého) daviscupového týmu</i>

Tabulka 8: DF s podílem negace převyšujícím 5 %, PUB

Jak je vidět na přehledu DF s podílem negace převyšujícím 5 %, PUB (Tabulka 8), převahu negace vykazují pouze dvě participiální formy (*ne/vyhovující*, *ne/žádoucí*). Výskyt negovaných tvarů v řádu 33–39 % pak vykazují tři DF *ne/existující*, *ne/stárnoucí*, *ne/dostačující*. Zároveň stojí za zmínku, že všechny tyto formy jsou označeny jako adjektiva – včetně veškerých 6985 výskytů lemmatu *nevěřící* (převážně substantivně užívaného). Kolokace uvedené v posledním sloupci nicméně naznačují, že adjektivní užití a ustálení jakožto samostatné lexikální jednotky (srov. p. p. č. 124 a konkurenci *nestárnoucí* x *ne/zastarávající*) sice dominuje, ale není výlučné¹²⁵. Pro přesnější popis toho, co výrazný podíl negace znamená, by však bylo třeba provést pečlivé kolokační analýzy rozlišující afirmativní a negované tvary.

¹²² V rámci analyzovaných nejvíce frekventovaných DF.

¹²³ Dotazy typu: [lemma="vyhovující"&word="[Nn]e.+"], <okno -3/3>, dle logDice, na PUB – doplněno o informace z p-kolokací.

¹²⁴ I další kolokace jsou z oblasti populární hudby, častými kolokáty jsou též *propria* (Gott, Zima, Špinarová, Slavík). Zajímavá je konkurence s výrazem *zastarávající*: ten se pojí především s technickými výtvarnými (železniční systém, flotila, letecký park, zbraně, výzbroj, raketoplán, letouny), a v negované formě se nevyskytuje vůbec. Výraz *nestárnoucí* naopak zůstává vyhrazen pro umělce a umění, resp. výtvarníky z oblasti lidské kreativity.

¹²⁵ Naprostá většina užití formy *nehrající* je sice adjektivní, srov. *nehrající kapitán týmu*, ale začíná se ustalovat konstrukce *na nic si nehrající*, která odráží frazém *na nic si nehrát*. Další náhodný výskyt, tentokrát formy *neplatící*, dokládá slovesné užití typu *aby v evropském rozhodování neztratily reálný hlas země neplatící eurem*.

Ze srovnání uvedeného v tabulce týkající se distribuce negovaného tvaru a afirmativní formy (Tabulka 7) vyplývá, že běžný podíl negace u adjektiv v publicistickém subkorpusu je cca 2 %. Proto je stejným způsobem vhodné rozebrat i následující formy s podílem negovaných tvarů mezi 1 až 5 % (viz Tabulka 9). Frekvenčně tento seznam vykazuje návaznost na formy uvedené výše jakožto DF s podílem negace převyšujícím 5 %, PUB (Tabulka 8), hypotéza však zní, že zde **posílí slovesné významy**. Závorky uvedené u kolokací (stejně i viz Tabulka 8) znamenají, že daný souvšlyt není výrazný.

Pořadí ¹²⁶	DF	[Abs. fq.] celkem	[I. p. m.] PUB	[Abs. fq.] negovaného tvaru	Podíl negace, [%]	Kolokace negativní DF ¹²⁷
20	<i>ne/související</i>	64829	16,57	2566	3.96 %	<i>zdánlivě, vzájemně n. (akce, případ)</i>
44	<i>ne/přesahující</i>	34140	8,72	1223	3.58 %	<i>(úroky) n. x % zůstatku;</i>
16	<i>ne/odpovídající</i>	80037	20,45	2795	3.49 %	<i>n. ohodnocení, jakost; n. normám; zkreslující</i>
146	<i>ne/spolupracující</i>	11437	2,92	307	2.68 %	<i>n. (daňové) ráje; (seznam) n. zemí</i>
118	<i>ne/prosperující</i>	14416	3,68	369	2.56 %	<i>n. podniky; zadlužený, krachující</i>
101	<i>ne/bydlící</i>	16392	4,19	412	2.51 %	<i>n. + [Hum]¹²⁸; Svaz n-ích</i>
11	<i>ne/žijící</i>	120627	30,82	2334	1.93 %	<i>dnes již n. klasik, (malíř)</i>
43	<i>ne/postupující</i>	38005	9,71	615	1.62 %	<i>n. z rozběhu, n. kandidát, semifinalista, tým, porod</i>
147	<i>ne/měnicí</i>	11290	2,88	167	1.48 %	<i>n. se (vzhled, podstata, postoj, realita)</i>
22	<i>ne/pracující</i>	61900	15,82	817	1.32 %	<i>n. + [Hum]; substantivní¹²⁹</i>
47	<i>ne/patřící</i>	33739	8,62	384	1.14 %	<i>n. do + [místo]; nikam n.; nikomu n.</i>
60	<i>ne/klesající</i>	26730	6,83	331	1.24 %	<i>n. popularita, nezaměstnanost, inflace</i>

Tabulka 9: DF s podílem negovaných tvarů 1–5%, PUB

Co ukazují kolokace? (a) Jsou tu výrazně adjektivně se chovající výrazy (*nesouvisející, neodpovídající*) – oba mají podíl negace přes 3 % a pojí se s abstraktními neživotnými substantivy. Dále vidíme (b)

¹²⁶ Pořadí v rámci zkoumaných 150 forem.

¹²⁷ Dotazy typu: [lemma="vyhovující"&word="[Nn]e.+"], okno -3/3, logDice, na PUB - doplněno o informace z p-kolokací

¹²⁸ Konkrétní kolokace: *nebydlící družstevník, nájemce, člen, občan, Pražan*. I substantivně: *nebydlící a nájemníci*. I slovesně: *nájemci garáží nebydlící v domě*.

¹²⁹ Konkrétní kolokace: *nepracující důchodce*. Doklady substantivního užití: *zvýhodňovaly osoby zaměstnané před nepracujícími; ubytovna pro nepracující*.

skupinku výrazů, které jsou spojené s institucemi, s organizacemi tvořenými lidmi (*zeměmi, podniky*) – srov. *nespolupracující, neprosperující*, oba přes 2.5 %. Substantivní užití je doložené u výrazů *nebydlící a nepracující*, současně ale obě lemmata kvalifikují jiné osoby (srov. *nepracující důchodci*). Velkou otázkou je klasifikace výrazů v pozici syntaktických adjektiv (*nepostupující kandidát, neklesající popularita*), jejichž význam ale nenaznačuje lexikalizaci samostatné jednotky. Slovesné znaky (modifikace časovými adverbii) vykazuje i lemma *nežijící*. Slovesnou valenci zachovává prostřednictvím reflexiva lemma *neměnicí se* a prostřednictvím adverbiale lemma *nikam nepatřící*, resp. *nepatřící do* + [místo]. S poklesem podílu mezi negativní a afirmativní formou pod cca 2 % zároveň klesá i frekvence zkoumaných výrazů a snižuje se tak počet relevantních kolokací. Je proto obtížné hovořit o jednoznačně slovesném či jednoznačně adjektivním fungování. Lze shrnout, že tendence k sémantickému rozrůžňování až osamostatňování od výchozího slovesa je zřetelnější na formách s vyšším podílem negativních tvarů. Je ale možné, že to platí pouze pro ty formy, které se i nadále užívají ve slovesné funkci (a ke slovesnému průměru výskytu negovaných tvarů tak přibývá výskyt forem negovaných a zároveň fungujících jako adjektiva). Navíc to samozřejmě nic nemění na tom, že u řady forem, které se jednoznačně osamostatnily (srov. **nebudoucí, *nestávající*), se negované tvary nevyskytují téměř vůbec¹³⁰. Shrnutí tedy lze tvrzením, že odchylka jakýmkoliv směrem může signalizovat významové rozrůžňování.

4.1.3.1 Negace a konstrukce: *nic neříkající*

Dvojitá negace, slovesně vyjádřená např. takto: *neříkal nic*, se objevuje i mezi departicipiálními formami. Mezi nejčtenější departicipiální formy patří *netušící* (viz p. p. č. 120), výraz, který je pevnou součástí lexikální jednotky *nic + (zlého) + netušící*. V návaznosti na tento výraz vyjadřující bezbrannost a brzký „úder zákeřného zla“¹³¹ je na místě položit dotaz po obecnější konstrukci *nic + ? +ou/ící*. Ukazuje se, že v případě jedné prázdné prostřední pozice¹³² v publicistice obdržíme 10366 dokladů (i. p. m. 2.65), přičemž nejfrekventovanější jsou následující sousloví a jejich varianty:

Pořadí	Nic + ne.+cí	[Abs. fq.]	Varianty	[Abs. fq.]
1	<i>netušící</i>	6809	<i>nic zlého netušící</i>	34
2	<i>neříkající</i>	1739	<i>nic moc neříkající, nic nového neříkající, nic konkrétního neříkající</i>	6, 3, 3
3	<i>neřešící</i>	880	<i>nic podstatného neřešící</i>	2
4	<i>nechápaní</i>	195		
5	<i>neznamenaní</i>	62		
6	<i>nepřinášející</i>	37	<i>nic nového nepřinášející</i>	6
7	<i>nedělající</i>	34		
8	<i>nepředstírající</i>	28		
9	<i>nevidící</i>	25		
10	<i>neskrývající</i>	24		

Tabulka 10: Deset nejfrekventovanějších *nic + -oucí/-ící* konstrukcí, PUB

Jako pozoruhodné se v souvislosti s těmito konstrukcemi jeví kvality agentu: v případě konstrukce *nic (zlého) netušící* jde o [Hum], tedy *osoby* reprezentované např. těmito lemmaty: *kolemjdoucí, stařenka, chodkyně, seniorka, chodec, oběť, člověk*. Zcela jinak tomu je u druhé nejfrekventovanější formy tohoto typu: *nic neříkající* kolokuje s *frázemi, floskulami, čmáranicí, plky, plytkými a bezduchými bláboly a formulacemi*. Životný agens není k dispozici, všechna rozvíjená substantiva představují abstraktní

¹³⁰ Za upozornění na nutnost doplnit závěr o tuto poznámku děkuji prof. J. Hoffmannové.

¹³¹ Prototypickým dokladem je např. (...) *zahodil rukavice a ze zadu zasadil nic netušícímu českému obránci tvrdý úder do obličeje*.

¹³² [word="[Nn]ic"]][?][lemma=".*(ou|i)cí"&word="ne.*"]

reprezentace **komunikace** (na druhou stranu, jejím původcem je vždy příslušník kategorie [Hum]) a i rozvitě varianty se chovají totožně¹³³. Poslední konstrukce, na níž lze díky její frekvenci provést jednoduchou kolokační analýzu, **nic neřešící**, se pojí taktéž s neživotnými komplementy, ovšem nejsou sémanticky tak homogenní jako u předchozí formy: *nic neřešící je faul, remíza, diskuse* nebo *gesto* a jediným identifikovaným sémantickým hnízdem je „spor“ (*tahanice, hádka*). U sousloví *nic neřešící* je nicméně dobře vidět, jak – i pomocí kolokujících adjektiv typu *alibistický, populistický, nesmyslný, kosmetický, zbytečný* – vyvstává **negativní (pragmatické) zabarvení celé konstrukce**. Toto zabarvení je patrné i u předchozího příkladu (viz *nic neříkající fráze, floskule, plky*) a v případě prvním jsou součástí kolokačního rámce adjektiva typu *zákeřný, bezbranný* a slovesa typu *přepadnout, okrást, oloupit*, navíc bezprostřední součástí jednotky je i adjektivum *zlý* (*nic zlého netušící*).

Frekvence ostatních výše (viz Tabulka 10) uvedených realizací navržené konstrukce je příliš nízká na to, aby bylo možné vyvozovat závěry. Ovšem obecná tendence, že frekventované¹³⁴ realizace konstrukce typu [nic] []? [ne.+cí] nesou negativní pragmatiku, je vhodným kandidátem dalšího prověřování.

4.1.3.2 Podíl negace u sloves a jim odpovídajících DF

V tomto oddílu věnujícím se negaci pro úplnost chybí ještě jedna perspektiva. V textu výše jsou k nalezení sondy do chování departicipiálních forem ve srovnání s distribucí jejich fundujícího slovesa (viz Tabulka 8). Ještě tedy zbývá krátce se podívat na podíl negovaných výskytů slovesných tvarů a negovaných departicipiálních forem. Tato sonda už je pouze orientační, ze zmíněného přehledu (Tabulka 8) byly vybrány tři formy: ta nejvíce frekventovaná (*nevycházející*, 77 % negovaných výskytů), ta nejméně frekventovaná (*nefungující*, 9 % negovaných výskytů) a forma z prostředního pásma (*nedostačující*, 33 % negovaných výskytů). Druhým kritériem volby těchto tří departicipiálních forem je jejich souvýskyt se slovesem *být* (a vzhledem ke kapitole 5.1 i možnost vstupovat do pragmaticky zatížené konstrukce).

Dotazováním publicistického subkorpusu¹³⁵ lze zjistit, že sloveso *vyhovovat* se negované vyskytuje v téměř třetině případů (29.6 %), zatímco jeho departicipiální forma ve třetinách dvou (76.8 % pro *nevycházející*). Lemma *dostačovat* je výrazně méně frekventované, ovšem jeho negovaná departicipiální forma je taktéž prominentní: tvar *nedostačující* se objevuje ve 33 % výskytů. Také *fungovat* má podíl negovaných forem 12.8 %, zatímco *nefungující* má podíl 9.3 %.

Hypotézou k ověření by mohlo být, že velký rozdíl signalizuje lexikální rozrůznění obou forem. Na těchto dílčích výsledcích je nicméně patrné pouze to, jak centrální význam v lidské komunikaci má vyjadřování záporného postoje k něčemu (negativní pragmatika). Na druhou stranu existují i formy, u nichž jakoukoli negaci jejich sémantika blokuje.¹³⁶

¹³³ Doklady: *nic moc neříkající číslo, nic nového neříkající projev / rozprava / přednáška, nic konkrétního neříkající plán*.

¹³⁴ Zdánlivým protipříkladem je sousloví *nic neskřívající*, které nese spíše pozitivní náboj: vyskytuje se ale pouze 24x. Proto ten důraz na četnost.

¹³⁵ Typově takto: [tag="V.....N.*"&lemma="fungovat"] vs. [tag="V.....A.*"&lemma="fungovat"]. Sloveso *fungovat*: v negované podobě i. p. m. 16.93 a abs. fq 66268 výskytů, v afirmativní podobě i. p. m. 132.24, abs. fq 517512 výskytů. Sloveso *vyhovovat*: A: 30.6, N: 9.07. Sloveso *dostačovat*: A: 0.41, N: 0.43.

¹³⁶ Ještě u jiných forem pak je negativní realizace součástí frazeologizovaného vyjádření, srov. *nevycházet z údivu, nevycházet vstříc*.

4.1.3.3 Negace a DF: shrnutí

Zdá se, že je možné postulovat tři souhrnné hypotézy.

(i) **Nepřítomnost negace může být jedním ze signálů nominalizace.**¹³⁷ Jako podpůrný příklad lze uvést neexistenci negovaných kompozit **strojnevedoucí*, nebo **kolemnejdoucí*, ale i neexistenci substantivní formy **necestující* nebo **nevyučující*. Na druhou stranu však k *věřícímu* existuje *nevěřící* a navzdory vysoké frekvenci výrazu *kupující* lze i výraz *nekupující* ojedinele nalézt v substantivní funkci¹³⁸. U výše uvedených příkladů (**necestující*, **strojnevedoucí*) lze vidět sémantickou blokaci negace v tom, že ji není třeba vyjadřovat. Není potřeba kategorizovat lidi na *cestující* a ty druhé – na rozdíl od členění *věřící* x *nevěřící*. Podobně tomu je u výrazů typu *fascinující*¹³⁹ – jim vlastní (evaluativní) sémantika blokuje negování, u hodnotícího výrazu *alarmující*, nesoucího inherentně negativní sémantiku, se prefix *ne-* také vůbec neuzívá.

(ii) **Podíl negace je odlišný v závislosti na slovním druhu, jehož funkci departicipiální forma zastává.** V návaznosti na poznatky uvedené v této kapitole je zřejmé, že je třeba rozlišovat negaci textovou a lexikalizovanou (srov. *nevěřící*), tj. ustálenou. Hypotézu, že ty DF, které vykazují několikaprocentní podíl negovaných tvarů (cca 2–3 %), zůstávají spíše slovesné a jde v jejich případě o negaci textovou¹⁴⁰, je možné ověřovat v navazujícím výzkumu.

(iii) **Odchytky jakýmkoli směrem mohou signalizovat významové rozrůžňování**, tedy i v případě extrémně nízkého podílu negovaných tvarů¹⁴¹.

Celkový podíl negativních tvarů na daném lemmatu je komplexním jevem a není možné toto kritérium zkoumat izolovaně či mu dávat přílišnou váhu, jako indikátor významových změn se nicméně celkově osvědčilo.

4.1.4 Sémantická povaha slovesných základů

Kategorizace sloves je vždy obtížná záležitost (srov. 2.3). Níže je navržen nástin efektivní sémantické klasifikace nejfrekventovanějších lemmat DF vyskytujících se v korpusu PUB (viz Tabulka 1). Tento nástin obsahující Tabulka 11 představuje samozřejmě pouze výběr základních možností klasifikace, opírající se kromě výše zmíněného oddílu (2.3) o Čermáka (2010: 169–170):

Pořadí	DF	PUB [i. p. m.]	Fundující sloveso	Nástin sémantických tříd
1	<i>vedoucí</i>	234.89	<i>vést</i>	Mov
2	<i>budoucí</i>	77.06	<i>být</i>	Stat

¹³⁷ Což souvisí i s výše uvedenými poznatky (Kovářiková et al. 2012), že substantiva realizují negaci pouze v cca 12 % lemmat.

¹³⁸ Doklady: *Pro nekupující byla osvětlením alespoň bamberská městská kapela, Podle zásad šéfa závodů je nový dům služby přístupný každému, i nekupujícímu.*

¹³⁹ Vedle nulového výskytu negovaných tvarů v publicistice je nízký i podíl negace u slovesa: *fascinovat* je negováno jen v 0.8 % případů.

¹⁴⁰ Srov. i s často mírně nižším zastoupením negace u DF oproti slovesu. Viz DF *nebydlící* – 2.34 % negováno, vs. sloveso *bydlet* – 3.8 % negováno.

¹⁴¹ Srov. DF *zavádějící*, která je v negované podobě doložena 21x, tj. v 0.1 % svých výskytů, nicméně ve všech případech je o význam typu „poskytování přesných a nezavádějících informací“. Naopak sloveso *zavádět* je negováno 1231x, což z celého výskytu slovesa činí podíl 2.8 % představující u sloves zhruba průměr negace.

3	<i>následující</i>	73.21	<i>následovat</i>	Mov
4	<i>cestující</i>	65.92	<i>cestovat</i>	Mov
5	<i>hostující</i>	59.55	<i>hostovat</i>	Fak
6	<i>rozhodující</i>	59.43	<i>rozhodovat</i>	Fac
7	<i>vynikající</i>	55.49	<i>vynikat</i>	Stat
8	<i>stávající</i>	47.69	<i>stávat (se)</i>	Stat
9	<i>zbývající</i>	31.77	<i>zbývat</i>	Stat
10	<i>nadcházející</i>	31.33	<i>nadcházet</i>	Mov

Tabulka 11: Sémantická klasifikace fundujících sloves nejvíce frekventovaných DF, PUB

Užité zkratky (podrobněji viz 2.3): Mov – verba moviendi, Stat – stativa, Fak – faktitiva, Fac – faciendi

Jak je vidět v tomto přehledu (Tabulka 11), prvních deset nejvíce frekventovaných departicipiálních forem obsahuje čtyři tvary derivované od (dějových) sloves pohybu (*vést, následovat, cestovat, nadcházet*). Další čtyři lemmata náleží mezi stativa, a zbývající dvě (*rozhodovat, hostovat*) taktéž vyjadřují děj (byť zrovna *hostovat* je denominativního původu).

Souvislost mezi sémantikou fyzického pohybu z bodu A do bodu B, jak ji vyjadřují verba moviendi, a přenesením na abstrahovaný význam pohybu v čase (srov. *následující, nadcházející* — viz Tabulka 4) je v literatuře zabývající se gramatikalizací často zmiňovaná. Na tomto místě za pozornost stojí i to, že k časovým vztahům se vyjadřují i departicipiální formy fundované stativy, srov. *budoucí, stávající*.

4.1.5 Kompozitnost a DF

Okrajovějším, ale nepominutelným fenoménem spjatým s departicipiálními formami je jejich produktivita při tvorbě kompozitních lexikálních jednotek. Jde jednak o výrazy frazémové povahy (srov. *dechberoucí*, vzniklé z frazému [*něco*] [*někomu*] *bere dech*), které se někdy nazývají *single-word idioms* a v tabulce je označujeme zkratkou Frlid, jednak o jednotky rozšiřující skupiny již existujících adjektiv (i se silně pragmatickým nábojem, viz *kulervoucí*, kde je substantivní typ komponenty označen jako Subst) a nezřídka jde i o termíny (srov. *stálekvetoucí*, kde je adverbialní komponenta označena jako Adv). Poslední kategorií komponent jsou zájmena (Pron). Výsledky představené v přehledu kompozit (Tabulka 12) se zakládají na analýze provedené pro všechny tvary zakončené na *-oucí*¹⁴²: z frekvenčního seznamu založeného na korpusu SYNv3 byla ručně eliminována kompozitní lemmata.

Slovesný základ	Počet lemmat	Příklady	Celkem [abs. fq.]	Typ komponenty
<i>beroucí</i>	5	<i>dechberoucí</i> (420x), <i>všeberoucí</i> (2x), ostatní 1x: <i>časberoucí, rozumberoucí, nervyberoucí</i> , 3 varianty 1x: <i>dechuberoucí, dech-beroucí, bechderoucí</i> :-)	428	Subst + Pron (vše) + Frlid
<i>budoucí</i>	2	á 1x: <i>dalekobudoucí, bývalebudoucí</i>	2	Adv
<i>deroucí</i>	1	<i>nervyderoucí</i>	1	Subst
<i>dmoucí</i>	1	<i>srdcedmoucí</i> ¹⁴³	1	Subst
<i>houstnoucí</i>	1	<i>samohoustnoucí</i>	1	Adv

¹⁴² Z kapacitních důvodů nebylo možné manuálně extrahovat veškerá kompozita doložená pro departicipiální tvary. Na druhou stranu, s ohledem na zájem o přesah tohoto typu tvoření do oblasti frazeologie a o potencialitu tohoto jevu obecně, byl tímto způsobem zkoumán celý korpus SYNv3, bez eliminace překladových textů či beletrie (jakožto domény autorsky užívaného jazyka).

¹⁴³ Jde o autorský výraz z románu J. Kratochvila: (...) *z jeho oken jsem uviděl Kamilku, jak se tam teď tyčí, znehybnělá v srdcedmoucím poryvu* (...)

hubnoucí	3	á 1x: ultra, spolu, rychlo hubnoucí	3	Adv
jdoucí	17	27690 +191 překlepů = 27781x kolem jdoucí, 314x okolo jdoucí, 91x proti jdoucí, 48x mimo jdoucí, 12x světem jdoucí, 3x vlevo jdoucí, 2x vpravo jdoucí, 5x spolu jdoucí, 1x zpět jdoucí, 1x pomaluj jdoucí, 1x polo jdoucí, 1x kolj jdoucí, 3x vedle(j) doucí, 2x tiše jdoucí, 1x posobě jdoucí, 3x pokr kujdoucí, 1x zhlobi jdoucí	28270	Adv + 2x FrId
jedoucí	6	16277 + 15 překlepů = 16292 x proti jedoucí, 1059 x kolem jedoucí, 139x okolojedoucí, 11x rychlejedoucí, 1x pomalujedoucí, 1x polojedoucí,	17503	Adv
jsoucí	2	á 1x: zdejsoucí, všesoucí	2	Adv, Pron
kvetoucí	4	24x stále kvetoucí, 3x dlouhokvetoucí, á 1x: růžovokvetoucí, bělokvetoucí	29	Adv, Adj
lesknoucí	1	super lesknoucí	1	Adv
modroucí	1	modromodroucí ¹⁴⁴	1	Adv
mohoucí	6	2036x všemohoucí , á 1x nicnemohoucí , mnohomoucí , Kristepanevšemohoucí, Fšemohoucíbože, Anti-všemohoucí	20410	Pron + FrId
mrznoucí	1	4x proti mrznoucí	4	Adv?
nesoucí	2	á 1x zlaton esoucí, samon esoucí	2	Subst, Adv
pla/ovoucí	4	á 2x kolemplo voucí, poloplo voucí, á 1x okolo plavoucí, proti plavoucí	6	Adv
pnoucí	4	17x samo pnoucí, 1x rychle pnoucí, polo pnoucí	19	Adv
rostoucí	10	128x rychle(o) rostoucí, 11x nízko rostoucí, 2x vysoko, volně, 3x okolorostoucí, 1x znovu, super, pomalu, kolem, hyper	152	Adv
rvoucí	12	730x srdce rvoucí ¹⁴⁵ , 18x ušir voucí ¹⁴⁶ , 18x kul ervoucí, 9x kou lervoucí ¹⁴⁷ , 4x nervyrvoucí, 2x duširvoucí, 1x dušervoucí á 1x vlasy, plíce, oči, dlažbu, citu, bránice	788	Subst (somat, citové)
řvoucí	1	kolem řvoucí	1	
schnoucí	3	148x rychle schnoucí, 13x rychloschnoucí, 7x samo schnoucí, 1x poloschnoucí	169	Adv
skvoucí	10	408x bělo skvoucí, 62x čisto skvoucí, 9x stříbro skvoucí, 4x zlatoskvoucí, 2x čaroskvoucí, á 1x žáro, ticho , super, modro, démanto	490	Adv
stárnoucí	2	7x proti stárnoucí, 1x rychlestárnoucí	8	Adv
tekoucí	2	2x proti tekoucí, 1x medotekoucí	3	Adv, Subst
tloustnoucí	1	1x anti tloustnoucí	1	Adv
tuhnoucí	4	37x (25x rychle, 12x rychlo), 7x polo tuhnoucí, 11x samotuhnoucí, 1xnízkotuhnoucí	56	
tvrdnoucí	2	37x samo tvrdnoucí, 12x rychle tvrdnoucí (10x rychle, 2x rychlo)	49	Adv
vedoucí	20	12364 + 17 překl. stroj vedoucí, 6180 stavby vedoucí, 1249	20009	Subst, Adv

¹⁴⁴ Tato intenzifikace připomíná jev označovaný jako 'figura etymologica', doložený např. v příloze (Tabulka 58: **P-kolokace 100 nejfrekventovanějších DF na -oucí**).

¹⁴⁵ V této souvislosti byl zkoumán i substantivní komponent *srdce* a bylo prověřeno, že do dalších ustálených participiálních kombinací nevstupuje: ojediněle lze nalézt lexémy *srdcedrásající* a *srdcesvirající*.

¹⁴⁶ Taktéž komponent *uši* není doložený v jiné ustálené kombinaci (1x byl v SYNv3 nalezen lexém *ušitrahající* a *ušidrásající*).

¹⁴⁷ Ovšem pozor, 10 dokladů lexému *kulervoucí* je z knihy Miliónový jeep, přeložené Jaroslavem Kořánem, nejčastěji jde o kolokáty lexému *město*: *Prvních pět nebo šest let v kulervoucím nádražním městě rychle uteklo*.

		vlakvedoucí , 130 dílovedoucí, 17x obchodvedoucí, 11x spolovedoucí, 7x podvedoucí, 7x exvedoucí, 3x knihvedoucí, 2x nad, 3x místo, á2x kolem, kněh, kino, vice, á 1x vlek, teplo, super, služby, pseudo, dílno		
vědoucí	8	1389x vševědoucí, 8x stovědoucí, 1x všehovědoucí, 1x sebe, polo, málo, mnoho, lépe	1402	
vidoucí	4	180x vševidoucí, 2x nicnevidoucí, 2x hodněvidoucí, 2x dalekovidoucí	186	Pron, Adv
vládnoucí	7	47x vševládnoucí, 39x spoluvládnoucí, 2x všudevládnoucí, 1x všudyvládnoucí, 2x polo, á 1x skoro, samo, rádoby	94	Pron, Adv
rvoucí	5	7x nízko, 4x výše, 3x níže, 2x vysoko, 1x více	17	Adv
zvoucí	1	narandezvoucí	1	Frlid
žádoucí	2	2x superžádoucí, 1x veležádoucí	3	Adv
ženoucí	1	okoloseženoucí	1	Frlid
žeroucí	2	3x sebežeroucí, 1x vše	4	Pron
živoucí	4	3x živoživoucí, á 1x vždy, vše, pestro	6	Adv
	162		90091	

Tabulka 12: Kompozita na *-oucí*, SYNv3

O čem vypovídají doklady zachycené v přehledu kompozit na *-oucí* (Tabulka 12)? Z 37 departicipiálních forem, jež tvoří základ celé kompozitní skupiny (která pro koncovku *-oucí* celkově obsahuje 162 lemmat), můžeme přinejmenším šest lexémů označit za lexikální frazémy (zejména pak *pokrkujdoucí*, což je nominalizace frazému *jít (někomu) po krku*), zřejmě se teprve ustalující. Nesnadná je zejména kategorizace forem odvozených od základu *rvoucí*: typ *část těla + rvoucí* má i druhou největší produktivitu co do počtu různých modifikací.¹⁴⁸¹⁴⁹ Nominalizace od základu *vedoucí* jsou oproti nim mnohem frekventovanější (*strojvedoucí, vlakvedoucí*), ovšem mají omezenější potencialitu (*vlekvedoucí, knihvedoucí*): jen se od nich tvoří více adverbálních kompozit (*polo-, nad-, pod-, ...*) a z toho důvodu frekvenčně vítězí. Jak už bylo zmíněno, významné je i užití v rámci odborné terminologie, a to zejména botanické a zahradnické (*rychlerostoucí*) nebo třeba stavebnické či chemické (*pomalutuhnoucí*).

Ukazuje se také, že *rychle-*, *samo-* jsou verbálně nabitě komponenty (jedná se o zřetelnou návaznost na adverbální modifikaci sloves), naopak komponenty *anti*, *proti*, *kolem* jsou taky adverbíale, ale méně zřetelně slovesně vázané.

V celém SYNv3 bylo s koncovkou *-oucí* identifikováno 1427 lemmat, od nichž se derivuje výše uvedených 162 realizací. Absolutní frekvence všech těchto 1427 lemmat je 1293560 výskytů, z toho (viz Tabulka 12) 90091 kompozitních. Kompozita tak mají na celé skupině definované pomocí koncovky *-oucí* v rámci korpusu SYNv3 podíl cca 1 %. Řada z nich se vyskytuje pouze jednou a lze je často nazvat jako „okazionální neologismy“. Jednoprocentní podíl na dané třídě ovšem již představuje určitý systémový slovtvorný potenciál a i když na tomto místě chybí srovnání např. s kompozitním tvořením u adjektiv jako takových, tento oddíl je přinejmenším naznačením další cesty, již se lze vydat při zkoumání DF.

4.2 Substantiva na *-íci/-oucí*

Obecné příčiny vzniku nových pojmenování (viz 2.6) jsou u substantiv posílené skutečností, že ve zkoumané (de)participiální kategorii je inherentně přítomen agens, tj. ten, kdo danou činnost vykonává:

¹⁴⁸ Je třeba uvést, že paralela s německým lexikálním frazémem *atemberaubend* (doslovný význam je totožný: „dechberoucí“, ostatně tak i anglické *breathtaking*), nejspíš není náhodná a jedná se o kalk.

¹⁴⁹ Tato potencialita se nicméně realizuje zejména ve specifickém žánru **recenzí** na moderní produkty (počítačové hry, filmy, auta).

z této „osobovosti“ vyplývá i poměrně rozsáhlá kategorie činitelských jmen odvozená od participiálních forem na *-oucí/-ící*.

Automatické značkování v korpusu SYNcsPUB¹⁵⁰ identifikuje pouze několik forem označovaných jinak než adjektivně (tedy substantivně, jinou možností automatický systém používaný pro češtinu nezná):

DF	[Abs. fq.]	[l. p. m.] PUB	[l. p. m.] ADM	ADM/PUB [%]	[l. p. m.] ORAL 2013	Podíl užití jako substantiva (tag v PUB)	Podíl užití jako adjektiva (tag v PUB) [%]
<i>strojvedoucí</i>	17403	4.45	5.04	113.26	1.22	100.00	0.00
<i>cestující</i>	257972	65.92	395.00	599.21	3.04	95.18	4.82
<i>vedoucí</i>	919245	234.89	340.00	144.75	28.31	54.16	45.84
<i>kolemjdoucí</i>	44849	11.46	1.01	8.81	0.00	47.40	52.60
<i>pracující</i>	61900	15.82	32.00	202.28	0.91	26.37	73.63
<i>věřící</i>	68450	17.49	1.01	5.77	7.91	19.96	80.04
<i>protijedoucí</i>	22676	5.79	1.01	17.44	0.00	4.22	95.78

Tabulka 13: Jiné než adjektivní tagování DF, PUB

Celá Tabulka 13 shrnuje sedm substantivně tagovaných forem. Tři z nich jsou kompozita (*strojvedoucí*, *kolemjdoucí*, *protijedoucí*). Veškerá další lemmata zakončená na *-ící/oucí* pak jsou tagovaná jako adjektiva. Jak už bylo řečeno výše, z tohoto pravidla se (i na základě náhodné kontroly) zdá, že nejsou výjimky. Navíc od kompozita *protijedoucí* na 73. pozici nebyla ve výchozím seznamu jiná klasifikace než adjektivní. Přitom se v této skupině ocitla řada forem, jež lze považovat přinejmenším částečně za substantivně fungující, srov.: *soutěžící*, *projíždějící*, *účinkující*, *vyučující*, *řídící*: tj. *pan řídící*¹⁵¹, *startující*, *kupující*.

Na příkladu pěti lemmat, seřazených sestupně dle jejich četnosti, si lze ukázat výsledky automatického tagování a jejich korekci na základě manuální analýzy. Velikost náhodně zvolených vzorků je 200 řádků nebo v případě nižšího počtu celkový počet konkordancí.¹⁵²

Na příkladu lemmatu *cestující* lze ukázat postup, jak prověřovat skutečnou slovnědruhovou platnost automaticky označovaných slovních tvarů. Nejprve proběhlo prověření na administrativním subkorpusu: 200 konkordancí (náhodný vzorek) ukázalo, že dvě mají jinou než substantivní platnost (viz věta č. 10), kde dané lemma funguje jako adjektivum, a č. 11) – slovesné užití):

10) (...) ověřování oprávněnosti podnětů a stížností ze strany cestující veřejnosti

11) Občané České republiky, cestující do Spojených států za turistickým nebo obchodním účelem

Obdobně proběhla analýza 200 konkordancí v publicistickém subkorpusu založeném na SYNv4csORG. Slovesně byly vyhodnoceny tyto věty:

12) Pokud si jeden rodič cestující s dětmi zakoupí některý z uvedených dokladů, děti do 16 let cestují zdarma

13) Spíš než soupeře se ale fotbalisté, cestující na Východ, často obávají tavních podmínek

Tyto byly klasifikovány adjektivně:

14) (...) jsem až jako druhý necestující náhradník (...)

15) (...) vedu své podřízené k odpovědnému i citlivému přístupu k cestující veřejnosti (...)

¹⁵⁰ [lemma=".*[íóu?cí"&tag="N.*"]

¹⁵¹ Slosloví *pan řídící* se ve zkoumaném PUB subkorpusu vyskytuje 1034x, tj. z celkových 39003 výskytů to je podíl 2.6 %.

¹⁵² ADM: *pracující* 32 výskytů; *soutěžící*: 72 výskytů; *dospívající* 10 výskytů; *vyučující* 34 výskytů.

Totožně lze postupovat u dalších lemmat.

Manuální kontrola lemmatu *soutěžící* v administrativě ukázala, že vedle centrálního substantivního užití (typický výskyt je tento: *Soutěžící, kteří se umístili na 1. až 3. místě ...*) se adjektivní užití vyskytlo pouze 2x, viz příklad:

16) *pořadatel zajistí dvě sady jednotného náradí pro všechna soutěžící družstva*

V publicistice se objevila i slovesná funkce tohoto lemmatu, a to ve dvou případech z 200:

17) *Favoritem je prý France Telecom soutěžící v rámci mezinárodního konsorcia*

18) *nadupaná sportovní auta, směle soutěžící s modely Porsche nebo Ferrari*

Mnohem frekventovanější je zachovaná slovesná funkce u lemmatu *pracující*; tvoří 31 % náhodného vzorku v publicistice a 72 % v administrativě. Typickým příkladem z publicistiky je následujícími větami ilustrovaná slovesná syntax (v postpozici za subjektem) a prepoziční valence:

19) *Podle odborníků pracujících v cestovním ruchu*

20) *vedl kriminalista pracující na případu*

21) *Do kritiky mandátářských firem pracujících pro magistrát se pustila i opoziční zastupitelka*

Příkladem slovesného užití je i následující věta z administrativního textu, charakteristická i pro texty publicistické:

22) *zkoušející učitel, kterým je zpravidla učitel vyučující danému předmětu*

Souhrnně výsledky porovnání automatického značkování s výskyty v náhodných vzorcích zachycuje tato tabulka:

DF	[l. p. m.] PUB	[l. p. m.] ADM	Tag ADM/PUB [ADJ, %]	Tag ADM/PUB [N, %]	Vzorek ADM/PUB [ADJ, %]	Vzorek ADM/PUB [N, %]	Vzorek ADM/PUB [V, %]
<i>cestující</i>	65.9	395	9.4 / 4.8	90.6 / 95	0.5 / 1	99 / 98	0.5 / 1
<i>soutěžící</i>	27.1	72.6	100 / 100	0 / 0	2.8 / 5.5	97.2 / 93.5	0 / 1
<i>pracující</i>	15.8	32	93.7 / 73.6	6.3 / 26.4	6.3 / 25.5 ¹⁵³	21.9 / 43.5	71.8 / 31
<i>dospívající</i> ¹⁵⁴	5	10	100 / 100	0 / 0	30 / 63.5	70 / 36.5	0 / 0
<i>vyučující</i>	3.8	34.3	100 / 100	0 / 0	0 / 0.5	70.6 / 93.5	29.4 / 6

Tabulka 14: Porovnání ručního a automatického přiřazení slovnědruhovité příslušnosti, ADM a PUB

Tabulka 14 ukazuje, jak velký je v některých případech rozpor mezi automatickým tagováním a reálnou slovnědruhovou platností. Např. pro lemmata *soutěžící*, *dospívající* a *vyučující* je chybovost automatiky v řádu mnoha desítek až sta procent.

Hlavní tendenci, zachycenou v tomto porovnání manuální a automatické slovnědruhovité kategorizace (viz Tabulka 14), lze pojmenovat takto: **Každá forma má (někdy pouze v určitém žánru) tendenci k převažující slovnědruhovité platnosti** – srov. *pracující* jako sloveso v administrativě, nebo *dospívající* jako adjektivum v publicistice. U řady lemmat, která se vyskytují převážně ve funkci substantiv (srov. *soutěžící*, *dospívající* a *vyučující*) je nicméně tagování výhradně adjektivní.

¹⁵³ Vyšší podíl adjektivního užití v publicistice zapříčinily mj. názvy (*Kurdská strana pracujících* apod.) a odborový předák nazývaný *otec pracujících*.

¹⁵⁴ Pozor, v administrativě tu je pouze 10 dokladů.

4.2.1 Distribuce konkurenčních forem (kvazisynonym)

Možným testem napomáhajícím identifikaci přesného významu formy je porovnání s kvazisynonymy. Nejčastěji se jedná o deriváty od téhož slovního základu (*kupující* vs. *kupec*), ovšem do jazykového systému vstupují i formy cizího původu (v této souvislosti např. *klient*) a samozřejmě i formy odvozené od jiných základů. Pro substantivní formy se nicméně i takový zjednodušující test ukázal jako užitečný, zejména díky podrobnějšímu pohledu na distribuci konkurenčních forem v rámci textových typů a díky porovnání kolokačních profilů. Podívejme se stručně na to, jak by takové zkoumání mohlo probíhat v rámci textových typů.

4.2.1.1 Distribuce konkurenčních forem v rámci textových typů

Pilotní průzkum v rámci korpusu SYNv4 (původně českých textů) se zabýval následujícími dvojicemi identifikovanými jako významné substantivně užívané DF, k nimž existují konkurenční substantiva od téhož slovesného základu: *kupec* – *kupující*, *cestovatel* – *cestující*, *vůdce* – *vedoucí* a *soutěžící* – *soutěžitel*, resp. *věřící* – *věřitel*. Výsledky analýz frekvenční distribuce v rámci různých textových typů a jejich rejstříků zachycují sloupce nazvané 'NMG', 'NFC' a 'FIC'. Za zdvojenou čárou jsou uvedené hodnoty pro administrativu a pro vybrané subžánry tří největších textových typů (pouze výrazně anomální hodnoty). Hodnoty jsou uvedeny v i. p. m., zaokrouhloeno na celá čísla:

Departicipiální a konkurenční forma	NMG: publicistika	NFC: oborová lit.	FIC: beletrie	ADM: administrativa	Další subžánry ¹⁵⁵
<i>kupující</i>	7	23	1	532	LAW: 156
<i>kupec</i>	10	9	14	1	NOV: 16
<i>cestující</i>	66	42	26	395	-
<i>cestovatel</i> ¹⁵⁶	13	7	6	1	-
<i>vedoucí</i>	235	143	78	340	VER: 32
<i>vůdce</i> ¹⁵⁷	35	18	20	1	HIS: 85, POL: 66, PHI: 65
<i>soutěžící</i> ¹⁵⁸	27	12	1	73	NAT: 18, SSC: 13, REG: 48
<i>soutěžitel</i>	0 ¹⁵⁹	4	-	-	LAW: 59, SSC: 9
<i>soutěžák</i> ¹⁶⁰	0 ¹⁶¹	-	-	-	SPO: 1 ¹⁶²

¹⁵⁵ Viz zkratky na korpus.cz: ECO: ekonomie, HIS: historie, biografie, LAW: právo, MAT: matematika, MEM: memoáry, autobiografie, NAT: přírodní vědy, NOV: próza, POL: politika, vojenství, PHI: filozofie, náboženství, REG: regionální tisk, SSC: sociální vědy, SPO: sport, VER: poezie

¹⁵⁶ Otázku, zda existují další deriváty, zodpovídá CQL dotaz [lemma="cest.*"&tag="N.*"]. Výsledky: dvě řídka činitelská jména (*cestář*, *cestmistr*), tři další deriváty: *cestopis*, *cestovatelství*, *cestománie*

¹⁵⁷ Dalším derivátem je pouze *strojvůdce* a jiná kompozita, a *vodič*.

¹⁵⁸ Deriváty hledány pomocí dotazu [lemma="soutěž.*"&tag="N.*"]. Tento dotaz neidentifikuje lemma *soutěžící* (které je otagované jako adjektivum), ale *soutěžitel* a *soutěžák*.

¹⁵⁹ Přesné i. p. m. v publicistice je 0.29, v absolutních číslech 1124 dokladů.

¹⁶⁰ Kolokace tohoto lemmatu jsou převážně z oblasti proprií: *otrokovický*, *luhačovický*, *zádveřický soutěžák*. Jedinou významnější apelativní kolokací je *motokrosař*, popř. *autokrosař*. Obtížná výslovnost těchto pojmenování může být jedním z důvodů, proč se právě v tomto sportovním odvětví objevil tak specifický, ovšem jazykově systémový výraz. Příklad užití: „Při účasti továrního jezdce Jana Kopeckého je o vítězi v podstatě rozhodnuto. (...) „Venca Pech a Míra Tarabus jsou jasnými adepty na druhé a třetí místo,“ potvrdil zlínský **soutěžák**, jenž by se této trojici rád přiblížil co nejlépe. (PUB)

<i>věřící</i>	17	14	18	1	MEM: 51, VER: 29
<i>věřitel</i>	21	35	2	79	SSC: 89, LAW: 498, MAT: 84
<i>prodávající</i>	7	16	1	462	ECO: 29
<i>prodavač/ka</i> ¹⁶³	24	7	28	2	ECO: 13
<i>prodejce/kyně</i>	36	53	1	41	109

Tabulka 15: Distribuce departicipiálních a konkurenčních forem v rámci textových typů a žánrů, [i. p. m.], SYN.

Ještě jednou si pod tímto přehledem distribuce forem departicipiálních a konkurenčních (Tabulka 15) připomeňme, co se konkurenčními formami myslí. Nazývá se tak nejen pojmenovávací konkurence (mající v zásadě více či méně stejný význam jako základ, resp. kořen), ale takový výraz, který zároveň má přesah do slovtvorné produktivity téhož kořenu (byť to samozřejmě neplatí bezvýhradně, např. *kupec* se také věnuje prodeji). Nikdy ovšem nejde o přesnou konkurenci, což jednoduše dokládají např. kolokace pro lemma *prodávající* (logDice v publicistice: *kupující, reklamace, nakupující, vada, kupní, spotřebitel*) vs. kolokace pro *prodavač/ka* (logDice v publicistice: *pouliční, prodejna, obchod, nepozornost, stánek, trafika*). Současně si tento přehled nijak nečiní nárok na úplnost; je výběrový a orientační.

V této části (Tabulka 15), věnované činitelským jménům odvozeným od daných slovesných základů, patrně překvapí lemma *soutěžák*, typické pro sportovní publicistiku, obecně je však významnější, jak se odlišuje frekvence zkoumaných konkurenčních forem v rámci jednotlivých textových typů, zejména však administrativy. Administrativa (ať už definovaná jako textový typ nebo jako žánr) jasně rozlišuje formy nesoucí exaktní význam právních termínů a ty, které tento druh sémantiky nijak nesdílejí.

4.2.1.2 Textovětypová distribuce konkurenčních forem a kolokační profily

Jak se pohled uvedený v odd. 4.2.1.1 doplňuje s kolokačními profily uvedených forem? Zaměřme se nejprve na první dvojici: *Kupec* je více kolokačně vázaný¹⁶⁴ na běžný jazyk: *hledá, shání* či *sežene se* především on. Tak i adjektivně je modifikován ustálenými souslovími: *potenciální, případný, anonymní, movitý, poctivý, bohatý, náhodný, seriózní* nebo *vhodný kupec.*, také je možné *odradit kupce*. Naopak lemma *kupující* funguje jako termín - mezi nejprominentnějšími kolokacemi jsou slovesa typická pro právníkové texty, např. *ručit, uhradit, uplatnit* nebo substantiva z jazyka smluv a pojistek: *reklamace, převzetí, ručitel, vada, nemovitost*. Distribuce v rámci textového typu/žánru **administrativa** je u obou výrazů na zcela opačném konci škály s i. p. m. 532 pro lemma *kupující* a i. p. m. 1 pro lemma *kupec*. V právních textech má lemma *kupec* i. p. m. 6, *kupující* 156.

V oborové literatuře dochází u lemmatu *vůdce* k nárůstu četnosti výskytu zejména v těchto žánrech: HIS: historie, biografie, POL: politika, vojenství, PHI: filozofie, náboženství. Není divu: vůdcem se kromě Adolfa Hitlera či jiných fašistických vůdců (srov. vysoký podíl výskytu v HIS a POL) v současných textech

¹⁶¹ Přesné i. p. m. v publicistice je 0.31, 1217 dokladů v absolutních číslech.

¹⁶² Přesné i. p. m. ve sportu je 0.58, v regionálním tisku 0.56. Výraz *soutěžák* se v jiných žánrech a text. typech neuzívá.

¹⁶³ Rody jsou sečteny proto, aby byla srovnatelná čísla s obourodým lemmatem *prodávající*. *Prodejce* i *prodávající* mohou mít životného i neživotného referenta (např. *internetový prodejce* je výraz, který většinou odkazuje k nějakému e-shopu), *prodavač/ka* odkazují pouze k osobě.

¹⁶⁴ Založeno na kolokacích dle logDice do 50. pozice.

myslí především vůdci *duchovní*, případně *horští*. V hospodářské a administrativní sféře figuruje pouze lemma *vedoucí*. U lemmatu *kupující* v oborové literatuře (NFC) výrazně vybočují pouze administrativní a právní texty: v ekonomických textech je ipm daného lemmatu 41 a v technice pouze 23. U dvojice *vedoucí* x *vůdce* je rozdíl ve frekvenci obou lemmat taktéž řádový, jako u *kupující* x *kupec*, v administrativě dochází u DF také k nárůstu o dva řády.

Z pohledu kolokací těžko najít odlišnější formy nežli *soutěžitel* (který je *identifikován*, je mu *přivozována újma* a může být *dominantní*, *kartelový*, *soukromoprávní* nebo být *zlehčován*, a také se určuje *obrat* či *tržní podíl spojovaných soutěžitelů*) a formy *soutěžák*, označující „motokrosáře“, viz p. p. č. 162. Nejvýraznějším rejstříkem, v němž se forma *soutěžitel* užívá, tak je právo a texty o ekonomii (srov. SSC), zatímco výraz *soutěžící* se nejvýrazněji uplatňuje v publicistice a té sportovní zejména (srov. její významné zastoupení v žánru REG a kolokace typu *porota*, *úkol*, *tipovat*, *přihlásit*, *vylosovaný*). Současně forma *soutěžící* referuje nejen k lidem absolvujícím různé zkoušky, ale i k osobám právnickým, které se v soutěžích ucházejí o získání zakázek. Můžeme z toho vyvodit, že přinejmenším jednou z motivací pro používání výrazu *soutěžitel* v odborném rejstříku je právě významové rozdvajování lemmatu *soutěžící* a skutečnost, že např. *zlehčování soutěžitele*, *přivodit újmu* nebo *vytvořit kartelovou dohodu* jsou právní termíny, tento vývoj jen potvrzuje.

Vedle těchto žánrově jednoznačně určených forem je přece jen konkurence (byť spíše jen formální) *věřící* x *věřitel* uplatněná v širší paletě textů. Jak ve své diachronní studii ukazuje Fried (2014), z lemmatu *věřící*, které v sobě zahrnovalo i význam zapůjčení peněz v důvěře, že budou vráceny, se stalo substantivum referující čistě k osobě s náboženským postojem. Korpusové doklady ukazují, že případné slovesné užití si podrželo širší paletu významů, finanční pole už k němu ale nenáleží. Naopak substantivum *věřitel* kolokuje (dle logDice) s následujícími lemmaty: *poškození*, *dlužník*, *pohledávka*, *uspokojení*, *zástavní* atd. Všechny výrazy souvisejí s výpůjčkami a jejich splácením (tj. *uspokojováním pohledávek*), resp. s jejich nesplácením (a *poškozením věřitele*). V beletrii se lemma *věřitel* téměř nevyskytuje, prominentní naopak je v administrativě (i. p. m. 78.59). Distribuce tohoto lemmatu tak je zcela opačná oproti lemmatu *věřící* (ADM: i. p. m. 1).

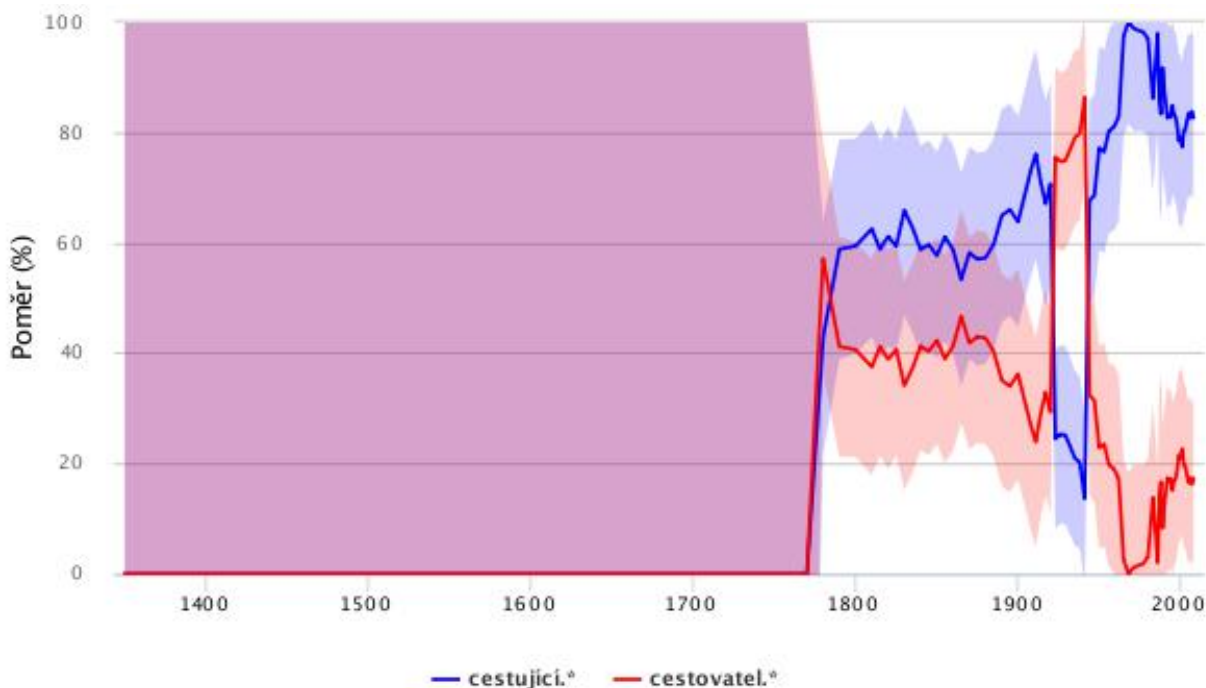
Následující Tabulka 16 obsahuje (abecedně seřazené) frekventované formy, které vypovídají o dvou důležitých tendencích. Zdá se, že (i) vyšší frekvence v administrativě je interpretovatelná jako signál užití v novém významu (oproti staršímu substantivu od téhož základu) a (ii) u těch departicipiálních forem, které si ponechávají slovesnou funkci, se zdá být typické, že mají výrazně více frekventovaný konkurenční tvar (srov. *pořádající* x *pořadatel*):

DF	[I. p. m.] v ADM	Konkurenční forma (subst.)	[I. p. m.] v ADM	Zaokrouhlený podíl departicipiální vs. konkurenční formy
<i>cestující</i>	395	<i>cestovatel</i>	1	395: 1
<i>hrající</i>	2	<i>hráč</i> <i>herec</i> ¹⁶⁵	92 29	1: 46 1: 15
<i>pořádající</i>	4	<i>pořadatel</i>	139	1: 35
<i>pracující</i>	32	<i>pracovník/nice</i>	1171	1: 37
<i>řídící</i>	111	<i>ředitel/ka</i>	872	1: 8
<i>věřící</i>	1	<i>věřitel</i>	79	1: 79

Tabulka 16: Srovnání četnosti konkurenčních forem a DF od téhož základu, ADM

¹⁶⁵ Za upozornění na tuto formu děkuji vedoucímu práce prof. Františku Čermákovi.

Lemma *cestující* je příkladem výrazu, který se do současného jazyka dostal jako protiváha výrazu *cestovatel*, který byl patrně příliš specifický a nedostačoval popisu nových skutečností pravidelné přepravy. Podkladem pro toto tvrzení je nejen jejich distribuce v administrativních textech a jejich kolokace, ale i diachronní pohled založený na datech z korpusu Diakon:

Obrázek 2: Porovnání četnosti výrazů *cestující* a *cestovatel* v čase. Diakon, zpracováno nástrojem SyD

Proměny zkoumaných variant v čase porovnává nástroj SyD (Cvrček – Vondříčka 2011), který se opírá o korpus Diakon. Zde citovaný obrázek (porovnání výrazů *cestující* a *cestovatel*) zachycuje konkurenční souboj daných forem a následné výrazné převážení té departicipiální: jde ovšem o velmi hrubý nástin tendence, neboť zkoumaný korpus není stylově ani žánrově vyvážený.

Hráč či *herec*, *ředitel* i *pořadatel* jsou výrazy, které v departicipiálních formách v současné češtině naopak de facto nemají konkurenci: jen zřídka se totiž *hrájící* či *řídící* (resp. *pan řídící*) užití ve funkci substantiv. K blokaci nominalizace navíc nejspíš dochází u těch forem, kde jsou frekventované jiné deverbativní formy od téhož základu: výše popsaným příkladem této situace je lemma *pracující*, které se vyskytuje často ve slovesné platnosti.

4.2.2 Kritéria zařazení DF mezi substantiva¹⁶⁶

Následující tabulka shrnuje faktory, které hrají významnou roli při slovnědruhovém klasifikaci departicipiálních forem fungujících jako substantiva. Jde o charakteristiky, které se v následujícím textu

¹⁶⁶ Tato kapitola i všechny následující oddíly věnované *Kritériím zařazení mezi (adjektiva, slovesa, předložky)* bere inspiraci z prací odkazovaných v seznamu literatury, zejména pak z Fried (2015) a Načeva-Marvanová (2010), výsledné tabulky (Tabulka 17, Tabulka 19, Tabulka 20, Tabulka 21) jsou nicméně výsledkem autorské syntézy a snahou integrovat postihnout nejrozmanitější aspekty slovnědruhovému příslušnosti v přehledné podobě.

uplatňují podle své relevance (tabulka tudíž není aplikována jako celek, ale jsou z ní vyjímány konkrétní argumenty):

Faktor / Jeho význam	Podporující substantivní charakter formy	Oslabující substantivní charakter formy
Morfologická kritéria	Absence negované formy	Realizovaná negace (srov. <i>necestující</i> x <i>nevěřící</i> : neplatí vždy, ale většinou)
	Shoda čísla, pádu a rodu s predikátem	Výrazná tendence k převaze určitého pádu nebo čísla (možné ustrnutí, srov. <i>donebevolající</i> ¹⁶⁷)
	Kompozitní charakter (<i>kolemjdoucí</i> , <i>strojvedoucí</i>) ¹⁶⁸	
Syntaktická kritéria	Podměťová pozice, resp. pozice řídícího subjektu	Adverbium na bezprostředně předcházející pozici (nejčastěji)
	Možnost obecné substituce dalšími substantivy	Zachovaná slovesná valence
	Přítomnost v řadě s dalšími substantivy	
	Rozvíjení pomocí (adjektivních i substantivních) atributů, resp. vět vztažných	
Sémantická kritéria	Referent je konkrétní osoba, případně věc	Forma nemá konkrétního referenta (ani prototypického zástupce skupiny)
		Forma odkazuje k procesu či stavu
Frekvenční kritéria	Frekvence departicipiální formy je vyšší nežli vykazuje fundující sloveso a indikuje tak kategoriální změnu.	Frekvence departicipiální formy je nižší nežli vykazuje fundující sloveso, resp. je na běžné úrovni (typické pro slovesně fungující DF)

Tabulka 17: Kritéria slovnědruhové příslušnosti DF: substantiva

4.3 Adjektiva na -ící/-oucí

Adjektiva – jakožto klíčová kategorie pro vyjadřování vlastností jiných entit – jsou běžně tvořena od sloves a v rámci výzkumu departicipiálních forem proto představují centrální kategorii výskytu. Je zajímavé, že na rozdíl od substantivních forem, kde často nalzáme dvojice typu *kupec* x *kupující*, *cestovatel* x *cestující*, u adjektiv testování významu pomocí konkurenčních forem (srov. 4.2.1) tak přínosné není. Naopak je ale pro adjektiva typická možnost **adverbiální modifikace**: té se proto věnuje následující oddíl.

¹⁶⁷ V publicistické složce korpusu SYN je 122 dokladů automaticky otagováno jakožto první pád, 33 jako 4. a 18 jako 7, což samozřejmě může obsahovat chyby, ale právě nesklonný první pád bývá značkován správně. Z celkového počtu 187 dokladů činí 122 dokladů 65 %. Substantivní průměr pro první pád v PUB přitom činí 31 % (Bartoň et al 2009: 132). Adjektivní průměr pro tutéž hodnotu činí 32.6 % (Bartoň et al 2009: 147).

¹⁶⁸ Ovšem srov. s kompozitně utvořenými slovesy: *spolupracovat*. Zdá se, že inkorporace dalšího prvku s sebou obecně nese významové rozrůžňování, viz tab. 12 a vysoký podíl adjektiv mezi kompozity.

4.3.1 Možnosti zkoumání adjektiv: adverbální rozvití

Jaké povahy jsou nejčastější souvšskyty ADV + DF a co o celé kategorii departicipiálních forem adverbální kvalifikátory vypovídají? Celkový pohled na nejfrekventovanější souvšskyty adverbii v prepozici před DF poskytuje následující tabulka¹⁶⁹ založená na publicistických textech:

Č.	Adv	DF	[Abs. fq.]	Význam adverbálního kvalifikátoru
1	<i>již</i>	<i>existující</i>	9697.00	časový (souběžnost - akcent na minulost)
2	<i>právě</i>	<i>probíhající</i>	9540.00	časový (souběžnost - akcent na současnost)
3	<i>nově</i>	<i>vznikající</i>	8725.00	časový ¹⁷⁰ (souběžnost - akcent na budoucnost)
4	<i>rychle</i>	<i>rostoucí</i>	8423.00	měrový / způsobu ¹⁷¹
5	<i>včera</i>	<i>vedoucí</i>	8116.00	0, tj. nesouvisí (typicky: <i>řekl včera vedoucí ...</i>)
6	<i>dobře</i>	<i>hrající</i>	7393.00	evaluativní (kladný)
7	<i>volně</i>	<i>žijící</i>	7355.00	způsobu
8	<i>hned</i>	<i>následující</i>	6987.00	časový (následnost - akcent na překryv) nebo zdůraznění (<i>hned následující den</i>)
9	<i>dobře</i>	<i>fungující</i>	5765.00	evaluativní (kladný)
10	<i>německy</i>	<i>mluvící</i>	5665.00	způsobu (<i>n. m. země, oblasti, obyvatelé...</i>)

Tabulka 18: Nejvíce frekventované souvšskyty adverbia v prepozici před DF, PUB

Jak je vidět na přehledu nejvíce frekventovaných souvšskytů typu Adv + DF (Tabulka 18), tři z deseti nejvíce frekventovaných souvšskytů DF s adverbii akcentují souběh (*již existující, právě probíhající, nově vznikající*), jeden pak akcentuje bezprostřední časovou souslednost (*hned následující*) – a podtrhují tak kvalitu, kterou departicipiální formy nesou inherentně v sobě: vyjadřování paralelních dějů. Další dva souvšskyty jsou evaluativní (*dobře hrající, dobře fungující*). Pouze tři souvšskyty vyjadřují konkrétní způsob, resp. míru (*volně žijící, německy mluvící, rychle rostoucí*).

V další práci je třeba zohlednit právě možnost obsazování pozic bezprostředně předcházejících DF takovým adverbium, které dále posílí určitou jeho složku a napomůže interpretaci (srov. zejména kap. 5.1 *Departicipiální formy a pragmatika: „To je fascinující!“*).

4.3.2 Kritéria zařazení DF mezi adjektiva

V této části jsou shrnuta kritéria identifikovaná jako signály atributivního (adjektivního) užití konkrétní departicipiální formy. Opět platí to, co u substantiv: z tohoto formalizovaného výčtu jsou vyjímány dílčí aspekty dle relevance v kontextu.

Faktor / Jeho význam	Podporující adjektivní charakter formy	Oslabující adjektivní charakter formy
----------------------	--	---------------------------------------

¹⁶⁹ CQL dotaz se zaměřil na adverbia v prepozici, s dvěma přípustnými volnými pozicemi dělicími adverbium a DF: [tag="D.*"[]]?[[]]?[lemma=".(ou|í)čí"]. Výsledný frekvenční seznam je založen na lemmatech.

¹⁷⁰ Příslowce způsobu by odpovídalo na otázku "jak" (srov. MSČ 2010: 277). V tomto případě adverbium vyjadřuje okolnosti časové povahy.

¹⁷¹ Zde je těžko rozhodnout, zda *rychle* více akcentuje **míru nárůstu**, nebo zda skutečně jde o vyjádření způsobu (*jak*).

Morfologická kritéria	Shoda čísla, pádu a rodu s řídícím substantivem	Podíl negovaných tvarů odpovídající podílu u slovesného užití
	Kompozitnost, druhou složkou je adverbium (srov. <i>čistoskvoucí, dlouhotrvající</i> ¹⁷²)	
	Nadprůměrný podíl negace, zejm. tendence k eliminaci afirmativních tvarů (srov. <i>nijak nesouvisející</i>)	
Syntaktická kritéria	Atributivní pozice (<i>vedoucí vychovatelka</i>)	Zachovaná slovesná valence
	Predikátová pozice (<i>To je fascinující</i>)	
	Rozvíjení adverbium (<i>zcela alarmující</i> ¹⁷³)	
	Možnost obecné substituce dalšími adjektivy	
	Přítomnost v řadě s dalšími adjektivy	
Sémantická kritéria	Referentem je vlastnost, popř. stav	Referentem je osoba, věc, činnost nebo proces
	Dané formě odpovídající přívlastková věta je nezvyklá až nemožná ¹⁷⁴	Možnost (synonymní) substituce vedlejší větou přívlastkovou
	Rezignace na explicitní vyjádření časových vztahů ¹⁷⁵	
Frekvenční kritéria	Frekvence departicipiální formy je vyšší nežli vykazuje fundující sloveso nebo je vyšší nežli je běžné v průměru	Frekvence departicipiální formy je na úrovni běžné pro slovesně fungující DF

Tabulka 19: Kritéria slovnědruhové příslušnosti DF: adjektiva

4.4 Slovesa / Funkce predikativní / Předložky

Jako jeden z vedlejších cílů této práce bylo zmíněno navržení nevhodnější slovnědruhové kategorizace tvarů, které automatické značkování prozatím označuje jako adjektiva (viz 1.2.3). Proti vynětí z adjektivní kategorie je možná námitka, že se přece jedná o (de)participiální formu, a proto je v pořádku, že si některá její užití alespoň zčásti ponechávají slovesnou povahu. Současně je zcela běžné tvořit adjektiva od sloves. Na náhodně vybraných konkordancích ze sond jsou nicméně patrné jevy sumarizované v

¹⁷² Výjimku představuje *kolemjdoucí*, kde je inkorporovaným objektem adverbium, ale výsledný tvar funguje jako substantivum.

¹⁷³ Viz poznámka o modifikaci pomocí adverbii míry, která je signálem evaluativ, 2.3.

¹⁷⁴ Viz Panevová 2011: 963.

¹⁷⁵ Viz Panevová (ibid.).

následujícím oddílu, jež svědčí o jiném než atributivním fungování, a to ať už z pohledu syntaktického nebo sémantického.

Podívejme se ještě jednou na příkladové věty (číslované dle místa prvního výskytu):

4) (...) čelil kritice, že manažersky nezvládl rozdělení **firmy související** s převzetím provozu vodáren francouzskou firmou nebo z textu uvedeného níže:

28) Všimají si toho i zdravotní pojišťovny, které podporují aktivity a způsoby **vedoucí k** odstranění závislosti na cigaretách.

Vidíme zde abstraktní řídicí substantiva (*rozdělení, aktivity, způsoby*) spojená departicipiálním tvarem s větnými členy, které se běžně nazývají předmětné či objektové doplnění a vyjadřují komplexní a opět abstraktní skutečnosti (*převzetí provozu, odstranění závislosti*). V příkladu č. 4) departicipiální forma vyjadřuje čistou relaci, v příkladu č. 28) navíc k relačnosti přibývá sém kauzality. Zcela nepřítomen je životný aktér (*někdo, jenž něco vede*), což ukazuje na velmi oslabenou slovesnost. Naopak syntaktická pozice po řídicím substantivu a zachování prepoziční valence (*s, k*) jsou znaky slovesnosti indikující.

4.4.1 Kritéria zařazení DF mezi slovesa

I tato kritéria představují souhrn aspektů identifikovaných a prolínajících se celou prací; na tomto místě jsou syntetizována z perspektivy zařazení DF mezi slovesa.

Faktor / Jeho význam	Podporující verbální charakter formy	Oslabující verbální charakter formy
Morfologická kritéria	Realizace negace v míře typické pro slovesa ¹⁷⁶	Potenciál být součástí kompozita a míra realizace tohoto potenciálu
	Prefigace	
Syntaktická kritéria	Vyjádřenost subjektu, jenž je zároveň aktérem (agentem). Slovesně interpretovaný subjekt musí být s departicipiální formou sémanticky kompatibilní (většinou životný, z kategorie [Hum]).	Nepřítomnost subjektu - aktéra.
	Důsledně postpoziční užití (v kontrastu k typické adjektivní, tj. atributivní, pozici před modifikovaným jménem).	Možnost výraz substituovat pomocí předložky, případně spojky.
	Substituce není možná pomocí běžného adjektiva, ale ani participiem pasivním (tj. například není možné <i>*kolem osy směřované z Paříže</i>), ale pouze jiným participiem aktivním (<i>kolem osy směřující z Paříže do Berlína</i>).	Výskyt v iniciální pozici (na začátku věty či klauze)
	Je možná substituce vztahnou větou, tj.	

¹⁷⁶ Zdá se, že jde o 2–3 % výskytu slovesných tvarů. Závisí ovšem i na sémantice konkrétního lemmatu.

	slovesně (<i>kolem osy, jež vede z Paříže do Berlína; využívání, jež by vedlo k jejímu poškození; silnice B138, jež vede přes Pyhrnský průsmyk</i>).	
	Zachovaná slovesná valence. ¹⁷⁷	
Sémantická kritéria	Zachovaná procesuálnost (resp. reference k konkrétní činnosti)	Vysoká míra abstraktnosti (toto kritérium se nejlépe vyjadřuje na škále a daná míra se liší především dle sémantiky řídicího substantiva a komplementu: posun sémantiky řídicího substantiva do abstraktní roviny tudíž implikuje i posun významu departicipiální formy).
	Sémantická povaha vyjádřených slovesných doplnění kompatibilní se slovesným významem	Nepřítomnost konkrétního referenta (tj. fyzické činnosti, již někdo vykonává).
	Přítomnost vidu	Podpurným argumentem může být i číslo, v němž se vyskytuje řídicí substantivum (neboť plurál často vyjadřuje obecnou třídu, nikoli konkrétního referenta).
	Přítomnost relativního času	
	Přítomnost slovesného rodu	
Frekvenční kritéria	Frekvence departicipiální formy je nižší nežli jakou vykazuje fundující sloveso.	Frekvence departicipiální formy je vyšší nežli vykazuje fundující sloveso a indikuje tak kategoriální změnu.
	Výskyt především v žánrech spjatých s konkrétnějšími referenty (např. beletrie).	Výskyt především v žánrech vyznačujících se abstraktností, např. v právních textech.

Tabulka 20: Kritéria slovnědruhové příslušnosti DF: slovesa

4.4.2 Kritéria zařazení DF mezi předložky

Co se týče případné prepozicionalizace (k její charakteristice viz 2.2), hypotéze o jejím uplatňování na DF v současné češtině se věnuje zejména oddíl 5.2. Založený je na následujících kritériích (opět uplatňovaných dle relevance v kontextu):

Faktor / Jeho význam	Podporující prepoziční charakter formy	Oslabující prepoziční charakter formy
Morfologická kritéria	Neohebnost	Potenciál být součástí kompozita a míra realizace tohoto potenciálu

¹⁷⁷ Viz poznámku z 2.3, mezi realizaci slovesné valence nepatří pouze předložková doplnění, ale např. to, že tranzitivní slovesa vyžadují objekt a reflexiva zvrtné zájmeno.

Syntaktická kritéria	Nepřítomnost subjektu - aktéra.	Přítomnost subjektu – aktéra.
	Možnost výraz substituovat pomocí předložky, případně spojky.	
	Výskyt v iniciální pozici (na začátku věty či klauze)	
	Zachovaná slovesná valence. ¹⁷⁸	
Sémantická kritéria	Vyjadřuje relačnost	Konkrétní význam (činnost)
	Vysoká míra abstraktnosti	
Frekvenční kritéria	Frekvence departicipiální formy je vyšší, nežli jakou vykazuje fundující sloveso. ¹⁷⁹	Frekvence departicipiální formy je nižší, nežli vykazuje fundující sloveso, a indukuje tak kategoriální změnu. ¹⁸⁰
	Výskyt především v žánrech spjatých s abstraktnějšími referenty (např. administrativa).	

Tabulka 21: Kritéria slovnědruhovové příslušnosti DF: předložky

Pomocí čtyř výše uvedených kriteriálně vymezených oblastí (morfologie, syntax, sémantika, frekvence) lze poměrně spolehlivě klasifikovat veškeré výskyty zkoumaných forem. Jisté vodítko také poskytne chování zkoumané formy ve specifickém textovém typu: v administrativě ve srovnání s publicistikou (viz 4: *Distribuce zkoumaných forem v češtině*). Podobně je pomocí i **kritérium překladové** - překlad funkčním (gramatickým) slovem je další podpůrný argument pro probíhající prepozicionalizaci.

4.5 Popis nejméně frekventované DF: vedoucí

Jako modelový příklad ve smyslu pars pro toto poslouží analýza jedné formy, která je typická (jak svou výchozí aktivní dějovou sémantikou, tak heterogeností užití) a zároveň i nejméně frekventovaná. Na jejím pozadí lze posuzovat i míru podobnosti a různé aspekty dalších departicipiálních forem, ovšem cílem zkoumání zůstává zjistit, jaký je vztah formální realizace k významu.

4.5.1 Celková distribuce DF vedoucí v korpusu SYN

Celkový výskyt departicipiální formy *vedoucí* v největším korpusu současné češtiny SYN (resp. jeho subkorpusu složeném z původně českých textů) je v absolutních číslech 960128 výskytů, tj. téměř 228 výskytů na milion pozic. Detailní zastoupení výskytů na milion pozic v jednotlivých textových typech ukazuje Tabulka 22:

Celý korpus SYN (CS org)	Publicistika	Beletrie	Oborová literatura
--------------------------	--------------	----------	--------------------

¹⁷⁸ Viz poznámku v 2.3, mezi realizaci slovesné valence nepatří pouze předložková doplnění, ale např. to, že tranzitivní slovesa vyžadují objekt a reflexiva zvrtné zájmeno.

¹⁷⁹ U předložek toto kritérium ještě nebylo dostatečně prověřeno.

¹⁸⁰ U předložek toto kritérium ještě nebylo dostatečně prověřeno.

227.68	234.89	77.92	143.23
--------	--------	-------	--------

Tabulka 22: SYN – výskyt DF *vedoucí*, tři hlavní textové typy, SYN, [i. p. m.]

Z této první sondy vyplývá značný rozdíl mezi výskytem dané formy ve třech hlavních textových typech: řádově se jedná o výskyt třetinový v krásné literatuře, dvoutřetinový v literatuře oborové a nejméně zastoupení v publicistice. Jak významné jsou rozdíly v rámci těchto hlavních skupin textových typů, ukazuje Tabulka 23:

Administrativa	Tradiční publicistika	Volnočasová publicistika	Poezie
339.55	255.38	96.63	31.82

Tabulka 23: SYN – výskyt DF *vedoucí*, rozdíly uvnitř hlavních textových typů, [i. p. m.]

Toto srovnání ukazuje obrovský rozdíl distribuce v rámci publicistiky (o 150 výskytů na milion) a také největší textově typový rozdíl: mezi administrativou a poezií. Je patrné, že charakteristickým stylem pro různé realizace zkoumané formy je styl věcný, odborný, k jehož reprezentantům patří právě administrativní texty. Přesnější údaje dávají data rozlišená pro konkrétní žánry (tj. kategorie vymezené tematicky, obsahově), z nichž vyčteme, že nízké zastoupení dané formy je přítomné u různých žánrů přírodních i humanitních věd (antropologie: i. p. m. 52.66, fyzika: i. p. m. 62.72, filozofie: i. p. m. 65.94, výpočetní technika: i. p. m. 71.36) a naopak vysoké zastoupení je zřetelné u obecnějších žánrů typu administrativa a právo, ale i u chemie (pro více detailů viz Tabulka 52).

Významnější rozdíly ukazuje ještě členění založené na podobě média, v němž se zkoumaná forma vyskytuje: i. p. m. v novinách je 252.72, v časopisech 107.97, v referenčních příručkách 100.69, v knihách 95.43. Podobně se liší i výskyt v různě frekventovaných periodikách: i. p. m. v denících je 253.29, v týdenících a čtrnáctidenících 123.36 (a v měsíčních 123.0), a v neperiodických publikacích 107.22 (viz výskyt v knihách). Celkově lze říci, že tento obecný přehled ukazuje na jednoznačnou tendenci zkoumané formy být výrazně zastoupena ve formálních textech odborné, ale obecnější povahy (viz administrativa, právo, publicistika), jimž proto budeme věnovat obzvláštní pozornost. Současně je třeba začít rozlišovat různé významy této formy, zejména substantivní („šéf“) a adjektivní („hlavní“) – výše uvedené statistiky totiž nerozlišují slovesnou, adjektivní, substantivní či jakoukoli jinou funkci zkoumané formy.

Co se podílu departicipiálních výskytů vůči fundujícímu slovesu týče, *vést* má i. p. m. 410 a *vedoucí* má hodnotu i. p. m. 235: sloveso je tedy 1,7x častější než od něj odvozená departicipiální forma.¹⁸¹

Druhým standardním ukazatelem je frekvenční odchylka v různých stylech: oproti i. p. m. 235 v publicistice stojí i. p. m. 340 v administrativě, což je nárůst téměř o polovinu. Oral obsahuje i. p. m. 28.

4.5.2 *Vedoucí* a automatické slovnědruhově značkování

V publicistickém subkorpusu autorsky původní, tj. nepřekladové češtiny jsou jako substantivní otagovány výskyty typu 23), jako adjektiva jsou pak označovány veškeré zbývající doklady (tj. 24)–28)):¹⁸² Níže uvedený seznam je přitom uspořádán jako škála od nejvíce substantivního po predikativní až prepoziční užití. Číslování příkladových vět navazuje na předchozí oddíly.

23) Sportovní manažer Pavel Brímus uvolnil místo bývalému **vedoucím** celku mužů Petru Novákovi.

24) **Vedoucí** Lovosice si udržely náskok pěti bodů.

¹⁸¹ Vzhledem k výše pojmenované nutnosti rozlišovat homonymní tvary můžeme v takovém paušálním srovnávání oprávněně spatřovat problém: nejsou snad substantivní užití formy *vedoucí* a adjektivní, resp. slovesná/jiná užití realizovaná např. jako *vedoucí* k odlišnými jednotkami, které nelze srovnávat takto en bloc?

¹⁸² Dotazy v SYNv4pub: [lemma="vedoucí"&tag="N.*"] a [lemma="vedoucí"&tag="A.*"]

- 25) O podrobnější informace mohou všichni zájemci požádat **vedoucí** učitelky na každé mateřské škole.
- 26) V Sarajevu byla v úterý slavnostně otevřena hlavní silnice **vedoucí** západním směrem (...).
- 27) Zrekonstruovali jsme mostek ve vesnici **vedoucí** k zemědělskému družstvu (...).
- 28) Všimají si toho i zdravotní pojišťovny, které podporují aktivity a způsoby **vedoucí** k odstranění závislosti na cigaretách.

I bez ohledu na otázku, zda je vůbec možné doklady 26)–28) označit za adjektiva (viz problém nedostatečnosti stávající slovnědruhové klasifikace), u této formy automatické značkování nicméně vykazuje tak velkou chybovost¹⁸³, že poměr 54:46 (tj. 497 823 substantiv ku 421 422 adjektiv) nelze brát jako nic více než naznačení tendencí. O něco více vypovídající by mohly být přesnější údaje (viz Tabulka 24), která zachycuje slovnědruhové rozdíly v užití departicipiální formy *vedoucí* napříč textovými typy a žánry na základě automatického značkování:

Text. typ nebo žánr	Substantivum [i. p. m.]	Adjektivum [i. p. m.]	Podíl substantiv [%]
1. Publicistika	127.21	107.69	54.2
1.1 Volnočasová publicistika	41.23	55.44	42.7
2. Oborová literatura	61.42	81.81	42.9
2.1 Administrativa	172.3	167.26	50.7
2.2. Chemie	142.02	282.7	33.4
2.3 Politika, vojenství	137.18	147.32	48.2
2.4 Právo	102.47	122.38	45.6
...	...		
2.5 Antropologie, etnografie	9.82	42.84	18.6
3. Beletrie	32.59	45.33	41.8
3.1 Poezie	9.34	22.48	29.4

Tabulka 24: Rozdíly mezi textovými typy a žánry, výběr, SYN, řazeno dle i. p. m. u substantiv

Nejvýraznější rozdíl oproti chování zkoumané formy v publicistice (kde je automatickými statistikami výskyt substantiv označen za 54 %) vykazují žánry antropologie, etnografie (18.6 % substantiv), poezie (29.4 %) a chemie (33.4 %). Tyto žánry proto považujeme za relevantní pro další zkoumání přesnosti automatického značkování. Srovnávat je budeme s textovými typy, kde je výskyt nejvyšší: publicistikou a administrativou, a to abychom si ujasnili míru spolehlivosti automatického tagování.

4.5.3 Slovnědruhové rozložení DF *vedoucí*: manuální analýza

Vzhledem k zřejmým chybám v automatickém tagování je nicméně nutné založit popis chování DF na manuálně vyhodnocovaných náhodných vzorcích.

4.5.3.1 Chybovost automatického tagování

Otázkou k rozhodnutí je, zda je třeba spolehlivost značkování zkoumat jak na tvarech označených za substantiva, tak těch adjektivně otagovaných. Vzhledem k větší heterogenitě kategorie označené jako adjektivum byla zkoumání nejprve podrobena – pomocí dotazu [lemma="vedoucí"&tag="A.*"] – právě tato skupina.

¹⁸³ A nic na tom nemění ani totožný poměr platný pro celý SYN, tj. nejen jeho publicistický subkorpus. V náhodném vzorku 20 konkordancí pouze 13 z adjektivně označovaných konkordancí může být bez výhrad přiřazeno k adjektivní funkci. Další čtyři (č. 1, 13, 16, 17) fungují jako substantiva *vedoucí* (tj. ve smyslu *šéf*), a funkce tří z nich je přinejmenším obtížně zařaditelná. Viz Tabulka 53.

Následující tabulka pracuje buď s náhodnými vzorky o velikosti 100 konkordancí, nebo s největšími dostupnými vzorky původně českých textů daného žánru (v korpusu SYN). Cílem zkoumání bylo ukázat, nakolik se lze spolehnout na automatické značkování a jaký je podíl substantivního užití, které zůstane označeno za adjektivní. Sonda také sledovala slovesné chování zkoumaných forem a jeho zastoupení v dokladech:

Žánr, text. typ	Absolutní počet, Σ	Adjektiv správně [%]	Substantiv (neoznačených) [%]	Slovesné/jiné [%]	Nelze zařadit [%]
Antropologie, etnografie	48	10	0	90	0
Poezie	65	14	17	69	0
Chemie	100	12	69	19	0
Publicistika	100	61	22	16	1
Administrativa	100	45	35	18	2

Tabulka 25: Slovnědruhové rozložení formy *vedoucí* v různých žánrech dle náhodných vzorků, [%], SYN

Pro získání tohoto přehledu bylo manuálně analyzováno 413 konkordancí. Jako adjektiva bylo označeno 0 (v antropolog. textech), ale i 17 až 69 % forem ve skutečnosti fungujících jako substantiva. Správně bylo otagováno 10–61 % forem označených již a zároveň fungujících jako adjektiva, v žánrech antropologie, poezie a chemie to však bylo méně než 15 %. Nesmíme ale zapomínat, že slovesné (resp. jiné) užití departicipiálních forem představuje specifickou kategorii, která doposud ve formálních popisech nebyla sledována a nemohla se tedy promítnout do značkování. Celkově je vidět, že chybovost tagování se liší v závislosti na zkoumaném žánru/textovém typu.¹⁸⁴

K nejabstraktnějšímu slovesnému užití zkoumané formy odkazuje žánr antropologie a etnografie (jde o 36 užití z doložených 48, tj. 75 %), více konkrétních dokladů u slovesného užití vykazuje naopak poezie (32 z 65, tj. 49 %).

Dále je třeba zmínit, že slovnědruhovou příslušnost není vždy možné jednoznačně určit, příkladem takové ambiguity je např. věta 29), kterou lze (jak manuálně tak automaticky) interpretovat adjektivně (*vedoucí instituty*) i substantivně (*vedoucí institutů*):

29) *podle názoru vedoucích institutů hospodářských výzkumů v SRN*

Naprostá většina konkordancí však zařaditelná (pro představu jsou konkordance pro publicistiku, s analýzou včetně klasifikace slovesných užití na konkrétní a abstraktní, uvedeny viz Tabulka 54 a Tabulka 56).

Pro účely prokázání vysoké míry chybovosti automatického značkování v rámci této kategorie tato sonda jistě dostačuje, je třeba ale dodat, že se počet chyb podstatně neliší ani z perspektivy automatického rozpoznávání substantiv: z 11 dokladů lemmatu *vedoucí* takto označených v antropologicko-etnografickém subkorpusu tři fungovaly jako slovesa (či jinak, viz další rozbor) a jeden jako adjektivum¹⁸⁵.

¹⁸⁴ Je třeba uvést i to, že např. výsledky v žánru chemie značně ovlivňuje jediný text, 'Mezinárodní pravidla pro práci v chemických a biologických laboratořích', který operuje s pojmem *vedoucí studie*. Jelikož je ale tento příklad substantivně fungující departicipiální formy typickým zástupcem chybného tagování (srov. *vedoucí odboru v publicistice*), lze výsledky sondy co do skutečného rozložení slovnědruhových funkcí i tak považovat za směrodatné.

¹⁸⁵ Srov. věta: (...) *je ovšem ze svého místa vyhnán hned, jak se vedoucí jedinec zasytí.*

4.5.3.2 Celkové rozložení slovních druhů u formy *vedoucí*

Jak jsou výskyty zkoumané formy zastoupeny v různých druzích textů? Vzhledem k vysoké míře chybovosti automatického značkování je pro skutečné rozložení slovních druhů v různých žánrech a textových typech potřeba vycházet z manuální analýzy (kvůli rozsahu dat založené na náhodně vytvořených vzorcích). Není pochyb o tom, jak klasifikovat tvary fungující atributivně (jako adjektiva) a ty substantivní. K úvaze zůstávají ty formy slova *vedoucí*, u nichž zůstala prostřednictvím předložky (*vedoucí z - do, vedoucí k, vedoucí přes*) zachována slovesná valence: blíží se některé z nich gramatikalizovanému, prepozičnímu významu? Nebo je na místě ponechat je v rámci slovesné, byť méně centrální (participiální) kategorie? Nejprve je zkrátka uvedme vyčleněné v samostatné, třetí kategorii, a podívejme se na výsledky týkající se celkové distribuce, viz Tabulka 26. (Příklad kompletní analýzy 200 náhodných konkordancí z publicistiky uvádí Tabulka 54. Kompletní číselné údaje, syntetizované viz Tabulka 26, pak uvádí Tabulka 55).

K výsledkům uvedeným v tabulce dodejme ještě komentář: Celkově se Tabulka 26 opírá o 59 výskytů z původně českých antropologických a etnografických textů a 337 výskytů z původně českých administrativních textů (obojí představuje absolutní počet v korpusu SYN), a o vzorek 200 konkordancí z původně české publicistiky. Vzhledem k nízkému počtu dokladů v původně českých antropologických textech nebylo možné uvádět statistiky týkající se morfologických kategorií, celkový výskyt formy v tomto žánru však je zajímavým doplněním k velkým textovým typům, s nimiž je srovnáván. Kategorie čísla a pádu byly sledovány u textů z publicistiky a administrativy (a porovnány s údaji založenými na korpusu SYN2005, viz Bartoň et al: 2009). Jak vypadají souhrnné výsledky co do hrubých významů formy (včetně toho, zda je slovesné užití spíše konkrétní nebo abstraktní), celkového podílu na výskytu formy a co do morfologických charakteristik?

Větná funkce / sl. druh	Textový typ / žánr	Významy (hrubá kategorizace a absolutní počet výskytů)	Podíl výskytů v nominativu	Podíl výskytů v plurálu	Celkový podíl na výskytu formy
Atribut / adjektivum	ADM	hlavní (91), marný (1)	38 %	50 %	27 %
Atribut / adjektivum	ANTRO	hlavní (6)	-	-	10 %
Atribut / adjektivum	PUB	hlavní (18), vyhrávající (32)	38 %	18 % ¹⁸⁶	25 %
Adjektiva statistiky	PUB	--	32.6 %	28.7 %	
Subjekt / substantivum	ADM	šéf (218)	59 %	20 %	65 %
Subjekt / substantivum	ANTRO	šéf (7)	-	-	12 %
Subjekt / substantivum	PUB	šéf (129)	50 %	2 %	65 %
Substantiva statistiky	PUB	--	31 %	24.9 %	
Kondenzovaná věta vedlejší / participium	ADM	abstr (26)	42 %	70 %	8 %
Kondenzovaná věta vedlejší / participium	ANTRO	konkr (8), abstr (38)	-	-	78 %
Kondenzovaná věta vedlejší / participium	PUB	konkr (17), abstr. (4)	38 %	4.8 %	10 %
Nezařazený	ADM	šéf, nebo hlavní (1)	-	-	0 %

Tabulka 26: Výskyty formy *vedoucí* v textech z oblasti antropologie a etnografie (ANTRO, 59 výskytů), publicistiky (PUB, 200 výskytů) a administrativy (ADM, 337 výskytů)

Celkově Tabulka 26 ukazuje (i) velký rozdíl v chování zkoumané formy v antropologických textech oproti administrativě a publicistice a (ii) značný rozptýl v tom, zda slovesně se chovající tvary odkazují ke konkrétní anebo abstraktní skutečnosti. Nejvyšší shodu vykazuje distribuce slovních druhů napříč textovými typy: v publicistice i administrativě zkoumané vzorky ukázaly zcela shodné (dvoutřetinové) zastoupení substantivního užití dané formy a i 25–27 % adjektiv a 8–10 % slovesných užití lze brát za potvrzení shodného základního chování v těchto typech. Co se liší, je distribuce formy v antropologických textech: tam je nejvýraznější zastoupení slovesného užití (78 %).¹⁸⁷

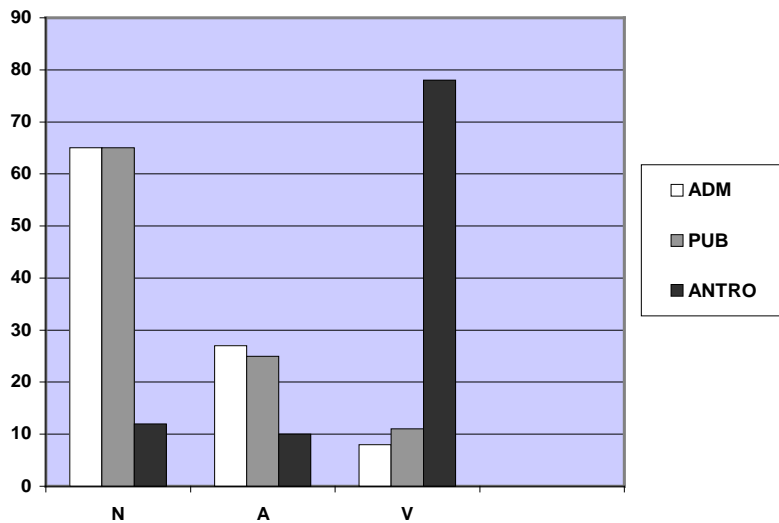
Dále se liší jak samotné významy, tak i morfologické kategorie. Jak je patrné, publicistický atribut *vedoucí* (tj. např. *vedoucí tým*) s významem „vyhrávající“ se v administrativě vůbec nevyskytuje, ve zkoumaném vzorku pak v publicistice naopak nebyl doložen ani atribut *nikam nevedoucí*.¹⁸⁸ Z morfologických kritérií je nejnápadnější výraznější výskyt nominativu u substantiv (ADM i PUB). Ve srovnání s referenční hodnotou pro publicistiku (viz Bartoň et al. 2009) je výskyt námi zkoumané formy vyšší o 19 %. Naopak výskyt substantivních plurálů v publicistice je zanedbatelný (2 %), zatímco průměrně je plurálových tvarů čtvrtina. Nápadný rozdíl pak je mezi plurálovou realizací v administrativě obecně (50, 20, 70 %) a publicistice (18, 2, 5 %).

¹⁸⁶ Význam *vyhrávající* je doložen jen v 6% případech v plurálu (2 z 32).

¹⁸⁷ Desiderátem zůstává zkoumání výskytu v umělecké lit., zvl. poezii aj.

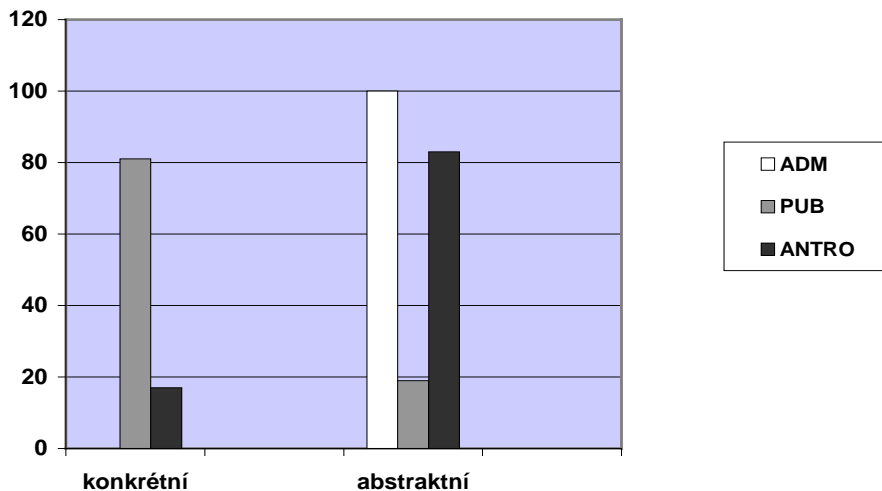
¹⁸⁸ Ten se ovšem v publicistické části korpusu SYN vyskytuje, dotaz na frázi "nikam nevedoucí.*" dá 236 výskytů a i. p. m. 0.6.

Oba výsledky uvedené výše jako (i) a (ii) si zaslouží samostatné grafické znázornění. Nejprve co do rozložení slovních druhů (N – podstatná jména, A – adjektiva, V – slovesa) v žánrech, viz Obrázek 3:

Obrázek 3: Rozložení slovních druhů v žánrech, [%]

Druhý graf se týká abstraktního a konkrétního užití zkoumané formy podržující si slovesné vlastnosti, viz Obrázek 4:

Obrázek 4: Rozložení konkrétního a abstraktního významu u slovesného užití v žánrech, [%]

Je vidět, že slovesné výskyty zkoumané formy se v administrativních a antropologických textech vyznačují výraznou tendencí k abstraktnosti (ve zkoumaném vzorku administrativních textů se konkrétní užití vůbec nevyskytuje). Naopak významy vyjadřované v textech publicistických jsou spíše konkrétní.

4.5.3.3 Distribuce DF *vedoucí* v administrativě

Pro jeho specifičnost se nyní podíváme podrobněji na textový typ označovaný jako ADM. Celková čísla týkající se substantivního užití formy *vedoucí* v administrativních textech hovoří jednoznačně: pouze 30 z 218, tj. 14 %, substantiv nebylo rozvíjeno dalším atributem. Dalších 23, tj. 11 %, bylo rozvíjeno atributem s obecným významem úkolu (ohraničené činnosti) a 165, tj. 75 %, rozvíjely atributy referující ke skupině osob. Departicipiální forma tak stále ve třech čtvrtinách případů naplňuje valenční rámec *někdo vede někoho* (viz Příloha 8.1.3).

Současně je z 337 administrativních konkordancí zřejmé, že kromě ř. 239 (*soubor opatření vedoucích ke vzniku lesního porostu*) a ř. 125 (*původce vedoucího knihu samostatné evidence*) jde o směřování k entitám abstraktní povahy typu *dohoda*, *zlepšení* případně *škoda* či *křivda*. Na pomyslné škále abstraktnosti se tedy většina z nich blíží vyjadřování téměř „čisté“ kauzality, kdy sémantika relace „A má za následek B“ převažuje nad jinými možnými významy.

Adjektivní chování je u všech 92 doložených výskytů zcela prototypické: např. všech 35 konkordancí v prvním pádu se nejen nalézá v prepozici před rozvíjeným substantivem, ale navíc je toto substantivum životné a personální povahy (viz zkratka Hum). I mezi 57 výskyty jiných pádových realizací se nicméně vyskytují pouze 4 případy vázanosti daného adjektiva na výraz, jenž sémanticky představuje „věc abstraktní“ (srov. ř. 149: *po zkušenostech z vedoucích míst*). Ovšem na příkladu vidíme, že jsme pořád v oblasti metonymie a „místa“ ve skutečnosti v parafrázi ř. 149 znamenají toto: „po zkušenostech, jaké to je být vedoucím **zaměstnancem**“. Metonymie tak je pouze skrytější a sloveso stále drží svou základní vlastnost: tím vedoucím aktérem je osoba.

O něco odlišně se chovají substantiva: bývají rozvíjena (165/218, tj. v 75 % dokladů) nejen substantivem referujícím ke skupině osob (GroupHum), ale i (23/218, tj. v 10.5 % dokladů) substantivem odkazujícím na nějakou ohraničenou činnost (v klasifikaci nazváno jako Task). V 15/218, tj. 7 % případů je substantivně užitý *vedoucí* rozvíjen adjektivem či zájmenem v prepozici a v dalších 7 % případů není daná forma rozvíjena nijak

4.5.3.4 Otázky nad slovnědruhovými kategoriemi

Při kategorizaci opřené o substituční test se objevují otázky typu: jsou *vedoucí* pracovníci opravdu ti *hlavní* pracovníci, nebo (alespoň někdy) pracovníci, *kteří vedou ostatní*? A co *vedoucí práce* – to přece není *šéf práce*. Je to ten, kdo práci někam směřuje. *Vedoucí pracovník* je ostatně také především ten, který má na starosti orientovat ostatní pracovníky. Na základě jakých kritérií si tedy můžeme být tak jisti slovnědruhovým zařazením spojení *vedoucí pracovník* mezi adjektiva a *vedoucí práce* mezi substantiva? Pro jednoznačný příklon k té či oné kategorii slouží následující argumenty:

(i) Koordinace s jinými substantivy (viz níže *oponent*, *soutěžící*, *učitel*) je dokladem nominalizace, a stejně tak jím je i explikace typu „dokument určený vedoucímu (řediteli) ústavu“. Pro ilustraci uvádíme tyto výskyty v syntagmatických řetězcích: *oponent nebo vedoucí bak. práce, Povinnosti a práva soutěžících a vedoucích kolektivů, učitel příslušného předmětu, vedoucí absolventské práce nebo vedoucí absolventského výkonu*

(ii) Výskyt ve (vázaném¹⁸⁹) genitivu (tedy pokud je zřejmý a jednoznačný), kdy je departicipiální forma součástí nominální skupiny, taktéž indikuje substantivnost: příkladem je *razítko organizace a podpis vedoucího organizace* nebo *povinnosti vedoucího organizace*.

(iii) Primární se však jeví být sémantická perspektiva, kdy adjektiva s významem „hlavní“ rozvíjejí řídicí substantivum referující především k osobě (typicky např. *vedoucí lékař*) a sém osobovosti tedy sama nenesou (byl by přítomen dvakrát). To substantiva s významem „šéf, hlava“ se chovají jinak. Referují buď k osobě vedoucí skupinu osob, GroupHum, (neboť i typický kolokát *vedoucí oddělení* obsahuje rozvíjející substantivní atribut *oddělení*, a tudíž metonymicky označuje **zaměstnance** oddělení), nebo k osobě šéfující ohraničenému úkolu či činnosti: *vedoucí posunu* je tudíž „**člověk**, který vede posun“ (nejspíš na železnici) – a je to tedy takový *vedoucí projektu* – a *vedoucí bak. práce* je analogicky „**osoba**, jež vede bak. práci“. Ekvivalenci s významem osobovosti, Hum, dokládá i vysoký počet koordinovaně spojených syntagmat označujících Hum + vedoucí.

(iv) Pro slovesné užití (resp. možnost substituce větou vztažnou, zkracovanou jako ‘vv’) pak kromě typické syntaktické postpozice za řídicím substantivem hovoří i zachování slovesné valence.¹⁹⁰

Na substantivních dokladech je patrné, že substantivní element „osobovosti“ a slovesný význam procesu (tj. „vedení“) je od sebe oddělitelný a samostatně popsateľný, a současně zůstává nedělitelně propojený v dané departicipiální formě. Podobně je tato dvojí povaha zkoumané formy dobře patrná i u adjektiva *nikam nevedoucí* (srov. *po nikam nevedoucích pokusech*, tj. „po marných pokusech“). Formální znaky slovesnosti jsou zachovány hned dva: negace a explicitní vyjádření směrovosti odděleným výrazem, *nikam*, ale syntaktická pozice před subjektem je typicky atributivní a morfologická koncovka *-ch* je také v souladu s funkcí atributu, slovnědruhově realizovanou adjektivy. Pro finální rozhodnutí ohledně slovního druhu pak v tomto případě hovoří právě sémantika korespondující s adjektivem *marný*.

Určení jednoznačného slovnědruhového zařazení ovšem není vždy možné: příkladem budiž *pohovor s vedoucími a řadovými zaměstnanci*, resp. v kompletní citaci *Inspektor má při dozoru kontrolou dokumentace a pohovorem s vedoucími a řadovými zaměstnanci porovnat výsledky*. Ani širší kontext neumožňuje určit, zda jde o elizi „pohovor s vedoucími **zaměstnanci** a řadovými zaměstnanci“, nebo zda jde o substantivní užití substituovatelné jako „pohovor s **šéfy** a řadovými zaměstnanci“. Na druhou stranu, takový doklad se mezi 337 administrativními výskyty objevil pouze jednou, a v publicistice bylo možné slovnědruhově zařadit všech 200 konkordancí ze zkoumaného vzorku; ovšem stále manuálně.

4.5.4 Další cesty analýzy slovnědruhové příslušnosti

Na základě kritérií formulovaných v kapitole 4 je vhodné na zkoumanou formu nahlédnout ještě z několika dílčích úhlů pohledu. Patří mezi ně jednak kritérium realizované slovesné valence, a dále i kritérium syntaktické pozice (viz 4.4.1).

4.5.4.1 Realizovaná slovesná valence a lexikalizace: *vedoucí k*

Bylo už zmíněno (1.1 a dále), že jedním z cílů této práce je zjistit, jaké povahy je vztah formální realizace k významu. Valenčně odlišné konstrukce (např. *vedoucí k x vedoucí [do, z, na]*) pak v předložené analýze

¹⁸⁹ Vázanost se chápe jeho vazba na následující substantivum.

¹⁹⁰ Jediný doložený slovesný výskyt bez předložkové valence ve zkoumaných vzorcích je *označení součásti určeného původce vedoucího knihu samostatné evidence*. Jde o rámeček „někdo vede něco“, který má ve spojení *vést evidenci*, resp. *vést knihu (evidence)* specifický význam a pro úzus formy *vedoucí* je zcela periferní.

mohou představovat konkrétní příklad takového postupného významového vzdalování, jež je formálně zachycené odlišnou předložkou.

Pomocí dotazu [lemma="vedoucí"][tag="R.*"] je možné porovnat chování různých konstrukcí (*vedoucí k* x *vedoucí z, do v, na*) v různých textových typech (ADM, PUB). Proč se soustředit na první pozici za DF *vedoucí* a její obsazenost předložkami? Je nejtypičtější pro zachované slovesné užití¹⁹¹, vychází jako prominentní z analýzy p-kolokací (i jiných kolokačních měř), a také takto omezíme i počet nechtěných (především substantivních) výskytů (tj. poměr *precision* a *recall* je příznivý¹⁹²). Daný dotaz nicméně v původně českých administrativních textech dává pouze 26 realizací (i. p. m. 26), které jsou všechny obsazené předložkou *k*.¹⁹³ Na základě takového počtu je možné konstatovat pouze to, že realizace reference k určitému směru v daném žánru nejspíš z (objektivních) komunikačních důvodů není potřeba. Na základě těchto výsledků následoval podrobný pohled na předložkové realizace v publicistice, viz Tabulka 27:

Pořadí	Vedoucí + prep	[abs. fq] SYN	[l. p. m.] SYN	[abs. fq] PUB	[l. p. m.] PUB	[abs. fq] ADM	[l. p. m.] ADM
1	k, ke	28692 ¹⁹⁴	6.8	23946,00	6.12	24	24.18
2	z, ze	11431	2.71	11087,00	2.69	0	0
3	do	7280	1.73	6826,00	1.74	0	0
4	na	5010	1.19	4673,00	1.19	1 ¹⁹⁵	1.01
5	od	4356	1.03	4129,00	1.06	0	0
6	přes	3805	0.9	3705,00	0.95	0	0
7	v	2085	0.49	1900,00	0.49	1	1.01
8	po	1700	0.4	1635,00	0.42	1 ¹⁹⁶	1.01
9	kolem	1249	0.3	1221,00	0.31	0	0
10	podél	1112	0.26	1076	0.27	0	0
...	¹⁹⁷			< 1000			

Tabulka 27: Prepozice následující bezprostředně po DF *vedoucí* – abs. frekv. nad tisíc výskytů v korpusu SYN a jeho subkorpusu PUB

Tato tabulka dává orientační pohled na problematiku zachovaného prepozičního doplnění, proto se opírá o automatické značkování a zkoumání pozic, které je sice typické pro slovesné užití, ovšem

¹⁹¹ Ovšem valence tohoto typu nemusí být realizovaná jen prepozičně, viz *z-do, k, přes*, apod., ale i adverbialně, resp. jmenovou frází.

¹⁹² Jde o to, že v ideální situaci získáme pouze relevantní výskyty – tj. máme 100 % míru přesnosti, *precision*, a současně nám žádný relevantní výskyt neunikne – to je 100 % *recall*. (Srov. Hoffmann 2006: 21)

¹⁹³ Jeden doklad s předložkou *po* je totiž substantivní povahy: **Vedoucí po testování obdrží odměnu 4 000 Kč**

¹⁹⁴ [lemma="vedoucí"][tag="R.*"&lemma="k"] a další dotazy obdobně - [lemma="vedoucí"][tag="R.*"&lemma="z"] atd.

¹⁹⁵ Právě zde se jedná o užití substantivní: *K nahlédnutí je uložen u vedoucích na jednotlivých odděleních*

¹⁹⁶ Jde o výše zmíněné užití substantivní: **Vedoucí po testování obdrží odměnu 4 000 Kč (před zdaněním).**

¹⁹⁷ Další prepozice se v publicistice vyskytují s frekvencí menší než tisíc výskytů.

nevyklučuje i případy užití substantivního či adjektivního a občasně naprosté chyby¹⁹⁸. Jak je vidět na srovnání výsledků poskytnutých kompletním korpusem SYN (složeným ovšem do značné míry právě z publicistických textů) a výsledků z jeho publicistického subkorpusu, chování DF *vedoucí* bezprostředně následované předložkou je téměř totožné. Drobné odchylky (na úrovni desetiny i.p.m.) nejsou předmětem zkoumání této práce.

Pro potřeby další analýzy budeme vycházet ze subkorpusu PUB. V něm manuální zkoumání 200 náhodně zvolených konkordancí pro tvar *vedoucí* následovaný prepozicí ukazuje, že daný dotaz vygeneroval 16 funkčních substantiv a 1 adjektivum (tj. jen 183/200=91.5 % užití bylo slovesných). Z náhodného vzorku celkem 219 konkordancí (viz příloha 8.1.1, z níž pocházejí i veškeré zde uváděné příklady) nakonec mohlo být vyňato 200 slovesných užití (a 18 substantivních a 1 atributivní).

Nejprve byl zkoumán **poměr abstraktního vůči konkrétnímu užití**. Hlavním kritériem konkrétnosti byla povaha řídicího substantiva a vůbec celkový lexikální kontext zkoumané formy. Jako příklad užití typicky konkrétního může posloužit příkladová věta č. 30), jako příklad užití již abstraktního, ale stále obsahujícího referenci ke konkrétní cestě, resp. linii, slouží věta č. 31):

30) Před branou **vedoucí ke** škole i k domům postávali lidé (...)

31) (...) racionalistickou linií **vedoucí přes** povrchní osvícenství k marx-leninsky "vědeckému" teroru (...)

Na obecnou otázku, jaké subjekty se v těchto případech vyskytují¹⁹⁹, je u první věty snadné odpovědět: jde o *bránu*, fyzický, konkrétní předmět, která otevírá cestu k dalším skutečně existujícím entitám. U věty č. 31) se už jedná o (*racionalistickou*) *linii*, která spojuje abstraktní pojmy *osvícenství* a *teror*. Na pomyslné škále abstraktnosti je ještě o krůček dále příklad 32), který sice jako řídicí substantivum (resp. subjekt) užívá *cestu*, ale jejím významem je v tomto kontextu nejspíš „metoda, způsob“, spíš než „spojující linie“:

32) Programová komise by měla hledat cestu **vedoucí mimo** gigantismus a zároveň i určitou inflaci medailí (...)

Jde nicméně o jeden z pouhých tří abstraktních výskytů formy *vedoucí* v daném vzorku s jinou prepozicí nežli s *k* (pokud počítáme i větu č. 31) obsahující předložky dvě, a sice *přes - k*, a lehce diskutabilní doklad *zda taková osoba nemá podivné soukromé kontakty vedoucí do rizikových oblastí v zahraničí*, kde řídicí slovo je abstraktní (*kontakty*), ale obligatorní doplnění odkazuje ke konkrétním, geograficky určeným místům). Přesná čísla týkající se spojení určitých předložek s konkrétním anebo abstraktním užitím ukazuje následující přehled (Tabulka 28), opřený o ruční analýzu náhodného vzorku, přičemž kompletní přehled oněch 200 konkordancí je k nalezení v příloze (Tabulka 56):

Pořadí	<i>vedoucí</i> + prep	[i. p. m.] PUB	[i. p. m.] ADM	Výskyty ve vzorku PUB, celkový podíl	Podíl v PUB, konkrétní užití (100 % = 144)	Podíl v PUB, abstraktní užití (100 % = 56)
1	<i>k</i>	6.12	24.18	39.5 %	18 % (33 % z výskytů s <i>k</i>)	95 % (67 % z výskytů s <i>k</i>)

¹⁹⁸ Administrativa: *schůzka se zástupci ČSAD – vedoucím AD ČSAD Ústí nad Orlicí p. Kuběnkou a řidičem p. Hamplem*

¹⁹⁹ Viz sémantická kritéria, např. 4.2.2. Hlavní otázky znějí: Jsou dané subjekty životné, nebo neživotné? Konkrétní, nebo abstraktní? Odkazují k určitému referentovi (jsou 'accessible/given'), anebo odkazují k třídě referentů (srov. *cestující, vyučující*) nebo dokonce k entitě mimo prostor a čas (srov. *nebe, ráj*)?

2	z	2.69	0	18.5 %	25 %	1.8 %
3	do	1.74	0	12 %	17 %	0
4	na	1.19	1.01	7.5 %	10.4 %	0
5	od	1.06	0	5 %	7 %	0
6	přes	0.95	0	7.5 %	9.7 %	1.8 %
7	v	0.49	1.01	0	0	0
8	po	0.42	1.01	2.5 %	3.5 %	0
9	kolem	0.31	0	1.5 %	2 %	0
10	podél	0.27	0	2 %	2.7 %	0
11	pod	0.13	0	1 %	1.4 %	0
12	mezi	0.11	0	0.5 %	0.7 %	0
13	nad	0.06	0	0.5 %	0.7 %	0
14	okolo	0.06	0	0.5 %	0.7 %	0
15	skrz	0.05	0	0.5 %	0.7 %	0
16	za	0.07	0	0.5 %	0.7 %	0
17	mimo	0.05	0	0.5 %	0	1.8 %

Tabulka 28: Prepozice následující bezprostředně po DF *vedoucí* – ruční analýza 200 konkordancí, PUB

Prepozice, které zachycuje Tabulka 28, jsou ve shodě s přehledem, který podává Tabulka 27. Celkový podíl abstraktního užití není ani třetina (28 %), zatímco užití konkrétního nalézáme 72 %. Abstraktní užití se v tomto vzorku z publicistického subkorpusu téměř vždy (v 95 % výskytů) realizuje pomocí předložky *k*. Jiné abstraktní užití nežli s touto prepozicí je zcela výjimečné. **Konkrétní užití je realizováno prostřednictvím mnohem širší škály předložek**, přičemž celá kombinace má jasný široce adverbialní význam, což tak jasně neplatí o prepozici s *k*.²⁰⁰

Současně Tabulka 28 potvrzuje unikátní význam valence s „*k*“ – jde nejen o prepozici, jež se zkoumanou formou tvoří nejstálenější konstrukci, ale i o jedinou, která systémově odlišuje (i) kontextové (konkrétní) užití a (ii) užití abstraktní, lexikalizované. Za bližší pozornost stojí, že v publicistice je užití typu (i) rozšířené cca třetinově. Na základě analyzovaného vzorku se ukázalo, že 33 % dokladů typu *vedoucí k* odkazuje ke konkrétnímu referentovi z reálného světa, např. *dveře vedoucí k výtahu*, a 67 % lze označit za lexikalizované abstraktní užití, často s kauzativním významem. Příkladem užití (ii) je např. *projekty vedoucí k záchraně památek* nebo *zranění vedoucí k amputaci končetiny*.

Přechodovou situaci mezi jasně abstraktním a spíše konkrétním užitím ilustruje např. spojení *informace vedoucí k jeho dopadení*, nejtypičtějším příkladem pak může být tento příklad: *vyšetřovatelé nenašli stopy vedoucí k nějaké organizaci*. Právě druhý příklad zcela relativizuje míru abstrakce a odkazuje k užití prvního typu, které lze popsat jako <stopy vedoucí z bodu A (vyšetřovatelé) k bodu B (organizace)>. A i když je zřejmé, že tyto stopy sice nejspíš nevedou sněhem či blátem či jiným hmatatelným způsobem, stále mají dosti konkrétní charakter v podobě existujících entit (souhrnně nazývaných jako *stopy*).

4.5.4.2 Kompozitnost: *strojvedoucí*

Jaký je potenciál dané formy pro další rozvoj? To naznačí její dosavadní souvšly s jinými komponenty:

Komponenta + DF	[Abs. fq.]	[l. p. m.]	Typ komponenty
<i>strojvedoucí</i>	17752		Subst

²⁰⁰ Za upřesnění děkuji vedoucímu práce prof. F. Čermákovi.

<i>stavbyvedoucí</i>	9555		Subst
<i>vlakvedoucí</i>	1809		Subst
<i>dílovedoucí</i>	184		Subst
<i>obchodvedoucí</i>	26		Subst
<i>spoluvedoucí</i>	24		Adv
<i>exvedoucí</i>	10		Prep?
<i>knihvedoucí</i>	3		Subst
<i>místovedoucí</i>	2		Adv

Tabulka 29: Kompozita od DF *vedoucí*, SYN

V přehledu komzit od DF *vedoucí* (viz Tabulka 29) jsou zahrnuta pouze kompozita s výskytem přesahujícím počet dva. Kompoziční potenciál se omezuje na několik lexikalizovaných forem (*strojvedoucí*, *vlakvedoucí* - tj. „mašinfíra“ a *stavbyvedoucí*, tj. „osoba zodpovědná za průběh celé stavby“), resp. na sice ustálené, ale řídké výrazy. Všechny jsou užívány substantivně, a to včetně výrazu *spoluvedoucí* – viz doklady:

- 33) *Přijel k nám soubor Viničiar,“ vyzdvihl zahraniční hosty **spoluvedoucí** souboru Leluja Přemysl Janík*
34) *Philip Smith, **spoluvedoucí** výzkumu obezity v americkém Národním zdravotním ústavu (NIH),
poukazuje na nové poznatky*

4.5.4.3 Realizace negace: *nikam nevedoucí*

Jaký je rozdíl mezi výskytem negované konstrukce [word="nevedoucí.*"][word="ke?"] a negací bez valence s *k* : [word="nevedoucí.*"][word!="ke?"]?

Predikativní užití typu *falešné indicie **nevedoucí k žádnému řešení** se v korpusu SYN vyskytlo 37x, zatímco atributivní užití typu *únava z **nikam nevedoucích sporů, zbytečné a k ničemu nevedoucí obstrukce** se vyskytlo 350x (tj. v počtu o jeden řád vyšším).**

Je zřejmé, že vyjádření směru pomocí adverbii je téměř obligatorní, současně i atributivní užití si zachovává prepoziční valenci (*k ničemu nevedoucí*).

4.5.4.4 Další možné oblasti zkoumání

Z důvodu omezeného rozsahu této práce a toho, že tyto postupy jsou uplatněny v jiných částech práce, se nyní už nebudeme věnovat následujícím třem oblastem:

- (i) Kolokační chování výchozích sloves a departicipiálních forem: P-kolokace, *vést* a *vedoucí*
- (ii) Adverbiální modifikace + *vedoucí*
- (ii) Překladové ekvivalenty formy *vedoucí*, resp. konstrukce *vedoucí + k*.

4.5.5 Interpretace výsledků: *vedoucí* a slovní druhy

Nízké zastoupení plurálu v publicistice: v tomto případě je to dáno významem formy *vedoucí*, která téměř výhradně referuje ke konkrétním vedoucím určitých subjektů.

Možným vysvětlením celkové tendence administrativních textů užívat plurálové tvary je větší abstraktnost plurálových forem, jež častěji referují k třídě či druhu a nikoli konkrétním jednotlivcům – což je komunikační potřeba typičtější právě pro administrativu.

Ad verbální/prepozicionalizující se doklady: Morfologická shoda s řídícím substantivem (tj. jmenné koncovky) byla pozorována u všech doložených výskytů ve standardních textech (viz následující oddíly).

Případné ustrnování dané formy v jednom pádu a čísle prokázáno nebylo. Pro posouzení případné slovnědruhové proměny tak zbývají především kritéria syntaktická a sémantická.

Substantivní doklady jsou důkazem toho, jaký potenciál naplnila inherentní přítomnost aktéra, který „někoho/něco někam vede“ (srov. valenční slovníky a přílohu 8.1.3, viz Svozilová et al. 1999). Daná forma je jakousi kvintesencí vlastností kategorie participií a fundujícího slovesa. Patrně i proto je tak frekventovaná. Manuální analýzy ukázaly, do jaké míry se forma užívá ve spojení s konkrétním referentem, s obecným referentem konkrétní povahy, a ve spojení s konkrétním pohybem (z A do B).

5 Významové rozrůžňování v konstrukcích

Metodologicky se v této části nejvíce vychází z nástroje p-kolokace (viz 2.4), který umožňuje přehledně klasifikovat souvřskyty s autosémantikou i nestandardní kolokační vztahy se synsémantikou.

5.1 *Departicipiální formy a pragmatika: „To je fascinující!“*

Tato kapitola vychází z pozorování publikovaného v Richterová (2014). Jde o nápadný výskyt departicipiálních forem v přísudku, což je pozice typická pro adjektiva, navíc v kombinaci s vágním odkazem k předchozí situaci, resp. kontextu. Základní povaha dané formy je v různé míře evaluativní, hodnotící a tato funkce se navršťuje na původní lexikální význam. Formálně se tato vlastnost manifestuje výraznou hodnotou obligatornosti i proximity se slovesem *být*. Jakožto ilustrace dobře poslouží tato stručná věta ze sportovní publicistiky:

35) *Věřil jsem v jedno vítězství, ale máme dvě. To je vynikající.*

Obecně je možné tento příklad (č. 35) vyjadřující postoj a názor mluvčího charakterizovat jako evaluativní konstrukci, znázorňuje ji systém hranatých závorek, v nichž je popsána [funkce / její formální realizace]:

KonstrEval: [začátek promluvy / klauze][odkaz k předchozímu kontextu / Pron] [sponové sloveso v konkrétním tvaru/ 3. os. sg. prez. ozn. způs.] [evaluativum / departicipiální forma] [konec promluvy / interpunkce]

Již bylo ukázáno (Richterová, 2014), jakým postupem se tato konstrukce identifikuje a jaké složky ji mohou tvořit. Kromě prověření, že konkrétní realizace této konstrukce nejčastěji obsazují výrazy typu *fungující, vyhovující* nebo *vynikající*, však doposud nebyl publikován souhrnný pohled na její chování v češtině²⁰¹. Na základě frekvenční distribuce lemat v dotazu²⁰² uplatňujícím tuto konstrukci na obecnější úrovni (nikoli 3. os. sg., ale celé lemma *být*, kupříkladu), vidíme dvacet nejvíce frekventovaných departicipiálních forem. Samozřejmě by bylo možné položený dotaz ještě zobecnit, např. vložením pozice pro složený slovesný tvar²⁰³, ale cílem bylo především prověřit, do jaké míry je kategorie DF obsazována hodnotícími či pragmatickými výrazy na základě různě přesně definované konstrukce. Srovnání poskytují následující tabulky (Tabulka 30 až Tabulka 33) Hlavním kritériem hodnocení evaluativnosti je kategorie vyjadřování pozitivního [+] nebo negativního [-] významu. Pokud

²⁰¹ Zmiňovaný výzkum (ibid., 2014) nicméně potvrzoval, že je vhodné zkoumat identifikované konstrukce i pro angličtinu, popř. další jazyky, např. němčinu – srov. *It is interesting!* .

²⁰² Položen publicistickému subkorpusu SYNv4_csORG: [lemma="ten"][lemma="být"][tag="D.*"]?[lemma="."+[oí]u?cí"][tag="Z.*"] – umožňuje i adverbiální modifikaci.

²⁰³ Za tuto poznámku děkuji doc. V. Cvrčkovi.

DF v dané konstrukci není jednoznačně evaluativní, posuzuje se dále, zda vyjadřuje pragmatické významy²⁰⁴:

Č.	DF	[Abs. fq.]	Pozitivní [+] / negativní [-]	Poznámka
1	<i>rozhodující</i>	1761	?	pragmatika, význam „hlavní, nejdůležitější“ ²⁰⁵
2	<i>vynikající</i>	571	+	
3	<i>alarmující</i>	243	-	
4	<i>žádoucí</i>	233	+ / -	často v negovaném tvaru, resp. s negovaným slovesem ²⁰⁶
5	<i>dostačující</i>	227	+ / -	často v negovaném tvaru, resp. s negovaným slovesem ²⁰⁷
6	<i>vzrušující</i>	221	+	
7	<i>zavádějící</i>	199	-	
8	<i>frustrující</i>	172	-	
9	<i>vyčerpávající</i>	168	-	pozitivní význam: „úplnost, dokonalost“ se vyskytuje v adjektivní prepozici ²⁰⁸
10	<i>potěšující</i>	161	+	
11	<i>povzbuzující</i>	132	+	
12	<i>fascinující</i>	126	+	
13	<i>zarážející</i>	123	-	
14	<i>překvapující</i>	110	?	pragmatika, význam „anticipováno bylo něco jiného“
15	<i>šokující</i>	109	-	jednoznačně negativní kontexty ²⁰⁹
16	<i>varující</i>	104	-	
17	<i>stresující</i>	98	-	
18	<i>zavazující</i>	92	?	pragmatika, význam „mění to můj vztah k [adresátovi sdělení]“
19	<i>svazující</i>	84	-	
20	<i>ponižující</i>	82	-	

Tabulka 30: 20 nejvíce frekventovaných DF v konstrukci „Ten + být + -oucí/ící.“ PUB

Úvodem je třeba zdůraznit, že součástí dotazu nebylo definování větného začátku, což mohlo vést ke zkreslení výsledků u prvního lemmatu, srov. častý výskyt v sousloví *a to je rozhodující*. I přesto ukazuje Tabulka 30, že 7x jde o pozitivně vyznívající departicipiální formy (z nich pouze 5 je čistě pozitivních), 12x o formy s negativním zabarvením a jen 3x není možné uplatnit tuto binární opozici (viz *rozhodující*, *překvapující*, *zavazující*). Podrobná analýza by nejspíš ukázala, jaké pragmatické odstíny mluvčí vyjadřuje i při použití těchto lexikálních jednotek, ale v této práci to není stěžejní, proto jsou pouze nastíněny v poznámkách. Podstatné je, že většina departicipiálních forem užívaných v tomto typu sponových konstruktů se zdá být realizací evaluativní konstrukce charakterizované právě přítomností DF a úplně

²⁰⁴ Tj. zda, namísto hodnocení na škále [+]/[-], vyjadřuje názor mluvčího na jiný druh škály, např. [podstatné]/[nepodstatné].

²⁰⁵ Viz *Systém začíná fungovat, a to je rozhodující*.

²⁰⁶ *To není žádoucí*.

²⁰⁷ *To není dostačující*.

²⁰⁸ Viz *vyčerpávající odpověď, seznam atd.*

²⁰⁹ Viz *Jak se s následky katastrofy vyrovnávají lidé? Velmi těžce, pro mnohé to byla šokující, šílená noc.*

všechny nesou jednoznačnou pragmatickou složku. Je tomu tak i navzdory skutečnosti, že dotaz byl – oproti původnímu výzkumu – položen obecněji.

Na tomto místě si tudíž zbývá položit otázku, jak přesně má být konstrukce **KonstrEval**, která má obstát jako nosič samostatného významu, vymezena. K jejímu zodpovězení by měl sloužit substituční test založený na pokusu, zda můžeme departicipiální formu v dotazu²¹⁰ nahradit běžnými adjektivy a získat obdobné výsledky, resp. zda bude mít na výsledky vliv explicitace větné pozice (např. uvedením větného počátku, <s>). Následující sonda nevyčerpává veškeré možnosti, které se výzkumně nabízejí, ale dostačuje k prokázání obecných tendencí, viz Tabulka 31, která na publicistické složce korpusu SYN identifikuje 20 do této konstrukce vstupujících nejfrekventovanějších adjektiv. Na základě předchozího lišení (viz Tabulka 30) se u lemmat mimo škálu [+] / [-] sonda zaměřuje ještě na přítomnost pragmatických rysů (srov. *možný*):

Č.	Adjektivum	[Abs. fq.]	Pozitivní [+] / negativní [-], resp. pragmatika
1	<i>dobrý</i>	33907	+
2	<i>možný</i>	22121	?, prag
3	<i>špatný</i>	19801	-
4	<i>těžký</i>	16616	-
5	<i>jednoduchý</i>	15722	+
6	<i>důležitý</i>	13818	+
7	<i>jasný</i>	13355	+
8	<i>jiný</i>	7134	?, prag
9	<i>příjemný</i>	6484	+
10	<i>zajímavý</i>	5510	+
11	<i>nutný</i>	5277	?, prag
12	<i>složitý</i>	5238	?, prag
13	<i>normální</i>	4520	+
14	<i>náročný</i>	4464	+
15	<i>hrozný</i>	4224	-
16	<i>stejný</i>	4051	?, prag
17	<i>snadný</i>	4021	+
18	<i>super</i>	3877	+
19	<i>skvělý</i>	3395	+
20	<i>bezpečný</i>	3208	+ / -

Tabulka 31: Konstrukce „Ten + být + ADJ!“. 20 nejfrekventovanějších adjektiv, PUB

Ve srovnání s výsledky pro departicipiální formy (Tabulka 30) ukazuje adjektivní soupiska (Tabulka 31) o dvě více, tj. 5, lemmat obtížně zařaditelných na binární škálu „pozitivní x negativní“. Ovšem 15 jich stále jednoznačně evaluativních (nesoucích hodnotící pohled mluvčího) je, a oněch pět lemmat nese pragmatický význam (jedná se o vyhodnocení *složitosti* a potom o jistotní a nutnostní modalitu; nejdiskutabilnější je z pohledu pragmatiky škála [stejný]/[jiný]).

Nyní zbývá zjistit, jak tomu je u přesněji položeného dotazu, který obsahuje jak větný počátek, tak přímo odkazovací zájmeno *to* a 3. os. sg. u slovesa?²¹¹ Nejprve se podíváme na situaci u celé třídy adjektiv:

Č.	Adjektivum	[Abs. fq.]	Pozitivní [+] / negativní [-], resp. pragmatika
1	<i>důležitý</i>	2755	+
2	<i>jasný</i>	2202	+

²¹⁰ Viz [lemma="ten"][lemma="být"][tag="D.*"]?[tag="A.*"][tag="Z.*"].

²¹¹ <s>[word="Tt"]o"[word="je"][tag="D.*"]?[tag="A.*"][tag="Z.*"]

3	těžký	1982	+
4	jednoduchý	1652	+
5	možný	1143	?, pragm
6	dobrý	1045	+
7	normální	920	+
8	stejný	824	?, pragm
9	různý	797	?, pragm
10	jediný	776	?
11	špatný	696	+
12	složitý	694	?, pragm
13	zajímavý	673	+
14	absurdní	638	-
15	příjemný	559	+ / -
16	hezký	558	+
17	celý	541	?
18	individuální	537	?
19	neuvěřitelný	526	-
20	skvělý	502	+

Tabulka 32: Konstrukce „<s> To + je + ADJ!“. 20 nejfrekventovanějších adjektiv, PUB

V tomto případě se vyděluje skupinka tří lemmat, u nichž se míra vyjádřeného postoje mluvčího zdánlivě blíží nule: *individuální*, *celý*, *jediný*. U tří lemmat pak opět jde o neevaluativní, ale pragmaticky nosné lexémy: *možný*, *stejný*, *různý*. Po prostudování náhodného vzorku padesáti dokladů pro onu na první pohled pragmaticky nezabarvenou skupinu tří lexikálních jednotek je zřejmé, že např. význam výrazu *individuální* je součástí škály [stejný]/[různý] a vyjadřuje postoj mluvčího²¹². Podobně i výraz *celý* nese (subjektivní) postoj, že „zde škála důvodů končí“²¹³. Naopak lemma *jediný* často nese význam (subjektivního) postoje i skupiny lidí, navíc v konstrukci rozvíjené vedlejší větou předmětnou – *To je jediné, co (...)*²¹⁴. Většina dokladů (resp. konstruktů, tj. realizací hledané konstrukce) nalezených pomocí takto položeného dotazu tedy opět hodnotících je, byť se způsob pragmatického hodnotícího zabarvení velice liší. Ještě k lemmatu *jediné*: toto jediné lemma by bylo vhodné z hodnocení míry pragmatičnosti dané konstrukce spíše vynechat, protože se chová spíše jako zájmený nebo číslovkový substitut²¹⁵, nicméně pragmatičnost je zde umocněna jinak, výrazným aspektem důrazu a (sémiotické) specifikace²¹⁶.

²¹² Srov. (...) kaple u hasičárny v Nymburce. *Ta je nevyužitá, zchátralá . Zda bych přispěla? To je individuální, záleželo by na pozdějším využití památky pro veřejnost (...)*

²¹³ Srov. *Žádné tajemství v tom nehledejte. Je to jenom hloubka tvrdé práce. Trochu talentu, silná mentalita, ale k tomu spousta práce. Bez ní nevyhrajete nic. To je celé.* Nebo srov. *Obhájce titulu z Edenu ztrácí na oba už děsivých deset bodů. "Nedáváme góly. To je prostě celé," prozrazují obě pražská "S" svou největší bolístku.*

²¹⁴ Srov. *Pokud neuspěje, je odhodlaný stěžovat si soudně. To je jediné, co mu podle právníků i představitelů České obchodní inspekce zbývá.* Nebo srov. *Jak to skončí? Šalit se možná nestane mužem míru, ale bude na svobodě. To je teď jediné, co jeho rodiče, sourozence a přátele zajímá.*

²¹⁵ Srov. možnost substituce pomocí zájmeny *to*: *Pokud neuspěje, je odhodlaný stěžovat si soudně. To je jediné, co mu podle právníků i představitelů České obchodní inspekce zbývá.*

²¹⁶ Za toto doplnění děkuji vedoucímu práce F. Čermákovi.

V tuto chvíli zbývá zjistit, jaké výsledky vygeneruje stejně položený dotaz pro čistě departicipiální formy²¹⁷. Pro přehlednost si opět uvedeme tabulku 20 lemmat, resp. nejfrekventovanějších adjektiv s koncovkou *-oucí/ící* v dané konstrukci:

Č.	lemma	[Abs. fq.]	Pozitivní [+] / negativní [-], resp. pragmatika
1	<i>alarmující</i>	86	-
2	<i>rozhodující</i>	84	?, pragm
3	<i>zavádějící</i>	52	-
4	<i>potěšující</i>	47	+
5	<i>varující</i>	47	-
6	<i>zarážející</i>	46	-
7	<i>vynikající</i>	44	+
8	<i>povzbuzující</i>	44	+
9	<i>fascinující</i>	36	+
10	<i>frustrující</i>	30	-
11	<i>dostačující</i>	26	+ / -
12	<i>šokující</i>	25	-
13	<i>demotivující</i>	24	-
14	<i>vzrušující</i>	24	+
15	<i>zavazující</i>	22	?, pragm
16	<i>překvapující</i>	19	?, pragm
17	<i>stresující</i>	18	-
18	<i>žádoucí</i>	18	- / +
19	<i>ponižující</i>	18	-
20	<i>znepokojující</i>	17	-

Tabulka 33: Konstrukce „<s> To + je + *oucí/ící*!“. 20 nejfrekventovanějších adjektiv, PUB

Výsledky zachycené v přehledu konstrukcí typu „<s> To + je + *oucí/ící*!“ (Tabulka 33) naznačují, že pouze 3 ze 20 lemmat jsou nyní mimo jasnou binární škálu <+ / ->, a i ty mají pragmatickou hodnotu (argumentace naznačena výše, Tabulka 30).

Z daných (frekvenčně i konstrukčně omezených) výsledků vyplývá především to, že konstrukce tohoto typu (s vágním odkazem k předchozí situaci, resp. kontextu, a přísudkovou pozicí adjektiva) opravdu vyjadřují převážně hodnocení ze strany mluvčího. Míra realizace této funkce kolísá, a je o něco vyšší u konstrukcí obsazených departicipiální formou. Celkově do této konstrukce vstupují vysoce pragmaticky zatížená adjektiva.

Žádný výraznější závěr není na základě těchto sond možný, za prověření by ale stála hypotéza, těmito daty naznačená, že departicipiální formy jsou v uvedené pozici „sémanticky vyhraněnější“, resp. naplňují do nejvyšší možné míry prototypické chování adjektiv. Výskyt v dané konstrukci je tedy indikátorem kategoriálního přechodu do třídy adjektiv, a za prověření by stálo též, do jaké míry je v tomto směru podstatný pouhý výskyt v přísudkové pozici.

5.2 Abstraktní relace: zachovaná prepoziční valence

V této části práce je prezentován výzkum z velké části publikovaný v Richterová (2016). Jedná se o případy zmíněné již v úvodu práce jako velmi frekventované a přece automatickým taggerem označené

²¹⁷ Viz <s>[word="Ttjo"][word="je"][tag="D.*"]?[lemma=".*[oí]u?cí"][tag="Z.*"]

za adjektiva, viz věta č. 4). Na tomto místě si pro ilustraci uvedeme podobný doklad, opět z běžné publicistiky:

36) "Jsou podezřelí, že porušili důležité povinnosti **vyplývající z jejich funkce**," řekl mluvčí.

Na této větě obsahující departicipiální formu je snadno identifikovatelný její vysoce abstraktní význam: namísto kapaliny plynoucí z bodu A do bodu B jsme svědky kauzálního vztahu, kdy určitá funkce (A) má za důsledek určité povinnosti (B). Slovesná valence, zde realizovaná předložkou *z*, tak může být součástí lexikalizujícího se výrazu²¹⁸. Jak už ovšem bylo zmíněno výše, identifikace víceslovných jednotek resp. ustalujících se víceslovných jednotek, není snadná a neexistují pro ni ustálené postupy. Co se slovesné valence – nejen *vyplývající + z*, ale např. *související + s* – týče, korpusové dotazování ukazuje, jaká je četnost souvškytu s prepozicí²¹⁹, už ale neposkytuje odpověď na otázku, jak hodnotit takovou míru jejího zachování. Jisté vodítko poskytuje Blatná, která u přechodníkových tvarů typu *nehledě* (popř. *nehledíc*) předložky *k* a *na* k celé (víceslovné) prepozici řadí (2006: 46–7). Analogicky by i u námi zkoumaných forem tyto (primární) prepozice měly být součástí případného nově identifikovaného předložkového výrazu a jedná se tak o možné předložky komplexní, víceslovné. Definitivní odpověď se vyjeví až v závislosti na reálném chování případného prepozicionalizujícího se tvaru: zkoumán bude mj. rozdíl mezi formami se zachovanou a s eliminovanou slovesnou valencí.

Na úvodní hypotézu, že vybrané slovesné tvary na *-oucí/ící* v současnosti mohou (souběžně) fungovat nejen jako adjektiva, ale i jako předložky (definované viz 2.3: *Slovní druhy a kategoriální přechod*), rozšířenou o předpoklad, že kritérium nulového výskytu ve flektivních formách nemusí být dodrženo, však dostupná literatura odpověď nedává²²⁰. Kroupová (1985) nicméně naznačuje, že i tuto vlastnost je vhodné pojímat jako škálu: pouze k takovému přístupu v její době nebyla k dispozici dostatečná data.

5.2.1 Identifikace kandidátů prepozicionalizace pomocí p-kolokací

V rámci výzkumu bylo pomocí nástroje p-kolokace prověřeno sto lemmat s nejvyšší frekvencí ze seznamu lemmat zakončených na *-ící* (viz Tabulka 57) a rovněž sto nejčetnějších lemmat ze seznamu pro *-oucí* (viz Tabulka 58); celkem bylo tímto nástrojem tedy analyzováno 200 lemmat.²²¹

Hlavním cílem tohoto zkoumání pomocí nástroje p-kolokace byla identifikace potenciálních skupin sdílejících společné charakteristiky. V rámci celého vzorku se skutečně jasně odlišovalo 23 lemmat: a to co do vizuálně znázorněného distribučního chování na osách proximity a obligatornosti²²² (viz 2.4). Jejich p-kolokace se při využití standardního nastavení (které je zdokumentované i v Obrázek 5 a spočívá ve vyhledávání lemmat a bigramů o minimální frekvenci 10 v korpusu SYN2010) chovají následujícím způsobem:

²¹⁸ Viz 1.2.2: Význam/funkce souvisí s formou (konstrukcí) a 1.2.3: Význam se může stát zcela abstraktním

²¹⁹ Např. u výrazu *nehledě+ na* jde v původně českých textech v korpusu SYN o 12216 dokladů samotného *nehledě*, a pozitivní filtr v okně -3/3 ukáže 10828 souvškytů, tj. společný výskyt v 88,5%.

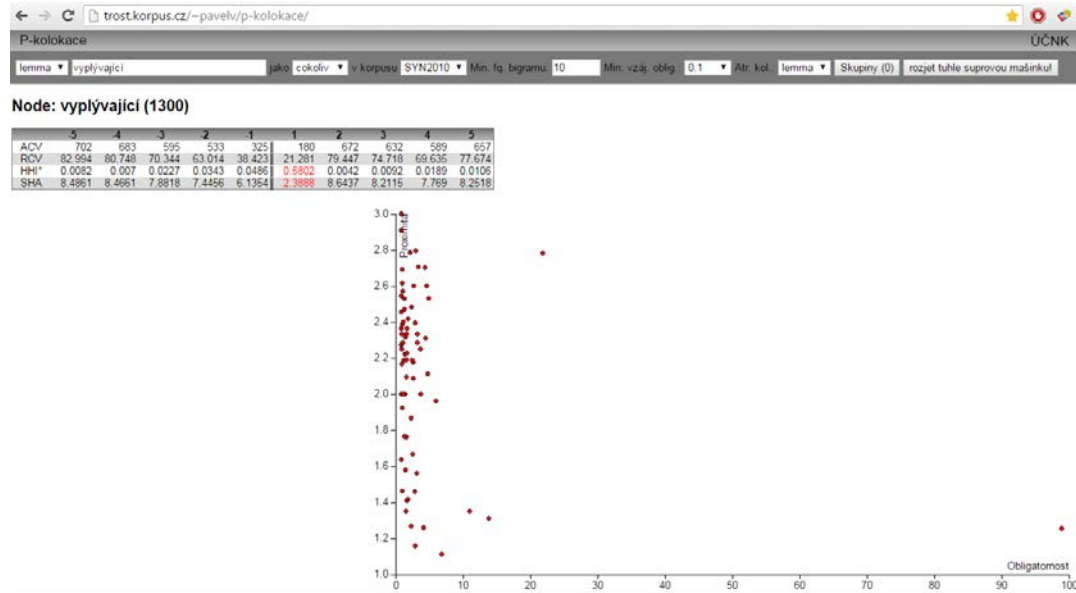
²²⁰ Blatná (2006) se věnuje víceslovným předložkám jako takovým a kupříkladu konkurenci ženských a mužských forem participiálních forem pouze popisuje, ale nijak nehodnotí (ibid., 46–47).

²²¹ I přes toto frekvenční omezení se nicméně nakonec četnost výskytu některých lemmat pro výzkum kolokací ukázala jako nedostatečná.

²²² *Obligatornost je míra exkluzivity, s jakou se slovo objevuje v kolokaci* – vztahuje se tedy k tomu, nakolik pevně jsou obě slova svázána – a *proximita dvou slov, neboli průměrná textová vzdálenost v blízkém kontextu <-3;3>; je základní ukazatel syntagmatickosti vztahu*, Cvrček 2013.

- (i) vykazují velmi vysokou obligatornost (většinou o hodnotě cca 65–100), vázanou k jedinému synsémantiku (většinou jde o předložky, ale i zvrtná zájmena), a
- (ii) velmi nízkou proximitu tohoto výrazu (většinou v rozmezí hodnot 1–1.2²²³), a navíc
- (iii) vykazují velice nízký počet dalších obligatorních kolokátů (max. 5, vždy ale s obligatorností dosahující povětšinou hodnoty nejvýše 60 či 65). Tyto kolokáty navíc taktéž nenáleží mezi autosémantika.

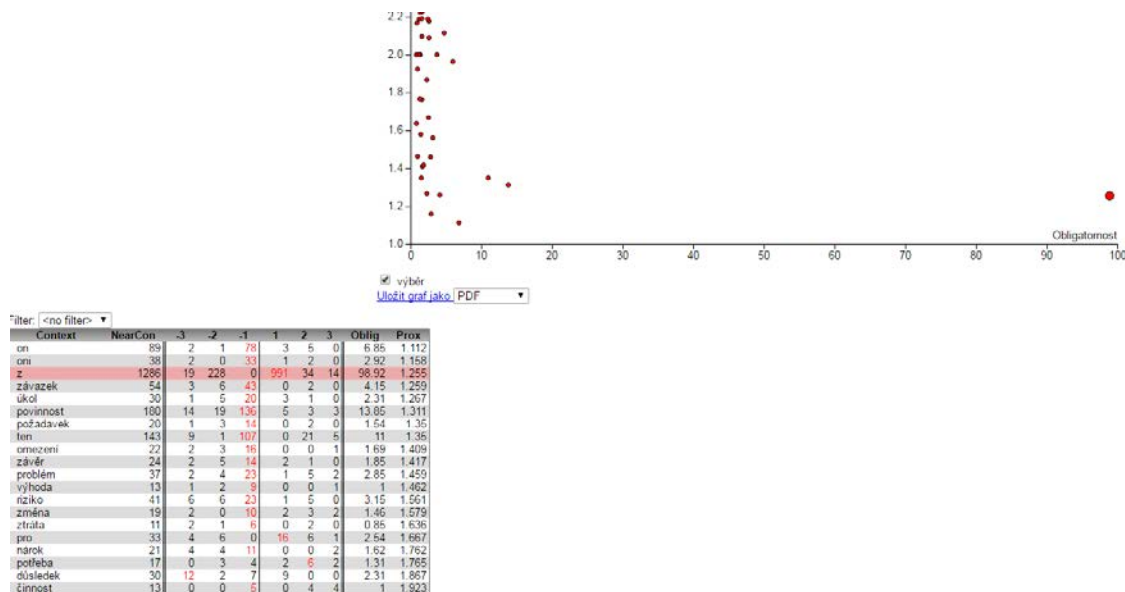
Tento model v jeho prototypické podobě zachycuje následující Obrázek 5:

Obrázek 5: P-kolokace pro lemma *vyplývající* – pouze graf

Informace o jednotlivých lemmatech znázorněných na obrázku tečkami pak dává soupis pod grafem, přičemž kliknutí na slovo v tomto seznamu aktivuje (zvětší) jemu odpovídající tečku (zde zcela vpravo, u hodnoty Oblig 100). Celý princip ukazuje Obrázek 6:

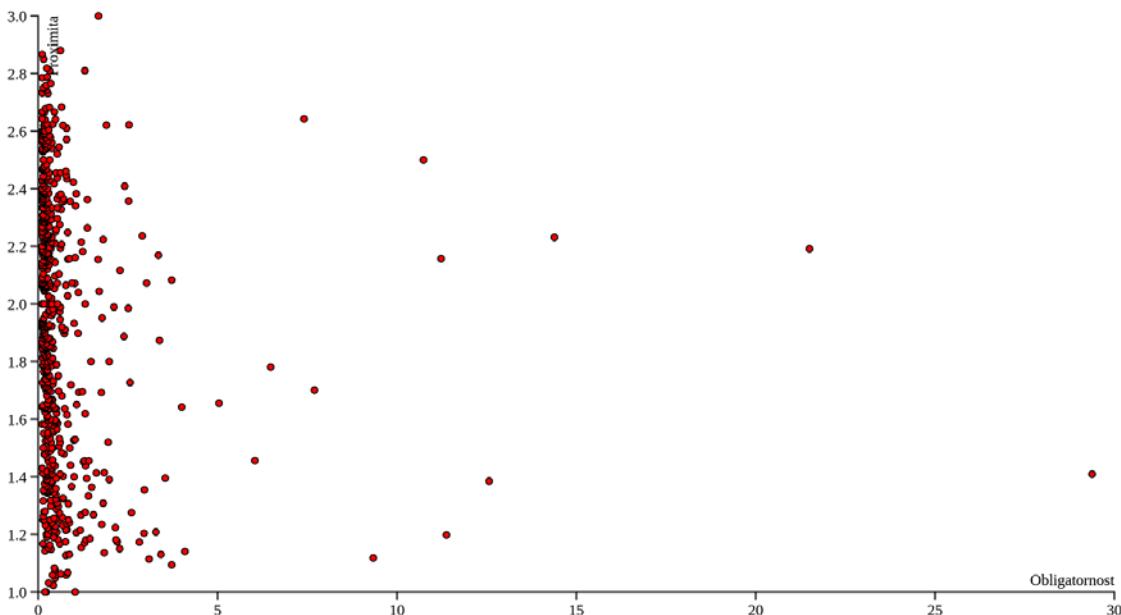
²²³ K hranici stanovené v bodu (ii) je třeba uvést, že se ukázalo jako účelné vynechávat takové kolokace se spojkou *a*, které mají proximitu vyšší než 1.2 (většinou ale 1.6 až 2). V dalším bádání se totiž neprokázala jejich vypovídací hodnota.

Obrázek 6: P-kolokace pro lemma *vyplývající* – včetně seznamu

Distribuční vzorec zachycený na p-kolokacích lemmatu *vyplývající* (Obrázek 5 a Obrázek 6), na němž je patrná jedna výrazně obligatorní entita s proximitou blízkou jedné (zcela vpravo) a jinak co do kolokací zůstává „volné pole“, tj. prostor není zaplněn výraznými a ustálenými kolokacemi, je výsledkem skutečnosti, že si identifikované tvary ponechávají slovesnou valenci (např. reflexivitu, jako *týkající se*, nebo prepoziční doplnění, jako *vyplývající z*) a jinak je variabilita kolokačního paradigmatu omezená. Jak ale vysvětlit to, že identifikované výrazy dále charakterizuje mizivý souvšskyt s (výrazněji obligatorními) autosémantikami (viz bod (iii) výše)?

V následující části se pro zodpovězení této otázky věnujeme porovnání výše popsaného chování zachyceného na podobě p-kolokací pro lemma *vyplývající* (Obrázek 5 a Obrázek 6) s hodnotami p-kolokací pro jiné typy lemmat. Účelem zkoumání je v této fázi vyhodnotit, zda je opodstatněné vydělit skupinu definovanou zachováním slovesné valence a minimem jiných kolokací náležejících mezi autosémantika, a dále prověřit, zda se chování těchto lemmat dle p-kolokací liší od chování jejich základových sloves, nebo nikoli. Zkoumání zahájí otázka, jak vypadají vztahy obligatornosti a proximity znázorněné p-kolokacemi u participiálních tvarů fungujících jako substantiva nebo adjektiva. Příkladem budiž lemma *následující*, které co do frekvence vede seznam lemmat na *-ící*. Jeho p-kolokace znázorňuje Obrázek 7:

Obrázek 7: P-kolokace pro lemma *následující*

Tento graf pro p-kolokace lemmatu *následující* (Obrázek 7) po rozkliknutí příslušných bodů ukáže, že nejvyšší obligatornost sice u lemmatu *následující* vykazuje předložka *v*, ovšem dosahuje pouze hodnoty 29 (na rozdíl od možného maxima kolem hodnoty 100). A co je snad ještě podstatnější: tato prepozice se vyskytuje téměř výhradně v antepozici (typicky např. *v následujícím roce*) a váže se ke jménu: funkčně je proto adjektivem. Obligatornost 9–13 pak vykazují lemmata *podkapitola*, *den*, *rok*; okolo hodnot 3–4 pro obligatornost a 1.1 pro proximitu se dále pohybují lemmata *řádek*, *řádka*, *jitro*, *odstavec*. V porovnání s rozložením charakteristickým pro *vyplývající* (*z*), viz Obrázek 6, se tedy ukazuje, že krom trojnásobného poklesu obligatornosti u nejvýznamnějšího kolokátu toto adjektivně užívané lemma disponuje také několika výraznějšími plnovýznamovými kolokáty.

Význam výše zmíněné antepozice pro naše zkoumání (resp. pro vyloučení dané departicipiální formy z kandidátů prepozicionalizace) potvrzuje i chování lemmatu *nadcházející* (na 10. místě zkoumaného seznamu). V tomto kroku nás bude zajímat čistě vztah tohoto lemmatu k předložkám (tj. k možnosti zachované slovesné valence). Data ukazují, že p-kolokace pro tvary lemmatu *nadcházející* vykazují (i) obligatornost předložky *v* o hodnotě 34, tedy výrazně nižší než u uvažovaných kandidátů prepozicionalizace s hodnotami mezi 65–100, a (ii) předložka *v* se nevyznačuje výraznou proximitou blízkou 1.2 (má hodnotu cca 1.5). Hodnotu 1.2 přesahují i další předložky s obligatorností 16, 10 a 8: *na*, *pro*, *o*.

Pro výsledné slovnědruhově zařazení lemmatu *nadcházející* je vedle dvou kritérií uvedených výše (a vedle třetího kritéria (iii) nazvaného souvýskyt s autosémantiky) nicméně klíčový ještě **čtvrtý faktor (iv), a sice umístění daných předložek vzhledem k tomuto klíčovému slovu, které je na pozici 0**. Blízký kontext z obou stran analyzovaného lemmatu přehledně zachycuje následující schéma (Tabulka 34):

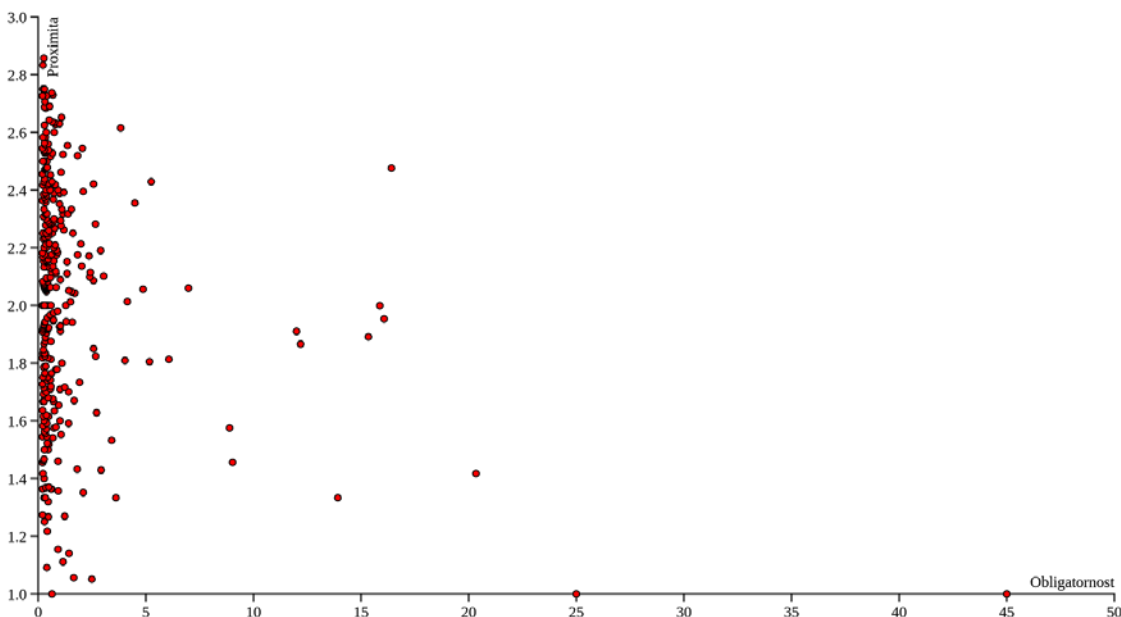
Předložka	Celkem ²²⁴	-3	-2	-1	0	1	2	3	Oblig. ²²⁵
<i>v</i>	597	37	30	400		0	51	79	34.17
<i>na</i>	278	14	20	210		0	14	20	15.91
<i>pro</i>	174	6	9	149		0	5	5	9.96
<i>o</i>	139	12	8	95		0	11	13	7.96

Tabulka 34: Předložky v blízkém kontextu lemmatu *nadcházející*, SYN2010²²⁶

Jak ukazuje Tabulka 34, předložky kolokující s lemmatem *nadcházející* se povětšinou vyskytují v bezprostřední antepozici, tj. na pozici -1 (srov. typický výskyt: *na nadcházející sezonu, pro nadcházející utkání*). Tato pozice v daném případě dokládá jejich účast na předložkové frázi sestávající z předložky, adjektiva (v tomto případě verbálního původu) a substantiva. Celkově tento rys umožňuje dojít k jednoznačnému závěru, že se dané lemma užívá adjektivně.

Všechny tyto kroky svědčí o tom, že adjektivnost zkoumaných departicipiálních forem se prokazuje poměrně snadno – a k třem kritériím identifikovaným na základě vizuální podoby distribuce přibývá ještě čtvrté kritérium syntaktické.

Nyní zbývá podobně prověřit, jak se chovají substantiva daného typu na *-cí*. Např. lemma *cestující* je z forem na *-ící* užíváno jako druhé nejfrekventovanější a slovesné výskyty typu *člověk cestující po Evropě* v náhodně zvoleném vzorku korpusu SYN dokládá jen ojediněle. Obrázek 8: P-kolokace pro lemma *cestující* pak ukazuje typickou distribuci této formy:

Obrázek 8: P-kolokace pro lemma *cestující*

²²⁴ Jde o celkový výskyt v blízkém kontextu definovaném jako -3/+3 pozice od klíčového slova. Dané údaje vycházejí z korpusu SYN2010.

²²⁵ Hodnota míry obligatnosti (blíže viz 2.4) může dosahovat až cca 100.

²²⁶ Zde uvedené výsledky získané pomocí p-kolokací lze ověřit přímo na korpusu SYN2010, např. dotaz [lemma="pro"] []? [lemma="nadcházející"] ukáže konkrétní doklady typu *strašidelné dekorace pro nadcházející Halloween*, a potvrdí tak údaje souhrnně zobrazené přes p-kolokace.

Co se převážně substantivního lemmatu *cestující* týče, ukazuje mnohem vyšší počet kolokátů, než kolik jich zachycuje Obrázek 5 (lemma *vyplývající*). Pro lemma *cestující* navíc nejvyšší obligatornosti (o hodnotě 45) nedosahuje předložka, ale adjektivum *odbavený*; na hodnotě 25 je další adjektivum: *přepravený*. Proximitu 1.3 a 1.4 mají substantiva *odbavení* a *odbavování* s obligatorností 14 a 20. Tato autosémantika samozřejmě doplňuje řada dalších kolokací, ovšem celkově se jeví, že substantivní užití (doložené např. adjektivní modifikací ve větě *Letiště v Ruzyni neustále zvyšuje počty odbavených cestujících*) je u daného lemmatu naprosto centrální. A jelikož p-kolokace nevyzdvihly slovesnou valenci (*cestovat z, do, po*), nebylo třeba v analýze pokračovat a uplatnit syntaktické kritérium (viz výše u adjektiv). Tři kritéria stanovená na počátku tohoto oddílu pro vymezení v tomto typu případů postačují.

Výše uvedeným srovnáním založeným na analýze dvou set lemmat na *-ící/-oucí*, bylo prokázáno, že určité departicipiální formy se chovají výrazně jinak než ty, které lze na základě jejich kolokačního a syntaktického chování přiřadit k substantivům a adjektivům. Nyní zbývá prověřit, zda se nejedná o vlastnost připsatelnou zkrátka tomu, že si ponechávají blízkost své původní slovesné podstatě. Vzájemné srovnání sloves a departicipiálních forem se slovesnou valencí ukáže, nakolik se vzájemně podobají či odlišují údaje týkající se p-kolokací u vybraných departicipiálních forem a jejich základových sloves. Veškeré údaje se zakládají na korpusu SYN2010:

lemma/hodnoty	Oblig. z	Prox. z	Oblig. v	Prox. v	Oblig. vstříc	Prox. vstříc	Oblig. od	Prox. od
<i>vycházet</i>	57.67	1.336	10.23	2.04	17.9	1.398	1.37	1.64
<i>vycházející</i>	66.69	1.165	11.8	2.104	-	- ²²⁷	2.09	1.382

Tabulka 35: Srovnání p-kolokací pro sloveso *vycházet* a DF *vycházející*

Tabulka 35 srovnává p-kolokace pro lemmata *vycházet* a *vycházející*. Vyplývá z ní, že nejvyšší obligatornost vykazuje totožná předložka *z* (u slovesa je nicméně o 9 bodů nižší než u lemmatu *vycházející* s hodnotou 66,7: z této hodnoty představuje 9 bodů 13,5 %). Druhý nejvýraznější kolokát je však u slovesa *vycházet* předložka *vstříc*, která pro lemma *vycházející* není (v rámci p-kolokací založených na korpusu SYN2010) doložená: zde dochází k sémantickému rozrůžňování (a frazeologizaci: *vycházet vstříc* je totiž nejčastěji způsob vyjádření abstraktního vztahu nápomocnosti, nikoli prostorového přiblížení). Za zmínku stojí taktéž rozdíl v proximitě předložky *z*: u departicipiální formy má tato prepozice nejen o výše uvedených 13,5 % výraznější hodnotu obligatornosti, ale z hodnoty proximity 1.165 vyplývá, že je i velmi často umístěná na bezprostředně následující (anebo, ale to výrazně řidčeji, bezprostředně předcházející) pozici.

Co se kolokací s autosémantiky týče, lemma *vycházející* k sobě váže jedinou výraznější: *slunce* (Oblig 15.3, Prox 1.056). Jiný výraz s obligatorností nad 6 a proximitou pod 1.5 nástroj p-kolokace při daném nastavení neidentifikuje. Toto užití departicipiálního tvaru se ukázalo jako jednoznačně adjektivní²²⁸ (což potvrzuje jak postavení před substantivem²²⁹, tak i skutečnost, že se slovesem *vycházet* toto substantivum tak výrazně nekolokuje).

²²⁷ Je na místě zmínit, že tvar *vycházející vstříc* také existuje, jen zde není doložený. V publicistické složce korpusu SYN má (při hledání předložky na pozici <-3/3>) i.p.m. 0.04 (157 výskytů). Srov. *vydává prohlášení vycházející vstříc dosavadnímu establishmentu*.

([lemma="vstříc"]][?][?][lemma="vycházející"])|([lemma="vycházející"])[?][?][lemma="vstříc"])

²²⁸ Srov. doklady typu *Vyzařovala z ní radost z vycházejícího slunce* nebo *Do Česka mířily skupiny podnikatelů ze země vycházejícího slunce*.

²²⁹ V tomtéž korpusu (SYN2010) jen jednou nalezneme doklad pro posloupnost lemmat <slunce + vycházející + z> (tj. *sledoval slunce vycházející z mraků*), a 232x (i.p.m. 1.91) je doloženo adjektivní *vycházející slunce*. Pro kontrolu

Sloveso *vycházet* skrze své p-kolokace na druhou stranu splňuje kritérium (iii) a nepojí se s výrazně obligatorními autosémantiky. Liší se však v hodnotě kritérií (i) a (ii), zkoumaných výše (míra obligatornosti a proximity). Současně ale odlišnosti vykazují i předložkové kolokáty, přinejmenším co do četnosti jejich souvýskytu, jak bylo ukázáno na příkladu předložky *vstříc* (která výrazně častěji kolokuje pouze se slovesem) a *z* (která vyazuje značný rozdíl hodnoty obligatornosti). Rozrůzněné užití slovesa a participiálního tvaru je tedy potvrzeno.

Protože jde o zásadní moment celého metodologického postupu, představíme na tomto místě ještě kratší analýzu pro lemmata *plynout* a *plynoucí*:

lemma/hodnoty	Oblig. z	Prox. Z	Oblig. po	Prox. Po	Oblig. do	Prox. do	Oblig. kolem	Prox. kolem	Oblig. na	Prox. na
<i>plynout</i>	47.39	1.95	1.82	2.18	3.73	1.826	0.81	1.52	-	-
<i>plynoucí</i>	75.93	1.36	1.31	1.75	2.19	1.75	-	-	8.53	2.397

Tabulka 36: Srovnání p-kolokací pro sloveso *plynout* a departicipiální formu *plynoucí*

Ze srovnání uvedeného v přehledu (Tabulka 36) vyplývá, že se opět liší předložkové kolokáty: departicipiální lemma nekolokuje s předložkou *kolem* (jde o konkrétní užití referující k pohybu kapaliny), zatímco sloveso *plynout* se zase nepojí s prepozicí *na*²³⁰. Hodnoty obligatornosti spjaté s nejméně výraznější předložkou *z* se liší o zásadních 28 bodů, resp. 37,5 %, a jen u departicipiální formy se blíží k hranici 1.2 co do proximity (byť jí nedosahují).

Rozdíly ve valenčním i jiném chování slovesných a departicipiálních forem, prokázané v předchozím rozboru, potvrzují, že jde o samostatné lexikální jednotky (tak jsou ostatně i vedeny v korpusovém značkování) a je odůvodněné zkoumat je odděleně. Liší se samozřejmě míra, v níž se departicipiální tvary odlišují od svých základových sloves či homonymních, adjektivně užívaných tvarů. Význam vazby s předložkami (tj. zachování slovesné valence) byl ale jednoznačně prokázán. Zbývá prověřit, zda se situace liší v případě reflexiv – např. slovesa *týkat se*:

lemma/hodnoty	Oblig. se	Prox. Se	Oblig. mimo	Prox. mimo	Oblig. o	Prox. o	Oblig. na	Prox. na
<i>týkat</i>	95.26	1.4	0.11	1.813	0.95	2.594	2.29	2.58
<i>týkající</i>	101.37	1.028	-	-	5.01	2.565	7.43	2.572

Tabulka 37: Srovnání p-kolokací pro sloveso *týkat (se)* a DF *týkající (se)*

Tabulka 37 potvrzuje, že sloveso *týkat (se)* je reflexivum tantum: ve svém nejbližším okolí se bez zvrátneho zájmeně téměř nevyskytuje. S dalšími synsémantikami, resp. předložkami, nicméně de facto nekolokuje. Opět je ale patrný rozdíl mezi oběma lemmaty: není jím ani tak o 6 bodů (zde i o 6 procent) vyšší obligatornost, ale především unikátní proximita departicipiální formy. Ta znamená, že se zvrátne zájmeno od svého řídicího tvaru téměř nikdy nevzdaluje (ale bezprostředně mu následuje, jak udává analýza pozic). V mluvní praxi se tudíž v takovýchto případech, kdy má předložka či zvrátne zájmeno výraznou proximitu, začíná toto synsémantikum nedílně pojít se základním lemmatem. Dochází tak k funkčnímu vydělení z lemmatu *týkat se* spolu se synsémantikem jako nového, a tedy druhého, samostatného lemmatu *týkající se*.²³¹ Toto lemma pak může, na rozdíl od výchozího konkrétnějšího,

Ize ještě vyfiltrovat konkordance s prepozicí *z* v blízkém kontextu (je tomu tak 22x) a prověřit, že ani jeden takový výskyt není slovesný.

²³⁰ V případě departicipiální formy ovšem tato prepozice často uvozuje předložkovou frázi a není tedy vázaná na samotný zkoumaný tvar, např.: *nesmějí na odměnu plynoucí z motivačního programu sáhnout*.

²³¹ Za upozornění na tuto skutečnost děkuji vedoucímu práce, prof. Františku Čermákovi.

resp. autosémantického užití, podléhat prepozicionalizaci. I proto je nutné nejen rozlišovat zkoumání slovesných a participiálních forem.

Dalším případem, kdy se zdá, že je v případě odlišného chování třeba oddělené zkoumání, může být významové **rozlišení tvarů afirmativních a negovaných**, které se, tak jako to bylo výše nastíněno u participiálních forem, mohou vydělit **jako samostatné jednotky**.

Srovnání p-kolokací pro lemma *souviset* a *souvisějící*²³² není nijak překvapivé: u lemmatu *souviset* vykazuje obligatornost přesahující 20 (a proximitu blízkou hodnotě 1) adverbium *úzce*, jinak je vysoká obligatornost vyhrazená předložce *s*: 84. U participiálního tvaru je tentokrát nižší hodnota obligatornosti předložky *s* (71.4), ovšem plnovýznamové adverbium *úzce* má obligatornost pouhých 0.89. Žádné autosémantikum pak nemá vyšší obligatornost než 5 (hodnoty obligatornosti 10 dosahuje jediné lemma: *ten*). Čím však vysvětlit pokles obligatornosti u prepozice? Odpověď nabízejí p-kolokace negovaného lemmatu *nesouvisějící*: předložka *s* pro negované lemma *nesouvisějící* vykazuje obligatornost 34, na hodnotě obligatornosti 19 je příslovce *zdánlivě* a obligatornost 18 má spojka *a* (s proximitou přes 1.8). Nízkou obligatornost (8), ale poměrně vysokou proximitu vykazuje též další plnovýznamové adverbium: *vzájemně* – a absentují kolokace substantivní.

Toto zjištění má výrazný vliv na výše popsaný rozpor: pokles obligatorního souvýskytu s předložkou *s* u lemmatu *souvisějící* ve srovnání se slovesem *souviset* můžeme vysvětlit výrazným rozdílem mezi chováním afirmativního a negovaného tvaru této participiální formy. Jelikož se vedle mizející předložkové valence výrazně liší i další kolokáty, domníváme se, že se jedná o dva postupně se oddělující lexémy, z nichž kandidátem na prepozicionalizaci zůstává pouze afirmativní forma, zatímco negovaný tvar se (i vzhledem ke své četné adverbialní modifikaci) blíží funkci adjektiva.

Souhrnně lze říci, že **participiální formy je (a) třeba zkoumat nezávisle na jejich výchozích tvarech slovesných**, byť se od jejich p-kolokací nemusí – kromě nižšího počtu kolokátů s výraznější proximitou – na první pohled příliš lišit, a **(b) je vhodné analyzovat zvlášť afirmativní a negovaná lemmata** – frekvenční vybočení např. u podílu negovaných tvarů totiž mohou naznačit další funkční rozrůzňování (viz *ne/souvisějící*). Dále je patrné, že při analýze jednotlivých tvarů není možné hledět pouze na souhrn vysoké obligatornosti a nízké proximity, stanovené nepřekročitelnými hraničními hodnotami, ale je nutné zohlednit i konkrétní funkční specifika, v tomto případě vycházející ze sémantiky daného výrazu (např. u lemmatu *spojující* zůstává relační funkce zachována i při méně typické (tj. vyšší) hodnotě proximity).

A jak je to s těmi participiálními tvary, jejichž základové sloveso se nevyznačuje nijak výraznou předložkovou valencí a předložkové doplnění nevyžaduje? Na základě zkoumaného vzorku dvou set lemmat se zdá, že právě slovesa bez nutného předložkového (nebo jakéhokoli jiného) doplnění tíhnou k nejsnazší nominalizaci²³³, reprezentované příklady typu *cestující*, *vedoucí*.²³⁴ K této hypotéze je ovšem možné nalézt i protipříklady: u lemmatu *obsahující* p-kolokace žádné předložkové kolokáty taktéž neodhalily, tvar však zůstává užíván slovesně; svědčí o tom mj. realizovaná objektová valence (*vody obsahující sodík*). A to je patrné i odpověď na naši otázku: v tomto kroku se zaměřujeme na zachovanou předložkovou valenci u zkoumaných tvarů jakožto indikátor možné prepozicionalizace, stejně tak by ale

²³² Pro úsporu místa není uváděna tabulka.

²³³ Srov. *K blokaci nominalizace navíc nejspíš dochází u těch forem, kde jsou frekventované jiné deverbativní formy od téhož základu*, viz 4.2.1.

²³⁴ Srov. zcela korektní (byť neběžné a kontextově omezené) propozice typu *Vede. Cestuje*, které nevyžadují vůbec žádný komplement.

bylo možné sledovat obecnou vlastnost zachování slovesné valence včetně komplementů, a situaci těch sloves, které ji nevyžadují. Naše identifikace však probíhá na základě kritérií stanovených postupným analyzováním p-kolokací lemmat na *-oucí/ící*, a spočívá v postupném precizování pohledu na vzájemnou souhru výše zmíněných tří kritérií: (i) vysoké obligatornosti, (ii) nízké proximity, a (iii) absence kolokátů z oblasti autosémantik. Takto vymezené skupině se bude věnovat i další rozbor.

5.2.2 Kandidáti prepozicionalizace: absence výrazně kolokujících autosémantik

Přehled kandidátů prepozicionalizace identifikovaných na základě souhry tří výše popsaných kritérií podává Tabulka 38, v níž jsou uvedeny i přesné hodnoty obligatornosti a proximity. Pro zařazení mezi kandidáty byla klíčová právě absence výrazných, prominentních autosémantik jakožto kolokátů. Samotné řazení vychází z primárních frekvenčních seznamů, tj. z absolutní četnosti departicipiálních lemmat. Šedivě jsou zvýrazněny různé stupně vybočení z předem daných kritérií:

Č.	Kandidát <i>-ící</i>	Synsémantika v postpozici ²³⁵	Obligatornost	Proximita
1	<i>týkající</i>	<i>se</i>	101.37	1.028
2	<i>související</i>	<i>s</i>	71.42 / 75.21 ²³⁶	1.304 ²³⁷
3	<i>zabývající</i>	<i>se</i>	100.26	1.026
4	<i>vycházející</i>	<i>z</i>	66.69	1.165
5	<i>směřující</i>	<i>k</i>	60.8	1.191
6	<i>patřící</i>	<i>k, do, mezi</i>	25.16, 24.53, 4.44	1.166, 1.167, 1.16
7	<i>pocházející</i>	<i>z</i>	96.85	1.219
8	<i>sloužící</i>	<i>k</i>	31.52	1.188
9	<i>vyplývající</i>	<i>z</i>	98.92	1.255
10	<i>navazující</i>	<i>na</i>	46.55 ²³⁸	1.573
11	<i>spojující</i>	<i>s</i>	38.87	2.378
12	<i>zvyšující</i>	<i>se</i>	74.09	1.159
	Kandidát <i>-oucí</i>			
13	<i>plynoucí</i>	<i>z</i>	75.93	1.36
14	<i>prahnoucí</i>	<i>po</i>	85.71	1.056
15	<i>deroucí</i>	<i>se, z</i>	105.08, 25.42	1.097, 2.267
16	<i>lezoucí</i>	<i>po, z</i>	30.88, 16.18	1.524, 1.636
17	<i>tíhnoucí</i>	<i>k</i>	88.57	1.097
18 ²³⁹	<i>*sunoucí</i>	<i>se</i>	83.33	1.04
19	<i>*rvoucí</i>	<i>se</i>	66.67	1.429
20	<i>*hrnoucí</i>	<i>se</i>	96.15	1.08

²³⁵ V úvahu se brala výrazná tendence, nikoli absolutní nula v antepozici.

²³⁶ Hodnota obligatornosti pro afirmativní výskyty se zvýšila téměř o čtyři body, resp. o 5 %.

²³⁷ Hodnota proximity pro celé lemma včetně negativních tvarů (výše identifikovaných jako často adjektivní) je téměř stejná jako ta pro afirmativní výskyty: 1.301.

²³⁸ Hodnota obligatornosti jen pro afirmativní tvary je 48.14, proximita se téměř nezměnila (1.531).

²³⁹ Poznámka pro formy označené *: Nástroj p-kolokace umožňuje pouze práci se stomilionovým korpusem SYN2010, kde bylo pro lemma *sunoucí* příliš málo dokladů (30) na to, aby se objevily jiné kolokace než *se* (vzhledem ke stanovené frekvenci souvýskytu 10). Stejně tomu je u ostatních dokladů s následující absolutní četností: 21x *rvoucí*, 26x *hrnoucí*, 29x *řinoucí*, 43x *dmoucí*, 25x *tisknoucí se*.

21	<i>*řinoucí</i>	<i>se</i>	103.45	1.067
22	<i>*dmoucí</i>	<i>se</i>	79.07	1.147
23	<i>*tisknoucí</i>	<i>se</i>	64	1.438

Tabulka 38: Kandidáti prepozicionalizace (DF) s kolokujícími synsémantikami

Celkový počet 23 DF, vyříděných pomocí nástroje p-kolokace a uvedených v přehledu kandidátů prepozicionalizace (viz Tabulka 38), na první pohled tvoří sémanticky velmi nesourodou skupinu. Jelikož především u reflexiv tantum na *-oucí* není v nástroji p-kolokace pro nedostatek dokladů v korpusu SYN2010 možné ověřit skutečnou neexistenci kolokujících autosémantik, je nutný další krok – prověření kandidátů pomocí kolokací založených na asociačních mírách. Na tomto místě připomeňme, že východiskem pro hypotézu prepozicionalizace je sémantické kritérium, jehož základním atributem je zabstraktňování významu. Cílem následujícího kroku je tedy prověřit, zda se daná forma sémanticky odděluje od původního, alespoň do nějaké míry konkrétního významu svého základového slovesa, a její význam se stává vysoce abstrahovaným, což se mj. projevuje absencí kolokujících autosémantik, resp. absencí kolokací nesoucích jiný (konkrétnější) význam. V následujícím přehledu proto nejsou uvedeny přesné číselné hodnoty, podstatný je celkový obrázek.

5.2.2.1 Kolokační profily kandidátů prepozicionalizace

Tento oddíl se zakládá na již identifikovaných kandidátech prepozicionalizace (Tabulka 38). Začne analýzou forem na *-oucí*. Pro kandidáty z dolní části tabulky, tj. č. 18–23, výše popsaný krok ukazuje následující velmi frekventované konkrétní, jasně autosémantické souvěsky *tisknoucí se ruka*, *dmoucí se ňadro/ hrud' / prsa*, *vlna*, *řinoucí se pot/ slza/ krev/ proud/ potok / voda*, *hrnoucí se dav/ voda / člověk*, *rvoucí se psí/ řev rvoucí uši*, *zvolna/ pomalu se sunoucí kolona aut*. Slovesná povaha těchto šesti lemmat je tudíž kolokacemi referujícími ke konkrétním skutečnostem jasně potvrzena: nejsou kandidáty prepozicionalizace, ale vyjadřují činnost určitých částí těla nebo jiných konkrétních entit. Do přehledu se dostaly kvůli menší velikosti korpusu SYN2010 (a můžeme je označit za 'noise', falešně pozitivní výsledek).

Lemma č. 17, *tíhnoucí*, se spojuje převážně s předložkou *k*, autosémantik mezi svými kolokáty vykazuje při daném nastavení pouze několik, a to substantiv s vysokou úrovní obecnosti (*člověk*, *strana*) a ještě se zápornou hodnotou logDice; zůstává proto kandidátem pro další zkoumání. Lemma č. 16, *lezoucí*, naopak kolokuje s řadou životných substantiv (*hmyz*, *mimino*, *batole*, *mravenec* atd.) a kolokace přesvědčivě ukazují, že se užívá převážně slovesně. Dalším kandidátem je *deroucí (se)*, lemma č. 15 s řadou plnovýznamových (*výsluní*, *slza*, *povrch*) i předložkových a adverbálních (*vpřed*, *vzhůru*, *ven*, *nahoru*) kolokátů, které taktéž podtrhují slovesnou povahu daného tvaru. S lemmatem č. 14, *prahnoucí*, kolokují životná substantiva (*turista*, *návštěvník*, *divák*, *člověk*...) a abstraktní substantiva užívaná nejčastěji jako předměty, často ve spojení s prepoziční valencí (*pomsta*, *senzace*, *vzdělání*, *duše*, *krev*, *láska*, *postup*, *úspěch*) – opět se tedy nezdá, že by docházelo k prepozicionalizaci: departicipiální forma naopak vyjadřuje jednoznačnou sémantiku výrazné volní aktivity. Závěrem zbývá č. 13, lemma *plynoucí*, s nímž kolokují především abstraktní autosémantika (*závazek*, *riziko*, *výhoda*, *příjem*, *nebezpečí*, *nejistota*, *požitek*, *povinnost*, *frustrace*, *důsledek*). Užití odkazující na reálně existující skutečnosti (např. *líně plynoucí řeka*, *voda* ba i *čas*) je doloženo v malém počtu výskytů a bez předložkového doplnění. Co je ale podstatnější: žádný kolokát není nijak výrazný.²⁴⁰ Taktéž není na první pohled zřejmá souvislost mezi

²⁴⁰ Nejfrekventovanější kolokáty jsou doloženy zhruba 100x, což z celkových 13 690 výskytů daného lemmatu netvoří ani 1 %.

původním významem „pohybu kapaliny“ a tím, co dané lemma znamená nyní. Na základě těchto argumentů zůstávají z jedenácti tvarů na *-oucí dva kandidáti prepozicionalizace, č. 17 (tíhnoucí k), a č. 13 (plynoucí z)*.

Analýza pokračuje kolokacemi DF zakončených na *-ící*, jež jsou uvedené v druhé části Tabulka 38; i ta bude opět prověřována od nejméně frekventovaného lemmatu. Kandidát č. 12: *zvyšující (se)* se ve srovnání s *plynoucí (z)* chová zcela odlišným způsobem: na 16 833 dokladů vykazuje několik výrazných kolokátů²⁴¹ z kategorie autosémantik a sémantická souvislost s konkrétním užitím (viz kolokace s *teplotou, hladinou* apod.) zůstává zřejmá – jde o narůstání množství. Toto reflexivum tantum mezi kandidáty prepozicionalizace tedy nepatří. Další kandidát, č. 11 – *spojující (s)*, se chová podobně. I tento výraz má několik velmi frekventovaných kolokátů, nadto se ale zdá, že jeho užití je převážně konkrétní (*silnice, město, most, cesta, komunikace*) a při srovnání se se sémantikou základového slovesa nedošlo k výraznému rozrůznění. Opět mu nadále nebudeme věnovat pozornost.

Č. 10, lemma *navazující*, je na klasifikaci obtížnější. Má dva výrazné okruhy kolokátů vztahující se: i) k vzdělávacímu systému, ii) ke konkrétním stavbám a komunikacím. Pro představu si uvedme několik příkladů: *navazující magisterské studium / bakalářský program / úsek studia*, nebo *navazující ulice / silnice / případně přípoj*. Současně s ním ale kolokuje i řada výrazů z administrativy a práva – abstraktní autosémantika *proces, předpis, řízení* apod. Z tohoto důvodu ponecháme kandidáta v seznamu pro další, žánrově/rejstříkově specifické zkoumání.

Č. 9, lemma *vyplývající*, má mezi kolokáty celou řadu právnicky a administrativně zatížených abstraktních autosémantik (*závazek, povinnost, plnění, členství, riziko*) – a žádné souvšskyty s konkréty (natož životnými podmínkami). Naopak lemma *sloužící* se dle kolokací často užívá čistě slovesně (viz velmi frekventované životné kolokáty *lékař, policista, voják* a konkrétní *zařízení, stavba, objekt...*). Sémantika „plnění účelu“ (*sloužící jako*) je často vyprázdněná a blíží se až sponovému slovesu (*přehrada sloužící jako zdroj pitné vody*), kandidátem na prepozicionalizaci ale tento výraz s největší pravděpodobností není. Lemma *pocházející* je opět sémanticky velmi blízké svému základovému slovesu, sémantiku „pocházení, původu“ ukazují kolokáty odkazující k době (*rok, doba, období*) či místu (*země*), případně typu aktivity (*z trestné činnosti*). Na základě kolokací se nezdá, že by se význam tohoto lemmatu výrazně odpoutal od základového slovesa. Naopak sémantika „náležení do určité skupiny“, na niž ukazují kolokáty lemmatu *patřící*, se zdá být blízká předložce *mezi* (resp. *být mezi*) a i vzhledem k vyšší rozrůzněnosti kolokátů, z nichž žádný výrazně nepřevažuje, ponecháváme toto lemma mezi kandidáty prepozicionalizace.

Další lemma, *směřující*, je užíváno s kolokáty tak specifickými (nejvýznamnější doklad je přímo citací zákona: *trestný čin podpory a propagace hnutí směřujícího k potlačení práv a svobod občanů*), že si taktéž žádá žánrově specifickou pozdější analýzu. U lemmatu *vycházející* je třeba odlišit konkrétní kolokace s nebeskými tělesy (*slunce, hvězda*) či jinými fyzicky existujícími entitami (*kouř, paprsek, zápach, časopis, týdeník*) a užití abstraktní (*vycházející z principu, tradice, učení...*) – je třeba zvážit též textově-typová specifika tohoto kandidáta. Naopak lemma *zabývající (se)* je vázané na lidské skupiny či jednotlivce, kteří se něčemu konkrétnímu věnují (*společnost / organizace / vědec zabývající se výrobou / problematikou / ochranou*), a mezi adepty dalšího zkoumání z důvodu této kolokability (kdy je zachován životný agens a význam blízký výchozímu slovesu) nepatří. Předposledním kandidátem podrobeným kolokační analýze je lemma *související (s)*. Byl prokázán rozdíl v chování afirmativní a negované formy (viz výše, též viz oddíl 4.1.3), kolokační analýza provedená na afirmativním lemmatu a analýza v případě

²⁴¹ Absolutní četnost kolokujících lemmat přesahuje i 2 tisíce, např.: *počet* – 2415x, *logDice* 6.4.

výskytu se synsémantikem ukazuje souvyskyt s mnoha rozmanitými autosémantiky (*předpis, agenda, náklad, úkon, problematika, činnost...*) – stejně tomu je i u lemmatu *týkající (se)*. Oba výrazy proto zůstávají kandidáty prepozicionalizace.

5.2.2.2 Kandidáti prepozicionalizace dle kolokačních analýz

Po zohlednění kolokační analýzy dle logDice, založené na korpusu SYNv3 (zvoleném kvůli jeho rozsahu), a p-kolokací (vytvořených na korpusu SYN 2010, jelikož tento nástroj neumožňuje jinou volbu), vypadá seznam kandidátů prepozicionalizace následovně (viz Tabulka 39):

Č.	Kandidáti -íci	Synsémantika v postpozici ²⁴²	Obligatornost ²⁴³	Proximita	Kolokace s autosémantikou, logDice ²⁴⁴
1	<i>týkající</i>	<i>se</i>	101.37	1.028	8.4
2	<i>související</i>	<i>s</i>	71.42	1.304	7.4
3	<i>vycházející</i>	<i>z</i>	66.69	1.165	7.9
4	<i>směřující</i>	<i>k</i>	60.8	1.191	11
5	<i>patřící</i>	<i>k, do, mezi</i>	25.16, 24.53, 4.44	1.166, 1.167, 1.16	7
6	<i>vyplývající</i>	<i>z</i>	98.92	1.255	8.8
7	<i>navazující</i>	<i>na</i>	46.55	1.573	10.7
	Kandidáti -oucí				
8	<i>plynoucí</i>	<i>z</i>	75.93	1.36	7.3
9	<i>tíhnoucí</i>	<i>k</i>	88.57	1.097	-1.9

Tabulka 39: DF identifikované dvoukrokovou kolokační analýzou jako kandidáti prepozicionalizace

Přehled kandidátů definovaný na základě doposud provedených analýz p-kolokací a kolokací dle asociačních měr (viz Tabulka 39) ukazuje, že identifikované tvary můžeme rozdělit na dvě skupiny: ty s hodnotou logDice u nejméně jednoho kolokátu 7 a vyšší (8 lemmat) a ty se záporným logDice (jediné lemma: *tíhnoucí*). Negativní výsledek signalizuje absenci ustálených souvyskytů a dané lemma tak připomíná monokolokabilní výrazy²⁴⁵. Jelikož ale neexistuje jiný důvod, proč z analýzy na tomto místě vyloučit všechny identifikované kandidáty vyjma formy *tíhnoucí k*, bude dále zkoumáno těchto devět departicipiálních forem.

5.2.3 Kandidáti prepozicionalizace: textové typy a žánry

Identifikování kandidátů prepozicionalizace se opírá o podrobnou analýzu 100 nejvíce frekventovaných departicipiálních forem na *-íci* (viz Tabulka 57), resp. 100 forem na *-oucí* (viz Tabulka 58) z korpusu SYN2010, přičemž tato analýza využívala především nástroj p-kolokace a následně zohlednila kolokační profily (viz oddíly 5.2.1 a 5.2.2).

Při prověřování hypotézy prepozicionalizace uplatníme následující sadu testů:

²⁴² V úvahu se brala výrazná tendence, nikoli absolutní nula v antepozici.

²⁴³ Hodnoty obligatornosti i proximity jsou získané na korpusu SYN2010.

²⁴⁴ Na korpusu SYNv3, hodnota je uvedena pro nejméně jedno autosémantikum dle míry logDice.

²⁴⁵ Tj. slova s velmi výrazně omezeným kolokačním paradigmatem, viz Čermák 2007.

- (i) test substituovatelností primárními předložkami
- (ii) test sémantickou obecností a abstraktností (resp. relačností)
- (iii) test syntaktickou pozicí před spojovaným výrazem (typická předložková pre-pozice) ²⁴⁶
- (iv) test distribuční anomálií (včetně informace, zda se kandidát vyskytuje s vyšší frekvencí v jiném žánru než v právu (LAW))

Tyto testy byly (až na automaticky získaná data pro kritérium iv)) provedeny na náhodně vybraných vzorcích konkordancí na všech devíti kandidátech, souhrnně je zachycuje Tabulka 40. Některé zajímavé nebo naopak velmi charakteristické případy z podrobné analýzy jsou uvedeny v poznámkách pod čarou. U kritéria i) závorky v tabulce naznačují omezenou aplikovatelnost substitutu, navíc samozřejmě v jazyce neexistuje plošná možnost (kvazi)synonymních nahrazení.

DF	i) Substituce primární prepozicí	ii) Abstraktní sémantika	iii) Předložková syntax	iv) Žánr (rejstřík, obor)
<i>týkající se</i>	<i>o, ohledně</i> ²⁴⁷	Ano ²⁴⁸	Ne	LAW
<i>související s</i>	<i>(ohledně)</i> ²⁴⁹	Ano ²⁵⁰	Ne	LAW
<i>vycházející z</i>	(z – u konkrét. významu)	Ano (kauzalita ²⁵¹), i konkrétní	Ne	Fyzika, astronomie
<i>směřující k</i>	-	Ano, i konkr. ²⁵²	Ne	LAW, humanitní
<i>patří k</i>	(být mezi)	? ²⁵³	Ne	Geografie, Lingvistika
<i>vyplývající z</i>	z	Ano (kauzalita ²⁵⁴)	Ne	LAW

²⁴⁶ Srov. Bungarten 1976: 172: *Participium vykazuje syntaktické chování srovnatelných prepozic.* (překlad O. R.)

²⁴⁷ Typickým příkladem je např. věta *Licenční smlouva dále obsahuje ustanovení týkající se porušení smlouvy jejími účastníky (...)*. Substituční test v tomto konkrétním případě umožňuje nahradit zkoumaný výraz předložkou *o* (lemma *ustanovení* bezprostředně následované prepozicí *o* se v české části korpusu SYNv3 vyskytuje s 4434 doklady v četnosti 1.71 i.p.m.). Podobně i v další náhodně vybrané větě *Stále zůstává okruh otázek, týkajících se rozvoje obce a postavení jejich občanů (...)*“ je možnost daný tvar nahradit prepozicí *ohledně*, přičemž relativní četnost spojení lemmatu *otázka* a prepozice *ohledně* je ve srovnání s předchozím substitučním testem poloviční. Obě substituce nicméně na základě korpusových dat můžeme považovat za standardní.

²⁴⁸ Dané kolokáty jsou prostřednictvím departicipiální formy blíže určovány, ovšem na velmi obecné rovině (srov. s příkladovými větami v předchozí poznámce: „Jaké otázky? Takové, které mají vztah k rozvoji obce“ nebo „Jaká ustanovení? Taková, jaká mají vztah k porušení smlouvy“).

²⁴⁹ Srov. *Problémy související s mlčenlivostí po smrti pacienta*: Lemma *problém* bezprostředně následované prepozicí *ohledně* se v české části korpusu SYNv3 vyskytuje s 443 doklady v četnosti 0.17 i.p.m..

²⁵⁰ Srov. s příkladovou větou výše: „Jaké problémy? Takové, které mají vztah k mlčenlivosti“.

²⁵¹ Zachovává sémantiku zdroje, pramene, příčiny či původce: vztah mezi A a B není oboustranně stejný, ale definuje se jeho směr (tataž sémantika původu/zdroje je obsažena i v samotné předložce *z*).

²⁵² Pohyb (proměna) určitým způsobem (v určitém trendu): abstraktně např. *úkony směřující k rozhodnutí ve věci, činnost směřující k naplnění skutkových podstat těchto paragrafů* apod. I zde je základní sémantika zkoumané formy obsažena i v předložce vázané k danému tvaru (*k*), explicitním uvedením departicipiálního výrazu se pak dosahuje jemnějšího významového odstínění.

²⁵³ Nejvýraznější je sém náležení do určité kategorie, tento význam pak lze vyjádřit i sponově: ve spojení se slovesem *být* a předložkou *mezi*: „Jemen patří k / je mezi nejzaostalejšími zeměmi na světě“.

<i>navazující na</i>	(po) ²⁵⁵	(Ano: temporalita), i konkr.	Ne	Stavebnictví, architektura
<i>plynoucí z</i>	(z)	Ano (kauzalita)	Ne	Humanitní, LAW
<i>tíhnoucí k</i>	-	? ²⁵⁶	Ne	-

Tabulka 40: Testování kandidátů prepozicionalizace, SYNv3

Celá Tabulka 40 ukazuje, že všechny identifikované formy si ponechávají slovesnou syntaktickou pozici (viz výše uvedené kritérium iii)). Současně je z ní zřejmé, že substituce primární předložkou není vždy možná (jakož ani jiné formy (kvazi)synonymie). Stejně tak ne všechny zkoumaní kandidáti prepozicionalizace naplňují komunikační potřebu vyjadřování (různě specifikovaných) relací (viz ii)).

Výsledky uvedené níže (Tabulka 41) pak současně zohledňují, jaký vliv má žánrově specifická distribuce a výskyt v konkrétních textových typech na význam dané formy (v důsledku interakce jejího interního významu s kontextem, viz 2.5 a 2.62.5). Na průměrných hodnotách uvedených za trojitou čarou a založených na reprezentativním korpusu SYN2010 je vidět, jak malou mají vypovídací hodnotu. Distinkce v rámci jednotlivých žánrů jakožto signály významové změny naopak jsou obzvláště výrazné v případě právnických textů. Čím tmavší je barva pozadí v buňce, tím výraznější je tíhnutí daného tvaru k výskytu v určitém textovém typu (publicistika, odborný, beletrie) či žánru (ADM znamená jazyk administrativy a LAW/JUR práva: oba jsou přitom součástí kategorie odborných textů). Dva posledně zmíněné žánry ukázaly nejvyšší odchytku (viz i. p. m. převyšující hodnotu 200):

Č.	Kandidát/Frekvence [i. p. m.] ²⁵⁷	PUB (SYN)	ODB (SYN)	BEL (SYN)	ADM (SYN)	LAW / JUR (SYN)	SYN 2010
1	<i>týkající (se)</i>	27	64	14	160	280 / 284	30.52
2	<i>související (s)</i>	18	51	5	287	417 / 178	21.31
3	<i>vycházející (z)</i>	9	23	10	10	14 / 18	13.37
4	<i>směřující (k)</i>	9	21	6	19	33 / 74	11.11
5	<i>patřící (k, do, mezi)</i>	9	12	7	6	- / 22	9.25
6	<i>vyplývající (z)</i>	6	32	2	250	243 / 205	10.68
7	<i>navazující (na)</i>	6	18	2	17	42 / 26	7.86
8	<i>plynoucí (z)</i>	5	17	5	6	39 / 14	7.51
9	<i>tíhnoucí (k)</i>	0.1	0.5	0.2	-	- / 0.3	0.29

Tabulka 41: Žánrová a textově-typová distribuce kandidátů prepozicionalizace, i. p. m.

Legenda: PUB = publicistika, ODB = odborná literatura, BEL = beletrie; ADM = administrativní texty, LAW/ JUR = právníké texty

²⁵⁴ Formulace typu *povinnosti vyplývající z mezinárodních závazků* ukazují, jak explicitně tento výraz definuje vztah mezi povinnostmi a jejich zdrojem.

²⁵⁵ V dokladech z jazyka práva je zřejmé, že např. *výchovně vzdělávací činnost navazující na výchovně vzdělávací činnost těchto škol a školských zařízení* by mohla být nahrazena předložkou *po* (*výchovně vzdělávací činnost po výchovně vzdělávací činnosti těchto škol a školských zařízení*), ovšem snížila by se srozumitelnost sdělení kvůli jeho nižší explicitnosti.

²⁵⁶ Dokladů je příliš malý počet na to, aby mohly být vyvozeny závěry. Příkladem užití v jazyce práva je: *zda se neocitá ve společnosti lidí tíhnoucích k páchání trestné činnosti*: zde už nejde o tíhnutí fyzické, způsobené např. gravitací, ale abstraktní, vyjádřené i frazémem „mít sklon k + Dat“. Zajímavý je doklad bez předložky *k*, který obsahuje jinou specifikaci směru: *rozpory, které vznikly mezi dopravou tíhnoucí vládní většinou* (...).

²⁵⁷ Relativní frekvence se vždy vztahuje k uvedené kategorii.

Jak ukazuje Tabulka 41, pouze tři ze zkoumaných devíti departicipiálních tvarů se vyskytují několikanásobně častěji ve specifických textových typech a žánrech. Jde o *týkající (se)*, *související (s)* a *vyplývající (z)*, frekventované jsou především v jazyce administrativy a práva. Tento trend doplňují ještě tři lemmata (*směřující (k)*, *navazující (na)* a *plynoucí (z)*), které jsou v odborných textech a jejich subkategorii, textech z oblasti práva, ve srovnání s jazykovým průměrem reprezentovaným korpusem SYN2010 taktéž dvakrát až třikrát čtenější. Dále je třeba uvést, že i v několika jiných žánrech nežli právu maximální četnost převýšila i. p. m. okolo 60, podrobný pohled ale ukázal, že se taková frekvence váže především na konkrétní užití²⁵⁸.

Tabulka 41 dále shrnuje zjištění, že všechny identifikované formy si ponechávají slovesnou syntaktickou pozici (viz výše uvedené kritérium iii)) a ani substituce primární předložkou není vždy možná. Stejně tak ne všechny naplňují komunikační potřebu vyjadřování (různě specifikovaných) relací (viz ii)).

Další zkoumání se z těchto důvodů bude týkat těch departicipiálních forem, u nichž pozorujeme významnou distribuční anomálii, jednoznačné realizování abstraktního významu a vyšší frekvenci (srov. např. příliš málo frekventované *tíhnoucí k*). U několika zkoumaných lemmat je patrná sémantická rozrůzněnost při užití v různých žánrech (jejím příkladem je např. polysémie typu *vycházející hvězda X ustanovení vycházející ze zákona*): bezpředložkové užití pak signalizuje přechod k adjektivní funkci. Další proměnnou, již je třeba zohlednit, je možné významové rozrůžňování negovaných forem. Odchylna se jednoznačně prokázala u lemmatu *související*, kde negované tvary fungují jako adjektivum (viz výše, s. 74).

Pozornost se tedy zaměří na afirmativní²⁵⁹ podoby následujících departicipiálních forem, včetně jejich předložkového doplnění: *týkající se*, *související s*, *vyplývající z*, *směřující k*, *navazující na* a *plynoucí z*. A jelikož význam textových typů a žánrů/rejstříků/domén prokazuje celá řada výzkumů (za všechny uveďme Biber 1991, Biber et al. 1999) a zjištění popsaná zde v části 5.2.3 ukazují, že je vhodné zkoumat užití konkrétních tvarů na co nejhomogennějších datech, zaměříme se dále na užití v právnických textech. K verifikaci či vyvrácení hypotézy prepozicionalizace nám – v tomto žánru – poslouží překladová řešení.

5.2.4 Překladové ekvivalenty: jakou naznačují slovnědruhovou příslušnost?

Pohled na překladové ekvivalenty jakožto doplňkový způsob identifikace významu (srov. Johansson 2007: 91) se ukazuje jako velmi účinný. Jako zdroj dat k ověření naší hypotézy slouží právní složka korpusu InterCorpV8 zvaná Acquis (viz kap. 3). V tomto subkorpusu, který máme z paralelních textů k

²⁵⁸ Viz lemma *vycházející (z)*, které se v odborném jazyce užívá především ve fyzice a astronomii (i. p. m. 63 a 55) a popisuje *paprsky*, *záření* či *síly vycházející z určitého zdroje* (srov. abstraktnější užití v žánru umění: i. p. m. 50 a časté vyjádření zdrojů inspirace, např. *kostel... vycházející z naprosto jiné tradice*). Dále v humanitních a architektonických textech přesahuje i. p. m. 50 i lemma *směřující*, které si s jinou valencí zachovává význam fyzického přemístění, např. *občané směřující do...* Pak lemma *patřící (k)*, které má i. p. m. okolo 40 především v geografii, lingvistice a botanice: kvůli vyjadřování klasifikace, umístování a vztahu náležitosti. A nakonec lemma *navazující (na)*, které se vyskytuje především ve stavebnictví a architektuře (i. p. m. 68 a 61), kde popisuje konkrétní souvislosti mezi entitami, např. *dva okruhy a navazující radiály*. Bepředložkové adnominální užití v tomto případě jasně ukazuje adjektivizovanou formu.

²⁵⁹ Afirmativní užití navíc zcela převládá. A kupříkladu tvar *nehledě na*, který v úzu zcela postrádá afirmativní protějšek, je – nejen mezi prepozicemi – velká výjimka.

dispozici jako jediný s dostatečným počtem dokladů, bohužel nelze spolehlivě sledovat směr překladu (ovšem je velmi pravděpodobné, že české konkordance všechny patří mezi překlady: pocházejí totiž z různých směrnic a soudních vyjádření, u nichž je vysoce nepravděpodobné, že by byly psány v češtině. Pravděpodobný je jejich paralelní vznik v angličtině a francouzštině).

U departicipiálních forem identifikovaných na základě distribuční anomálie sledujeme ve vzorku náhodně vybraných konkordancí následující kategorie: (i) slovnědruhovou příslušnost jejich cizojazyčných ekvivalentů, (ii) podíl skloňovaných tvarů (nespoléháme se na chybové automatické tagování a podíl výskytu v nominativu kontrolujeme manuálně) a (iii) to, zda se identifikovaní kandidáti pojí se substantivy určitého typu (abstraktní, neživotná) a v jakém čísle jsou. Tvary končící na *-ing* (gerundia) nejsou klasifikovány jako slovesné, ale vyhodnocují se zvlášť. Prolíná se u nich totiž obzvlášť těsně povaha slovesná i jmenná a vzhledem k tématu této analýzy je vhodné tuto kategorii ponechat samostatně. Naopak tvary na *-ed* (příčestí trpná) bývají řazeny mezi slovesa a po pohledu na jejich užití v konkrétních dokladech se k tomu přikláníme i my. Do kategorie předložkových ekvivalentů spadají i předložkové fráze (značí je zkratka PP), další méně frekventovanou kategorií možného ekvivalentu je syntax, resp. syntaktická konstrukce, reprezentovaná především premodifikací. Vedle překladových ekvivalentů navíc manuální analýza dále umožní zohlednit i další proměnné, např. chování jejich řídicích členů.

Podrobná analýza lemmat²⁶⁰ *týkající se*, *související s*, *vyplývající z*, *směřující k* a také *navazující na* a *plynoucí z* publikovaná v Richterová (2016) je založená na náhodných vzorcích o velikosti 50 konkordancí, která byla – při hledání rozsahu zvládnutelného při nutném manuálním zpracování – zvolena jako dostatečná pro popsání nejvýraznějších ekvivalentů a nastínění škály možných řešení. Její výsledky shrnuje následující přehled (Tabulka 42):

DF ²⁶¹	Frekventované prepoziční a prepozicím blízké ekvivalenty	Sémantika daného lemmatu		Kategoriální příslušnost ekvivalentů	
		pouze abstraktní vztah	přesněji specifikuje	<i>-ing</i> tvary // tvary mezi prep a <i>-ing</i>	prep., konj. a premodifikace ²⁶²
<i>týkající se</i>	<i>relating to, concerning, for</i>	Ano	entity, mezi nimiž existuje relace	4 % // 36 %	54 %
<i>související s</i>	<i>relating to</i>	Ano	vyšší míru relace	4 % // 16 %	26 %
<i>směřující k</i>	<i>to, for, towards</i>	Ano	účelovou relaci, záměr	2 %	70 %
<i>vyplývající z</i>	<i>under, (due to)</i>	Ano	kauzální relaci	54 %	24 %
<i>navazující na</i>	<i>(post-, pursuant to)</i> ²⁶³	Ne	relaci časové následnosti	16 %	8 %
<i>plynoucí z</i>	<i>of, from</i>	Ano	relaci původu, zdroje,	44 %	42 %

²⁶⁰ Resp. víceslovných jednotek, popř. konstrukcí.

²⁶¹ Afirmativní tvary, v jejichž blízkém kontextu se vyskytuje synsémantikum (tj. je realizována tato jejich slovesná valence).

²⁶² Procentuální podíl ekvivalentů, které jsou v souladu s kohezní funkcí, tj. spojek, předložek či pádově, resp. syntakticky vyjádřených vztahů.

²⁶³ Oba uvedené výrazy jsou ve vzorku doložené pouze jednou.

			příčiny		
--	--	--	---------	--	--

Tabulka 42: Shrnutí výsledků analýzy pro právníký korpus Acquis – sémantika

Výše uvedenou mnohostrannou analýzou sémantiky se potvrdilo, že zkoumané departicipiální formy v rámci právních textů skutečně tíhnou k vyjadřování vztahů mezi jednotlivými elementy textu, především nominální povahy. Relace, které zachycují, jsou navíc v řadě případů explicitnější a specifitější než ty vyjádřené v angličtině. Svou roli v explicitaci jistě hraje i to, že se v případě dokladů z korpusu Acquis s největší pravděpodobností jedná o české překlady anglických (kvazi-)originálů, nicméně kupříkladu velmi rozdílná míra užití *-ing* tvarů, které jsou nejbližším formálním ekvivalentem českých výrazů, popírá předpoklad, že by směr překladu zásadním způsobem zkrusoval volbu vhodných ekvivalentů. Jako určující pro změnu významu se pak ukázala sémantika výchozích slovesných tvarů.

K jakým závěrům nám Tabulka 42 umožňuje dojít? Mezi kandidáty prepozicionalizace (přinejmenším co do sémantiky) nejspíš nepatří sousloví *navazující na*, u ostatních lemmat je na místě zvažovat míru, s níž jsou užívána jako synsémantika. Pomůže nám v tomto posouzení i celkové porovnání chování substantiv, k nimž se vztahují? Viz Tabulka 43:

DF ²⁶⁴	Prepozici-onalizace	Řídící substantivum v nominativu	Řídící subst. v singuláru	Typické řídící subst. kandidáta
<i>týkající se</i>	ano	32 %	14 %	<i>ustanovení, opatření, předpisy</i>
<i>související s</i>	spíše ano	12 %	22 %	<i>opatření, otázky</i>
<i>směřující k</i>	ano	20 %	42 %	<i>opatření, činnost(i), řízení</i>
<i>vyplývající z</i>	spíše ano	30 %	18 %	<i>Závazky, povinnosti</i>
<i>navazující na</i>	spíše ne	24 %	50 %	<i>kroky, činnosti, opatření, jednání</i>
<i>plynoucí z</i>	spíše ano	20 %	38 %	<i>závazky, závazek</i>

Tabulka 43: Shrnutí výsledků analýzy pro právníký korpus Acquis – flexe a vlastnosti řídících substantiv ve vztahu k prepozicionalizaci

Z této tabulky vyplývá, že výskyt v nominativních konstrukcích kolísá mezi 12 a 32 % a spojení s řídícími substantivy v jednotném čísle je na škále 14–50 %. Vzhledem k tomu, že např. druhý nejvyšší podíl singulárových řídících substantiv (42 %) i ten zcela nejnižší (14 %) mají prepozicionalizující se lemmata, zatímco nejvyšší podíl (50 %) má lemma bez jasné tendence ke gramatikalizaci, jedná se nejspíš o vlastnost charakterizující užitý typ abstrakt (a jejich tendenci vyskytovat se převážně v plurálu). Této vlastnosti se dále věnovat nebudeme. Na žádnou zjevnou tendenci nepoukazují ani podíly tvarů v nominativu. Na tuto charakteristiku se ale je třeba podívat blíže, včetně celkového výskytu tvaru bez realizovaných koncovek.

5.2.5 Podíl nesklonných tvarů

Abychom získali celkový obrázek, porovnáme ještě na různých korpusech (obecném vyváženém SYN2010 a právníkém Acquis) podíly tvarů se synsémantiky v nominativu a tvarů s nulovou flexí celkově²⁶⁵. Jak bylo řečeno výše, nominativy v korpusu Acquis nebyly zjišťovány na základě automatického tagování, ale ručně, na základě analyzovaných konkordancí:

Kandidát	Užití bez koncovky v	Užití bez koncovky v	Užití v nom.	Užití v nom. (Acquis, ruční
----------	----------------------	----------------------	--------------	-----------------------------

²⁶⁴ Afirmativní tvary, v jejichž blízkém kontextu se vyskytuje synsémantikum (naplnění jejich slovesné valence)

²⁶⁵ Struktura dotazů: [lemma="týkající" & tag="....1.*"], synsémantika byla hledána pozitivním filtrem v okně <-3/3>

	Acquis	SYN2010	SYN2010	analýza)
<i>týkající se</i>	60 %	73 %	33 %	32 %
<i>související s</i>	50 %	44 %	21 %	12 %
<i>směřující k</i>	74 %	45 %	17 %	20 %
<i>vyplývající z</i>	61 %	66 %	26 %	30 %
<i>navazující na</i>	47 %	68 %	34 %	24 %
<i>plynoucí z</i>	58 %	71 %	21 %	20 %

Tabulka 44: Užití kandidátů v nominativu a bez koncovky; SYN2010 (jen původně české texty) a Acquis

Jak ukazuje Tabulka 44, v rozporu s běžnou definicí předložek, které se označují za nesklonné, se žádný kandidát nevyskytuje v nominativu ve více než jedné třetině výskytů. Stejně tak tvary bez koncovek pokrývají maximálně tři čtvrtiny výskytů (toto číslo se liší podle použitého korpusu). Rozdíl procentních podílů tvarů bez koncovky mezi korpusy je – jak naznačuje šedé pozadí buněk – nejvýraznější u kandidáta *směřující k*: liší se o 31 % ve prospěch Acquis. Naopak v korpusu SYN2010 je četnější *navazující na* o 21 %, a *týkající se* a *plynoucí z* o 13 %. O 9 a 10 % se u dvou kandidátů liší i podíly výskytů v nominativu.

Na výsledcích se tedy neukazuje žádná jasná tendence ke ztrátě flexe. Pozoruhodná je také velká variabilita výsledků oběma směry: někteří kandidáti jsou bez koncovek četnější v právnickém jazyce (Acquis), jiní v korpusu SYN2010, který podává představu o průměrném užití ve všech žánrech a typech.

Formální kritéria prepozicionalizace (neohebnost, resp. neměnnost formy) tak po provedení podrobné významové analýzy v tomto případě považujeme za druhotné.

5.2.6 Srovnání kolokací a analýzy překladových ekvivalentů

Analýza překladových ekvivalentů i kolokační analýzy na původně českých textech obsažených v korpusech řady SYN se provádějí na datech splňujících podmínku výskytu synsémantik v blízkém kontextu (-3/3) – díky tomuto postupu jsou kolokace uvedené v souhrnu sémantiky vybraných kandidátů (Tabulka 45), jež jsou vybrané vždy z prvních patnácti kolokátů, pro náš výzkum relevantní.²⁶⁶ K poslednímu sloupci je dále třeba poznamenat, že v právnickém korpusu Acquis se v důsledku povahy zařazených textů nevyskytuje typ konkrétních kolokátů (i jen částečně, jak je naznačeno závorkami); z toho důvodu zde uvádíme jen souhrnný závěr analýzy.

Kandidát (lemma + prep./ se)	Kolok. SYN: abstraktní autosémantika (lemmata)	Kolok. SYN konkrétnější autosémantika (lemmata)	Sémantika SYN, obecně	Sémantika Acquis (se synsémantiky), prepozicionalizace?
<i>týkající se</i>	<i>dotaz, otázka, problematika, záležitost, ustanovení</i>	<i>(dokument, předpis, materiál)</i>	přítomnost vztahu či souvislosti	relace mezi entitami, ano

²⁶⁶ Veškeré ostatní nastavení: tj. okno -3/3, setřídění dle míry logDice a hledání kolokací s četností vyšší než 10, zůstalo zachováno.

související s	²⁶⁷ agenda, úkon, problematika, činnost, opatření	náklad, výdaj, jev, aktivita, bydlení	přítomnost vztahu či souvislosti	vyšší míra relace mezi entitami; spíše ano
směřující k	potlačení ²⁶⁸ , právo, krok, opatření, vyměření, posílení, zlepšení, dosažení	propagace, hnutí, úkon, iniciativa	(možný) důsledek (určitých kroků, úkonů, opatření)	účelová relace, záměr; ano
vyplývající z	závazek, povinnost, plnění, úkol, nárok, riziko	(členství)	zdroj (nejčastěji dokument stanovující určitá pravidla)	kauzální relace; spíše ano
navazující na	magisterský, bakalářský, tematicky, tradice	(plynule, volně, bezprostředně), spoj, zástavba	souslednost procesní; návaznost (dopravních) komunikací	relace časové následnosti; spíše ne
plynoucí z	závazek, riziko, výhoda, nebezpečí, příjem, nejistota, povinnost, frustrace, důsledek	-	původ spíše nepříjemných abstraktních entit ²⁶⁹ ; pohyb kapaliny	relace původu, zdroje, příčiny; spíše ano

Tabulka 45: Sémantika zkoumaných kandidátů prepozicionalizace – souhrnně

Tato tabulka sumarizuje základní kolokační chování šesti analyzovaných kandidátů. Ukazuje, že kandidát *navazující na*, který v obecné kolokační analýze disponoval větším množstvím konkrétních kolokátů, nebyl potvrzen jako kandidát prepozicionalizace ani na základě analýzy překladových ekvivalentů. Naopak konkrétní kolokáty týkající se pohybu kapaliny (*plynoucí*) eliminovalo zkoumání kolokací se zapojením slovesné valence a prepozicionalizace se spíše potvrdila.

V souladu s těmito závěry vyvozenými na základě sémantiky jsou i tendence, které naznačují procentní podíly neskloňovaných tvarů (viz Tabulka 44): nejnižší podíl (47 % výskytů kandidáta bez koncovky) se s vyloučeným kandidátem shoduje. Naopak nejvyšší podíl tvarů bez koncovky (74 %) je u identifikovaného kandidáta prepozicionalizace: *směřující k*. Toto porovnání se nicméně zakládá na korpusu Acquis, protože závěry týkající se prepozicionalizace byly vyvozeny na jeho základě. Pro SYN2010 tato data nicméně vypadají zcela odlišně.

5.2.7 Angličtina, němčina a prepozicionalizující se tvary participia

Obdobným způsobem, jako byli v této kapitole na základě morfologicko-syntaktických kritérií výše identifikováni kandidáti gramatikalizace z řad českých departicipiálních forem na *-oucí/ící*, může proběhnout analýza německé části paralelního korpusu InterCorp^{v8}. V němčině si tendence participií I k prepozicionalizaci povšimnul již Bungarten (1976), který za kandidáty označil tvary (a) *dementsprechend*, *entsprechend*, jejichž anglickými ekvivalenty uváděnými ve slovnících je *according to*, *corresponding* – v češtině např. *podle* nebo *odpovídající*, (b) *ausgehend* (*based on*, *assuming*, v češtině *vycházející z*), a (c) *betreffend*, tedy ekvivalent výše rozebíraného *concerning* a *regarding* (případně *pertaining to*). Z rozboru (Richterová 2011) srovnávajícího němčinu a češtinu, byť více založeného na syntaktické pozici a absenci flektivních tvarů, navíc vyplynulo, že se s velkou jistotou prepozicionalizuje ještě tvar (d) *anschließend*

²⁶⁷ Nejvýraznější kolokáty (na 1. a 2. pozici dle logDice) jsou nicméně adverbia: *bezprostředně*, *úzce*.

²⁶⁸ Viz citace zákona: *trestný čin podpory a propagace hnutí směřujícího k potlačení práv a svobod občanů*.

²⁶⁹ Nabízí se analýza perspektivou sémantické preference.

(jehož ekvivalentem je zde nezkoumané spojení *navazující na*), jenž v němčině vyjadřuje téměř výhradně časové vztahy²⁷⁰. U několika dalších byla konstatována nutnost dalšího zkoumání na větších datech.

Pro angličtinu jsou k dispozici i jiné datové zdroje. Pokud chceme mít dostatek dat a jistotu ohledně směru překladu, můžeme departicipiální formy zkoumat v korpusu EuroParl²⁷¹. Ten se blíží korpusu Acquis důrazem na právo a problematiku EU, ale je složený z mluvených (byť většinou připravených, čtených) příspěvků zákonodárců. Jako příklad si uveďme anglické výrazy *concerning* a *regarding* (nejbližší formálně-funkční ekvivalenty zkoumaného *týkající se* a *související s*).

Forma *concerning* už je i ve slovnících klasifikována jako prepozice nebo spojka, přesto je rozdíl v její distribuci napříč textovými typy opravdu markantní – v korpusu BNC se frekvence užití liší o jeden řád (ipm 7 v beletrii, ipm 69 v odborných textech žánru společenských věd), v korpusu InterCorp o řády dva:

Div. txtype	[Abs. fq.]	[I. p. m.]
Právní texty	20,763	700.85
Diskuze – přepisy	4,011	230.73
Beletrie	311	13.55
Filmové titulky	265	3.97
Publicistika – komentáře	263	40.11
Oborová lit. (<i>nonfiction</i>)	110	66.72
Publicistika – zpravodajství	59	61.98
Jiné	24	52.64

Tabulka 46: Distribuce formy *concerning* v InterCorpEN

Rozdíly v relativním výskytu formy *concerning*, která je hojně zastoupena v právních textech a v diskuzích z Evropského parlamentu, ale v beletrii (*fiction*) či filmových dialozích (*subtitles*) se vyskytuje minimálně, potvrzují její význam explicitního určování vztahů a souvislostí.

A jaké ekvivalenty obsahuje (nejen) pro tuto formu korpus EuroParl? To ukáže Tabulka 47:

Kategorie ekvivalentu	<i>Concerning</i> [Abs. fq.]	<i>Concerning</i> [%]	<i>Regarding</i> [Abs. fq.]	<i>Regarding</i> [%]
Předložkový + PP ²⁷²	35 + 11	29 %	25 + 11	37 %
Klauze	70*	45 %	31	32 %
Departicipiální	31	20 %	19	19 %
Pád	4	3 %	3	3 %
Slovesný	3	2 %	3	3 %
Vynechávka	2	1 %	1	1 %
Jiný	0	0 %	5**	5 %
	156	100 %	98	100 %

Tabulka 47: Typy překladových ekvivalentů anglických originálů v korpusu EuroParl

* 5 výskytů ve větě vztažné

** (3 adjektiva, 1 konjunkce, 1 nominální explicitace)

²⁷⁰ Druhou možností je, že si tento tvar podrží adverbialní chování.

²⁷¹ Viz Koehn 2005.

²⁷² PP – prepositional phrase, předložková fráze.

Jak zachycuje Tabulka 47, řada českých ekvivalentů je větných: jedná se o ustálená spojení *pokud jde o, co se týče/týká*, jejichž funkci ve větě asi nejlépe popisuje termín orientátory či případně tematizátory²⁷³. Současně je Blatná (2006) řadí mezi víceslovné předložky, viz 2.2, což by potvrzovalo jejich výjimečné postavení. Co z tabulky nevyčteme: mezi ekvivalenty na *-oucí/ící* naprosto převažuje lemma *týkající se* (pro *regarding* je jedinou možností); pouze 1x v našich datech bylo *concerning* přeloženo jako *související s* a 1x jako *zabývající se*. Celkově jsme u obou výrazů vedle 19–20 % departicipiálních ekvivalentů identifikovali dalších 29–37 % ekvivalentů předložkových. A jak tomu je v překladech z češtiny do angličtiny? To zachycuje následující souhrn:

Kategorie ekvivalentu	<i>Concerning</i> [Abs. fq.]	<i>Concerning</i> [%]	<i>Regarding</i> [Abs. fq.]	<i>Regarding</i> [%]
Předložkový + PP	41 (3 PP)	53 %	27 (7 PP)	55 %
Klauze	22	28 %	15	31 %
Departicipiální	11	14 %	1	2 %
Pád ²⁷⁴	2	3 %	3	6 %
Vynechávka	0	0	2	4 %
Slovesný	1	1 %	1	2 %
Jiný	1	1 %	0	0
	78	100 %	49	100 %

Tabulka 48: Překlady českých originálů do angličtiny v korpusu EuroParl

Pomocí prepozicionalizovaných anglických participiálních tvarů *concerning* a *regarding* se ve více než polovině případů překládají české předložky a předložkové skupiny (PP). Jsou v překladu voleny ale i jako ekvivalenty za rozsáhlejší, větné celky (především *co se týká/týče*) a departicipiální formy. Vyskytují se též jako ekvivalent pádu, avšak jen v řádu několika procent. Celkově platí, že české ekvivalenty výrazů *concerning* a *regarding* (viz Tabulka 47) lze v korpusu EuroParl kategorizovat jako předložky jen ve 29–37 % případů, zatímco jako překladatelovu volbu u českých předložek je objevujeme v 53–55 % výskytů (viz Tabulka 48). Tato tendence naznačuje důležitou skutečnost, že čísla vztahující se k českým překladům z korpusu Acquis jsou vůči předložkovým řešením zatížená spíše negativně.

Zřetelně však vyvstává ještě jeden závěr: velmi frekventované klauze typu *pokud jde o* realizují především diskurzivní funkce (odkazují k tématu zmíněnému v předchozí výpovědi a přispívají k udržování vnitrotextové koherence)²⁷⁵. Toto rozrůžňování užití a schopnost uplatnit se jako i) funkční předložky, tj. prostředky vyjadřování relací mezi jednotlivými elementy výchozího textu, nebo jako ii) orientátory či tematizátory, tj. prostředky organizování diskurzu, neboli prostředky vyjadřování relací mezi jednotlivými obsahy (tématy), na kterou u zkoumaných výrazů *concerning* a *regarding* upozornily jejich překladové ekvivalenty, se jeví jako důležitá možnost k dalšímu prověření i na českých departicipiálních formách.

5.2.8 Pořadající funkce v rámci textu v češtině ('orientátory')

Na základě zjištění uvedených mj. v odd. 5.2.4 a 5.2.7 je třeba prověřit, zda zkoumané departicipiální formy nemohou fungovat i jako výrazy napomáhající celkové organizaci textu, tj. jeho (us)pořádávání. Pro analýzu této možnosti následuje opětovná analýza kolokátů, tentokrát zaměřená na ty nejfrekventovanější z nich (byť příliš málo frekventované na to, aby se tyto vlastnosti projevíly již díky

²⁷³ Za tuto poznámku děkuji prof. J. Hoffmannové.

²⁷⁴ Tj. bezpředložkový ekvivalent.

²⁷⁵ Tento závěr vyplynul z konferenčního příspěvku *Concerning, regarding and their synonyms in translation: the case of Czech*. Čermáková, A. – Chlumská, L. – Richterová, O., *LSB2013*.

analýze p-kolokací). Pro nižší počet dokladů v právnickém korpusu Acquis vyhledávání nakonec pokračuje v původně české složce korpusu SYN. Díky tomuto datovému základu se ukazuje důležitost souvškytů s různými zájmennými tvary. Jako indikátor pořadající funkce (tzv. orientátory, viz s. 10) je zvolena přítomnost ustálených víceslovných sousloví, do nichž kandidáti (tj. departicipiální tvar + synsémantikem) vstupují. Jejím příkladem může být konstrukce *s + tím + související* (srov. doklad: „*Zmíněná společnost v roce 2004 zvítězila v otevřené obchodní veřejné soutěži a provedla implementaci redakčního systému a práce s tím související,*“ říká Jakob.)

Dotazy, na nichž se zakládá, byly položeny dle specifikace shodné s předešlými hledáními (okno pro výskyt synsémantika <-3/3>, afirmativní tvary kandidátů). Struktura dotazu²⁷⁶ nejprve umožnila potvrdit frekventované kolokáty a vygenerovat celkovou frekvenci. Jako prvky vstupující do konstrukce byla identifikována pouze zájmenná lemmata *ten* (zahrnující i *to*) a *on, oni*, proto poté následovaly dotazy na tyto struktury, pro jistotu i s možností výskytu lemmat *to, ta, ona, ono*²⁷⁷:

Kandidát	Konstrukce	[Abs. fq.]. konstrukce / kandidát + synsémantikem	Podíl na celkové frekv. výskytu kandidáta se synsémantikem [%]
<i>týkající se</i>	týkající se [ten]	434 / 114747	0 %
<i>související s</i>	s [ten] související	7250 / 61842	12 %
	s [on]/[oni] související	4397 / 61842	7 %
<i>směřující k</i>	směřující k [ten]	354 / 19834	2 %
<i>vyplývající z</i>	z [ten] vyplývající	2549 / 27609	9 %
	z [on] / [oni] vyplývající	2269 / 27609	8 %
	vyplývající z [ten]	262 / 27609	1 %
<i>navazující na</i>	na [on]/[oni] navazující	1923 / 13992	14 %
	na [ten] navazující	219 / 13992	2 %
<i>plynoucí z</i>	z [ten] plynoucí	2577 / 17087	15 %
	z [on] / [oni] plynoucí	1897 / 17087	11 %
	plynoucí z [ten]	246 / 17087	1 %

Tabulka 49: Víceslovné konstrukce s formami na -*oucí/ící*, SYN (cs_org)

Tabulka 49 (zaokrouhlená na celá procenta) zachycuje, že vedle kolokací popsaných výše (Tabulka 45), zkoumané tvary často vstupují i do konstrukcí se zájmeny (hranaté závorky pak indikují neintuitivní mnohost tvarů). Z konkrétních tvarů realizovaných v jazyce se ukazuje, že nejfrekventovanější je (na základě výše zkoumaných dotazů) sousloví *s tím související*: 5408 dokladů, (srov. následný rozdíl: *s ní související*: 1435 dokladů, *s ním související* 1193 dokladů). Dále z *toho vyplývající*: 1760 dokladů (srov. opět řádový rozdíl: *z ní vyplývající*: 921 dokladů). Dokladů z *toho plynoucí*: 1818, z *ní plynoucí* pouze 623. Současně nejsou zanedbatelné ani konstrukce s vedlejšími větami: např. *směřující k tomu, aby se* vyskytuje 219x.

Rozdíl mezi zájmeny ukazovacími a osobními je patrný již z přehledu konstrukcí (Tabulka 49) – ta druhá jsou až na jeden případ, *navazující na*, méně frekventovaná. (Tato forma přitom byla v průběhu analýzy z kandidátství na prepozicionalizaci vyloučena.) Konkrétní příklady ukáží, v čem se konstrukce obsahující ukazovací zájmeno *ten* mohou lišit od užití se zájmenem osobním:

37) *Neustále v sobě cítíte zodpovědnost a z ní plynoucí stres.*

38) *Styl řízení a s ním související otázky autority, moci atd.*

²⁷⁶ ([lemma="se"][])?[lemma="týkající"&word!="ne.+"]|([lemma="týkající"&word!="ne.+"][])?[lemma="se"])

²⁷⁷ Např. takto: [lemma="na"][lemma="ten"][lemma="navazující"&word!="ne.+"], SYNv4

39) **Předčasné volby** a z **nich** vyplývající změny a nejistota budou dál destabilizovat ekonomickou situaci

Zvýrazněně jmenné fráze v těchto příkladových větách ukazují, k čemu odkazují zájmené substituty. Jedná se o (mírně rozvitá) substantiva, a použité osobní zájmeno signalizuje jednoznačný vztah k substantivu se shodným rodem (resp. číslem), tj. kohezi²⁷⁸. Stejně tak tyto příklady dobře ukazují kondenzační schopnosti departicipiálních forem – mnohomluvněji by se tentýž význam mohl realizovat vztahnou větou (např. zodpovědnost a stres, který z ní plyne).

Otázkou však je, k čemu – alespoň v některých případech – odkazuje zájmeno *ten* (jak je lemmatizováno), resp. *to*:

40) *Pro spotřebitele jsou nejhmatatelnějším vylepšením nižší energetické nároky výrobků (i v takzvaném stand-by módu) a z toho plynoucí poměrně velká úspora elektrické energie v domácnosti.*

41) (...) *chce být občanem daného státu se všemi právy i povinnostmi z toho vyplývajícími.*

V těchto případech zájmeno *to* odkazuje k většímu celku předešlé výpovědi, a to buď k celé klauzi (*být občanem*), nebo přinejmenším k její velké části v podobě bohatě rozvitě jmenné fráze (*nižší energetické nároky...*). Proto můžeme říct, že v dané konstrukci zájmeno realizuje funkci textové koherence a přispívá ke srozumitelnému uspořádání obsahové stránky textu. Díky tomu, že konstrukce s departicipiální formou obsahuje zájmený výraz odkazující k předchozí výpovědi, oslabuje se jeho celková konkrétní významová platnost. Podívejme se navíc, co se stane při vynechání těchto výrazů: *Pro spotřebitele jsou nejhmatatelnějším vylepšením nižší energetické nároky výrobků (i v takzvaném stand-by módu) a (...) poměrně velká úspora elektrické energie v domácnosti, nebo Chce být občanem daného státu se všemi právy i povinnostmi.* Vidíme, že hlavní rozdíl představuje míra přesnosti výpovědi (resp. vyšší míra vágnosti), ale základní význam zůstává nezměněn. Pouze věta *Vybavují se vám ještě okolnosti?* je negramatická – dané substantivum si žádá přinejmenším adjektivní modifikaci (např. *související, další okolnosti*).

Konstrukce, které odkazují k obsahu předchozí výpovědi pomocí zájmen *ten*, resp. *to*, ukazují na další rozrůžňování funkcí zkoumaných tvarů. Na základě přehledu víceslovných konstrukcí s DF (Tabulka 49) a dílčích korpusových sond můžeme konstatovat, že až na reflexivum (*týkající se*) se mnozí identifikovaní kandidáti prepozicionalizace vedle této funkce (přispívání k textové kohezi) ve zhruba 20 %²⁷⁹ užití uplatňují i ve funkci prvků napomáhajících nejen formální soudržnosti textu, ale i zjasnění vztahů mezi tématy výpovědi (tj. k textové koherenci).

5.2.9 Prepozicionalizace: shrnutí výzkumu

V této části bude představen celkový průběh výzkumu prepozicionalizace a poté relevantní závěry.

5.2.9.1 Popis průběhu výzkumu prepozicionalizace

V průběhu této kapitoly jsme se zabývali ověřením či vyvrácením hypotézy, že určité departicipiální formy končící na *-oucí/ící* můžeme označit za kandidáty prepozicionalizace. Jak zkoumání probíhalo?

Nejprve probíhala identifikace možných kandidátů pomocí nástroje p-kolokace (viz 5.2.1). Výsledných 23 forem bylo dále analyzováno co do jejich kolokátů založených na asociačních mírách (viz 5.2.2). Tabulka 39 následně obsahuje přehled devíti kandidátů identifikovaných po tomto druhém kroku. V dalším kroku byla provedena analýza distribuce v různých žánrech a textových typech (viz 5.2.3), včetně uplatnění

²⁷⁸ Srov. PMČ 1995: 682.

²⁷⁹ Toto číslo je orientační, jde o předběžné výsledky. Srov. 18 % pro *vyplývající* z a 19 % *související* s. Tabulka 49

sady testů (viz Tabulka 40). Na základě výrazné distribuční anomálie ukzujících, že se šest kandidátů prepozicionalizace vyskytuje několikanásobně častěji v právnických textech, se další pohled zaměřil na srovnání chování výskytů v tomto rejstříku, a to též za využití překladů (viz 5.2.4). Analýza překladových ekvivalentů v právní složce korpusu InterCorp (tj. v Acquis) pak přináší shrnutí výsledků z pohledu sémantiky (viz Tabulka 42), Tabulka 43 zahrnuje sémantická i formální kritéria kategorizace. Možnost srovnání těchto kritérií pak přináší Tabulka 44, v níž je zkoumán podíl výskytů tvarů bez koncovek. Tyto pohledy integruje Tabulka 45 a komentář pod ní.

Oddíl 5.2.7 se věnuje stručnému srovnání s němčinou a podrobnějšímu pohledu na angličtinu, přičemž Tabulka 47: Typy překladových ekvivalentů anglických originálů v korpusu Europarl a Tabulka 48: Překlady českých originálů do angličtiny v korpusu Europarl ukazují, jak častými ekvivalenty anglických participiálních předložek *concerning* a *regarding* jsou v češtině klauze, konkrétně pak výrazy *pokud jde o* nebo *co se týká/týče*, které přispívají k organizaci textu a jeho koherenci. Této pořadající funkci v rámci textu se věnuje oddíl *Pořadající funkce v rámci textu v češtině* (5.2.8), který zkoumá, do jaké míry se i zkoumaní kandidáti v češtině chovají tímto způsobem.

5.2.9.2 Popis výsledků výzkumu prepozicionalizace

Prvním výsledkem prezentovaného výzkumu je potvrzení důležitosti slovesné valence: nejprve pomocí nástroje p-kolokace a potom podrobnou analýzou klasických asociačních kolokací (srov. oddíly 5.2.1 a 5.2.2). Ty zkoumané departicipiální formy, které si valenci realizovanou synsémantiky ponechávají, se liší od forem, které svou původní valenci nerealizují. Ztráta slovesné valence (resp. bezpředložkové užití) představuje jeden z průvodních jevů nominalizace (tj. nejčastěji adjektivizace, ale též substantivizace), dalším kritériem pak je syntaktická pozice: srov. linearizaci typu *související témata* (adjektivní pozice bez předložky) versus uspořádání v postpozici: *témata související s ...* (jde o postpozici typickou pro slovesný tvar po subjektu a zachování slovesné valence). Při identifikaci forem, jež se mohou blížit synsémantikům, tak byla realizovaná nebo naopak eliminovaná slovesná valence potvrzena jako jeden z faktorů ukazujících na rozrůžňování významu.

Druhým, dílčím výsledkem je potvrzení výrazného vlivu textových typů: pouze dva z podrobněji analyzovaných devíti kandidátů se ve srovnání s průměrem (reprezentovaným údaji pro vyvážený korpus SYN2010) vyskytují několikanásobně (15–20x) častěji ve specifických textových typech a žánrech ve srovnání s průměrným výskytem v jazyce, a projevují tak jednoznačnou distribuční anomálii. Jde o výrazy *související (s)* a *vyplývající (z)*, které se užívají především v oblasti práva a administrativy a přidává se k nim ještě *týkající (se)*, s více než devítinásobnou četností oproti průměru. Tento trend doplňují ještě tři výrazy (*směřující (k)*, *navazující (na)* a *plynoucí (z)*), které jsou v textech z oblasti práva a v odborných textech obecně taktéž řádově četnější (5–6x) než v jiných stylech či textových typech (viz 5.2.3).

Dalším výsledkem je rozbor přesného významu zkoumaných kandidátů. Jelikož celá tato kapitola jako klíčové kritérium pro ověřování hypotézy prepozicionalizace chápe právě co nejobecnější, abstraktní sémantiku, a opírá se při tom o Hanksovo pojetí významového „epicentra“, z něhož se odštěpují významy jiné, následovala po analýze sémantiky pomocí kolokací ještě manuální analýza překladových ekvivalentů (detailně rozpracovaná viz Richterová 2016). To, které výrazy se používají s výraznou relační funkcí, je dále upřesněno (viz Tabulka 45) tím, zda se jedná o relace účelové, kauzální či jiné.

Zůstává nicméně otázka, jakou roli mají hrát formální kritéria – ať už morfologická, tj. v tomto případě neměnnost (neohebnost), nebo syntaktická, tj. zde umístění v antepozici. Obojí jsou totiž – při současném zohlednění sémantiky – vlastnosti, jimiž se prepozice v českých mluvnicích standardně vymezují. Pozice před řídicím členem, srov. pre-pozice, nicméně není v češtině u zkoumaných případů doložená: významová ekvivalence s (primárními) předložkami navzdory tomu přinejmenším zčásti

prokázána byla. Pomocným důkazem je i skutečnost, že tam, kde kupříkladu angličtina vztah mezi jednotlivými entitami běžně vyjadřuje primární prepozicí nebo syntakticky (vzájemným pořadím), volí čeština explicitnější vyjadřování pomocí formy na *-oucí/ící*. Funkčně ale oba způsoby zůstávají na téže úrovni: jde o určení vzájemného vztahu mezi dvěma výrazy, které jsou přitom součástí jednoho celku (u prepozic větného členu).

Z podrobné analýzy významu pak vyplynulo i to, že sémantika jednotlivých departicipiálních forem je velmi často v souladu s významy těch základních, primárních předložek, které jsou jejich valenčním doplněním. Můžeme shrnout, že základní, velmi obecná sémantika primárních předložek zůstává zachována a departicipiální formy ji blíže určují. Tím nejobecnějším významem předložek je totiž explicitní vyjádření vztahu mezi prvky: až z toho následně vyplývá, že se prepozice stávají i prostředkem vnitrotextové koheze. V souladu s požadavky efektivní komunikace (tedy dostatečně přesného a současně ekonomického vyjádření zamýšlených vztahů) pak departicipiální formy se slovesnou valencí fungují jako kohezní element vyznačující se vyšší mírou jednoznačnosti, než jakou umožňují jiné nástroje (primární předložky, pády, syntaktická pozice).

Celkově finálních pět kandidátů prepozicionalizace, tedy *týkající se, související s, směřující k, vyplývající z a plynoucí z*, vykazuje právě takové chování. Stejně tak je zřejmé, že možnost kategoriální konverze v tomto případě zásadním způsobem určuje sémantika výchozího slovesa: v tomto případě se původně jedná o konkrétní slovesa pohybu (*plynout, směřovat*) nebo jiných fyzických projevů (srov. *sou-viset, dotýkat se*).

6 Závěry

Tato práce vychází z konstatování (podrobněji viz 1.1), že v popisu současné češtiny chybí podrobnější pohled na departicipiální formy emancipující se od sloves, natož jakákoli zmínka o možnosti jejich prepozicionalizace či o výskytu v určitých konstrukcích jakožto průvodních jevech významového rozrůžňování. Podobně se tato práce snaží alespoň zčásti zaplnit mezeru v popisu frekvenčních charakteristik těchto tvarů, a to včetně různého zastoupení v různých žánrech a textových typech.

Za těžiště této práce, která nastiňuje celkové chování departicipiálních forem na *-ící*, resp. *-oucí* v rámci systému češtiny, lze označit slovnědruhovost a zejména kapitolu o možné prepozicionalizaci vybraných forem (5.2). Podobně stěžejní je i část zkoumající nejfrekventovanější departicipiální formu (*vedoucí*, 4.5). Metodologicky je středobodem práce identifikace relevantních víceslovných konstrukcí pomocí nástroje p-kolokace založeného na hodnotách proximita a obligatornost (Cvrček 2013).

Byla popsána celková potencialita formy a rozvedeny anebo naznačeny cesty jejího dalšího zkoumání. Mezi hlavní zjištění patří i popis limitů současného automatického značkování češtiny v korpusech a jím přiřazované slovnědruhově kategorizace: chybovost ve značkování substantivních departicipiálních forem (srov. *soutěžící, dospívající a vyučující*, Tabulka 14), dosahuje desítek až sta procent, dále viz 4.5.3.1 a sondu do chybovosti tagování formy *vedoucí*). Taktéž bylo konstatováno, že každá forma má (někdy pouze v určitém žánru) tendenci k převažující slovnědruhově platnosti (viz 4.2.2).

6.1 Hlavní poznatky

V rámci práce bylo identifikováno několik konstrukcí spoluurčujících významy, jež departicipiální formy nesou, a proběhla též analýza některých jejich překladových ekvivalentů jakožto jedné z možných cest identifikace významu (vedle analýzy založené na kolokacích, respektive p-kolokacích, a vedle hledání (kvazi)synonym a možných substitutů).

Práce usiluje i o popis možných příčin vzniku nových pojmenování, jakož i o hledání faktorů blokujících. Za hlavní zjištění na tomto poli lze označit nejen abstraktivizaci (jakožto obecný jev charakterizující současnou komunikaci v psané češtině), ale (přesněji) komunikační potřebu vyjadřovat explicitnější relace (např. v právnických textech): ta si pak žádá významové zúžení právě u určitých prepozicionalizujících se výrazů. Potřeba vyjádřit se co nejpřesněji bývá naopak blokována např. tím, když je fundující sloveso výchozí formy velmi frekventované (srov. hypotézy týkající se těchto souvislostí v oddílu 4.1.2.3²⁸⁰), anebo tím, když už jsou v úzu jiné deverbativní výrazy odvozené od téhož základu (srov. Tabulka 16 týkající se zejména nových činitelských jmen). Současně se na zkoumaných sondách potvrdilo, že u více frekventovaných DF bývá slovesný základ méně frekventovaný.

Na tomto místě je třeba konstatovat, že v komunikaci sice primát drží sémantika (tj. sdělování významu), ale v psaném jazyce panuje silný tlak na zachování formy. To do značné míry inhibuje formální manifestaci škálovité povahy jazykových jevů, která mohla být ukázána především na základě sémantiky. Alespoň kompozitní adjektiva typu *kulervoucí* (viz Tabulka 12) však dokládají sílu komunikační potřeby vyjadřovat se neotřele.

Jedním z cílů této práce bylo popsat i to, jaké povahy je u kategorie departicipiálních forem vztah formální realizace k významu. Odlišné konstrukce (např. *vedoucí k x vedoucí [do, z, na]*), rozebrané v 5. kapitole, pak mohou představovat konkrétní příklad takového významového rozlišení, jež se formálně realizuje odlišnou předložkou.

Nečekaně pak mezi přínosy této práce patří i další zjištění na poli (morfologicky vyjádřené, viz p. p. č. 113 a dále viz Kovářiková et al. 2012) negace (jakožto výrazné kvantitativní charakteristiky odlišující různé slovní druhy, viz Tabulka 7), kdy se ukazuje, že tendence k sémantickému osamostatňování od výchozího slovesa je zřetelnější na formách s vyšším (nebo proporcčně vybočujícím) podílem negativních tvarů (4.1.3.3) a také přehled potenciality kompozit (viz Tabulka 12): na celé skupině definované pomocí koncovky *-oucí* v rámci korpusu SYNv3 činí podíl složených tvarů cca 1 %. Také syntetizovaný pohled na slovnědruhové charakteristiky, uvedený v podobě čtyř přehledů (viz Tabulka 17, Tabulka 19, Tabulka 20, Tabulka 21), přináší cenné podklady pro další bádání.

Přehled zjištění týkajících se distribuce slovních druhů a DF *vedoucí* shrnuje následující tabulka (do větší míry podrobnosti pak jde výchozí Tabulka 26).

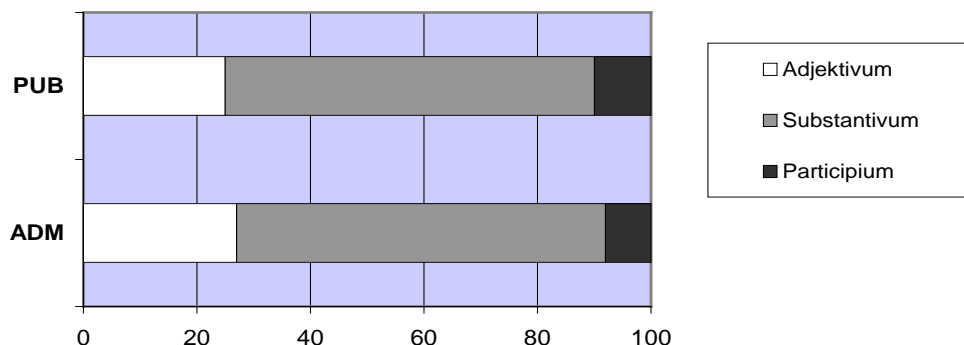
Větná funkce / sl. druh	Textový typ / žánr	Významy (hrubá kategorizace), [abs. fq.]	Celkový podíl na výskytu formy
Atribut / adjektivum	ADM	<i>hlavní</i> (91), <i>marný</i> (1)	27 %
Atribut / adjektivum	PUB	<i>hlavní</i> (18), <i>vyhrávající</i> (32)	25 %
Subjekt / substantivum	ADM	<i>šéf</i> (218)	65 %
Subjekt / substantivum	PUB	<i>šéf</i> (129)	65 %
Kondenzovaná věta vedlejší / ? (participium)	ADM	abstraktní (26)	8 %
Kondenzovaná věta vedlejší / ? (participium)	PUB	konkrétní (17), abstraktní (4)	10 %

Tabulka 50: Slovnědruhová distribuce formy *vedoucí* v textech z oblasti publicistiky (PUB, 200 výskytů) a administrativy (ADM, 337 výskytů)²⁸¹

²⁸⁰ Zejména č. (i): Čím vyšší je poměr departicipiální formy vůči fundujícímu slovesu, tím vyšší se zdá být pravděpodobnost jejího samostatného fungování jakožto lexikální jednotky odlišné od výchozího slovesa (srov. *vyčerpávající odpověď*), resp. jakožto samostatného slovního druhu (srov. *děti a dospívající*).

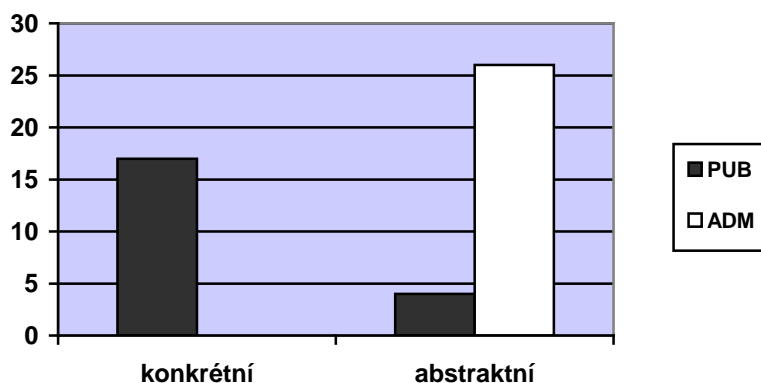
²⁸¹ Pouze jeden výskyt (v oblasti ADM) nebylo možné slovnědruhově zařadit.

Graficky lze tyto výsledky, jasně ukazující 65 % zastoupení substantivní a 25–27 % adjektivní funkce u formy *vedoucí* v publicistice i administrativě znázornit následujícím způsobem. Souhrnnou kategorií 'participium' obsahující jak slovesné výskyty tak i výskyty potenciálně prepozicionalizované (viz počty abstraktních výskytů) zachycuje i následující Obrázek 9:

Obrázek 9: *Vedoucí*. Rozložení slovních druhů v žánru PUB a ADM, [%].

Souhrnnou kategorií 'participium' bylo třeba rozebrat do detailu. Druhý graf (Obrázek 10²⁸²) se týká abstraktního a konkrétního užití zkoumané formy podržující si slovesné vlastnosti. Čísla pro kategorii ADM jsou nicméně příliš nízká na to, aby mohla vypovídat o něčem jiném než obecné tendenci (a sice k naprosté abstraktivizaci daného žánru). Základem pro toto shrnutí je podrobnější Obrázek 4 z kap. 4.5.3.2:

Obrázek 10: Rozložení konkrétního a abstraktního významu u slovesného užití v žánru PUB a ADM, [abs. fq.].

²⁸² Viz Tabulka 50 a konkrétní a abstraktní užití forem v rámci kategorie 'participium'.

I přes malý počet dokladů je vidět, že konkrétní slovesné výskyty zkoumané formy je možné nalézt v textech publicistických, zatímco výlučně abstraktní užití je vyhrazeno administrativě.²⁸³

I na základě těchto výsledků se jako naprosto klíčová ukazuje potřeba rozlišovat homonymní formy a provádět korpusová zkoumání odděleně pro jednotlivé významy²⁸⁴, resp. držet se zásady zkoumání co nejhomogennějších dat (viz 2.5): v dnešní značně diverzifikované komunikaci se vyhraněné užití formy v určitém žánru ukázalo jako signál významové proměny. Potvrdila se také opodstatněnost ručních analýz dat, resp. značná chybovost automatického značkování (odd. 4.5.3.1).

Co se týká hypotézy formulované v 1.2.2: *Význam/funkce souvisí s formou (konstrukcí)*, k jejímu ověřování se osvědčil nástroj p-kolokace (podrobnosti viz 2.4). Lze ho doporučit jako vhodný instrument pro hledání víceslovných ustálených jednotek.

Celkově byla prokázána jistá tendence k evaluativnosti v rámci konstrukce typu KonstrEval:

42) *Na jednu stranu chodím do školy, jsem úplně průměrná žákyně a na druhé straně večer stojím na pódiu a pode mnou jsou někdy i tisíce fanoušků. To je fascinující!*

KonstrEval: [začátek promluvy][odkaz k předchozímu kontextu / Pron] [spona / 3. os. sg. prez. ozn. způs.] [evaluativum / departicipiální forma] [konec promluvy / interpunkce]

Je však třeba upozornit, že poměrně výrazně pragmaticky zatížená je tato konstrukce i při obsazení prostým adjektivem. Dále je třeba upozornit, že doklad 42) pochází z přímé řeči, z rozhovoru. Bezprostřední (sebe)prezentace mluvčího byla identifikována jako faktor zvyšující pravděpodobnost užití této konstrukce. Nejčastější formy vstupující do této konstrukce zachycuje Tabulka 33 (srov. *alarmující, rozhodující, zavádějící*).

A jaká slovnědruhovká kategorizace departicipiálních tvarů nespádajících ani mezi jména, ani mezi (prototypická) slovesa²⁸⁵ se ve světle veškerých poznatků zjištěných v této práci jeví jako nejvhodnější?²⁸⁶ I navzdory nesplněným formálním kritériím (neohebnost) se přikláníme k hypotéze prepozicionální²⁸⁷. Ta se v rámci konstrukce typu KonstrPrep ukázala na rovině sémantické, typickým příkladem budiž tato konkordance a její konstrukční zachycení, viz níže:

43) *Chtějí redukovat riziko **plynoucí** z posilování národní měny, především omezením množství držených eur.*

KonstrPrep: [abstraktní pojem A / substantivum, jmenná fráze] [jeho vztah k B / departicipiální forma + prepozice] [abstraktní pojem B / substantivum, jmenná fráze]

²⁸³ Hlavním kritériem konkrétnosti byla povaha řídicího substantiva a vůbec celkový lexikální kontext zkoumané formy

²⁸⁴ Srov. spojení *vyčerpávající odpověď, seznam, informace* – ve smyslu „úplnosti“ – a spojení *vyčerpávající maraton, běh, dřina* – ve smyslu „příčiny velké únavy“.

²⁸⁵ Resp. viz formulace výše: *jak kategorizovat formy vykazující znaky predikativní funkce, které však současně nenesou obsah jednoznačně predikativní sémantiky?*

²⁸⁶ Jde o vedlejší cíl práce postulovaný v odd. 1.2.3.

²⁸⁷ Mj. tedy jde o zpochybnění v literatuře tradovaného kritéria vymežujícího synsémantika (viz 2.2).

Jednou specifickou relací, kterou departicipiální formy – v rámci explicitace vztahů mezi prvky A a B – vyjadřují, je kauzalita. Celou konkordanci uvedenou pod č. 43) je pod tímto úhlem pohledu možné sémanticky rozložit na [příčinu] *Poněvadž posiluje národní měna*, [následek] *vzniká riziko*. [cílový stav, záměr] *Riziko chtějí redukovat* – [způsob] *především omezením množství držených eur*.

Formy, které vstupují do KonstrPrep a splňují sémantické kritérium, zachycuje následující tabulka:

DF ²⁸⁸	Sémantika fundujícího slovesa ²⁸⁹	Sémantika DF ²⁹⁰ (vč. podrobností)	Prepozicionalizace
<i>týkající se</i>	stavové	relace mezi entitami (přítomnost vztahu či souvislosti)	ano
<i>související s</i>	stavové	vyšší míra relace mezi entitami (přítomnost vztahu či souvislosti)	spíše ano
<i>směřující k</i>	způsobové [mov]	účelová relace, záměr: (možný) důsledek (určitých <i>kroků, úkonů, opatření</i>)	ano
<i>vyplývající z</i>	způsobové [mov]	kauzální relace (zdroj – nejčastěji dokument stanovující určitá pravidla)	spíše ano
<i>plynoucí z</i>	způsobové [mov]	relace původu, zdroje, příčiny (původ spíše nepříjemných abstraktních entit ²⁹¹ ; pohyb kapaliny)	spíše ano

Tabulka 51: Departicipiální kandidáti prepozicionalizace v češtině dle sémantiky

Formální chování identifikovaných forem však zůstává rozporu s běžným chápáním předložek (viz odd. 2.2): jsou ve shodě se svými řídicími substantivy co do čísla, rodu i pádu a nevykazují tendence ke ztrátě flexe či ke kontrahovanosti.²⁹² Jen druhotným podpurným argumentem prepozicionalizace zůstala jejich frekvence. Celkové závěry, zda lze alespoň některé analyzované tvary označit za prepozice, závisí na tom, jak velký význam je na místě připsat formálním (syntaktickým a morfologickým) vlastnostem. Prepozicionalizace se u zkoumaných kandidátů totiž jednoznačně dotýká jejich významu a funkce, přitom ale tyto výrazy neztrácejí flexi a drží si i syntaktickou pozici typickou pro slovesa.

Cestou, která vedla k prokázání jejich nepopiratelné souvislosti s třídou předložek, byl kontrastivní pohled, viz Tabulka 48, Tabulka 49. Ekvivalence s gramatickým výrazem (předložka, spojka, premodifikace, ...) v desítkách procent případů jasně ukázala tendenci identifikovaných forem fungovat jako prepozice.

Taktéž skutečnost, že většina zkoumaných tvarů vstupuje do konstrukcí napomáhajících organizaci textu (viz 5.2.8: *Pořadající funkce v rámci textu v češtině*), nasvědčuje tomu, že se od jejich základního významového „epicentra“ odštěpují takové způsoby chování a fungování, které se blíží sysémantikům.

Výchozí hypotéza, že **třída sysémantik není tak docela uzavřená** a postupně do ní pronikají další předložky slovesného, v tomto případě participiálního původu, nebyla zcela vyvrácena. Jelikož se prokázalo, že prepozicionalizace se týká pouze celé konstrukce, včetně sysémantika (reprezentovaného

²⁸⁸ Afirmativní tvary, v jejichž blízkém kontextu se vyskytuje sysémantikum (naplnění jejich slovesné valence).

²⁸⁹ opírá se o členění na s. 13

²⁹⁰ Viz Tabulka 45.

²⁹¹ Nabízí se analýza perspektivou sémantické preference.

²⁹² Na zkoumání přízvuků v rámci promluv v této práci nebyl prostor. Za prověření by stála hypotéza, že prepozicičně užívané departicipiální formy disponují jediným přízvukem (na začátku), zatímco při užití slovesném je sekundární důraz na předložce (která se totiž může měnit: srov. *plynoucí z, do, na...*).

buď prepozičním doplněním nebo reflexivem), jednalo by se o předložky víceslovné. Navzdory tomu, že dochází k sémantickému i funkčnímu rozrůžňování výchozího lemmatu směrem k prepozicím, ale výchozí hypotézu nemůžeme ani zcela potvrdit, a to především pro nedostatek formální shody analyzovaných tvarů s vlastnostmi předložkám obecně připisovanými. Z úvodního předpokladu, že není vždy zřejmé, jaké funkce konkrétní formy nabývají, tak lze s jistou opatrností vyvodit, že se v současné češtině nejspíš jedná o formy slovnědruhově rozkročené mezi slovesem a prepozicí. Vznik nových předložek tak může být popsán jako plynulý proces rozšiřování vyjadřovacích možností jazyka.

Na základě kolokačních a překladových analýz můžeme nicméně říci, že užití alespoň pěti departicipiálních forem doplněných předložkou, *směřující k*, *související s*, *týkající se* a nejspíš i *plynoucí z* a *vyplývající z*, je přinejmenším v právnických textech funkčně obdobné předložkám. A ještě závěrem shrňme, proč tomu tak nejspíš je: jako kdyby si nové druhy abstraktních skutečností, o něž se opíráme v různých exaktních dokumentech typických pro naši dobu, žádaly i své vlastní, přesně významově odstíněné relační výrazy.

6.2 Otevřené otázky

Bylo by záhodno zkoumat celou třídu adjektiv a to, jaký podíl na ní mají DF. Vedle toho se nabízí celá široká tematika fundujících sloves, včetně výzkumu toho, od jakých sloves se DF (prioritně) tvoří. Za východisko by v tomto směru mohla sloužit hypotéza, že existují určité sémantické třídy sloves, jež podporují jejich adjektivizaci, nominalizaci nebo prepozicionalizaci.

Co se prepozicionalizace týče, v dalším výzkumu by mělo následovat testování následujících kritérií:

- i) Morfologické: zaměřené na souvislost mezi chováním tvaru a jeho výskytu bez koncovek,
- ii) Syntaktické: umístění v rámci věty (vyskytuje se na počátku věty či větěném švu?),
- iii) Modifikační – jakým slovním druhem je departicipiální forma rozvíjena?²⁹³,
- iv) Frekvenční: je pro potenciální prepozicionalizaci nutná určitá četnost výskytu?
- v) Textově typové: prokáže se jemnější sémantické rozrůžňování jednoho lemmatu jako projev variability mezi různými rejstříky a žánry?

Podobně je vhodným kandidátem dalšího prověřování i obecná tendence, že frekventované realizace konstrukce typu [nic] [I]? [ne.+cí] nesou negativní pragmatiku, (srov. 4.1.3.1). Hypotézu, že ty DF, které vykazují cca 2-3% negovaných výskytů, zůstávají spíše slovesné a jde o negaci textovou (viz 4.1.3.3), je taktéž možné ověřovat v navazujícím výzkumu.

Dále by zřejmě bylo užitečné ještě podrobněji porovnat kolokace základového slovesa a departicipiální formy (zde viz 4.1.4) a vyvodit tak, k jakým sémantickým posunům mezi nimi došlo. Stejně tak zůstává k prověření hypotéza, zda se přednostně nominalizují ty slovesné tvary, které jsou bezpředložkové, příp. bezobjektové (resp. sledovat celé spektrum projevů zachování slovesné valence). Zbývá též dále zkoumat tvary *tíhnoucí k*, *patřící do*, *vycházející z*, které byly z této analýzy vyřazeny pro málo odlišné chování v právnických textech.

²⁹³ První sondy naznačují, že vysoká bude výpovědní hodnota zejména u adverbialní modifikace – např. kolokace *spolu* u lemmatu *související* v afirmativním tvaru, a naopak souvýskyt s adverbií míry u tvarů negovaných: *vůbec*, *nijak nesouvisející*. Negovaný tvar se tak blíží chování prototypických adjektiv.

V rámci hypotézy prepozicionalizace k probádání zbývá i otázka, jak se vyrovnat s překlady pomocí tvarů na *-ing*. Už bylo zmíněno, že např. angličtina považuje *concerning* i *regarding* za předložky, podobně ale můžeme poukázat i na anglické *during*, které je funkčně i formálně totožné s německým *während* a v překladu odpovídá českému *během* (vyjadřuje tedy vztah časové souběžnosti). Jak jsme ukázali na výrazu *relating to*, ekvivalentu departicipiální formy *související s*, kde si na základě výsledků uvedených výše nejsme jisti hypotézou prepozicionalizace prověřovanou pomocí překladových ekvivalentů, po přiřazení jejich *-ing* ekvivalentů k slovnědruhovým kategoriím by se tato forma ukázala jako jednoznačněji sysémantická. Podrobné prozkoumání statusu a chování právě těchto tvarů v jejich výchozích jazycích přesahuje možnosti této práce, jistý nástin proběhl v oddíle 5.2.7.

Co do produktivity kompozitního tvoření v rámci kategorie DF (viz 4.1.5) zbývá prozkoumat ji i na tvarech zakončených na *-ící* a případně ji porovnat s třídou adjektiv (viz *rychleschnoucí*) a substantiv (viz *strojvedoucí*) jako celkem. U evaluativní konstrukce (viz 5.1) je třeba dále prověřit závěr, že DF jsou v kontextu této konstrukce vyhraněnějšími nositelkami (adjektivní) funkce hodnocení a vyjadřování pragmatických významů.

7 Soupis použité literatury a dalších zdrojů

7.1 Seznam zkratk

Abs. fq.: absolutní frekvence

Adj.: adjektivum (též 'a')

ADM: administrativa

Adv.: adverbium

AMČ: Akademická mluvnice češtiny, viz 7.4 Bibliografie (Dokulil et al.)

Aux: pomocná slovesa

BEL: beletrie, viz FIC

DF: departicipiální forma

Fac: verba faciendi

Fak: faktitiva

FrlId: frazém nebo idiom

FVG: z německého *Funktionsverbgefüge*, v češtině nazýváno 'verbonominální vazba'

GroupHum: skupina osob

Hum: kategorie substantiv životné a personální povahy (osoby)

I. p. m.: výskyty na milion pozic (tj. kolikrát se daný výraz objeví v průměrném textu o délce milion pozic)

JUR: právnické texty, viz též LAW

Kolok.: kolokace

Konj.: konjunkce

KonstrEval: evaluativní konstrukce s DF

KonstrPrep: prepoziční konstrukce s DF

LAW: žánr právnických textů, viz též JUR

Mov: verba moviendi (slovesa pohybu)

MSČ: Mluvnice současné češtiny. (viz 7.4 Bibliografie: Cvrček, V. a kol.)

NFC: oborová literatura

NMG: publicistika

N: substantiva

Nom.: nominativ

Oblig.: obligatornost

ODB: odborná literatur – viz též NFC, oborová lit.

PMČ: Příruční mluvnice češtiny, viz 7.4 Bibliografie (Grepl et al.)

Pragm.: pragmatika

Prep.: prepozice

Pron: zájmena

Prox.: proximita

PUB: publicistika (resp. publicistický subkorpus synchronního korpusu SYNv4)

Stat: stativa

Subst.: substantivum (též 's')

V: sloveso

vv: věta vedlejší

žánry:

ECO: ekonomie, HIS: historie, biografie, LAW: právo, MAT: matematika, MEM: memoáry, autobiografie, NAT: přírodní vědy, NOV: próza, POL: politika, vojenství, PHI: filozofie, náboženství, REG: regionální tisk, SSC: sociální vědy, SPO: sport, VER: poezie

textové typy:

Užívají se tyto zkratky: beletrie (BEL nebo FIC) zahrnuje textové typy NOV, COL, VER, SCR a X, oborová (dříve odborná) literatura (ODB nebo NFC) zahrnuje textové typy SCI, PRO, POP, ADM a MEM, a publicistika (PUB nebo NMG) zahrnuje textové typy NEW a LEI.

7.2 Seznam obrázků

Obrázek 1: Tvoření participiálních forem od tvarů přechodníku přítomného	6
Obrázek 2: Porovnání četnosti výrazů <i>cestující</i> a <i>cestovatel</i> v čase. Diakon, zpracováno nástrojem SyD .	43
Obrázek 3: Rozložení slovních druhů v žánrech, [%]	55
Obrázek 4: Rozložení konkrétního a abstraktního významu u slovesného užití v žánrech, [%]	55
Obrázek 5: P-kolokace pro lemma <i>vyplývající</i> – pouze graf.....	68
Obrázek 6: P-kolokace pro lemma <i>vyplývající</i> – včetně seznamu.....	69
Obrázek 7: P-kolokace pro lemma <i>následující</i>	70
Obrázek 8: P-kolokace pro lemma <i>cestující</i>	71
Obrázek 9: <i>Vedoucí</i> . Rozložení slovních druhů v žánru PUB a ADM, [%].....	93
Obrázek 10: Rozložení konkrétního a abstraktního významu u slovesného užití v žánru PUB a ADM, [abs. fq.].....	93

7.3 Seznam tabulek

Tabulka 1: 10 DF s nejvyšší relativní frekvencí v publicistice, SYNcs (PUB, ADM), ORAL 2013.....	21
--	----

Tabulka 2: 10 DF s nejvyšším podílem výskytu v administrativě vůči publicistice.....	21
Tabulka 3: 10 DF s největším podílem frekvence departicip. formy vůči slovesu, PUB	22
Tabulka 4: Významy 10 DF frekvenčně nejvíce převyšujících fundujících sloveso, PUB	24
Tabulka 5: 10 DF s nejnižším podílem frekvence DF v poměru ke slovesu, PUB	25
Tabulka 6: Významy 10 DF frekvenčně nejméně zastoupených v porovnání s fundujícím slovesem, PUB27	
Tabulka 7: Distribuce negovaných tvarů vůči afirmativním v rámci vybraných slovních druhů. Srovnání s DF, PUB	29
Tabulka 8: DF s podílem negace převyšujícím 5 %, PUB.....	30
Tabulka 9: DF s podílem negovaných tvarů 1–5%, PUB.....	31
Tabulka 10: Deset nejfrekventovanějších <i>nic + -oucí/-ící</i> konstrukcí, PUB	32
Tabulka 11: Sémantická klasifikace fundujících sloves nejvíce frekventovaných DF, PUB	35
Tabulka 12: Kompozita na <i>-oucí</i> , SYNv3.....	37
Tabulka 13: Jiné než adjektivní tagování DF, PUB.....	38
Tabulka 14: Porovnání ručního a automatického přiřazení slovnědruhovové příslušnosti, ADM a PUB.....	39
Tabulka 15: Distribuce departicipiálních a konkurenčních forem v rámci textových typů a žánrů, [i. p. m.], SYN	41
Tabulka 16: Srovnání četnosti konkurenčních forem a DF od téhož základu, ADM.....	42
Tabulka 17: Kritéria slovnědruhovové příslušnosti DF: substantiva	44
Tabulka 18: Nejvíce frekventované souvškyty adverbia v prepozici před DF, PUB	45
Tabulka 19: Kritéria slovnědruhovové příslušnosti DF: adjektiva.....	46
Tabulka 20: Kritéria slovnědruhovové příslušnosti DF: slovesa.....	48
Tabulka 21: Kritéria slovnědruhovové příslušnosti DF: předložky.....	49
Tabulka 22: SYN – výskyt DF <i>vedoucí</i> , tři hlavní textové typy, SYN, [i. p. m.]	50
Tabulka 23: SYN – výskyt DF <i>vedoucí</i> , rozdíly uvnitř hlavních textových typů, [i. p. m.]	50
Tabulka 24: Rozdíly mezi textovými typy a žánry, výběr, SYN, řazeno dle i. p. m. u substantiv.....	51
Tabulka 25: Slovnědruhovové rozložení formy <i>vedoucí</i> v různých žánrech dle náhodných vzorků, [%],SYN	52
Tabulka 26: Výskyty formy <i>vedoucí</i> v textech z oblasti antropologie a etnografie (ANTRO, 59 výskytů), publicistiky (PUB, 200 výskytů) a administrativy (ADM, 337 výskytů).....	54
Tabulka 27: Prepozice následující bezprostředně po DF <i>vedoucí</i> – abs. frekv. nad tisíc výskytů v korpusu SYN a jeho subkorpusu PUB.....	58
Tabulka 28: Prepozice následující bezprostředně po DF <i>vedoucí</i> – ruční analýza 200 konkordancí, PUB .	60
Tabulka 29: Kompozita od DF <i>vedoucí</i> , SYN.....	61
Tabulka 30: 20 nejvíce frekventovaných DF v konstrukci „Ten + být + <i>-oucí/ící</i> .“ PUB	63
Tabulka 31: Konstrukce „Ten + být + ADJ!“ . 20 nejfrekventovanějších adjektiv, PUB	64

Tabulka 32: Konstrukce „<s> To + je + ADJ!“ . 20 nejfrekventovanějších adjektiv, PUB	65
Tabulka 33: Konstrukce „<s> To + je + <i>oucí/ící!</i> “ . 20 nejfrekventovanějších adjektiv, PUB.....	66
Tabulka 34: Předložky v blízkém kontextu lemmatu <i>nadcházející</i> , SYN2010	71
Tabulka 35: Srovnání p-kolokací pro sloveso <i>vycházet</i> a DF <i>vycházející</i>	72
Tabulka 36: Srovnání p-kolokací pro sloveso <i>plynout</i> a departicipiální formu <i>plynoucí</i>	73
Tabulka 37: Srovnání p-kolokací pro sloveso <i>týkat (se)</i> a DF <i>týkající (se)</i>	73
Tabulka 38: Kandidáti prepozicionalizace (DF) s kolokujícími synsémantiky	76
Tabulka 39: DF identifikované dvoukrokovou kolokační analýzou jako kandidáti prepozicionalizace	78
Tabulka 40: Testování kandidátů prepozicionalizace, SYNv3	80
Tabulka 41: Žánrová a textově-typová distribuce kandidátů prepozicionalizace, i. p. m.....	80
Tabulka 42: Shrnutí výsledků analýzy pro právnícký korpus Acquis – sémantika	83
Tabulka 43: Shrnutí výsledků analýzy pro právnícký korpus Acquis – flexe a vlastnosti řídicích substantiv ve vztahu k prepozicionalizaci.....	83
Tabulka 44: Užití kandidátů v nominativu a bez koncovky; SYN2010 (jen původně české texty) a Acquis	84
Tabulka 45: Sémantika zkoumaných kandidátů prepozicionalizace – souhrnně.....	85
Tabulka 46: Distribuce formy <i>concerning</i> v InterCorpEN.....	86
Tabulka 47: Typy překladových ekvivalentů anglických originálů v korpusu Europarl.....	86
Tabulka 48: Překlady českých originálů do angličtiny v korpusu Europarl	87
Tabulka 49: Víceslovné konstrukce s formami na <i>-oucí/ící</i> , SYN (cs_org).....	88
Tabulka 50: Slovnědruhovú distribuce formy <i>vedoucí</i> v textech z oblasti publicistiky (PUB, 200 výskytů) a administrativy (ADM, 337 výskytů).....	92
Tabulka 51: Departicipiální kandidáti prepozicionalizace v češtině dle sémantiky	95
Tabulka 52: Výskyt departicipiální formy <i>vedoucí</i> , výběrové srovnání mezi žánry, SYN	107
Tabulka 53: Náhodné konkordance obsahující adjektivně označované výskyty formy <i>vedoucí</i> a jejich manuální klasifikace. SYN_cs	108
Tabulka 54: DF <i>vedoucí</i> a manuální slovnědruhovú klasifikace. Náhodný vzorek 200 dokladů, PUB.	120
Tabulka 55: DF <i>vedoucí</i> – slovnědruhovú příslušnost dle ručních analýz. Shrnutí (PUB, ANTRO, ADM)..	121
Tabulka 56: DF <i>vedoucí</i> + prepozice. Manuální slovnědruhovú klasifikace. PUB, náhodný vzorek, 200 dokladů s prepoziční valencí.....	135
Tabulka 57: P-kolokace 100 nejfrekventovanějších DF na <i>-ící</i> , SYNv3 a SYN2010.....	140
Tabulka 58: P-kolokace 100 nejfrekventovanějších DF na <i>-oucí</i> , SYNv3 a SYN2010.....	143

7.4 Bibliografie

- Bartoň, T. et al.: *Statistiky češtiny*. 2009. Praha: NLN.
- Beneš, M.: K problému kompozicionality jazykového významu. *Naše řeč* 2 / 2011, s. 57–70.
- Bergenholtz, H. – Schäder, B.: *Die Wortarten des Deutschen. Versuch einer syntaktisch orientierten Klassifikation*. 1977. Stuttgart: Klett.
- Biber, D.: *Variation across speech and writing*. 1991. New York: Cambridge University Press.
- Biber, D. et al.: *Longman grammar of spoken and written English*, 1999. Longman
- Biber, D. – Conrad, S.: *Register, Genre, and Style*. 2009. New York: Cambridge University Press.
- Blatná, R.: *Víceslovné předložky*. 2006. Praha: NLN.
- (Eds.) Booij, G. E. – Lehmann, Ch. – Mugdan, J.: *Morphologie (Morphology), č 2: Ein Internationales Handbuch Zur Flexion und Wortbildung (An International Handbook on Inflection and Word-Formation)*, 2004. DEU: Mouton de Gruyter, s. 1672.
- Bresson, D. (Hrsg.). *Partizip und Partizipialgruppen im Deutschen*. 1994. Tübingen
- Bungarten, T.: *Präsentische Partizipialkonstruktionen in der deutschen Gegenwartssprache (= Sprache der Gegenwart, 38)*. 1976. Düsseldorf: Schwann.
- Bušta, J.: *Sémantická klasifikace předložkových frází*. Bakalářská práce, 2012. MU Brno. Dostupné zde: http://147.251.49.10/th/255722/fi_b_b1/bc.pdf
- Bybee, J. – Perkins, R. – Pagliuca, W.: *The Evolution of Grammar: Tense, Aspect, and Modality in the languages of the world*. 1994. Chicago: University of Chicago Press.
- Croft, W.: *Typology and Universals*. 1990. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cvrček, V. a kol. *Mluvnice současné češtiny. 1, Jak se píše a jak se mluví*. Vyd. 1., 2010. Praha: Karolinum.
- Cvrček, V.: *Kvantitativní analýza kontextu*. 2013. Praha: NLN.
- Cvrček, V. – Vondříčka, P.: *SyD - Korpusový průzkum variant*. 2011. Praha: FF UK. (nástroj dostupný zde: <http://syd.korpus.cz>)
- Cvrček, V. – Vondříčka, P.: *P-kolokace*. 2012. (nástroj dostupný zde: <http://trost.korpus.cz/~pavelv/p-kolokace/>)
- Čermák, F.: *Systém, funkce, forma a sémantika českých předložek*. 1996. *Slovo a slovesnost*. s. 30–46.
- Čermák, F.: *Frazeologie a idiomatika česká a obecná*. 2007. Praha: Karolinum.
- Čermák, F.: *Syntagmatika, kombinace a kumulace konjunkcí*. In: Eds. Štícha, F. – Fried, M., *Gramatika a korpus 2007*. 2008. Praha: Academia, s. 315–324.
- Čermák, F.: *Lexikon a sémantika*. 2010. Praha : NLN.
- Čermáková, A.: *Valence českých substantiv*. 2009. Praha: NLN.
- Čermáková, A. – Chlumská, L. – Richterová, O. *Concerning, regarding and their synonyms in translation: the case of Czech*. LSB2013 – konferenční příspěvek.
- Daneš, F. – Hlavsa, Z. – Grepl, M.: *Mluvnice češtiny III*. 1987. Praha: Academia. (AMČ III).

- Dokulil, M. et al.: Mluvnice češtiny: vysokošk. učebnice pro stud. filozof. a pedagog. fakult aprobace čes. jazyk. [Díl] 1, Fonetika, Fonologie, Morfonologie a morfemika, Tvoření slov. a Petr, J. Mluvnice češtiny: vysokošk. učebnice pro stud. filozof. a pedagog. fakult, aprobace čes. jazyk. [Díl] 2, Tvarosloví. I. a II., 1986, Praha: Academia. (AMČ I, II)
- Dušková, L. et al.: *Mluvnice současné angličtiny na pozadí češtiny*. 1988. (vydání 3., 2003). Praha: Academia.
- Dvořák, E.: Tak říkajíc / takříkajíc. 1979. *Naše řeč*, r. 62, č. 2.
- Dvořák, E.: *Vývoj přechodníkových konstrukcí ve starší češtině*. 1970. Praha : Univerzita Karlova.
- Eckardt, R.: *Meaning Change in Grammaticalization*. 2006. New York: Oxford University Press.
- Eichinger, L. M. – Meliss, M. – Vazquez, M. J. D. (Eds.): *Wortbildung heute. Tendenzen und Kontraste in der deutschen Gegenwartssprache*. 2008. Gunter Narr : Tübingen.
- Eisenberg, P.: *Das Wort: Grundriss der deutschen Grammatik*. 2013. Stuttgart: Metzler.
- Filipovic, N.: *Die Partizipialkonstruktionen in der deutschen dichterischen Prosa von heute*. 1976. TBL Gunter Narr: Tübingen.
- Franco Vázquez, S. L.: *Das deutsche Partizip I als nominales determinans und seine Übersetzung ins Spanische*, 1986. univ. dis. Tübingen.
- Fried, M.: Complex present participles in Old Czech. 1993. *Listy filologické* CXVI: 37-52.
- Fried, M.: *A Frame Semantic account of morphosemantic change: the case of Old Czech věřící*. In: Divjak, D. – Kochanska, A. (eds.), *Cognitive Paths into the Slavic Domain*. 2007. Mouton de Gruyter, 283–315.
- Fried, M.: Grammaticalization and lexicalization effects in participial morphology: a Construction Grammar approach to language change. In: Eds. A. Van Linden, J. – Verstraete, Ch. – Davidse, K., in collaboration with H. Cuyckens, *Formal evidence in grammaticalization research* [Typological studies in language], 2010. John Benjamins. s. 191–224.
- Fried, M.: *Kontextové faktory ve vývoji gramatických kategorií*. 2015. Praha: Karolinum.
- Fried, M. – Östman, F. J. O.: *Construction Grammar in a Cross-Language Perspective*. 2004. Amsterdam: John Benjamins.
- Gebauer, J. *Historická mluvnice jazyka českého. Díl III - Tvarosloví. II. Časování*. 1958 (s opr. a doplňky Františka Ryšánka). Praha: Nakladatelství ČSAV.
- Greenbaum, S. – Quirk, R.: *A Student's Grammar of the English Language*. 1990. Harlow: Longman.
- Grepl, Miroslav et al.: *Příruční mluvnice češtiny*. 2008 (2. opr. vydání). Praha: NLN.
- Hagège, C.: *Adpositions*. 2010. New York: Oxford University Press.
- Hais, K.: *Anglická mluvnice*. 1991. Praha: SPN.
- Hanks, P.: *Lexical analysis. Norms and Exploitations*. 2013. Cambridge: MIT Press.
- Ed. Hanks, P.: *The New Oxford Dictionary of English*. 1998. Oxford: Clarendon Press.
- Hay, J. – Baayen, H.: *Parsing and Productivity*. 2001.
- Heine B. – Kuteva T.: *The Genesis of Grammar*. 2007. New York: Oxford University Press.
- Helbig, G.– Buscha, J.: *Deutsche Grammatik*. 2001. Berlin: Langenscheidt.

- Himmelman, N. P.: Lexicalization and Grammaticization: opposite or orthogonal? In: Bisang, W. et al.: *What Makes Grammaticalization?: A Look From Its Fringes And Its Components*, 2004. Mouton. s. 21-41
- Hoey, P.: *Lexical Priming. A New Theory of Words and Language*. 2005. London: Routledge.
- Hoffmann, S.: *Grammaticalization and English complex prepositions : a corpus-based study*. 2005. London – New York: Routledge.
- Hopper P. – Traugott E. C.: *Grammaticalization*. 2003. Cambridge : Cambridge University Press.
- Hunston, S. – Francis, G.: *Pattern Grammar*. 2000. Amsterdam: John Benjamins.
- Chlumská, L.: *Překladová čeština a její charakteristiky*. Disertační práce. 2015. FF UK. Ústav Českého národního korpusu. Praha.
- Eds. Karlík, P. – Nekula, M. – Rusínová, Z.: *Příruční mluvnice češtiny*. 2003. Praha: NLN.
- Karlík, P. – Nekula, M. – Plesková, J et al: ESČ. Encyklopedický slovník češtiny. 2002. Praha: NLN.
- Kilgarriff, A. et al.: The Sketch Engine: ten years on. In: 2014. *Lexicography*: 1–30. též viz: www.sketchengine.co.uk
- Klégr, A. – Malá, M. – Šaldová, P.: *Anglické ekvivalenty nejfrekventovanějších českých předložek*. 2012. Praha: Karolinum
- Koehn, P.: Europarl: A Parallel Corpus for Statistical Machine Translation. In *Proceedings of MT Summit X* (s. 79-86). 2005. Phuket, Thailand.
- König E. – Kortmann, B.: On the reanalysis of verbs as prepositions. In: Ed. Rauh, G. : *Approaches to prepositions*. 1991. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Kopřivová, M.: *Valence českých adjektiv*. 2006. Praha: NLN.
- Kováříková, D. Kvantitativní charakteristiky termínů. Disertační práce. 2014. FF UK. Praha.
- Kováříková, D. – Chlumská, L. – Cvrček, V.: What Belongs in a Dictionary? The Example of Negation in Czech. In: Fjeld, R. V. – Julie Matilde Torjusen, J. M. (eds). *Proceedings of the 15th EURALEX International Congress. 7–11 August 2012*. 2012. Oslo: Department of Linguistics and Scandinavian Studies, University of Oslo. s. 822–827.
- Kroupová, L.: „Sporné případy nevlastních předložek.“ 1973. *Naše řeč*, r. 56. č. 1. s. 19–26.
- Kroupová, L.: *Sekundární předložky v současné spisovné češtině*. 1985. Praha: ÚJČ ČSAV, 155 s. Vyšlo v řadě *Linguistica* jako XIII. svazek.
- Křen, M.: Kolokační míry a čeština: srovnání na datech Českého národního korpusu. In: Eds. ČERMÁK, F. –Šulc, M. *Kolokace*. 2006. Praha: NLN. 223–248.
- Levin, B.: *English Verb Classes and Alternations*. 1993. Chicago: University of Chicago Press.
- Löbner, S.: *Understanding Semantics*. 2013. Croydon: Routledge.
- Longman Dictionary of English*. Dostupné online: <http://www.ldoceonline.com/dictionary/relating-to> (10. 2. 2016)
- Lopatková, M. – Žabokrtský, Z. – Kettnerová, V. et al: *Valenční slovník českých sloves*. 2008. Praha: Karolinum.
- Lübbe, A. – Rapp, I.: *Aspekt, Temporalität und Argumentstruktur bei attributiven Partizipien des Deutschen*. *Zeitschrift für Sprachwissenschaft*, r. 30 (2011), č. 2, s. 259–299.

- Načeva-Marvanová, M.: *Perfektum v současné češtině*. 2010. Praha: NLN.
- Naše řeč*. 1921. Zvíci. Podepsáno dr. B. r. 5, č. 4. Dostupné zde: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=1065>
- Panevová, J.: Nominalizace vyjádřené slovesnými adjektivy. In: Ed. ŠTÍCHA, F. *Kapitoly z české gramatiky*. Vyd. 1. 2011. Praha: Academia. s. 961-978.
- Quirk R. et al.: *A Comprehensive Grammar of the English Language*. 1985. London: Longman.
- Quirk, R. et al.: *A Student's Grammar of the English Language*. 2003. Edinburgh: Longman.
- Rapp, I.: *Partizipien und semantische Struktur. Zu passivischen Konstruktionen mit dem 3. Status*. 1997. Tübingen : Stauffenburg Verlag. Studien zur deutschen Grammatik (54)
- Richterová O.: Can Translations Help Reveal Categorical Change? In: Ed. Čermák, F.: *Korpusová Lingvistika – 1 InterCorp*. 2011. Praha: NLN. s. 186–203.
- Richterová, O.: Participial adjectives in Czech and their German equivalents: How to reveal an ongoing grammaticalization process with the help of translations. In: *General and specialist translation / interpretation: theory, methods, practice*. 2012. Kyiv: National Aviation University. s. 319–330.
- Richterová, O.: *It is surprising*: Do participial adjectives after copular verbs form a special evaluative construction? A contrastive view. In: Eds. Martinková M. – Janebová, J. – Macháček, J.: *Categories and Categorical Changes: The Third Syntactical Plan and Beyond*. 2014. Olomouc: Palacký University Olomouc. s. 58–72.
- Richterová, O.: Identifikace posunů ve slovnědruhové příslušnosti: nejen na paralelních korpusech. (Ze sloves předložkami? *Vyplývající z, související s, týkající se* a další departicipiální formy vyjadřující relace) In: Eds. Čermáková, A – Chlumská, L. – Malá, M., *Jazykové paralely*. 2016. Praha: NLN. s. 95–144.
- Rychlý P.: A Lexicographer-Friendly Association Score. In: Eds. Sojka P. – Horák A. *Proc. 2nd Workshop on Recent Advances in Slavonic Natural Languages Processing, RASLAN 2008*. 2008. Brno : Masaryk University.
- Rundell, M. (Ed.): *Macmillan Dictionary for Advanced Learners*. 2nd edition. 2007. Oxford: Macmillan Publishers Ltd.
- Schatte, C., *Partizipialkonstruktionen im Deutschen und Polnischen*. 1986. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Schultze-Berndt, E.: What do "do" verbs do? The semantic diversity of generalised action verbs. In: Ed. Verhoeven Elisabeth et al. *Studies on Grammaticalization*. 2008. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Sinclair, J.: *Corpus, Concordance, Collocation*. 1991. Oxford: Oxford University Press.
- Svozilová, N. – Prouzová, H. – Jirsová, A.: *Slovesa pro praxi (Valenční slovník nejčastějších českých sloves)*. 1997. Praha: Academia, s. 272–3.
- Štícha, F.: Uzuálnost, funkčnost a systémovost jako kritéria gramatičnosti: k jednomu typu morfologické derivace (*udělajíc - udělající*). - In: *Slovo a slovesnost* 69 (2008) [č.] 3, s. 176–191.
- Štícha, F.: Das attributive Partizip I und der Aspekt. *Studia germanistica (Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Ostraviensis*. č. 4 (2009), s. 81–94.
- Ed. Wahrig-Burfeind, R. : *Wahrig Deutsches Wörterbuch*. 2001. Gütersloh/München: Bertelsmann Lexikon Verlag GmbH.

Ungerer, F. – Schmidt, H-J.: *An introduction to cognitive linguistics*. 2006. Malaysia: Pearson Education Ltd.

Zubatý, J.: Tak říkají, počínají atp. *Naše řeč*, r. 3 (1919), č. 8.

Použité korpusy a odkazy

Benešová, L. – Křen, M. – Waclawičová, M.: *ORAL2013: reprezentativní korpus neformální mluvené češtiny*. 2013. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK. Dostupný zde: <http://www.korpus.cz>

BNC: *The British National Corpus, version 3 (BNC XML Edition)*. 2007. Šíří Oxford University Computing Services pro BNC Consortium. Dostupný zde: <http://www.natcorp.ox.ac.uk/>

Koehn, P. Europarl: A Parallel Corpus for Statistical Machine Translation. In *Proceedings of MT Summit X* (s. 79-86). 2005. Phuket, Thailand.

Křen, M. – Čermák, F. – Hlaváčová, J. – Hnátková, M. – Jelínek, T. – Koček, J. – Kopřivová, M. – Novotná, R. – Petkevič, V. – Procházka, P. – Schmiedtová, V. – Skoumalová, H. – Šulc, M.: *Korpus SYN, verze 3 z 27. 1.* 2014. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK. Dostupný zde: <http://www.korpus.cz>

Křen, M. – Cvrček, V. – Čapka, T. – Čermáková, A. – Hnátková, M. – Chlumská, L. – Jelínek, T. – Kovářiková, D. – Petkevič, V. – Procházka, P. – Skoumalová, H. – Škrabal, M. – Truneček, P. – Vondříčka, P. – Zasina, A.: *Korpus SYN, verze 4 z 16. 9.* 2016. 2016. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK. Dostupný zde: <http://www.korpus.cz>

Kučera, K. – Řehořková, A. – Stluka, M.: *DIAKORP: Diachronní korpus, verze 6 z 18. 12.* 2015. 2015. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK. Dostupný zde: <http://www.korpus.cz>

Rosen, A. – Vavřín, M.: *Korpus InterCorp – čeština, verze 8 z 4. 6.* 2015. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2015. Dostupný zde: <http://www.korpus.cz>

https://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:asociacni_miry

<http://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:tag>

<http://www.slovníkcestiny.cz/web/heslo/alarmuj%C3%ADc%C3%AD--/24814>, 24.5.2017

8 Přílohy

8.1 DF vedoucí – další podklady, manuální prověřování automatického značkování

Tabulka 52 zahrnuje i údaje ohledně absolutní frekvence, na jejichž základě je třeba posuzovat vypovídací hodnotu dat:

Textový typ	Žánr	[Abs. fq.]	[l. p. m.]
Oborová literatura	Chemie	320	424.72
	Administrativa	337	339.55
	Politika, vojenství	1908	284.5
	Pedagogika	1666	226.07
	Právo	1683	224.85
	Ekonomie, obchod, logistika	12162	218.49
	...		
	Bydlení, zahrada, hobby	1264	45.66
	Matematika	4	18.60
Publicistika	Regionální tisk	504913	337.39
	Celostátní tisk	365541	191.18
Beletrie	Memoáry, autobiografie	1114	109.60

Tabulka 52: Výskyt departicipiální formy *vedoucí*, výběrové srovnání mezi žánry, SYN

Následující přehled (Tabulka 53) ukazuje prvotní sondu provedenou na adjektivně značkových DF a potvrzující nutnost manuální kontroly značkování.

	Náhodné konkordance (SYN_org_CS)	Automatické značkování	správné 1 / chybné 0 / nejasné ?
1	začalo však už až do odvolání platit nařízení vedoucího odboru	A	0
2	Ve třicátém kole, z jasně vedoucí pozice, ztratil Fin (...) kontrolu	A	1
3	Protivanovství nedali vedoucímu týmu tabulky	A	1
4	Vedoucí Blackburn jen remizoval	A	1
5	primátory, starosty a vedoucí pracovníky obecních úřadů	A	1
6	je zachycen na čele vedoucí trojice	A	1
7	otáčela kolem osy vedoucí z Paříže do Berlína	A	?
8	systém, jehož vedoucími příkazy jsou	A	1
9	minimum žen ve vedoucích pozicích nebo nerovné odměňování	A	1
10	hospodářské využívání, vedoucí k jejímu poškození	A	?
11	oba vedoucí celky se střetnou	A	1
12	o skóre za vedoucími Prachaticemi	A	1
13	Podle vedoucího zimního stadionu Zbyňka Melounka	A	0
14	zakončili v pátek vedoucí představitelé 25 zemí	A	1
15	vyzval Německo, aby se ujalo vedoucí role v Evropě	A	1
16	(SK Horažďovice). Vedoucí: Václav Zahradník.	A	0
17	potvrdil vedoucí prodejny Elektro expert v Chebu	A	0
18	souběžnou silnici B138 vedoucí přes Pyhrnský průsmyk	A	?

19	Celek FbK teď ztrácí na vedoucí Pelhřimov šest bodů	A	1
20	třemi brankami odpověděl na vedoucí branku Bařiči	A	1
			13x 1 / 4x 0 / 3x ?

Tabulka 53: Náhodné konkordance obsahující adjektivně označované výskyty formy *vedoucí* a jejich manuální klasifikace. SYN_cs

Níže uvedený soupis (Tabulka 54) představuje náhodný vzorek 200 konkordancí v publicistice, jejichž ruční klasifikace umožňuje udělat si představu o zastoupení jednotlivých slovnědruhových funkcí u formy *vedoucí*.

Č.	Pozice před DF	DF	Pozice za DF	Substituce substantivem (s)/ adjektivem (a)/ větou vztaznou (vv) + hrubý význam	pád	sg 0/ pl 1
1	Castra . Přesto si Primakov neodpustil drobný výpad proti značně	vedoucí	roli " jedné nejmenované supervelmoci " . Hledat v tom	a - hlavní	3	0
2	jich bude ještě více , " uvedl František Milichovský ,	vedoucí	mužstva Pramenu , který současně s prezidentem Pramenu Pavlem Kubátem	s - šéf	1	0
3	" Mně nestačí vysvětlení vedoucího rozvodny . Ať to vysvětlí	vedoucí	závodu E . on v Otrokovicích nebo ať to řeší	s - šéf	1	0
4	máme každý rok , ale jinak nic , " řekl	vedoucí	meziříčského Kauflandu Václav Trčka . </p><p> Ve městech na Kroměřížsku si	s - šéf	1	0
5	doufat , že neuděláme nějakou výsledkovou ostudu , " říká	vedoucí	MFK Chrudim Jan Sládek . </p><p> Boleslavské cíle jsou celkem zřetelné	s - šéf	1	0
6	že jsme podali docela solidní výkon " - řekl dále	vedoucí	týmu . </p><p> O víkendu dokázal nováček z K. Varů vyhrát	s - šéf	1	0
7	představení ochotnických souborů z Čech i Moravy , " uvedla	vedoucí	Galerie města Přerova Lada Galová . Letní divadelní scéna začne	s - šéf	1	0
8	nebude třeba přistupovat k řešení s botičkami , " poznamenal	vedoucí	hodonínského odboru investic a údržby Petr Brichta . Značky zákazu	s - šéf	1	0
9	pro současnost i budoucnost , " řekla organizátorka akce ,	vedoucí	Správy Chráněné krajinné oblasti Poodří Vladislava Hamplová . Návštěvníci mohou	s - šéf	1	0
10	chce v utkání zvítězit , " řekl Milan Omelka ,	vedoucí	FC Synot , jenž přípravné utkání sledoval společně s trenérem	s - šéf	1	0
11	. - 15 . platová třída + OP + PzV </p><p>	Vedoucí	samost . oddělení : 15 . platová třída + OP	s - šéf	1	0
12	zlomili až v závěrečné třetině , " řekl k úspěchu	vedoucí	celku Tomáš Diblík . Pořadí : 1 . Vsetín ,	s - šéf	1	0

13	Probraly se ochozy a vzápětí volejem proměnil Látalův centre	vedoucí	gól Baníku Matušovič . Triumf Ostravy po Ličkově vysunutí strvdil	a - vyhrávající	4	0
14	je uváděn v angličtině a francouzštině . U hlavní silnice	vedoucí	do centra Paříže byl billboard oslavující narozeniny ve francouzštině i	vv - konkr	2	0
15	situaci krátce po tom , co se problémy objevily ,	vedoucí	Městských služeb v Rousínově Václav Hůlka . </p><p> Vlhkost proto město	s - šéf	1	0
16	Suchopárek a hlavou poslal míč do sítě - 1:0 !	Vedoucí	gól nás uklidnil , vývoj zápasu jsme měli pod kontrolou	a - vyhrávající	1	0
17	podílejí dvěma a půl procenty průřeschného obyvatelstva , " sdělil	vedoucí	oddělení trhu práce ÚP Jiří Dráb . Nejvíce je zde	s - šéf	1	0
18	dorazila po poledni , " konstatoval šéf areálu a také	vedoucí	mužstva FC Jaroslav Moravec . </p><p> NESTÁRNOUCÍ GÓLMAN LISÝ (číslo	s - šéf	1	0
19	most vznikne jen několik desítek metrů od jiného mostu ,	vedoucího	k parkovišti úřadu . Zhruba ve stejné vzdálenosti na opačnou	vv - konkr	2	0
20	Hlaváč . Účastníky evropského setkání turistů čeká celkem 30 tras	vedoucích	všemi částmi Jihočeského kraje . </p><p> Kromě značení pěších tras se	vv - konkr	2	1
21	životního prostředí znojemskeho městského úřadu Jaromír Mička . " Plot	vedoucí	až k vodě odporoval jak zákonu o nakládání s vodami	vv - konkr	1	0
22	v pondělí hodinu před koncem směny přišel k pracovníkovi jeho	vedoucí	, ať jde s ním , odvedl ho k pracovišti	s - šéf	1	0
23	potvrdil nyní demoliční výměr , vydaný už před 160 dny	vedoucí	stavebního úřadu Ivanou Doubovou . Do 30 dnů od převzetí	s - šéf	7	0
24	že jednou z příčin všech nezdarů a neduhů byla neschopnost	vedoucích	činitelů rozeznat věci důležité od těch méně důležitých . Je	a - hlavní	2	0
25	šéfem gangu byl Baader , Meinhofová se stala jakousi politicko-ideologickou	vedoucí	. Činnost skupiny se inspirovala programem jihoamerických městských partyzánů Tupamaros	s - šéf	7	0
26	. Roberto Verginella , prezident terstské spořitelny , patříci mezi	vedoucí	banky průmyslového italského severu , v rozhovoru pro HN poznamenal	a - hlavní	4	1
27	, který je na tyto služby určen , " uvedla	vedoucí	Domus pečovatelskou službou Květuše Vopálecká . </p><p> Deník : Nemohoucí důchodci	s - šéf	1	0
28	a odměníme ty , kteří hádali správně , " říká	vedoucí	půjčovny pro dospělé Městské knihovny v Klatovech Anna Nyklesová .	s - šéf	1	0
29	hráče k chybám . Po jedné z nich padla i	vedoucí	branka Baranka . K životnímu výkonu se rozehrál útočník Lokvenc	a - vyhrávající	1	0

30	ukrajinský front osvobodil Ostravu </p><p> 2 . května </p><p> Nacisté popravili 52	vedoucích	českých odbojářů v Terezíně </p><p> 3 . května </p><p> Druhý ukrajinský front	a - hlavní	4	1
31	v roce 2002 , " uvedl starosta města Písku a	vedoucí	krizového štábu Miroslav Sládek . </p><p> Dětský domov chystá nové bydlení </p>	s - šéf	1	0
32	výhodnější pozici k vyjednávání a možnosti dostat se až k	vedoucím	místům v kraji , " dodal Kuboš a doplnil ,	a - hlavní	3	1
33	před sebou poslední podzimní dějství . Po posledních výkyvech nemá	vedoucí	Žižkov ještě jistě přezimování na prvním místě , ale v	a - vyhrávající	1	0
34	přetíženým silnicím jiných brněnských čtvrtí . Záporný postoj k R43	vedoucí	Bystrčí vyjádřilo na nedávném veřejném předvolebním fóru všech sedm lídrů	vv - konkr	1	0
35	dvě stě metrů tolstolobika a šedesát amura , " vypočítal	vedoucí	jaroslavického střediska pohořelických rybníkářů Martin Kozlík , který předpokládá ,	s - šéf	1	0
36	plnit , nikoliv podle pohlaví osoby , " říká například	vedoucí	personálního oddělení společnosti Robert Bosch Vlasta Ledlová . </p><p> Nejmenší rozdíly	s - šéf	1	0
37	jsou budoucnost , " říkal nám tehdy náš mírně přihřátý	vedoucí	kroužku , když otvíral všechna okna v místnosti , aby	s - šéf	1	0
38	více relaxační s atypickým skosením , inspirovala Alana Ulricha ,	vedoucího	výtvarného kroužku a pracovníka domu dětí , k vymalování jemnými	s - šéf	4	0
39	nových . Novinkami budou sportoviště pro dospělé či vycházkový okruh	vedoucí	z výstaviště kolem lounské tůňky , inundačního mostu , Mořickou	vv - konkr	1	0
40	navýšení mělo dojít v řádu měsíců , " řekl dnes	vedoucí	obchodu Tomáš Kopecký . </p><p> Jihlavský sochař Toman veze plastiky do	s - šéf	1	0
41	ale s tímto zatím nesetkali , " dodal Hájek . </p><p>	Vedoucí	rousínovského stavebního úřadu Igor Slama nechtěl dopředu o svém rozhodnutí	s - šéf	1	0
42	sumy , ač se promítá teprve tři týdny . Do	vedoucí	historické pětadvacítky se letos vklínili také Harry Potter a věžeň	a - vyhrávající	2	0
43	. </p><p> Ředitel pražských policistů vybral šéfa pořádkové policie . Novým	vedoucím	pražské pořádkové policie bude od února Ladislav Bříza , který	s - šéf	7	0
44	vyvíjí . Investor jedná se zástupci města , " řekl	vedoucí	odboru dopravy Ján Tinka . „ Výjezd musí být směrem	s - šéf	1	0
45	slibuje další ekonomický rozvoj venkovských oblastí v kraji . Podle	vedoucí	Zastoupení Pardubického kraje v Bruselu Karolíny Brennerové je možné síť	s - šéf	2	0

46	zejména na dokončení opravy již zmíněné zdi a opravu schodiště	vedoucího	na severní věž , " řekla Helena Poliaková , referentka	vv - konkr	2	0
47	, respektujeme , mnoho toho ale neřeší , " uvedl	vedoucí	Jiří Petkov . Foto Petr Sklenička </p><p>Automobily , zavazadla ,	s - šéf	1	0
48	programu letu to zatím zařazeno není , informoval dnes novináře	vedoucí	pilotovaných programů ruské kosmické agentury Roskosmos Alexej Krasnov . </p><p> "	s - šéf	1	0
49	ohlas a zájem o případné další ročníky , " řekl	vedoucí	kulturního klubu Josef Levek . Soubory se nejdřív představí při	s - šéf	1	0
50	v roce 2004 dvanáct milionů . Podle Aleny Šrámkové ,	vedoucí	ekonomického úseku , je nemocnice v takto nízkých číslech proto	s - šéf	2	0
51	a školství Magistrátu města Kladna , ing. P. Dubravský ,	vedoucí	odboru 0312/ 604 210 nebo referentka pí. I. Draxlerová 0312/ 604 204 . </p><p> Z	s - šéf	1	0
52	už nehráli , asi nás utavilo vedro , " přiznal	vedoucí	hostujícího mužstva Přemysl Hemiš . </p><p> Hosté zvládli svůj první zápas	s - šéf	1	0
53	k cestě ze Stezky korunami stromů , " informoval Právo	vedoucí	oddělení obchodu a marketingu společnosti Lipno Servis Jiří Falout . </p>	s - šéf	1	0
54	hádce . Nové vedení prý chtělo po Zákopčaníkovi jako po	vedoucím	redakce počasí mnohem víc práce a zbytečného papírování , a	s - šéf	6	0
55	které ovládají například i italštinu a francouzštinu , " uvedl	vedoucí	odboru vnějších vztahů olomoucké radnice Josef Línek . " Přišel	s - šéf	1	0
56	" Úřad zatím neodpověděl , " dodal Ivo Mravinac ,	vedoucí	tiskového oddělení České pošty . </p><p> Jakou máte zkušenost s poštou	s - šéf	1	0
57	muset snášet . </p><p> „ Jednali jsme na městě i s	vedoucím	Festivalparku , panem Maliníkem . Má jít o největší zátěž	s - šéf	7	0
58	policisté z Obvodního oddělení Radomyšl , kteří přivítají jakoukoli informaci	vedoucí	k jeho dopadení . „ Poznatky je možné volat také	vv - abstr	4	0
59	střele nadvakrát doklepl puk za záda gólmána hostí Fedotěnko .	Vedoucí	gól domácí uklidnil . Vyhrávali řadu vzhazování , skvěle bránili	a - vyhrávající	1	0
60	přesně do šibenice benešovské branky – 1:0 . Domácí futsalisty	vedoucí	branka uklidnila , a tak se v dalším průběhu mohli	a - vyhrávající	1	0
61	srdeční slabost . </p><p> Američana zastínil Okáč </p><p> V lize basketbalistů zdolal	vedoucí	Kunín bez problémů rivala z Opavy </p><p> Liga basketbalistů měla včera	a - vyhrávající	1	0
62	dokonce uvedla , že šlo o 12 kilo . Jenže	vedoucí	kardiolog Presbyteriánské nemocnice v New Yorku Allan Schwartz si podle	a - hlavní	1	0

63	kanadském Vancouveru . Na startu nechyběla taková esa jako současný	vedoucí	závodník světového poháru Reinfried Herbst nebo mistr světa Manfred Pranger	a - vyhrávající	1	0
64	na hlavní železniční stanici , " říká Gabriel Čech ,	vedoucí	oddělení územního plánování bratislavského magistrátu . Plán metra má Bratislava	s - šéf	1	0
65	ulici (vedoucí Růžička) a v Revoluční ulici (vedoucí	Veselý) , která byla později již jako Sokolská prodejna	s - šéf	1	0
66	díky úspěchu posunul už na čtvrté místo divize . Na	vedoucí	Vyškov ztrácí pět bodů . „ Na postupové pozice ale	a - vyhrávající	4	0
67	vedením Václava Návrata se zhostil velmi dobře svého úkolu citlivého	vedoucího	partnera , jenom možná mohl znít o špetku razantněji .	a - hlavní	2	0
68	nejvíc šperky , zbraně a slovanské čluny , " řekl	vedoucí	památníku v Mikulčicích František Synek . </p><p> Výlet do Mikulčic naplánoval	s - šéf	1	0
69	je to tedy o dvě stovky méně , " informuje	vedoucí	trhu práce zlínského Úřadu práce Miriam Majdyšová . </p><p> Zloděj sebral	s - šéf	1	0
70	zařízení s dlouhodobou péčí , " uvedla Jaroslava Rovňáková ,	vedoucí	odboru sociálních věcí a zdravotnictví na ostravském magistrátu . </p><p> Vybavení	s - šéf	1	0
71	. " Poradila jsem se s právníkem a podám na	vedoucího	zájezdu trestní oznámení , " řekla Lebeděvová . </p><p> Důležitý výrok </p>	s - šéf	4	0
72	když došlo konečně k pádu totality a byl jsem zvolen	vedoucí	jihlavské pobočky MZLU , která měla tuto budovu ve správě	s - šéf	7	0
73	- Týniště n/Orl . - Borohrádek (20 km) </p><p>	Vedoucí	: manželé Najmanovi </p><p> Sraz v 7.20 hod. na nádraží ČD	s - šéf	1	1
74	pojištění . Pevně přesvědčen je o tom Pavel Sivák ,	vedoucí	oddělení pojištění osob v pojišťovně Generali . </p><p> Kdo by se	s - šéf	1	0
75	Vysokoškolák Martin Vocásek , který zde pracuje jako jeden z	vedoucí	, dodal , že ho překvapilo , jak silně tyhle	s - šéf	2	1
76	v pokladně úřadu a na správním odboru , " potvrdila	vedoucí	ekonomického odboru města Alena Maříková . </p><p> Podstatně zjednodušit a urychlit	s - šéf	1	0
77	kousek IYASY , než žádnou IYASU , " napsal Sedmičce	vedoucí	souboru Innocent Nkululeko . </p><p> Vystoupení obsahuje i scénky , popisující	s - šéf	1	0
78	jedno z důležitých kritérií při hodnocení prací člen poroty a	vedoucí	zpravodajství Českého rozhlasu Plzeň Ondřej Vaculík . V některé kategorii	s - šéf	1	0
79	ministr zahraničí a senátor Potomek šlechtického rodu pracoval dříve jako	vedoucí	kanceláře prezidenta Václava Havla . Žije střídavě ve Švýcarsku ,	s - šéf	1	0

80	. Naštěstí se Smejkal nechal z tábora vykázat jedním z	vedoucích	; posléze ho policisté zadrželi . Po svém dramatickém dopadení	s - šéf	2	1
81	v životě národa - bývalou komunistickou nomenklaturu jako celek z	vedoucích	funkcí v zemi . Lidé , kteří si vytvořili stát	a - hlavní	2	1
82	kdy se do něj dostala rovná stovka zvířat . Podle	vedoucí	Eveline Jahelkové už v objektu zbývají pouze tři volné kotce	s - šéf	2	0
83	kteří již mají s pitím zkušenosti . Informovala o tom	vedoucí	oddělení sociálně právní ochrany dětí uherskobrodské radnice Monika Fojtáčková .	s - šéf	1	0
84	byl po dechové zkoušce alkohol vyloučen , " řekl zástupce	vedoucího	dopravního inspektorátu Ladislav Heller . Řidič z MANu uplatňuje závadu	s - šéf	2	0
85	. Šumperští draci se od 17.30 představí v Jihlavě .	Vedoucí	Zubří hostí poslední Karvinou </p><p> Hokej </p><p> Po listopadové jízdě se přerovští	a - vyhrávající	1	1
86	i tak zůstal poslední . Říčany - Slavia 22:8 .	Vedoucí	tým soutěže zadělal na vítězství vždy v úvodu obou poločasů	a - vyhrávající	1	0
87	<p> Lidé stěžující si na hluk a prach z rušné komunikace	vedoucí	městem se změny dočkají až za několik let </p><p> Česká Třebová	vv - konkr	2	0
88	pravá zima , fungujeme v nepřetržitém provozu , " popsal	vedoucí	. </p><p> K dispozici mají cestáři deset sypačů . „ K	s - šéf	1	0
89	ředitele Zemského divadla . Ukončeno bylo výběrové řízení na funkci	vedoucího	odboru kultury : z osmi přihlášených bude komise vybírat 4	s - šéf	2	0
90	to , aby se celky dobře rozehrály , " říká	vedoucí	Sokolu Krč Daniel Bagin , který podnik nazvaný " První	s - šéf	1	0
91	zlepšení dopravní situace ve městě . " Máme domluveno s	vedoucím	dopravního inspektorátu Martinem Grožajem , že provedeme společně místní šetření	s - šéf	7	0
92	náš je už dlouholetý , a tak doplňujeme jen několik	vedoucích	, kteří nám víceméně svou službu sami nabídnou . Kroužky	s - šéf	4	0
93	okolností ... </p><p> DAVID LIVEČ . 33 LET , AUTOR JE	VEDOUcí	PRODEJE </p><p> Majitel klubu Aleš Řebíček asi nemůže být takový slávista	s - šéf	1	0
94	Slavie Praha . Soupeřem borců z metropole bude jeden z	vedoucích	týmů ligového pořadí Indoss Plzeň . Při pohledu na tabulku	a - vyhrávající	2	1
95	to na stadionu rozdalo o tři cenné kovy . </p><p> Jen	vedoucí	Rusku Zavjalovovou předstihnout nedokázala . " Rovinka byla moc krátká	a - vyhrávající	4	0
96	kol se předjetím soupeře dostal na druhé místo . Na	vedoucího	D. Schneidera však již nestačil a dojel druhý . </p><p> Na	a - vyhrávající	4	0

97	Jakým způsobem se mapuje trasa , kterou náklad jede ? </p><p>	Vedoucí	přepravy , trasař , musí sednout do auta a celou	s - šéf	1	0
98	děkanovi důvěru . " Proto jsem přijal jako jediné řešení	vedoucí	k rychlé stabilizaci situace na fakultě odvolání děkana a vyhlášení	vv - abstr	4	0
99	dařilo . Po krásných akcích padaly ještě lepší góly .	Vedoucí	gól vstřelil Šnadr hned v první minutě , " pochvaloval	a - hlavní	4	0
100	týmy . Olympik Mělník potvrdil u předposledního Motáčku Plzeň oprávněnost	vedoucího	postavení a zaslouženého postupu do nejvyšší soutěže futsalistů . Dobře	a - hlavní	2	0
101	, univerzity a podobně , " uvedla Tereza Dostálová ,	vedoucí	oddělení strategického rozvoje z ústeckého magistrátu . Podle ní je	s - šéf	1	0
102	mohli rozmělnit mezi stávající podniky v Kaplici , " doufá	vedoucí	oddělení trhu práce českokrumlovského pracovního úřadu Luboš Mlčák . V	s - šéf	1	0
103	, jestli striktně trvají na znění vyhlášky , " říká	vedoucí	lékař Léčebny Mánes MUDr. Jaroslav Vobořil . </p><p> Odborníci proto bojují	a - hlavní	1	0
104	proběhl zápis z tohoto hlediska bez problémů , " uvedla	vedoucí	odboru školství a kultury Lenka Pivrcová . Nejvíce dětí se	s - šéf	1	0
105	. V praxi platí , že odpovědnost nese vždy hlavní	vedoucí	, tábor však může pořádat kdokoli . Svá pravidla mají	s - šéf	1	0
106	a nesmírného utrpení obyvatelstva . Náročnou sezonu jsme bilancovali s	vedoucí	šermířské skupiny PETREM KUBÍČKEM . </p><p> Naposledy mohli diváci vidět Balestru	s - šéf	7	0
107	roce 2002 , který Češi vyhráli . Naposledy působil jako	vedoucí	mužstva do 21 let . </p><p> Fitzel by mohl být dalším	s - šéf	1	0
108	Sdružení za rozvoj bystřického regionu) . </p><p> Mostky mají podle	vedoucího	bystřického městského muzea Vladimíra Císára zabránit dalšímu narušování zříceniny . </p>	s - šéf	2	0
109	z němčiny do češtiny , " řekla Ilona Šulistová ,	vedoucí	projektu . </p><p> " Očekávám , že mi studenti dají úkoly	s - šéf	1	0
110	<p> Stařenka vyjžděla deset minut před šestnáctou hodinou z panelové cesty	vedoucí	od vodní plochy na hlavní silnici mezi Žehušicemi a Druhanicemi	vv - konkr	2	0
111	originály církevních knih ze sbírek moravskotřebovského muzea , " upozornil	vedoucí	zámku Jindřich Kos . </p><p> Zámek v Moravské Třebové patří k	s - šéf	1	0
112	zajímavosti z češtiny do angličtiny a polštiny , " doplnila	vedoucí	Veronika Pelikánová . </p><p> Veronika Pelikánová potvrzuje , že turisty zajímá	s - šéf	1	0
113	také pružněji reagovat na požadavky našich zákazníků , " uvedl	vedoucí	logistiky koncernu Andrej Klim . Rozloha objektu bude 3000 metrů	s - šéf	1	0

114	náskok 3:1 , ale v 66 . minutě jej vystrašil	vedoucím	gólem francouzský kanonýr Thierry Henry . Na kýžený druhý gól	a - vyhrávající	7	0
115	zmírnit . Tlak na Sullivana zesílil poté , co čtyři	vedoucí	pracovníci jeho odboru v americkém telekomunikačním gigantu přistoupili na spolupráci	a - hlavní	1	1
116	stranách , " začal své pozápasové hodnocení David Matuš ,	vedoucí	hostujícího celku a pokračoval : " Asi jsme vyhráli zaslouženě	s - šéf	1	0
117	však nevěděli , co reguluje tvorbu skloviny , " řekla	vedoucí	týmu Chrissa Kiuossiová . Právě Ctip2 je klíčový pro produkci	s - šéf	1	0
118	by se ale našla . Jeden z bývalých trenérů a	vedoucí	mužstva Tomáš Švach již dříve hovořil , že vzhledem k	s - šéf	1	0
119	mohou přispět i Média a jiné přízraky . </p><p> Josef Šorfa	vedoucí	redakce MF DNES </p><p> FAKTA </p><p> Hlavní hvězdy 45 . Mezinárodního filmového	s - šéf	1	0
120	jsou rozbité mušle , " popsal problémy s údržbou toalet	vedoucí	provozu Klatovy ČSAD autobusy Plzeň Jaroslav Křepel . O zlepšení	s - šéf	1	0
121	" dodal házenkář . </p><p> V neděli zajíždí Tatran na půdu	vedoucího	celku Západočeské ligy Lokomotivy Plzeň B. Utkání se hraje od	a - vyhrávající	2	0
122	sebe přivítáme další chtějí adeptky ženského fotbalu , " uvedl	vedoucí	Sokola Vlkoš Josef Novosad . Zatímco Vlkošanky se drží čele	s - šéf	1	0
123	s dítětem hledáme dospělou osobu (prarodiče , učitele ,	vedoucí	kroužků ...) , které by se dítě mohlo svěřit	s - šéf	4	0
124	opusy v předválečné Praze nejeden umělecký triumf , " řekl	vedoucí	programu pořádající organizace K3 Bohumín Milan Pěgřim . </p><p> Vlastní teritorium	s - šéf	1	0
125	Vladimír Handl z Institutu mezinárodních vztahů a Maïke Freytag-Pitrocha ,	vedoucí	tiskového oddělení německého velvyslanectví v Praze . </p><p> „ Sabine Kalff	s - šéf	1	0
126	úsporám ve výdajích a rovněž vyššími příjmy . Podle sdělení	vedoucího	kanceláře přednosta OÚ Reného Bolvariho byla celá částka převedena do	s - šéf	2	0
127	oblíbenější šéfové než jejich mužské protějšky . Se ženou ve	vedoucí	funkci jsou spokojeny dvě třetiny jejich zaměstnanců . Vyplývá to	a - hlavní	6	0
128	Hned v úvodu jsme zařadili i soutěž , " řekla	vedoucí	Návštěvníckého centra Nový Jičín Radka Bobková . </p><p> Lucie Richtrová ,	s - šéf	1	0
129	. Od soboty 23 . září je přístupná naučná stezka	vedoucí	okolím Horního hradu . „ Téměř dvoukilometrový okruh začíná u	vv - konkr	1	0

130	. připravilo Ústí o neporazitelnost BASKETBAL Chomutov –	Vedoucí	tým finálové skupiny Oblastního přeboru v basketbale , BK Skřivánek	a - vyhrávající	1	0
131	David Owen před zahájením včerejšího , sedmého dne jednání mezi	vedoucími	představiteli bosenských Muslimů , Srbů a Chorvatů v Ženevě .	a - hlavní	7	1
132	: Archiv MK Frenštát p. R . Martina Burianová ,	vedoucí	MK Frenštát p. R . JE TADY OPĚT .	s - šéf	1	0
133	Květná , Fanderlíkova a mateřinku v Žešově , " vypočítal	vedoucí	odboru rozvoje a investic Antonín Zajíček . Předpokládá , že	s - šéf	1	0
134	sklouzl ke střídače soupeře a vřele si podal ruku s	vedoucím	litvínovského mužstva Rykle . Lidským gestem ukázal , že pořád	s - šéf	7	0
135	zkušenosti . Za pultem může být i naprostý laik Podle	vedoucí	královéhradecké prodejny Michael - Elektro Ivany Chudé není v této	s - šéf	2	0
136	odtud jsou takzvané sachéz . Kamenné cesty předkolumbovských obyvatel oblasti	vedoucí	na břeh moře a poté stovky metrů pod mořskou hladinu	vv - konkr	2	0
137	korun více oproti roku 2012 , " sdělila včera redakci	vedoucí	ekonomického odboru Michaela Mitrengová a dodala , že město by	s - šéf	1	0
138	řinuly slzy tety Mathildy . Ještě dlouho mne děsily dveře	vedoucí	do sklepa nemocnice , kde byla mrtvola přechodně uložena .	vv - konkr	1	0
139	ale třeba je zkvalitnit , " říká Karel Markvart ,	vedoucí	odboru značení Klubu českých turistů Více než dva tisíce kilometrů	s - šéf	1	0
140	zpoza madla nákupního vozíku , sledujeme očima zasvěceného komentátora -	vedoucího	prodejny . Seznamujeme se konkrétně nejen s nekonečnou a lákavou	s - šéf	4	0
141	koupáním alkoholu , " uvedla včera na adresu možných rizik	vedoucí	lékařka dačické rychlé záchranné služby Ladislava Fabešová . Například vloni	a - hlavní	1	0
142	let hejtman Jihočeského kraje Jihočeský kraj Václav Zemek 39 let	vedoucí	odd . kraj . úřadu Středočeský kraj Vítězslav Jandák 66	s - šéf	1	0
143	se už delší dobu hledá řešení po odchodu některých jejich	vedoucích	činitelů , kteří mají namířeno do důchodu . Tato skutečnost	a - hlavní	2	1
144	MO 1438 NAKLADATELSTVÍ AVENTINUM přijme pro svou novou reprezentační prodejnu	vedoucího	knihkupce a prodavače . Dále přijmeme pracovníka do obchodního referátu	a - hlavní	4	0

145	nedosáhl na medaili , se neobjeví v zítřejší štafetě .	Vedoucím	muži SP znemožnilo start nachlazení . " Není mi dobře	a - vyhrávající	3	0
146	nejsou ničím výjimečným , " posteskl si Milan Křimský ,	vedoucí	karlovarského dopravního inspektorátu . Není proto divu , že v	s - šéf	1	0
147	, ruština nebo španělština , " vyčetla Ludmila Knížková ,	vedoucí	oddělení základních škol na magistrátu . Nejvíce tříd je s	s - šéf	1	0
148	stojí lešení , tak ať se využije , " vysvětlila	vedoucí	odboru školství a kultury Městského úřadu v Kolíně Dana Bošínová	s - šéf	1	0
149	nepodpořil ani Státní památkový ústav v Praze , " přiblížila	vedoucí	Stavebního úřadu v Turnově Eva Zakouřilová naznačující snahu úřadu černou	s - šéf	1	0
150	Březovou a má zápas k dobru . V soutěži měl	vedoucí	Třebařov volno a druhá Trnávka jej lehce stáhla . </p><p> Volejbalistky	a - vyhrávající	1	0
151	jízdní pruhy . Nebo také kdyby se zdvojkolejnila železniční trať	vedoucí	do Zlína a vlaky po ní jezdily v kratších intervalech	vv - konkr	1	0
152	shrnuje důvody proti psům za všechny provozovatele Miloslav Povýšil ,	vedoucí	koupaliště na Lhotce . </p><p> Kam vyrazit , ovšem provozovatelé poradit	s - šéf	1	0
153	těchto problémech vědělo . Proto již při prvních nejasnostech informoval	vedoucí	odboru správy majetku Miroslav Vojtíšek , že občané mají vyplnit	s - šéf	1	0
154	19 km dlouhá trasa Vizovice , Vartovna , Vizovice ,	vedoucí	p. Špinar . Odjezd vlakem v 5.48 , návrat v	s - šéf	1	0
155	Nyní bude součástí mužstva při zítřejším šlágru mezi Motorem a	vedoucím	celkem první ligy Chomutovem . Bernat absolvuje s týmem celodenní	a - vyhrávající	7	0
156	je zakončena honem na lišku . Skupina jezdců , vedená	vedoucím	jezdcem - masterem , označeným na rameni připevněnou kokardou ,	a - hlavní	7	0
157	dotíral Zámorsk . V předposledním kole jsme se vrátili na	vedoucí	příčku , ovšem jsme ji zase ztratili . Přesto jsme	a - vyhrávající	4	0
158	. Provoz centra by se jinak prodražil , " dodal	vedoucí	Ladislav Šos . </p><p> Mrazy mají zvolna ustupovat </p><p> Sněhové bariéry uvěznily	s - šéf	1	0
159	se náhlé změny zřejmě zaleknou . </p><p> Rozhodne se po prázdninách </p><p>	Vedoucí	odboru školství olomouckého krajského úřadu Miroslav Gajdůšek připomíná , že	s - šéf	1	0
160	zákazník nahlásil nějakého zloděje , " říká Alexandra Dusbová ,	vedoucí	jednoho z hypermarketů v Náchodě . </p><p> Deník se proto rozhodl	s - šéf	1	0
161	životě masívním nožem . P. Ch . utrpěla postraumatickou poruchu	vedoucí	ke změně osobnosti . Není schopna adekvátně reagovat na běžné	vv - abstr	4	0

162	Semice pod vedením trenérů Josefa Pavlíše a Pavla Jareše a	vedoucího	mužstva Šimůnka strávilo tři dny ve Sportovním centru Nymburk na	s - šéf	2	0
163	poslední celek soutěže . Už v posledním zápase Farmáři přehráli	vedoucí	celek HC Stříbro 06 a zdá se , že se	a - vyhrávající	4	0
164	nerozuměl , dostane od nás informativní leták , " vysvětlil	vedoucí	berounské lékárny Europharm Vladimír Krňávek . V případě , že	s - šéf	1	0
165	dnů před svátky dal z bytu výpověď , " uvádí	vedoucí	centra Robert Frouz . </p><p> Na polorozbořenou barokní faru přišla skupinka	s - šéf	1	0
166	lidí . </p><p> „ Děláme k tomu kroky , “ říká	vedoucí	odboru dopravy František Kabele , podle kterého zastávka přímo na	s - šéf	1	0
167	se budou pohybovat po stávajících lesních cestách , “ vysvětlil	vedoucí	hodonínského odboru rozvoje města Jaroslav Malát . </p><p> Podle Vladana Riedla	s - šéf	1	0
168	čtvrtém horkém dni , " vysvětluje Ladislav Beneš , provozní	vedoucí	litoměřického koupaliště , na které během letošní , více než	s - šéf	1	0
169	darem však neměl . </p><p> Jak včera uvedla ve svědecké výpovědi	vedoucí	sekretariátu strany Marta Šorfová , kancelář ODS obdržela v roce	s - šéf	1	0
170	26 Věra Mášová 36 účetní Jaroměř 50 Pavel Kasnar 42	vedoucí	produkce Hronov Dělnická strana : 20 Vlastimil Maier 62 důchodce	s - šéf	1	0
171	jinak , současná legislativa prostě není dobrá , “ podotkla	vedoucí	jedné třebečské provozovny . Jídlo , které klesne pod teplotu	s - šéf	1	0
172	s tvarohovou pomazánkou a teplém ovocném čaji se od táborového	vedoucího	Davida Staňka , kterému se tu neřekne jinak než Messany	s - šéf	2	0
173	přednost zajímavému celoročnímu angažmá ve Španělsku , ovšem podle informací	vedoucího	sboru pořadatelů Ivana Janatky se nejlepší tuzemský jezdec již dopředu	s - šéf	2	0
174	návštěvy zoo a muzea , " uvedl Vladislav Hamršmíd ,	vedoucí	Romského centra při Oblastní charitě Jihlava . Dalším programem klubovny	s - šéf	1	0
175	Praha 5 nemají velkým nájemcům co nabídnout . Eduard Forejt	vedoucí	oddělení kancelářských nemovitostí Jones Lang LaSalle </p><p> GREEN POINT V Praze	s - šéf	1	0
176	je dobré . (Méně – 9 jich dostala pouze	vedoucí	Sparta Brno – pozn. autora) </p><p> Nemůžu si odpustit poznámku	a - vyhrávající	1	0
177	Richtrová , která spolu se svým náměstkem Michalem Pobuckým a	vedoucí	odboru životního prostředí Jaroslavem Zezulou také přiložila ruku k dílu	s - šéf	7	0
178	, ale vypadá to tak , že můj instinkt ,	vedoucí	mne k tomu , že jsem jejich žádost odmítl ,	vv - abstr	1	0

179	2011 vypadat ulice 1 . máje . Pozemky v ulici	vedoucí	od vlakového nádraží směrem do centra se totiž město rozhodlo	vv - konkr	6	0
180	poblíž nádraží v Lounech . Ležel na málo frekventované cestě	vedoucí	do tamní zahrádkářské kolonie . Dítě mělo obrovské šťěstí ,	vv - konkr	6	0
181	dvojnásob , " uvedla . Zastání se jí dostalo od	vedoucí	personálního oddělení Grammeru Blanky Pšeničné . " Ještě jsem neslyšela	s - šéf	2	0
182	tisícovku lidí víc , " raduje se Svatoslav Valenta ,	vedoucí	plaveckého areálu v Zábřehu . Dodává , že vloni do	s - šéf	1	0
183	těsně před cílem upadla a nakonec ji o vteřinu porazila	vedoucí	žena SP , ruská reprezentantka Olga Pylevová . Skokan Janda	a - vyhrávající	1	0
184	vyvolat smyk zadních kol , " uvedl Jan Peškař ,	vedoucí	Centra kurzů bezpečné jízdy v Sosnové . Školení v Sosnové	s - šéf	1	0
185	zápas . Nám vyšly úvod v obou poločasech , po	vedoucím	gólu jsme se už víc zaměřili na obranu a uhráli	a - vyhrávající	6	0
186	i Znojmo Čtyři body stále ztrácí ligoví junioři Třebíče na	vedoucí	Duklu Jihlava . Do konce soutěže zbývá osm zápasů . /p>	a - vyhrávající	4	0
187	české silnice budou konečně bezpečné . Praha - Široká silnice	vedoucí	z Ústí nad Labem do Lovosic svádí k bezhlavému předjíždění	vv - konkr	1	0
188	tažení mají fotbalisté Varnsdorfu , kteří ztrácejí v tabulce na	vedoucí	Milín pět bodů , i v příštích dvou kolech .	a - vyhrávající	4	0
189	dosahovat 1,2 miliardy korun , " řekl už dříve ČTK	vedoucí	hospodářského kriminálního odboru Petr Hanák . Prověřovali právě i údajnou	s - šéf	1	0
190	pěti set tisíc korun , " vysvětlil Zrna . Samotný	vedoucí	odboru kultury přidává výčet věcí , které si jeho oddělení	s - šéf	1	0
191	do večerních hodin , přizpůsobíme se veřejnosti , " slíbila	vedoucí	Mathiasová . Domanínští letos oslaví hody v nově opraveném kostele /p>	s - šéf	1	0
192	, a navíc viděli boxovat celou špičku Jižní Ameriky . /p>	Vedoucí	výpravy Jiří Kynos z Českého olympijského výboru pečlivě hlídal ,	s - šéf	1	0
193	Na ledě to bylo kolikrát vidět , " poznámka . /p>	Vedoucí	gól z hole Šimoníčka v 8 . min. utkání hrál	a - vyhrávající	1	0
194	DNE bod ztrácí po včerejším kole BK Mladá Boleslav na	vedoucí	Beroun . Ten poprvé prohrál , když doma nestačil na	a - vyhrávající	4	0
195	v sobotu po desáté hodině dopoledne na silnici druhé třídy	vedoucí	ze Soběslavi na Vesce . Za mostem přes Lužnici ,	vv - konkr	6	0

196	přebor . V horní řadě stojí (zleva) :	vedoucí	mužstva Jaroslav Jiran , Jaroslav Šmerda , Milan Bartuška ,	s - šéf	1	0
197	autorů doprovázený na varhany . Za ty se posadil umělecký	vedoucí	sboru a hlavní varhaník liverpoolské katedrályRichard Lea . </p><p> Na závěr	s - šéf	1	0
198	rady či odboru komunálních služeb , " hájil městský úřad	vedoucí	zmíněného odboru Alois Krčál . " Instalované okrasné prvky nebyly	s - šéf	1	0
199	úvodního dějství , odložený kvůli povodním na Moravě . Pouze	vedoucí	Ostrava a Sparta se mohou pochlubit plným počtem bodů ,	a - vyhrávající	1	0
200	první městské části Oldřich Lomecký . Tomu se podařilo obhájit	vedoucí	pozici TOP09 na Praze 1 . </p><p> „ Domnívám se ,	a - vyhrávající	4	0

Tabulka 54: DF *vedoucí* a manuální slovnědruhá klasifikace. Náhodný vzorek 200 dokladů, PUB.

8.1.1 DF *vedoucí* a slovnědruhá příslušnost: přehled

Souhrn manuálních analýz DF *vedoucí* v různých žánrech / textových typech.

Větná funkce / sl. druh	Významy (hrubá kategorizace, absolutní počet)	Pád (Nom)	Číslo (výskyt PI)	Celkový podíl na výskytu formy
Atribut / adjektivum ADM	<i>hlavní</i> (91), <i>marný</i> (1)	35/92 = 38%	46/92=50%	92/337= 27 %
Atribut / adjektivum ANTRO	<i>hlavní</i> (6)	-	-	6/59 = 10 %
Atribut / adjektivum PUB	<i>hlavní</i> (18), <i>vyhrávající</i> (32)	19/50 = 38 %	9/50=18% (2/32=6%)	50/200 = 25 %
Adjektiva PUB statistiky	--	32.6 %	28.7 %	
Subjekt / substantivum ADM	<i>šéf</i> (218)	129/218 = 59 %	44/218=20 %	218/337= 65 %
Subjekt/ substantivum ANTRO	<i>šéf</i> (7)	-	-	7/59 = 12 %
Subjekt / substantivum PUB	<i>šéf</i> (129)	100/200 = 50 %	3/129=2 %	129/200=65 %
Substantiva PUB statistiky	--	31 %	24.9 %	
vv / participium ADM	abstr (26)	11/26= 42 %	18/26 = 70 %	26/337= 8 %
vv / participium ANTRO	konkr (8), abstr (38)			46/59 = 78 %
vv / participium PUB	konkr (17), abstr. (4)	8/21= 38 %	1/21 = 4.8 %	21/200 = 10.5%
nezařazený ADM	<i>šéf</i> , nebo <i>hlavní</i> (1)	-	-	0 %

Tabulka 55: DF *vedoucí* – slovnědruhá příslušnost dle ručních analýz. Shrnutí (PUB, ANTRO, ADM).

8.1.2 DF vedoucí + prepozice: manuální klasifikace

Následující přehled (Tabulka 56) dává další možnost prověřit provedenou manuální klasifikaci shrnutou výše (viz Tabulka 28) a otestovat možné substituty. Zakládá se na publicistickém subkorpusu, kdy na vzorku náhodných konkordancí slovesného užití vznikl přehled bezprostředně následujících prepozic (počet konkordancí je oproti vzorku 200 navýšen o doklady, v nichž prepozice není vázána na DF, tj. 18 dokladů substantivního užití a 1 doklad užití adjektivního).

č.	Pozice před DF	DF + prepozice	Pozice za DF	Substituce substantivem (s)/ adjektivem (a)/ větou vztažnou (vv) + hrubý význam	Prepozice
1	Na první jízdu a otevření nově vybudované cyklotrasy Sklářská cesta	vedoucí z	Tachova přes Zlatý potok , Křížový kámen až do německého	vv - konkr	z
2	, patřil také do této kategorie. Vyšetřovatelé nenašli stopy	vedoucí k	nějaké organizaci . </p><p> " Lidé , kteří páchají tyto útoky	vv - abstr	k
3	čeká na řidiče i na silnici první třídy v úseku	vedoucího z	Jáchymova na Boží Dar . Zde se bude stejně jako	vv - konkr	z
4	na něj obrátil kamarád z jiného oddílu. Nutně potřeboval	vedoucího na	tábor . Jan se snažil z toho vymluvit , ale	s - šéf	na
5	Novojičínsku prošetřují neobvyklou krádež bronzových pojišťovacích lan podél železničního koridoru	vedoucího od	Suchdolu nad Odrou směrem na Hranice . Ty neznámý pachatel	vv - konkr	od
6	respektují však presumpci nevinny , a proto otázku setrvání obviněné	vedoucí v	její funkci budou řešit až podle výsledků trestního řízení ,	s - šéf	v
7	<p> Naopak tramvaj číslo čtyři se vrátí na svoji původní trasu	vedoucí přes	zastávku Sady Pětatřicátníků . Zastávky Jízdecká a U Synagogy budou	vv - konkr	přes
8	na případné svědky , zda by nám mohli poskytnou informace	vedoucí ke	zjištění auta i řidiče , " uvedla Deníku policejní mluvčí	vv - abstr	k
9	parkoviště hořovické stavebně dopravní společnosti a zevnitř otevřel plechová vrata	vedoucí do	objektu . Odpojil přívěs ze zaparkovaného nákladního automobilu Tatra 815	vv - konkr	do
10	věci na výstavu , kterou pravidelně pořádáme , " dodává	vedoucí s	úsměvem . </p><p> Vedoucí kroužku uvažují , že pro příští rok	s - šéf	s
11	vydali na kolech po nejvýše položené cyklotrase severních Čech ,	vedoucí z	Hory Svate Kateřiny do Telnice . Dnes vyrazíme do jiné	vv - konkr	z
12	oddělen policejní páskou . </p><p> Okolí jen krouží hlavou </p><p> Před branou	vedoucí ke	škole i k domům postávali lidé žijící v okolí i	vv - konkr	k
13	západních zemích je podle ní bříšší tanec uznávanou rehabilitační metodou	vedoucí ke	zmírnění či úplnému odstranění různých ženských problémů . " Pomáhá	vv - abstr	k
14	knihou anebo časopisem a vzájemně si popovídá , " vysvětlila	vedoucí s	tím , že knihovna zabere v třípodlažní budově celé jedno	s - šéf	s
15	. Velká návštěvnost překážela běžnému víkendovému provozu na frekventované komunikaci	vedoucí z	Ostravy do Karviné a nebylo možné zajistit bezpečnost návštěvníků odpuště	vv - konkr	z
16	o „ lumpa “ a odbočí na cestu za Bukovany	vedoucí do	Poříčí nad Sázavou. Tam nikdo moc nejede , takže	vv - konkr	do
17	do šancí se příliš nedostávalo . Nebyly vidět naučené	vedoucí k	příležitosti , tým si nepomohl ani při	vv - abstr	k

	kombinace		standardních situacích . </p>		
18	odměnu deset tisíc korun tomu , kdo přinese informace prokazatelně	vedoucí k	jeho dopadení . </p><p>ZNÁTE HO ? Pokud jste mladíka poznali	vv - abstr	k
19	v polovině dubna český překlad knihy Nelehký den . Operaci	vedoucí k	zabití teroristy v knize líčí bývalý člen speciální jednotky Matt	vv - abstr	k
20	bude uzavřen zchátralý , zároveň ale neustále hojně využívaný podchod	vedoucí na	jednotlivá nástupiště . </p><p>S nefunkčním přejezdem musí řidiči na olomouckém	vv - konkr	na
21	běžkaři . Nový úsek začíná ve Velkém Boru u cesty	vedoucí přes	Novou Studnici a Zelenou horu , pokračuje do Javoří Pily	vv - konkr	přes
22	Řidič proto odbočil ze silnice č. I/35 na vedlejší komunikaci	vedoucí na	Hřebeč. Zhruba po 150 metrech jízdy se ohlédl směrem	vv - konkr	na
23	Popelkou proběhnul již pátý ročník celostátního semináře pro začínající mažoretkové	vedoucí s	názvem Popelka 2006 . </p><p>Semináře se zúčastnilo 36 vedoucích z	s - šéf	s
24	část třetího pruhu na dálnici z Prahy do Brna ,	vedoucí z	Všechrom do Jesenice. Jeho prodloužení do Prahy bude budováno	vv - konkr	z
25	okolí Ústí nad Labem a Litoměřic , včetně tranzitního koridoru	vedoucího přes	Lovosice. Osud těchto součástí bývá jistě zpečetěn v některé	vv - konkr	přes
26	, Afghánistán - Na polní cestě s vyježděnými kolejemi ,	vedoucí z	města, si hrají otrhaní kloučci a muži s turban	vv - konkr	z
27	a místní zajímavosti . </p><p>O kilometr delší je Justynčina stezka	vedoucí od	Slatinského mlýna , přes Boušín , Slatinské Končiny , kolem	vv - konkr	od
28	jako občanské sdružení zaregistrovala Iniciativa 57 (podle čísla silnice	vedoucí k	přechodu ve Vysoké) , která chce zastavit stavbu přechodu	vv - konkr	k
29	po cestě mineme Bílkův mlýn a napojíme se na silnici	vedoucí z	Radešína do Bobrové , která nás dovede zpět ke kostelu	vv - konkr	z
30	Bazala. Ve Starém Městě se kříží mezinárodní silnice I/50	vedoucí ze	Slavkova na slovenskou hranici s rychlostní cestou I/55 směřující od	vv - konkr	z
31	drahami. Upravíme třeba okolní pozemky a lávku přes trať	vedoucí na	sídlíště zaplatíme také my . Lázně si nové vlakové nádraží	vv - konkr	na
32	podruhé v životě . Za patnáct let , co dělám	vedoucího na	táborech , se mi něco takového stalo poprvé , "	s - šéf	na
33	osvětlení i k nepoznání opravenou , žulovými deskami dlážděnou komunikaci	vedoucí podél	řeky Jihlavy. Její levá část bude určena cyklistům ,	vv - konkr	podél
34	Krasopis není samoučelný , ale je první a základní disciplínou	vedoucí ke	zlepšení motoriky , propojení funkce mozku a ruky , je	vv - abstr	k
35	konce týdne . " Děkujeme všem tříkrálovým koledníkům a jejich	vedoucím za	obětavé koledování v nepříznivém počasí . Štědrým dárcům pak děkujeme	s - šéf	za

36	z Nového Města pod Smrkem. Na silnici třetí třídy	vedoucí ze	Železného Brodu na Jablonce s vozidlem Volkswagen Transporter vyjel mimo	vv - konkr	z
37	po 800 metrech odbočíme z hlavní silnice na asfaltovou cestu	vedoucí na	vrchol Chlumu , kde byla vybudována ve 20 . letech	vv - konkr	na
38	opakovaně nabídl za vrácení případně unesené dcery nebo za informace	vedoucí k	jejímu nalezení 3,5 milionu korun, přinesly sice řadu ohlasů	vv - abstr	k
39	rozhodla Rada Evropy , je klíčovým prvkem pro transformaci Evropy	vedoucí k	na vědomostech založeném hospodářství a na světovém trhu konkurenceschopnými podnikateli	vv - abstr	k
40	byla například před nedávnem vydlážděna oficiální cyklostezka na náplavce ,	vedoucí od	nemocnice Na Františku k Železničnímu mostu . Město do rekonstrukce	vv - konkr	od
41	chodníku , který od začátku června svede dosavadní turistické stezky	vedoucí na	vrchol Boubína. Unikátní schodiště je vystavěné nad terénem ,	vv - konkr	na
42	byli svědky nehody nebo kteří mohou policistům poskytnout jakoukoliv informaci	vedoucí k	jejímu objasnění , ať volají na telefonní číslo 974 324 640 nebo	vv - abstr	k
43	té době jim ještě nebylo 15 let. Druhý z	vedoucích o	zneužívání věděl , ale nic nenahlásil . </p><p> " Začalo to	s - šéf	o
44	. </p><p> Pěkně nás matou , protože tmavé brýle , drat	vedoucí od	ucha pod límeček a ostražitost Apače jsou rekvizity jen vršku	vv - konkr	do
45	opravy. Ty čekají vodovodní řad , kanalizaci i silnici	vedoucí do	Lichnova. </p><p> Mostu na hlavním tahu vedoucím z Horního Benešova	vv - konkr	do
46	<p> Zakázané Město </p><p> Je to ten největší paradox. Na hradbách	vedoucích k	bývalému císařskému paláci je portrét zakladatele komunistické Číny Mao Ce-tunga	vv - konkr	k
47	ale i lékařkou dětské neurologie Masarykovy nemocnice . „ Dveře	vedoucí k	výtahu a rampě pro vozíčkáře jsou nefunkční . Navíc k	vv - konkr	k
48	krokusy. Narcisy rostou i kolem parkovišť a lemují chodníky	vedoucí k	parku. Cibulky a semena rostlin si tu můžete i	vv - konkr	k
49	Proč vlastně chci uzavřít životní pojištění ? “ Možné odpovědi	vedoucími ke	správnému výběru jsou podle Martina Zemánka tyto : • chci	vv - abstr	k
50	vypsalo </p><p> BANKOVNÍ LOUPEŽ </p><p> ředitelství banky odměnu 20 000 dolarů za informace	vedoucí k	jeho dopadení . Večer se přihlásil amatérský fotograf Chytráček s	vv - abstr	k
51	Vybrat nápady vedoucí k dosažení cíle. Připravit konkrétní plan	vedoucí k	cíli a pomáhat ho realizovat . </p><p> Koučink je vhodný především	vv - abstr	k

52	zůstává u mužů takzvaný " věnec " (pás vlasů	vedoucí přes	zátylek od ucha k uchu). Ve " věnci	vv - konkr	přes
53	má však jeden háček. Kratší objíždka přes polní cestu	vedoucí z	Libomyšle na Kočvary , je pro nákladní i autobusovou dopravu	vv - konkr	z
54	. Na svůj rodný kraj vzpomínají , finančně podporují projekty	vedoucí k	záchraně mnoha kulturních památek , na Anenskou poutí přijíždějí každoročně	vv - abstr	k
55	mimo vozovku jsou k vidění například na ulici Štramberské ,	vedoucí z	Příbora do Závšic. Podle Šimíčka se tato vozovka provizorně	vv - konkr	z
56	pro jednotlivé sporty. Programová komise by měla hledat cestu	vedoucí mimo	gigantismus a rovněž i určitou inflaci medailí , které jsou	vv - abstr	mimo
57	také prověřené , zda taková osoba nemá podivné soukromé kontakty	vedoucí do	rizikových oblastí v zahraničí . Současný nevyhovující zákon se podle	vv - abstr	do
58	zříceninu hradu Lichnice . Sestup Lovětínskou roklí do Třemošnice ,	vedoucí po	kamenitým chodníčku podél malebných kaskád , patří k mimořádným zážitkům	vv - konkr	po
59	<p> Lázně sní o další lanovce </p><p> Karlovy Vary - Pozemní lanovkou	vedoucí na	Tři kříže by se mohli vozit v blízké budoucnosti lidé	vv - konkr	na
60	v Sebranicích ve směru od Kunštátu najet na hlavní silnici	vedoucí z	Brna do Svitav . Nedal však přednost v jízdě přijíždějící	vv - konkr	z
61	na Zemi zásadní vliv . </p><p> Odměnu 200 korun za informaci	vedoucí k	odhalení pisatele výhrůžného anonymu , který obdržel starosta Chebu Otakar	vv - abstr	k
62	zelené obejdete celé bludiště a potom sestoupíte na lesní cestu	vedoucí od	Karlowa a po odbočení vlevo budete pokračovat stále po zelené	vv - konkr	od
63	mají těsný vztah k našemu já. Prožíváme skutečnosti ,	vedoucí k	určitému cíli. Sen dokáže drobnou mozaiku životních příběhů složit	vv - abstr	k
64	vchodových dveří , vypáčil je a dále vypáčil i dveře	vedoucí do	obytné části chaty. Odtud ukradl radiopřijímač s přehrávačem CD	vv - konkr	do
65	odřízlo ji od světa. Zničeny byly hlavní silniční tahy	vedoucí do	provincie a přerušeny veškeré telefonické linky. </p><p> Zřítilo se dále	vv - konkr	do
66	police oznámila , že v noci na pátek na silnici	vedoucí na	bejrútské letiště zřejmě našla tělesné ostatky amerického rukojmího Williama Buckleyho	vv - konkr	na
67	nevypátraný zloděj do místní restaurace . " Pachatel vypáčil okno	vedoucí do	kuchyně a tudý vlezl do restaurace , " popsala mluvčí	vv - konkr	do
68	obchodům nebo obytným domům. </p><p> Hlavní osou je široký chodník	vedoucí ke	Gymnázium Mozartova, který rovněž doznává změn k lepšímu.	vv - konkr	k
69	, než dorazily do Děčína. V Neštěmčích strhly plynovod	vedoucí nad	Labem , o pár kilometrů dále zničili přívoz a v	vv - konkr	nad

70	Zabývám se duchovní podstatou člověka </p><p> Vlašim - Duchovní terapeutické metody	vedoucí k	odstranění příčin nemocí a cestu duševního a citového rozvoje představil	vv - abstr	k
71	se svým desetiletým synem ve Státech . Trpí oční poruchou	vedoucí ke	slepotě , a protože podobný osud čeká i syna,	vv - abstr	k
72	chodí minimálně dva . </p><p> Hned za rohem , v ulici	vedoucí k	nově opravenému Památníku rudoarmějců v Králově Poli, stojí policisté	vv - konkr	k
73	také plný evokativních obrazů , vzpomíná třeba na kliku dveří	vedoucích do	zahrady , zvuk oblázků pod nohama nebo lesk dubového schodiště	vv - konkr	do
74	rozcestím a po deseti metrech odbočíme vpravo na úzkou cestu	vedoucí do	nejprudšího výjezdu. Po jeho zdolání dojedeme na lesní křižovatku	vv - konkr	do
75	elektromotorů za nejméně padesát tisíc korun . Navíc odštípál kabely	vedoucí k	elektromotorům, elektrickým rozvaděčům a řídicí jednotce linky . Dále	vv - konkr	k
76	uplynulou sezónou. Zavírání řeky Ohře se uskuteční na trase	vedoucí z	Mostova do Kynšperka. </p><p> Sokolovští senioři postrádají pořádek , lavičky	vv - konkr	z
77	, toxickými látkami či alkoholem, některá geneticky podmíněná onemocnění	vedoucí k	život ohrožujícím arytmiím či vrozené srdeční vady. K rizikovým	vv - abstr	k
78	překladu Klíč ke Slezsku. Chránil totiž důležitou obchodní stezku	vedoucí z	Čech do Slezska. Poslední majitelé – německý rod Hochbergů	vv - konkr	z
79	by pohřešovanou viděli , nebo by mohli policistům poskytnout informace	vedoucí k	jejímu vypátrání , aby je neprodleně kontaktovali na tísňové lince	vv - abstr	k
80	nezaměstnanosti , neboť pouze hájí svá práva na zahájení kroků	vedoucích k	obnovení výroby , ale bohužel cestou hájení práva u nezávislých	vv - abstr	k
81	ráda. </p><p> Slyšel jsem , že jste měla jet jako	vedoucí na	tábor. </p><p> Zatím to vypadá , že to časově letos	s - šéf	na
82	Dle všeho byla vylákána z hlavní silnice na vedlejší cestu	vedoucí kolem	močálu do polí a tam na ní byl spáchán tento	vv - konkr	kolem
83	ale nic nezmizelo . Pachatel stihl rozbít skleněnou výplň okna	vedoucího do	chalupy a z objektu si odnesl vaříč , varnou konvici	vv - konkr	do
84	se mužstvo dá po psychické stránce dohromady a předvede výkon	vedoucí k	slušnému výsledku , " poznamenal nový kouč. Kádr je	vv - abstr	k
85	výstavbě. Několik demolicí postihlo i lokalitu , poblíž cesty	vedoucí na	Bludovický kopec, v místech dnešní ulice Elišky Krásnohorské a	vv - konkr	na
86	kam se plameny šíří . Oheň na čas odřízl silnice	vedoucí do	měst Bendalong and Berringer Lake , kde uvěznil asi dva	vv - konkr	do
87	když je požádal , aby mu z mobilu zavolali dotyčné	vedoucí z	bazaru, se kterou by chtěl raději předem mluvit .	vv - konkr	z

88	rozkopané ulice. </p><p> ZASLECHLI JSME VČERA V PLOTIŠTÍCH </p><p> " Iniciativu	vedoucí k	zavedení zvláštní linky 15V lidé uvítali. Nemusí na autobus	vv - abstr	k
89	. Na křižovatce tvaru Y odbočíme vlevo na vedlejší silnici	vedoucí do	Libákovice – cyklotrasa číslo 2187. </p><p> Rozhledna Kozích u Libákovice	vv - konkr	do
90	se uskuteční do pondělního rána , bude uzavřen střed tunelu	vedoucí ze	Smíchova do Břevnova . Provoz tak bude veden obousměrně zbyvajících	vv - konkr	z
91	do inženýrských sítí. Na okraji obce vlevo od silnice	vedoucí od	Kbelnice připravujeme zasíťování nových parcel. V první etapě zde	vv - konkr	od
92	cest, z nichž každá vede do jiné obce .	Vedoucí na	sever míří do nynější třešnické části Hradiště , na východ	vv - konkr	na
93	nově vyznačený přechod v Nádražní ulici . Stará zebrá ,	vedoucí od	hlavního vchodu budovy Českých drah, totiž nebyla vůbec obnovena	vv - konkr	od
94	rámci 24 . kola krajského přeboru se utkají o body	vedoucí k	záchraně domácí Baník a Sokol Hrušky. Zatímco Ratíškovičtí drží	vv - abstr	k
95	spolupráce mezi základními školami , nestátními organizacemi a veřejnou správou	vedoucí k	posílení ekologického vědomí v oblasti společného přírodního zdroje. </p><p> „	vv - abstr	k
96	kteřá by měla vzniknout rozšířením stávající slepé , jednoproudé ,	vedoucí k	bytovému domu a garážím . </p><p> " Mluvili jsme o našem	vv - konkr	k
97	rynáreckého starosty Pavla Kopeckého by to byly jen části silnic	vedoucí přes	obce. „ Máme to rozdebátované s krajem. Budeme	vv - konkr	přes
98	nad Labem . </p><p> Zatímco Hradec o první metry kvalitní stezky	vedoucí po	levém břehu Labe stále marně bojuje , v Pardubickém kraji	vv - konkr	po
99	delší dobu . </p><p> Fulnek řeší vodu </p><p> Fulnek - Vodovodní přivaděč	vedoucí od	Bravinného do Lukavce by měl být letošní prioritou Fulneku.	vv - konkr	od
100	milionu korun vybudován přes 2,3 km dlouhý přivaděč pitné vody	vedoucí ze	Stanovic. </p><p> „ Na nový přivaděč navazuje výstavba vodovodních rozvodů	vv - konkr	ze
101	vyhraněného kulturně historického typu : Stalin klasicistickou a racionalistickou linii	vedoucí přes	povrchní osvětlení k marx-leninsky " vědeckému " teroru ; Hitler	vv - abstr	přes
102	neřešila problém , jak by se kamiony dostaly na silnici	vedoucí k	hraničnímu přechodu do Německa. Na tomto úseku by se	vv - konkr	k
103	budou moci projít po Slavnostním schodišti nebo po točitém schodišti	vedoucí do	Menšího sklepení , prohlédnout si hospodářský dvůr , tedy administrativní	vv - konkr	do
104	postavili železnici , schválila tento týden rada města název ulice	vedoucí kolem	této dráhy. Místo , které vede parkovištěm za Olympií	vv - konkr	kolem

105	odpadků kapacity ani dostatek peněz, kdysi k přístupové cestě	vedoucí k	lesu postavila závoru. Zámek však někdo urazil a pokřivenou	vv - konkr	k
106	, aby se při biologické expertize mohly získat potřebné stopy	vedoucí k	lupiči. Policejní pes na místě vypracoval stopu, která	vv - abstr	k
107	v hodině. Ve špatném stavu je navíc i silnice	vedoucí od	přejezdu v Sokolově ulici. Místní lidé na tyto nedostatky	vv - konkr	od
108	cyklistům. O délce 33 kilometrů je kladenský okruh 0017	vedoucí okolo	celého Kladna. Uvnitř města jsou cykloturistické trasy doposud v	vv - konkr	okolo
109	tuto páteřní cyklostezku měly napojit i další stezky pro cyklisty	vedoucí do	nitra regionu , například i do Sedliště . Tento záměr	vv - konkr	do
110	by podle něj mohly být spojeny s dopravou. Silnice	vedoucí ke	skládce a k areálu firmy Bonus sice nevede přes město	vv - konkr	k
111	<p> Pokud by je soud uznal vinným , hrozí podle Dolejšové	vedoucímu za	maření úkolu veřejného činitele z nedbalosti trest odnětí svobody až	s - šéf	za
112	odborníci vyšší hladiny cholesterolu a krevního tlaku , tedy faktorů	vedoucích k	infarktu. </p><p> Optimistky svým postojem k životu snižují o devět	vv - abstr	k
113	tomto jel z Varnsdorfu domů do Doubice po okresní silnici	vedoucí z	Rybníště do Doubice. Na tandemu vzal svého 11 roků	vv - konkr	z
114	zrekonstruována před pěti lety, původně stávala pravděpodobně v aleji	vedoucí k	dominikánskému klášteru , na jehož místě dnes stojí zámek.	vv - konkr	k
115	měny “ , pochvalovala si podle Bildu StB . </p><p> Politika	vedoucí k	Nobelovce Právě Bahr byl hlavním tvůrcem takzvané východní politiky ,	vv - abstr	k
116	příležitosti Dne dětí. Na nejstrmější trať v republice,	vedoucí z	Tanvaldu do Kořenova, se vydá unikátní ozubnicová lokomotiva T	vv - konkr	z
117	bývalým mlýnem Podhorou . Hatě je staročeský název pro cestu	vedoucí přes	bažiny a močály. Proto byly podkládány poleny a chvojím	vv - konkr	přes
118	Krkonoších. Půjde o časovku dvojic na celkem rovinaté trati	vedoucí z	Prostředního Lánova na Tetřeví Boudy. Délka trasy je 15	vv - konkr	z
119	či obnovit pracovní návyky , získat nové schopnosti a dovednosti	vedoucí k	lepšímu uplatnění na trhu práce. Máme také dvě motivační	vv - abstr	k
120	prosí všechny občany , kteří by mohli poskytnout jakoukoliv informaci	vedoucí k	zjištění pobytu Petra Šembery či Milana Kupce, aby zavolali	vv - abstr	k
121	jsme denně vše ze sklepa nosili ručně , “ říká	vedoucí s	povzdechem , že děti sice nový interiér jídelny ocenily,	s - šéf	s
122	René Černý k případu vysvětlil: „ Odstříhal například přívody	vedoucí k	transformátoru na stožáru a ten pak shodil na zem.	vv - konkr	k
123	Chrudimi u hotelu Bohemia Nebezpečným místem je i	vedoucí z	Chrudimi do Slatiňan. V úseku dlouhém pouze	vv - konkr	z

	komunikace		šest set		
124	Ulice procházelo zámek , plnilo soutěžní úkoly a získávalo indicie	vedoucí k	pokladu. Školáci museli absolvovat například běh na bungee gumě	vv - abstr	k
125	jít o nový podnět , výzvu , změnu úhlu pohledu	vedoucí k	lepšímu výsledku. </p><p> LN Jaký architekt nebo architektonický styl je	vv - abstr	k
126	se plánuje hlavní trasa , která by však měla objížděky	vedoucí přes	jednotlivé obce. Vše je zatím pouze na počátku zrodu	vv - konkr	přes
127	o propojení města a Zahrad bez potřeby přejíždět státní silnici	vedoucí z	Praha do Kolína, " říká starosta Jakub Nekolný. </p>	vv - konkr	z
128	chystá stavbu nového mostu v Louče na Vsetínsku na silnici	vedoucí do	Podolí. </p><p> Starý most byl v havarijním stavu, stavbaři	vv - konkr	do
129	v Zářečné ulici v Tachově. </p><p> Vystavený model železniční trati	vedoucí přes	Cebiv sestavují modeláři již dvacet čtyři let a stále jej	vv - konkr	přes
130	dnes již zbourané Mototechny. Po této úpravě by ulice	vedoucí od	„ myší díry “ k policejní stanici měla místo dlažebních	vv - konkr	od
131	na horách pod sněhem </p><p> Šest kilometrů dlouhá vozovka třetí třídy	vedoucí ze	Srní na hranice okresu Chomutov a dále pak na Klínovec	vv - konkr	z
132	statický posudek ukázal , že loňská povodeň narušila statiku mostu	vedoucího přes	rameno Berounky na Ostrov. Proto musela být snížena nosnost	vv - konkr	přes
133	říká Jiří Struček místostarosta Tachova. </p><p> Situaci komplikují inženýrské sítě	vedoucí pod	chodníkem u parku. </p><p> " Nemůžeme si dovolit přístřešky zabudovat	vv - konkr	pod
134	. </p><p> Takovéto kusy mrtvých domácích prasat ležely přímo u cesty	vedoucí podél	chmelnice k Labi nedaleko obce Kyškovice. Foto Karel Pech </p>	vv - konkr	podél
135	pouze samopaly Kalašnikov a do Kábulu by museli překonat průsmyky	vedoucí přes	4000 metrů vysoké hory. </p><p> USA : seznam 22 hledaných	vv - konkr	přes
136	zima. </p><p> Tvrdí to Milan Váňa z košetické observatoře.	Vedoucího v	Košeticích dělá už od roku 1994 , ale v observatoři	s - šéf	v
137	průběh konkurzu, nicméně podání insolvenčního návrhu bylo poslední možností	vedoucí k	tomu , aby se mohla efektivně domoci svých práv,	vv - abstr	k
138	Sassoua - Nguessa postupovala na předměstí k zoo podél silnice	vedoucí k	letišti. </p><p> Ve středu Lissouba nařídil jednostranné příměří , které	vv - konkr	k
139	spustil anketu na webu </p><p> ČESKÝ KRUMLOV Seznámit veřejnost s návrhy	vedoucími ke	zlepšení prostředí pro život na sídlištích Za Nádražím a Plešivec	vv - abstr	k
140	a českých novinářů se tísnil koncem února 2008 na chodníku	vedoucí podél	stěn Bílého domu. Pak se otevřely prosklené dveře do	vv - konkr	podél

141	. Řidiči začali používat GPS navigaci. Kraj opravil silnici	vedoucí na	Vysoké Mýto. Výsledek ? </p><p> „ Odhadem tudy jezdí 200	vv - konkr	na
142	. Rakovničtí policisté po něm pátrají a přivítají jakékoliv poznatky	vedoucí k	jeho ztotožnění , “ dodala Lenka Pučelíková . </p><p> Neznámý pachatel	vv - abstr	k
143	odměna nepomohla </p><p> Motivací byla také vysoká odměna vypsaná za informace	vedoucí k	nalezení chlapce. Činila na tu dobu úctyhodný milión korun	vv - abstr	k
144	<p> Na třetím kontrolním stanovišti přitom Macháček projel jako druhý za	vedoucí v	etapě Argentincem Maffeiem , ale následujícím už neprojel. Jeho	a - vyhrávající	v
145	obcemi než přímo v jejich ulicích. Zmínil třeba cestu	vedoucí z	Adamova až do Křtin. „ Větve stromů tam trčí	vv - konkr	z
146	jezeru Cyprus Lake a prošli turistickou stezku Bruce Trail ,	vedoucí podél	Jiřího zátoky. Voda je zde velmi chladná, ale	vv - konkr	podél
147	neděli . Zloděj nezjištěným předmětem poškodil a následně vylomil dveře	vedoucí do	klubovny. Klubovnu prohledal a odcizil z ní nerezovou a	vv - konkr	do
148	ne vlastenci. Stáli bychom dnem i nocí v ulicích	vedoucí ke	katafalku? Tak jako Poláci, kteří v uplynulém týdnu	vv - konkr	k
149	se středním dělicím pásem v délce téměř 13 km,	vedoucí přes	Velký Týnec, Vsisko, Grygov , Krčmaň, Majetín	vv - konkr	přes
150	bude hostit slavnostní setkání </p><p> Baldov – Slavnostní představení sochařské stezky	vedoucí na	vrch Baldov se uskuteční v sobotu 5 . října od	vv - konkr	na
151	jaká je mentalita obyvatel krajského města . </p><p> Mostek ve Lhotě	vedoucí na	Paseky je opravený </p><p> Lhota - Oprava můstku spojujícího obec Lhota	vv - konkr	na
152	ale vědí tisíce řidičů , kteří denně projíždějí po silnici	vedoucí z	Ostravy směrem k Příboru. Na jednom z billboardů hned	vv - konkr	z
153	konstatoval mluvčí . </p><p> Policisté žádají případné svědky , aby informace	vedoucí k	dopadení pachatelů sdělili na policejním oddělení nebo na telefonní lince	vv - abstr	k
154	podporu dýchání zejména nedonošených novorozeňat a přístroj na ochranu nervu	vedoucí ke	hlasivkám při operacích štítné žlázy . </p><p> Purkmistr v Anglii </p><p> Během	vv - konkr	k
155	, " řekla ekonomka Res vitae Eva Andrejsková. </p><p> Podle	vedoucí K	- centra v Chebu Markéty Černé by mohl nedostatek peněz	s - šéf	k
156	stále zůstává podjezd pod Strakonickou ulicí do ulice K přehradám	vedoucí do	centra Zbraslavi. Objížďka vede po Strakonické. </p><p> Turisté ,	vv - konkr	do
157	způsobí jinému újmu na zdraví, například zlomeninu , zranění	vedoucí k	amputaci končetiny či ochrnutí , povinen poskytnout postiženému peněžitou náhradu	vv - abstr	k

158	, velmi pěkné a cenné jsou i renesanční dveře ,	vedoucí do	bývalé porotní síně , zdobené vyřezávanými jahodovými listy. </p><p> Naše	vv - konkr	do
159	nám </p><p> Praha se může od soboty pochlubit první naučnou audiostezkou	vedoucí po	památných stromech. Jednotlivá zastavení nacházející se na území přírodního	vv - konkr	po
160	nikterak nestandardní, ani alarmující, vybízí však ke konání	vedoucímu k	zefektivnění provozu. </p><p> Obyvatelé města větší výhrady ke kvalitě osvětlení	vv - abstr	k
161	týdnu dobyli důležitou ropnou rafinerií a získali kontrolu nad silnicemi	vedoucími z	hlavního města do Alžírsku a Tuniska , které byly dosud	vv - konkr	z
162	budeme snažit dál, " říká Dvořák. Ocenit práci	vedoucích s	děti přišel i starosta Nepomuku Pavel Jiran a přislíbil jim	s - šéf	s
163	v temných dobách normalizace . Pokud by nechal odstranit linky	vedoucí pod	jeho pražským obvodem , byl by znefunkčnen celý dopravní systém	vv - konkr	pod
164	nehodě došlo včera krátce po půl sedmé ráno na silnici	vedoucí ze	Železného Brodu na Loužnici. </p><p> Šestadvacetiletý řidič Volkswagenu Transporter nezvládl	vv - konkr	z
165	" Vláda České republiky chápe koaliční operaci jako poslední prostředek	vedoucí k	naplnění příslušných rezolucí Rady bezpečnosti OSN , avšak lituje,	vv - abstr	k
166	rychlých řidičů </p><p> PARDUBICKO </p><p> Pardubice / Měření rychlosti na Nádražní ulici	vedoucí od	Hradce Králové podél Parama včera opět stálo několik řidičů body	vv - konkr	od
167	vchodových dveří objektu , pokusil vypáčit hned troje vchodové dveře	vedoucí do	kostela . To se mu ale nepodařilo. Vloupal se	vv - konkr	do
168	kodifikovaných i nepsaných " pravidel hry " ve společnosti -	vedoucí k	rozpadu státu . Některé náznaky v tomto směru – například	vv - abstr	k
169	kanceláře, investora a dvou peněžních ústavů seznámeni s podmínkami	vedoucími k	získání bytů. </p><p> Stavba o prázdninách </p><p> Jednou z možností vlastní	vv - abstr	k
170	starosty Ladislava Effenberka dopltily na to, že se silnice	vedoucí přes	město postupně rozšířila. " Tím se to vlastně dostalo	vv - konkr	přes
171	, pomalejšího růstu platů zaměstnanců veřejného sektoru a od opatření	vedoucích k	zamezení zneužívání sociálních dávek a nemocenské. Koaliční partneři se	vv - abstr	k
172	aby se musely provádět vlastní úpravy daňových zákonů. Opatření	vedoucí k	nápravě současné neschopnosti státu spravedlivě vybrat daně by mohlo konečně	vv - abstr	k
173	nemůže chybět, chaloupky, rybník, cesta kolem rybníka	vedoucí do	lesa k hájovně. U hájovny je psí bouda s	vv - konkr	do

174	Horova, Bráfova a Fanderlíkova . </p><p> Uzavírka odbočení ze Žabovřeské	vedoucí z	Řečkovic na Kníničskou směrem do Bystrce. Kvůli uzavírce ulice	vv - konkr	z
175	začátek stavby obchvatu Chrudimí </p><p> 2009 - plánovaný počátek výstavby silnice	vedoucí za	Slatiňany </p><p> Ve staré škodovce zemřel člověk </p><p> UDÁLOSTI </p><p> SVITAVY </p><p> Jeden člověk	vv - konkr	za
176	obchvatu a mnoho řidičů používá ulice Pekelskou a Žižkovu,	vedoucí na	obec Peklo , Roveň a Dlouhá Ves , jako objížďku	vv - konkr	na
177	- Odměnu deset milionů dolarů nabídl včera Rusko za informace	vedoucí k	dopadení vrahů pěti pracovníků ruského velvyslanectví v Iráku . Uvedl	vv - abstr	k
178	, " řekl Žáček. </p><p> Odpolední tragédie </p><p> Tolstého ulice ,	vedoucí kolem	panelových domů na kraji horního Střekova, patří mezi ulice	vv - konkr	kolem
179	<p> Rokycany - Rokycanskoplzeňská skupina Koukol a spol. stoupá po žebříčku	vedoucím k	celorepublikovému povědomí. Dozvěděli jsme se o tom při víkendovém	vv - abstr	k
180	zatopená a zničená místa začala dostávat novou podobu. </p><p> Silnice	vedoucí k	fotbalovému hřišti , restauracím U Jezzu a Ludmila a k	vv - konkr	k
181	Kamenici . Další nejmíce opravovanou komunikací bude silnice číslo 15	vedoucí z	Lovosic směrem na Most. </p><p> Za deset měsíců letošního roku	vv - konkr	z
182	jsme se zeptali starostky Šárky Kapkové . </p><p> l Oprava silnice	vedoucí z	Rychvaldu do Bohumína měla začít letos v létě , ale	vv - konkr	z
183	Podle plánu zatočí před nábrežní promenádou do úzké uličky,	vedoucí k	historickému centru města. Vedle něj sedící guvernér provincie mu	vv - konkr	k
184	střetly u Capartic s německými ozbrojenci . Nepřítel přehradil cestu	vedoucí do	Klenčí a zahájil z jednoho tanku palbu. Zaskočení Američané	vv - konkr	do
185	korun pořídí v Litvli. " Chystáme přibližně dvoukilometrovou cyklostezku	vedoucí do	průmyslové zóny ve Víse, " sdělil vedoucí odboru místního	vv - konkr	do
186	Za téměř milion a čtvrt nechal prostějovský magistrát opravit můstek	vedoucí k	zámku na Pernštýnském náměstí, který byl již v havarijním	vv - konkr	k
187	spolupráce po příštích volbách a osobní antipatie stranických špiček cesty	vedoucí ke	koalici již předem nezatarasily. V přes příštích volbách by nerozhodnému	vv - konkr	k
188	tam vejít nejen s kluziště , ale také s rampami	vedoucími do	podzemních garáží a zpět, s manipulační plochou kolem ledu	vv - konkr	do
189	" zmiňuje svědkyně. Měsíc před zatčením byl Müller jako	vedoucí na	dětském táboře. Podle učitelky se tehdy choval jinak než	s - šéf	na

190	Vodňanští policisté , kteří případ vyšetřují , přivítají jakoukoli informaci	vedoucí k	dopadení pachatele. </p><p> BESEDA S POLICIÍ </p><p> V závěru školního roku	vv - abstr	k
191	! Příznivci argumentují, že stávající trasa po zastaralé silnici	vedoucí přes	města a obce již neunesou současné zatížení. Naopak odpůrci	vv - konkr	přes
192	bývalé netolické prádelny. Stále tedy platí stejná objízdná trasa	vedoucí k	Zelenému kříži a dále přes Protivec . Takto by to	vv - konkr	k
193	. </p><p> Silnici čeká oprava </p><p> BOLATICE (jih) - Silnice	vedoucí z	obce do Dolního Benešova se v příštím roce konečně dočká	vv - konkr	z
194	Zimová. </p><p> V roce 1999 začala sokolovská radnice podnikat kroky	vedoucí k	obnovení rozhledny v její původní podobě . Společným úsilím státu	vv - abstr	k
195	úvěrů a půjček. </p><p> Kandidáti do Senátu chtějí prosadit dálnici	vedoucí na	jih Čech </p><p> Tábor, Písek - Už za měsíc se	vv - konkr	na
196	nejkrásnějším závodům v Česku. Atleti absolvují jeden velký okruh	vedoucí z	Kroměříže do Kvasic přes Novou Dědinu, Kostelany a Tabarky	vv - konkr	z
197	domku na okraji areálu pražské ZOO, nad silnicí,	vedoucí z	Troje k bohnickým polím , na kterých přistávaly sovětské vrtulníky	vv - konkr	z
198	nejdříve, a hypotéka tak sloužila jen k dofinancování výstavby	vedoucí ke	kolaudaci nemovitosti. </p><p> VÝHODY ÚVĚRŮ STAVEBNÍHO SPOŘENÍ </p><p> Výhody , které	vv - abstr	k
199	, ale i cyklisty. Tím dojde k propojení cyklostezek	vedoucích po	obou stranách Botiče. </p><p> Tolik nových bytů prodali developeři loni	vv - konkr	po
200	aféra Mlýn. Televize Nova upozornila na případ jednoho z	vedoucích na	odboru Inspekce ministra vnitra v letech 19992002 Miroslava Milce ,	s - šéf	na
201	schválila i vláda , využívat všechny své možnosti a nástroje	vedoucí k	rozvoji obce. (</p><p> VYSTAVUJÍ HRAČKY Z PRVNÍ REPUBLIKY .	vv - abstr	k
202	vodojemu s čockovitým dnem a s přístupem na točité schodiště	vedoucí na	vyhlídkovou věž. Ocelový vodojem byl uložen na obvodovém zdivu	vv - konkr	na
203	. Pietní místo, které se nachází v zatáčce silnice	vedoucí do	severočeských Kytlic, patří největšímu dětskému hereckému talentu Tomáši Holému	vv - konkr	do
204	silnici R46 už asi nevrátí </p><p> Vyškovsko – Rychlostní silnici R46	vedoucí z	Vyškova do Olomouce už zdobí nová středová svodidla. Rekonstrukce	vv - konkr	z
205	srdce , raději zavřela do klece, než otevřela dveře	vedoucí ke	schodišti. Činila to teď, kdykoli hořejšek opouštěla,	vv - konkr	k
206	. Uprostřed vsi nad křižovatkou, v ostrém záhybu silnice	vedoucí z	Kašperských Hor, se ovšem nachází zajímavý obdélný objekt,	vv - konkr	z
207	ně čeká zcela nová naučná stezka začínající v Samčance a	vedoucí přes	horskou osadu Němčanka až do osady Javořina. Stezka je	vv - konkr	přes

208	Zatímco pány nejčastěji trápí postupné vypadávání vlasů na vrcholku hlavy	vedoucí k	typické mužské pleši, u žen je to zejména padání	vv - abstr	k
209	se z všudepřítomných kamenů v lese až k asfaltové silnici	vedoucí k	Petrohradu a to směrem k nedaleké kapliče. V okolí	vv - konkr	k
210	trasy cyklostezek. Třeba ta kolem gymnázia a autobusového nádraží	vedoucí po	frekventovaném chodníku je terčem časté kritiky. Svou vášeň pro	vv - konkr	po
211	i na cesty v naší obci. Opravena bude silnice	vedoucí skrz	střed Těrlicka a také úsek v Hradišti , " pochvalovala	vv - konkr	skrz
212	, umenšíme svobodu , pokud svobodu, rozšíříme rizikové situace	vedoucí k	sociálně problematickým situacím . </p><p> Svůj díl práce mohou vykonat obce	vv - abstr	k
213	Schlernhaus ") přes pastviny vzhůru k cestě č. 5	vedoucí k	chatě Saltnerhütte, kde se lze občerstvit . Po přechodu	vv - konkr	k
214	Ste Marie - aux-Mines a potom Ribeaupvillé s klikatou ulicí	vedoucí k	vinicím a hradu nad kopcem . Pravá perla Porýní a	vv - konkr	k
215	, běláška řeřichového a ropuchu. Chtěl bych pochválit pana	vedoucího za	to, že byl na mě hodný a půjčil mi	s - šéf	za
216	Kadasm. Že by tyto peníze byly použity k investicím	vedoucím ke	zvýšení produktivity a snížení nákladovosti těžby či ke zpřístupnění nových	vv - abstr	k
217	na tom, jak postoupí práce na stavbě silnice I/30	vedoucí mezi	nádražím a korytem Labe . </p><p> Patří totiž mezi stavby,	vv - konkr	mezi
218	pro boty přijít opět za týden. Při jejich vyzvednutí	vedoucí v	prodejně opět nebyl. Ze shledaných závad byly opravené pouze	s - šéf	v
219	značky John Deere skrz propracovaný systém spleťtých trubíc a hadiček	vedoucích z	jednotlivých javorů až do centrálních sběrných nádo . </p><p> Mnozí z	vv - konkr	z

Tabulka 56: DF *vedoucí* + prepozice. Manuální slovnědruhová klasifikace. PUB, náhodný vzorek, 200 dokladů s prepoziční valencí

8.1.3 Valenční rámce slovesa *vést* – členění dle významu

Svozilová et al. (1997) uvádí 12 valenčních rámců k *vést* , resp. *vodit*. Jejich přehled je k nalezení níže.

- I. „nasměrovat něčí pohyb držením n. doprovodem“²⁹⁴
- II. „působit pohyb něčeho zamýšleným směrem“²⁹⁵
- III. „určovat směr pohybu“
- IV. „směřovat“

²⁹⁴ Tento rámec je formálně zachycen takto: Val 1 (S Nom [anim]) – VF – Val 2 (S Acc [anim]) – Val 3 (praep – S / Adv / S instr [dir]), resp. *někdo vede někoho někam/někudy*

²⁹⁵ Konkrétně: Val 1 (S Nom [hum] v. [pars hum] *ruka, prsty* – VF – Val 2 (S acc [concr]), *někdo/něco vede něco*

- V. „být pohnut“
- VI. „mít za následek“ – *něco vede k něčemu*
- VII. „učením, výchovou zaměřovat, vychovávat“
- VIII. „být v čele, řídit, spravovat“
- IX. „konat, provádět“
- X. „mít na starosti“
- XI. „mít na skladě, prodávat“
- XII. „ve vyjádřeních frazém. povahy (sport.)“²⁹⁶

8.2 Nejfrekventovanější lemmata zkoumaná p-kolokacemi

Základem následující tabulky (Tabulka 57) je seznam nejfrekventovanějších tvarů na *-ící-*, založený na korpusu SYNv3.²⁹⁷ V nástroji p-kolokace (viz zkratka ‘p-kolok’) byla zachována následující nastavení: minimální frekvence bigramu 10, lemma, vynechávána byla spojka *a*. Hlavní sledovanou charakteristikou se postupně stala hodnota obligatornosti (v jisté kombinaci s proximitou) a to, v jaké třetině grafu se nachází: nejvíce relevantní pro hypotézu prepozicionalizace (viz zkratka ‘prep’ nabývající hodnot [?] a [1], resp. prázdné kategorie) se ukázala třetina třetí (s nejvyššími hodnotami).²⁹⁸

Dále je třeba říci, že tato tabulka vznikla paralelně se seznamem tvarů na *-oucí* (Tabulka 58): původní východisko totiž bylo, že relevantní pro vyhledávání jsou slovní tvary. Postupně se ukázalo, že to není podstatné – na relevanci popsaných zjištění to ale zdá se velký vliv nemá.

Jak přesně jsou klíčové hodnoty zachyceny? Členění na třetiny indikuje lomítka [/] a nulový výskyt v dané třetině grafu označuje číslice nula (např. *hostující*: [0/ *gólman*, *tým*]). Nejméně vypovídající třetina grafu s nejnižší obligatorností (zde uváděná jako poslední, byť při čtení grafu zleva doprava je „první“) je zmiňována pouze v relevantních případech (srov. *týkající*: [*se* / 0 / *otázka*, *citace*, *informace*]), kdy je třeba naznačit povahu převažujících p-kolokací (tj. *otázka*, *citace*, *informace*). Další kategorie nazvaná ‘slovní druh’ [sl. druh] je pouze indikativní, přičemž kategorie substantiv [Noun], adjektiv [Adj], sloves [Verb] je dále doplněna o adjektivum užívané často v přísudkové pozici [Adj. přís.], případně o skupinu adverbii užívaných tak i tak [Adj. (přís.)] a symbol dvou otazníků [??] pro nejasné případy. Otazník přímo za uvedenou kategorií (např. [Verb?]) dále zpochybňuje spolehlivost navržené indikativní kategorizace. Sloupec ‘Prep’ indikuje pravděpodobnou prepozicionalizaci:

²⁹⁶ Doložená adjektivní funkce DF zejména v publicistice.

²⁹⁷ SYNv3, 26.4.2015 vyhledáno: [word=".*ící.*"], ze seznamu 100 nejvíce frekventovaných lemmat bylo třeba odstranit pouze lemma *měsíc* (6. nejfrekventovanější) a *ročník* (71. nejfrekventovanější).

²⁹⁸ Podrobněji je metodologie popsána v úvodu kapitoly 5.2.1.

Č.	DF	[Abs. fq.] ²⁹⁹	Prep	P-kolok: syn 2010; oblig a prox: členění ³⁰⁰ /	Sl. druh ³⁰¹
1	<i>následující</i>	207640		v/ den, rok, podkapitola	Adj
2	<i>cestující</i>	175326		odbavený/ odbavování, odbavení	Noun
3	<i>rozhodující</i>	166558		být/ v, pro	Adj. přís.
4	<i>vynikající</i>	141625		být/ a	Adj přís.
5	<i>hostující</i>	140596		0 / gólman, tým	Adj
6	<i>stávající</i>	120192		0/ a, být, na, v	Adj. (přís.)
7	<i>zbývající</i>	91429		0/ a, být, v, na / dva, částčást	Adj přís., Adj
8	<i>žijící</i>	86931		v/ na/ osaměle, člověk /	Verb
9	<i>nadcházející</i>	78244		v/ na, pro / sezona, rok, volba	Adj
10	<i>týkající</i>	74459	1	se/ 0 / otázka, citace, informace	??
11	<i>hrající</i>	72411		se,na / kapitán, trenér / v, a	Verb
12	<i>soutěžící</i>	64858		být / z, v, se / ostatní	Noun
13	<i>odpovídající</i>	64437		0 / 0, (a, být) / způsob	Adj. (přís.)
14	<i>věřící</i>	52351		být/ a / katolička, hluboce	Adj (přís.), Noun
15	<i>pořádající</i>	51456		z / agentura / ředitel, společnost...	Adj
16	<i>blížící</i>	50463		se / 0 / známka	Verb? / Adj
17	<i>související</i>	48615	1	s / 0 / a, ten	??
18	<i>pracující</i>	47337		v / na/ manuálně	Noun, Verb
19	<i>stojící</i>	42869		na, v / osamoceně, samostatně, osaměle	Verb
20	<i>ležící</i>	41952		na, v / ladem / bezvládně	Verb
21	<i>začínající</i>	41234		a, pro / podnikatel, včelař, zpěvačka, umělec	Adj
22	<i>působící</i>	39706		v, na/ 0 / globálně, síla	Adj / Verb
23	<i>předcházející</i>	38422		v / rok, z	Adj
24	<i>existující</i>	38391		již / reálně	Verb? / Adj
25	<i>chybějící</i>	37528		0/ podpora, peníze, ...	Adj

²⁹⁹ Kvůli zvolené metodě založené na slovních tvarech obsahujících *-ící* se součty absolutní frekvence lemmat nepatrně, tj. maximálně o cca 0.1 % celkového výskytu, liší od automaticky extrahovatelných celkových hodnot pro lemma: *následující* je kupříkladu doložené 207852x, zatímco v našem přehledu je jeho frekvence o 212 výskytů nižší.

³⁰⁰ Lomítko indikuje členění grafu p-kolokací přibližně na třetiny.

³⁰¹ Tato kategorie obsahuje odhady založené na výsledcích p-kolokací, např. p-kolokace s *být* ukazuje na adjektivum vyskytující se v přísudku, kolokace s předložkami či zvrtným zájmenem zase na slovesné či prepoziční užití.

26	vyhovující	37291		být, a, v/ stav	Adj. (přís.)
27	úřadující	37029		mistr/ předseda, šéf, vicemistr	Adj
28	probíhající	34722		v/ na, právě, proces,	Adj / Verb?
29	řídící	33239		a/ orgán, pracovník, ../ letový	Adj
30	fungující	32049		být, a/ dobře / dokonale, špatně, perfektně	Adj. (přís.)
31	trvající	31580		rok /dlouho / stále	Adj / Verb?
32	projíždějící	29532		auto /vozidlo, řidič, vlak	Adj
33	hořící	28824		z, v, a/ dům, poleno	Adj / Verb?
34	střídající	28514		se / hráč	Adj / Verb
35	připomínající	27989		vzdáleně/ spíš, silně	Verb
36	účinkující	27640		a / z, všechen, pro,	Noun
37	zabývající	26244	?	se/ 0 / 0	Verb?/ ??
38	postupující	26080		s / o / věk, rozklad	Adj
39	vycházející	25614	?	z / slunce - jinak 0 / 0	?? / Adj
40	směřující	25372	?	k/ 0 / úkon, hnutí, jednání	?? / Verb?
41	patřící	24914		k,do / 0 / mezi	Verb? / ??
42	přesahující	24288		0/ částka, škoda, hodnota, hranice	Adj. (přís.)
43	pocházející	24041	?	z/ 0 / 0	?? / Verb?
44	vznikající	23557		v - postpoz /nově, 0/ při - postpoz	Verb?
45	obsahující	21851		0 / 0/ (médium)	Verb?
46	kupující	21404		0 / 0/ umožnit, potenciální, nakládat	Noun?
47	končící	20946		0 / nikdy / rok, právě	Adj? Verb?
48	startující	20751		z, v / 0 / letadlo, počet	Verb
49	sloužící	20688		k / jako, 0/ majetek, dlouho	?? / Verb?
50	šokující	20419		0 / 0/ zpráva, zjištění, odhalení	Adj
51	klesající	20293		0 / s, 0/ cena, tendence, zájem, zákon	Adj
52	prodávající	20072		0 / 0/ odpovídat, firma, 0	Noun
53	stoupající	20066		0 / z, s / cena, kouř, tendence	Adj?
54	pokračující	19883		0 / 0,s / kvůli, pokles, trestný	Verb?
55	vyplývající	18904	?	z / 0 / 0 / on, povinnost, ten	??
56	bojující	18586		proti, za / o, s / nadšeně, armáda	Verb
57	létající	17992		Pythonův - vl. jm. ! /	Adj
58	umožňující	17949		0 / 0/ údaj, sledovat, snadný, prostředek	Verb
59	smrtící	17744		0 / 0 / zbraň, injekce, rána	Adj

60	navazující	17535	?	0, na / 0, magisterský/ krok, volně, činnost	Verb?
61	strhující	17506		0 / 0/ příběh, podívaná, kniha, drama, výkon	Adj
62	padající	17279		0 / 0, hvězda, sníh /šipka, soumrak	Adj
63	hrozící	17263		nebezpečí / 0, před, bezprostředně/ riziko	Adj
64	mluvící	17169		německy / anglicky, rusky, česky / obyvatelstvo	Verb
65	nastávající	16837		maminka / víkend, svůj, matka/ manžel, můj	Adj, Noun
66	zvyšující	16828		se / s, 0/ 0, vliv	Verb?
67	trpící	15812		člověk / 0, Alzheimerův, pacient / 0	Verb
68	sedící	15779		0 / na, v, muž, u / poblíž, okolo, divák, osoba	Verb
69	spojující	15434	?	0, s? / 0 / dálnice, trasa, jednotlivý, trať	Verb?
70	přihlížející	14260		0 / z (antepoz.), 0/ dav, divák, všechen	Noun, Verb
71	nastupující	14225		generace / s (antepoz.), 0/ nově (antepoz.), 0	Adj
72	přibývající	14144		s (antepoz.), 0/ věk, léto, čas, rok, minuta	Adj
73	dospívající	14118		0 / dítě, dívka, mládež, dcera, mladík..	Adj, Noun?
74	dostačující	14109		být, 0 / 0/ naprosto, zcela, plně...	Adj. přís.
75	chátrající	14091		0 / 0, budova, objekt	Adj
76	rozvíjející	13794		se / 0 / 0, oblast (obor, odvětví)	Adj, Verb?
77	odcházející	13480		0 / z, za, s / ministr, zaměstnanec, prezident	Verb
78	mající	13105		0 / na, v / člověk, za, vliv	Verb?
79	volající	13059		po (být, do) / hlas, nebe / číslo	Verb?
80	vzrušující	12987		0 / být / úžasně, hodně, nesmírně, událost, zážitek	Adj. přís.
81	alarmující	12973		být / 0 / opravdu	Adj. přís.
82	spící	12889		0 / na (antepoz), v (postpoz / drak, dítě..	Verb
83	zakládající	12827		člen / 0 (být) / země, smlouva	Adj?
84	narůstající	12560		s (antepoz.), 0/ počet, stále / postupně, tlak	Adj, Verb?
85	zahrnující	12515		0 / i / všechen, rod, například, kromě	Verb
86	bránící	12368		se / hráč / dobře, překážka	Verb
87	přicházející	12242		z / od, do / informace, signál, zákonný	Verb
88	hodnotící	12140		komise / kritérium / soud	Adj
89	zavádějící	12108		být / 0 / poněkud, trochu, (informace)	Adj. přís.
90	nabízející	12105		0 / se / firma, inzerát	Verb
91	čekající	11835		na / 0 / člověk, pacient, trpělivě	Verb
92	bydlící	11743		v/ člověk, 0/ trvale	Verb

93	<i>zasahující</i>	11686		do / policista, hasič, lékař - všichni postpoz.	Verb, Adj
94	<i>vystupující</i>	11600		z / v, pod / proti, osoba	Verb
95	<i>zastupující</i>	11386		protektor (nizká proxi) / jako / říšský	Adj, Verb?
96	<i>vzrůstající</i>	11241		s (antepoz), 0/ počet / míra, napětí, zájem	Adj
97	<i>tvořící</i>	11220		se / 0 / 0, součást	Verb
98	<i>protestující</i>	11200		proti / z, se, s, mezi (nizká proxi)	Noun?
99	<i>pohybující</i>	11120		se / 0 / 0 (osoba, člověk...)	Verb
100	<i>přijíždějící</i>	11105		0/ z, do - postpoz / vlak, vůz, turista	Verb

Tabulka 57: P-kolokace 100 nejfrekventovanějších DF na *-ící*, SYNv3 a SYN2010

Obdobným způsobem, jaký byl popsán výše (viz Tabulka 57), se postupovalo i při tvorbě analýzy p-kolokací pro nejfrekventovanější formy na *-oucí*³⁰². Pouze kategorie 'sl. druh' je tentokrát rozšířena o frazémy, signalizované zkratkou [Frd]; do přehledu se totiž dostala i figura etymologica, např. *tma tmoucí*. Nově přibyl také sloupec 'slovesný základ', který indikuje kompozita (podrobně viz Tabulka 12, zčásti též 4.5.4.2).

Č.	DF	[Abs. fq.]	Slovesný základ	Prep	P-kolok: SYN2010; oblig a prox: členění/	Sl. druh
1	<i>vedoucí</i>	644231		?	0 / odbor, inspektorát, katedra, k	Noun, Verb?
2	<i>budoucí</i>	212005			0/ prvňáček, pokolení / ...	Adj
3	<i>rostoucí</i>	83068		?	trsnatě / planě, bujně / ...	Verb
4	<i>žádoucí</i>	40107			být / 0 / účinek, 0	Adj. přís.
5	<i>jedoucí</i>	37360			z, na, v/ auto, vlak, po, řidič /	Verb
6	<i>kolemjdoucí</i>	27690	jdoucí		0, se / náhodný / 0, všechen, každý	Noun
7	<i>vládnoucí</i>	26206		?	0 / garnitura, strana, třída...	Adj / Verb?
8	<i>stárnoucí</i>	17279			0 / žena, muž, populace...	Adj
9	<i>protijedoucí</i>	16277	jdoucí		s (antepoz.), auto, vozidlo	Adj
10	<i>plynoucí</i>	13684		1	z/ 0/ 0/ on, ten, příjem, čas	?? / Verb
11	<i>strojvedoucí</i>	12364	vedoucí		rychlík, vlak, ..	Noun
12	<i>plovoucí</i>	10069			podlaha / na (antepoz), v, laminátový	Adj, Verb
13	<i>nesoucí</i>	9597		?	jméno, název, se, na	Verb
14	<i>kvetoucí</i>	9175			rostlina, keř	Adj
15	<i>jdoucí</i>	7759		?	se: po sobě jdoucích	?? / Adj?

³⁰² Dotaz položený 7.3.2015: [word="*.oucí.*"], vynechaná lemmata jsou: *Olomouc, klobouk, pavouk, brouk, soucítit*.

16	<i>tekoucí</i>	6518			voda / pod, proud, řeka	Adj
17	<i>stavbyvedoucí</i>	6178	vedoucí		x	x
18	<i>vroucí</i>	5090			voda / do (antepoz)	Adj
19	<i>páchnoucí</i>	4857			0/ odporně / dech, voda	Adj
20	<i>tonoucí</i>	4739			se / v, stéblo / záchrana	Noun, Verb
21	<i>táhnoucí</i>	4585			se / 0 / kůň, s, od	Verb?
22	<i>živoucí</i>	4546			být / 0 / důkaz, legenda, organismus	Adj
23	<i>mrznoucí</i>	3259			0 / směs, déšť	Adj
24	<i>slábnoucí</i>	3127			v (antepoz.) / světlo	Adj
25	<i>matoucí</i>	3074			být / 0 / poněkud	Adj. přís.
26	<i>nemohoucí</i>	2535			být / starý, a / člověk	Adj. přís.
27	<i>třesoucí</i>	2468			se / 0 / s, ruka	Adj
28	<i>planoucí</i>	2080			oko, s (antepoz) / pohled /	Adj
29	<i>všemohoucí</i>	2025	mohoucí		bůh / být, 0 / 0	Adj
30	<i>vezoucí</i>	2017			0, na/ se, 0 / loď	Verb
31	<i>vlekoucí</i>	1950			se / 0	Verb
32	<i>padnoucí</i>	1930			dobře, oblek / šaty, dokonale, špatně	Adj
33	<i>řvoucí</i>	1606			0 / 0 / lev	Verb?
34	<i>žhnoucí</i>	1433			slunce, oko	Adj
35	<i>pasoucí</i>	1402			se / 0, stádo / s	Verb
36	<i>horoucí</i>	1359			do, peklo / láska	Adj
37	<i>lesknoucí</i>	1358			se / 0 / oko	Verb
38	<i>vševědoucí</i>	1325	vědoucí		být / 0, bůh/ vypravěč, vyprávění	Adj.(přís.)
39	<i>houstnoucí</i>	1307			v (antepoz.) / šero, tma	adj.
40	<i>vědoucí</i> ³⁰³	1262			a, 0 / 0 / úsměv, pohled	Adj
41	<i>hynoucí</i>	1191			0/ láska, sláva	Adj
42	<i>línoucí</i>	1179			se / zvuk, hudba, vůně/ z	Verb
43	<i>beroucí</i>	1170			dech / 0 / 0	Verb?
44	<i>zvoucí</i>	1082			na, k / 0 / plakát	Verb
45	<i>kolemjedoucí</i>	1058	jedoucí		0/0/ auto	Verb
46	<i>mohoucí</i> ³⁰⁴	1032			0/0/0	

³⁰³ Zde je významný podíl negace.

³⁰⁴ Ve skutečnosti je v naprosté většině případů toto lemma negované (*nemohoucí*).

47	<i>vidoucí</i> ³⁰⁵	948			oko / být / pohled	Verb
48	<i>váznoucí</i>	928			0/0/0, na	Verb?
49	<i>hubnoucí</i>	921			0/0/0	Verb?
50	<i>jsoucí</i>	916		?	být, v/ všechen, veškerenstvo, věc	Adj?
51	<i>vinoucí</i>	870			se/ 0/ cesta, silnice	Verb
52	<i>pnoucí</i>	824			se / růže, rostlina	Verb
53	<i>chřadnoucí</i>	804			0/0/0	Verb?
54	<i>ženoucí</i>	787			se / 0 / do, k, za, na, v	Verb
55	<i>srdcervoucí</i>	728	rvoucí		být, ten	Adj. přís.
56	<i>prahnoucí</i>	670			po / 0/0	??
57	<i>vanoucí</i>	654			vítr / od, z	Verb
58	<i>deroucí</i>	617			se / z / 0	??
59	<i>kladoucí</i>	612			důraz / na /	??
60	<i>lezoucí</i>	607			po/ 0/z	Verb
61	<i>čtoucí</i>	576			0/0/0/	Verb
62	<i>vadnoucí</i>	456			0/0/0	Verb
63	<i>řídnoucí</i>	453			vlas	Adj
64	<i>chladnoucí</i>	436			0/ 0, v(antepoz/ 0	
65	<i>dechberoucí</i>	420	beroucí		0/0/0	Adj
66	<i>běloskvoucí</i>	407	skvoucí		0/0/0	Adj
67	<i>hasnoucí</i>	402			světlo, v (antepoz.)/ 0	Adj
68	<i>letoucí</i>	394			rok / 0/0	Frid
69	<i>tlukoucí</i>	388			srdce/ s / 0	Adj
70	<i>tuhnoucí</i>	347			olej	Adj
71	<i>bohatnoucí</i>	335			0/0/0	Verb?
72	<i>blednoucí</i>	332			0, na/0, v/0	Adj
73	<i>tíhnoucí</i>	328		?	k	??
74	<i>okolojdoucí</i>	314	jdoucí		0/0/0	Noun
75	<i>schnoucí</i>	300			0/0/0	Verb?
76	<i>klenoucí</i>	295			se / most / nad, přes	Verb
77	<i>žhoucí</i>	285			v (antepoz.)	Adj?
78	<i>žasnoucí</i>	280			0/0/0	Adj?

³⁰⁵ I toto lemma převažuje v negované podobě.

79	<i>sunoucí</i>	276			se / 0/0	Verb?
80	<i>žloutnoucí</i>	256			0/0/0	Verb?
81	<i>pravdoucí</i>	236			pravda/ být, ten	
82	<i>rvoucí</i>	220			se	Verb?
83	<i>pustnoucí</i>	210			0/0/0	Verb?
84	<i>kradoucí</i>	209			0/0/0	Verb
85	<i>hrnoucí</i>	205			se	Verb
86	<i>řinoucí</i>	204			se	Verb
87	<i>dmoucí</i>	203			se	Verb
88	<i>peroucí</i>	180			0/0/0	Verb
89	<i>chudnoucí</i>	180			0/0/0	Verb
90	<i>vševidoucí</i>	172	vidoucí		oko	Adj
91	<i>tmavnoucí</i>	149			na (antepoz) / obloha	Adj
92	<i>rychleschnoucí</i>	148	schnoucí		0/0/0	Adj
93	<i>kynoucí</i>	147			0/0/0	Verb
94	<i>předoucí</i>	146			0/0/0	Verb
95	<i>skvoucí</i>	142			0/0/0	Adj?
96	<i>tisknoucí</i>	141			se	Verb
97	<i>tloustnoucí</i>	140			0/0/0	Verb
98	<i>okolojedoucí</i>	139	jedoucí		0/0/0	Noun
99	<i>tmoucí</i>	134			tma	Frid
100	<i>pletoucí</i>	131			0/0/0	Verb

Tabulka 58: P-kolokace 100 nejfrekventovanějších DF na *-oucí*, SYNv3 a SYN2010